

ŠNIPŲ ROMANAS

ŽALTVYKSLĖS KOLEKCIJA

John LE CARRÉ

Šnipas, kuris sugrįžo iš šalčio

ŽALTVYKSLĖ

JOHN LE CARRÉ

Šnipas, kuris sugrįžo iš šalčio

Romanas

Iš anglų kalbos vertė
RIMANTAS VALENTĖLIS

ŽALTVYKSLĖ

UDK 820-3
Ca 237

Versta iš leidinio: JOHN LE CARRÉ
The Spy Who Came In From The Cold

ISBN 9986-06-158-X

PIRMAS SKYRIUS

Kontrolės punktas

Amerikietis ištiesė Limui dar vieną puodelį kavos ir pasakė:

– Kodėl jūs nenorite keliauti namo miego? Mes paskambinsime, jei jis pasirodys.

Limas nieko nepasakė, tik žvilgtelėjo pro namuko langą dar kartą apžiūrinėdamas ištuštėjusią gatvę.

– Nejau jūs galite sėdėti čia amžinai, sere? Galbūt jis pasirodys visiškai kitu metu. Per agentūrą susisiektume su policija ir sugrįžtume čia po dvidešimties minučių.

– Ne, – atsakė Limas. – Dabar jau beveik tamsu.

– Bet jūs negalite stypsoti čia visą amžinybę. Jis vėluoja jau devynias valandas.

– Jei jūs norite eiti, tai eikite. Jūs elgėtės šauniai, – pagyrė Limas. – Aš pasakysiu Krameriui, kad jūs buvote velniškai šaunus.

– Kiek jūs dar ketinate laukti?

– Kol jis ateis, – Limas priėjo prie apžvalgos langelio ir įsispraudė tarp dviejų nejudrių policininkų.

Jų žiūronai buvo nukreipti į Rytų sektoriaus kontrolės punktą.

– Jis laukia, kol sutems, – burbtelėjo Limas.

– Aš žinau.

– Rytą jūs sakėte, kad jis pereis kartu su darbininkais.

Limas atsisuko.

– Agentas – ne lėktuvas. Jam negalioja tvarkaraštis. Jis žlugo, jis bėga, jis įbaugintas. Mundtas seka jo pėdomis, dabar, šiuo metu. Tai vienintelė galimybė. Tegu jis pats pasirenka patogų laiką.

Jaunesnysis policininkas dvejojo, norėdamas eiti ir nerasdamas tinkamo momento. Namuko viduje skardžiai suzirzė skambutis. Jie laukė, netikėtai suklusę. Policininkas pasakė vokiškai:

– Juodas opelis rekordas, federaliniai numeriai.

– Kaip įmanoma toli įžiūrėti prieblandoje? Jis tiesiog spėja, – sušnibždėjo amerikietis ir pasiteiravo: – Kaip Mundtas galėjo sužinoti?

– Užsikimšk, – nuo lango pasakė Limas.

Vienas policininkas išėjo iš namelio ir prisiartino prie smėlio maišų užtvaros, stūksančios per dvi pėdas nuo demarkacijos linijos, kertančios kelią kaip didžioji juosta teniso korte. Kitas lūkuriavo, kol jo kompanionas palinko prie tolimačio, įtaisyto užtvaroje, tada nuleido žiūronus, pasiėmė juodą šalmą nuo vagio prie durų ir rūpestingai užsimaukšlino ant galvos. Kažkur aukštai virš kontrolės punkto lyg teatre įsižiebė prožektoriai, apšviesdami kelią priešais.

Policininkas pradėjo komentuoti įvykių eigą. Limą sukaustė bloga nuojauta.

– Mašina sustoja prie pirmojo kontrolės posto. Viduje tik vienas keleivis, moteris. Ją veda į VOPO* dokumentų tikrinti.

– Ką jis sako? – paklausė amerikietis.

Limas tylėjo. Pakėlęs paliktus žiūronus jis susikaupęs stebėjo Rytų Vokietijos postą.

– Dokumentų patikrinimas baigėsi. Perėjo prie antrojo posto.

– Misteri Limai, tai jūsų žmogus? – mygo amerikietis. – Aš galėčiau paskambinti į agentūrą.

* VOPO *(Volks Polizei)* – Liaudies policija buv. VDR. *(Vert. past.)*

– Palaukit.

– Kur dabar ta mašina, kas ten dedasi?

– Muitinė, tikrina valiutą, – atrėžė Limas.

Vairuotojo pusėje stovėjo du vopininkai. Vienas kažką kalbėjo, antrasis stoviniavo kiek atokiau. Trečias slankiojo aplink mašiną. Jis sustojo prie bagažinės, tada grįžo prie vairuotojo ir paprašė rakto. Atidaręs bagažinę pažvelgė vidun, uždarė, grąžino raktą ir patraukė į priekį, kur už kokių keturiasdešimties jardų, viduryje kelio, tarp dviejų priešingų postų stypsojo vienišas Rytų Vokietijos sargybinis – blankus siluetas auliniais batais ir apsmukusiomis kelnėmis. Du likusieji stovėjo susiglaudę, kalbėdamiesi, vos įžiūrimi blausiai šviečiant prožektoriui.

Vienas atsainiai mostelėjo leisdamas mašinai važiuoti. Ji prislinko prie dviejų sargybinių kelio vidury ir vėl buvo sustabdyta. Jie dar kartą apėjo mašiną, atsitraukė nuo jos per žingsnį ir vėl ėmė šnekučiuotis; pagaliau nenorom mašiną praleido per liniją į Vakarų sektorių.

– Tas, kurio jūs laukiate, vyras, misteri Limai? – paklausė amerikietis.

– Taip, vyras.

Pasikėlęs švarko apykaklę Limas nėrė laukan į ledinį spalio vėją. Jam pasirodė, kad paliko bevardžių žmonių minią. Tai jausmas, kurį jis juto namelio viduje, ta žmonių grupelė mįslingais veidais. Žmonės keitėsi, tačiau įspūdis nekito. Tartum bejėgis sambūris autoavarijos vietoje. Niekas nežino, kas įvyko, ar galima judinti kūną.

Dūmai ar dulkės sūkuriavo žibinto spinduliuose tartum matinis vis kintantis šydas, kurio ribas žymėjo šviesos stulpas.

Limas priėjo prie mašinos ir paklausė joje sėdinčią moterį:

– Kur jis?

– Jie atėjo jo, bet jam pavyko pabėgti. Jis pasiėmė dviratį. Jie nieko nežinojo apie mane.

– Kur jis patraukė?

– Turime kambarį šalia Brandenburgo vartų, virš alinės. Ten buvo kai kurie jo daiktai, pinigai, popieriai. Manau, kad jis prisiglaudė ten. Vėliau mėgins pereiti sieną.

– Šiąnakt?

– Jis sakė, jog mėgins šiąnakt. Visus kitus suėmė – Polį, Fireką, Lendzerį, Salomoną. Jis turėjo labai mažai laiko.

Limas valandėlę tylėdamas žvelgė į ją.

– Lendzerį taip pat?

– Praėjusią naktį.

Policininkas stovėjo šalia Limo.

– Geriau pasitraukit iš čia, – pasakė jis. – Čia sienos perėja ir šioje vietoje draudžiama trukdyti eismą.

Limas atsisuko į jį.

– Eikit velniop, – burbtelėjo jis.

Vokietis sustingo iš nuoskaudos, bet moteris pasakė:

– Lipkit vidun. Pasuksim už kampo.

Limas įsėdo į mašiną ir jie lėtai nuvažiavo keliu, kol sustojo šalikelėje.

– Nežinojau, kad jūs turit mašiną, – pasakė jis.

– Tai mano vyro, – abejingai paaiškino ji. – Argi Karlas niekad nepasakojo jums, kad buvau ištekėjusi?

Limas nutylėjo.

– Vyras ir aš dirbome vienoje optikos firmoje. Todėl ir galėjome šiaip taip verstis. Karlas sykį minėjo jums mano pavardę – mergautinę. Jis nenorėjo manęs susieti su... na... jumis.

Limas išsitraukė iš kišenės raktą.

– Jums kažkur reikia apsistoti, – tarė jis.

Jo balsas buvo ramus.

– Albrechto Diurerio gatvėje, priešais muziejų, yra butas, jo numeris 28 A. Ten rasite viską, ko jums gali prireikti. Paskambinsiu, kai jis pasirodys.

– Aš pasiliksiu čia, kartu su jumis.

– Manęs čia nebus. Keliaukit į tą butą. Aš paskambinsiu jums. Dabar nebėra prasmės čia stypsoti.

– Bet jis čia ketina pereiti sieną.

Limas nustebęs pažvelgė į ją.

– Jis jums taip pasakė?

– Taip. Čia dirba vienas jo pažįstamas iš VOPO. Tai jo buto savininko sūnus. Jis gali padėti. Todėl Karlas ir pasirinko šį maršrutą.

– Ir jis tą pasakė j u m s?

– Jis pasitiki manimi. Jis man viską pasakoja.

– O, Dieve!

Jis atidavė raktą ir grįžo atgal į kontrolės postą, kuo greičiau vidun, į šiltą patalpą.

Policininkai apie kažką pusbalsiu šnekučiavosi; aukštesnysis demonstratyviai atsuko nugarą.

– Man labai gaila, – pasakė Limas. – Atsiprašau, kad aprėkiau jus ten, lauke.

Atvožęs aptriušusį lagaminėlį jis rausėsi ten, kol rado, ko ieškojo: apypilnį butelį viskio. Vyresnysis policininkas pritariamai linktelėjo, pripylė iki pusės puodelius ir iki viršaus šliūkštelėjo kavos.

– Kur pradingo amerikietis? – pasiteiravo Limas.

– Kas?

– Na, tas vyrukas iš CŽV. Tas, kuris buvo su manimi.

– Tokiu metu vaikučiams jau laikas čiūčia liūlia, – pasakė vyresnysis ir visi nusijuokė.

Limas padėjo puodelį ir paklausė:

– O jūs, ar jūs galite šaudyti, jei reikia apginti žmogų, einantį per sieną? Bėgantį žmogų? Kas jums įsakyta?

– Pridengti ugnimi galime tik tuo atveju, jei VOPO šaudo į mūsų sektorių.

– Tai reiškia, kad šaudyti negalite, kol žmogus neperžengia sienos?

Vyresnysis dar pridūrė:

– Mes negalime pridengti ugnimi, misteri...

– Tomas, – atsakė Limas. – Tomas.

Jie sukirto rankomis, ir abu policininkai taip pat prisistatė.

– Mes negalime pridengti ugnimi. Tai tiesa.

– Mums sakė, kad dėl to gali kilti karas.

– Nesąmonė, – pasipriešino jaunesnysis, padrąsėjęs po visko. – Jei čia nebūtų sąjungininkų, nebūtų ir sienos.

– Kaip ir Berlyne, – pritarė vyresnysis policininkas.

– Aš laukiu žmogaus, kuris turi pereiti šią naktį, – staiga pasakė Limas.

– Čia? Šioje vietoje?

– Daug duočiau, kad jį būtų galima iš ten ištraukti. Jo pėdom seka Mundto žmonės.

– Čia yra ir kitų vietų, kur galima prasiveržti, – pareiškė jaunesnysis policininkas.

– Tai ne toks žmogus. Jam pakaks gudrumo pamėginti čia. Jis turi dokumentus, jei tik jie dar galioja. Be to, jis turi dviratį.

Namelyje degė tik viena stalinė lempa, kurios gaubtas skleidė žalią šešėlį. Žibinto atšvaitai tartum dirbtinė mėnesiena brovėsi į namelio vidų. Sutemos šliaužė pažeme kartu su jas lydinčia tyla. Jie kalbėjosi patyliukais tarsi bijodami, kad kas gali išgirsti juos lauke. Limas priėjo prie lango ir lūkuriavo. Priešais buvo

kelias, o kitoje pusėje – siena, purvinas bjaurus daiktas iš juodų kaip anglis blokų, kurių kraštus juosė spygliuota viela, apšviesta blausios geltonos šviesos, kaip koncentracijos stovykloje. Rytinė ir vakarinė sienos pusės buvo iki šiol neatstatytoje Berlyno dalyje, griuvėsių karalystėje, padalytoje į dvi dalis, slypinčias tarsi dviejuose gretimuose pasauliuose, karo nuolaužų kapinyne.

„Ta prakeikta moteriškė, – galvojo Limas, – ir tas kvailys Karlas, melavęs apie ją. Melavęs per apsileidimą, kaip ir visi jie, agentai visame pasaulyje. Tu mokai juos apgaudinėti, mėtyti pėdas ir galų gale jie apgauna tave patį". Jis pristatė ją tik sykį, po anų pietų Šiurcštrasėje, pernai. Kaip tik tada Karlas atsirėžė savo didįjį kąsnį, ir Kontrolas panoro susitikti su juo. Kontrolas visada apsireikšdavo suuodęs sėkmę. Jie ir papietavo kartu – Limas, Kontrolas ir Karlas. Karlas mėgo tokius dalykus. Jis sukaliojosi tarsi sekmadieninės mokyklos mokinys, erzėjo ant kėdės visas švytėdamas, glamžydamas savo skrybėlę, kupinas pagarbos savo stalo kaimynams.

Kontrolas kratė jo ranką kokias penkias minutes sakydamas:

– Aš noriu, kad jūs žinotumėt, kokie mes dėkingi, Karlai, velniškai dėkingi...

Limas tik žiūrėjo ir mąstė: „Tai mums kainuos dar apie porą šimtų svarų per metus..."

Po pietų Kontrolas dar sykį pakratė jiems rankas, reikšmingai linktelėjo ir, lyg sakydamas, kad jam metas palikti kolegas ir keliauti dar kažkur, kur ir vėl teks rizikuoti gyvybe, grįžo prie savo mašinos, kurioje lūkuriavo vairuotojas. Tada Karlas prajuko, ir Limas nusijuokė kartu su juo, ir jie baigė šampaną vis dar juokdamiesi iš Kontrolo. Po to patraukė į Elter Fosą; Karlas primygtinai spyrėsi – ten jų jau laukė Elvyra, keturiasdešimtmetė blondinė, tiesi it pagalys.

– Tai didžiausia mano paslaptis, Alekai, – sakė Karlas.

Limas net suputojo iš pykčio. Tąsyk jie susikivirčijo.

– Ką ji žino? Kas ji tokia? Kaip jūs susipažinote?

Karlas paniuro ir atsisakė aiškintis. Po to reikalai visiškai susijaukė. Limas mėgino pakeisti įprastinę tvarką, susitikimų vietas ir slaptažodžius, bet Kontrolui tai nepatiko. Jis juto, kur čia šuo pakastas, ir buvo nepatenkintas.

„Jei nepasitikit ja, šiaip ar taip, šaukštai po pietų," – sakė jis, ir Limas užsičiaupė. Bet paskui jis pradėjo elgtis itin apdairiai – pasakojo Karlui kur kas mažiau, naudojo daugiau visokių šnipinėjimo technikos triukų. Ir štai – ji čia, toje savo mašinoje, žinanti viską, visą tinklą, saugų butą, kas tik įmanoma; ir Limas prisiekė, ne pirmą sykį, niekad daugiau nepasitikėti jokiu agentu.

Jis priėjo prie telefono ir paskambino į savo butą. Atsiliepė ponia Marta.

– Mes sulaukėme svečių Diurerio gatvėje, – pasakė Limas. – Vyro ir moters.

– Vedę? – pasidomėjo Marta.

– Beveik, – atsakė Limas, ir ji nusijuokė tuo savo baisiu juoku.

Jam dedant ragelį, vienas iš policininkų atsisuko.

– Ponas Tomai! Greitai!

Limas žengė prie stebėjimo langelio.

– Vyras, ponas Tomai, – sušnibždėjo jaunesnysis policininkas, – su dviračiu.

Limas pakėlė žiūronus.

Tai buvo Karlas. Tos figūros negalėjai nepažinti net per tokį atstumą. Prisidengęs senu vermachto laikų lietpalčiu, jis stūmė savo dviratį.

„Jis padarė tai, – galvojo Limas, – jis turėjo padaryti tai, jis jau beveik perėjo dokumentų patikrinimą, beliko tik muitinė

ir valiutos kontrolė". Limas matė, kaip Karlas atrėmė savo dviratį prie tvoros ir nerūpestingai nužygiavo prie muitininkų namuko. „Tik nepersistenk", – meldė jis. Galų gale Karlas išėjo, linksmai mostelėjo žmogui prie barjero, ir raudonai baltas užkardas lėtai pakilo į viršų. „Jis perėjo, jis ėjo pas juos, jis padarė tai. Dabar tik sargybinis viduryje kelio, linija ir – saugus".

Tuo metu pasirodė, kad Karlas išgirdo kažkokį garsą, reiškiantį pavojų; jis žvilgtelėjo per petį ir įnirtingai ėmė minti pedalus, žemai palinkęs prie vairo. Ant tilto tebestovėjo tik vienas sargybinis, jis atsisuko ir pastebėjo Karlą. Tada visiškai netikėtai įsijungė prožektorius, baltas ir akinantis it deimantinis, ir apglėbė Karlą spinduliu it triušį, skuodžiantį prieš automobilį. Pasigirdo virkaujanti sirenos dejonė, įsakmus, varantis iš proto garsas.

Prieš Limą du policininkai suklaupė, įsitempė, žvalgydamiesi pro plyšį tarp smėlio maišų, ir vikriai tarkštelėjo savo automatų spynomis.

Rytų Vokietijos sargybinis iššovė, gana rūpestingai, taikydamas tolyn nuo jų, savo sektoriaus link. Pirmasis šūvis, atrodė, stumtelėjo Karlą į priekį, antrasis truktelėjo jį atgal.

Kažkokiu neįtikimu būdu jis vis dar laikėsi ant dviračio ir važiavo į priekį, prašoko sargybinį, o tas vis šaudė. Tada Karlas sulinko, nusirito ant žemės, ir visi aiškiai išgirdo žvangtelėjimą, atsitrenkus dviračiui. Limas meldė Dievą, kad Karlas būtų jau miręs.

ANTRASIS SKYRIUS

Kembridžo aikštė

Limas stebėjo, kaip apačioje smenga Tempelhofo aerouosto pakilimo juosta. Limas nemėgo ilgų apmąstymų, o juo labiau sudėtingos filosofijos. Jis žinojo, kad jį „nurašė" – tokia jau realybė, ir su ja reikia taikstytis, kaip žmogui, susirgusiam vėžiu ar patekusiam į kalėjimą. Žinojo, kad nebeliko nieko, galinčio tartum tiltas sujungti praeitį su dabartim. Taigi susitaikė su žlugimu, susitaikė su mintim, kad vieną dieną teks pasitikti mirtį – mąstė apie tai ciniškai ir vyriškai tarsi vienišas atsiskyrėlis.

Jis tempė naštą ilgiau už kitus, o dabar patyrė pralaimėjimą. Sakoma, kad šuo gyvas, kol turi dantis. Galima sakyti, kad Limas prarado savuosius. Juos išmušė Mundtas.

Prieš dešimtį metų jis galėjo pasirinkti kitą kelią. Buvo toks kanceliarinis darbas – kilnoti popierius prie stalo vienoje bevardėje valstybinėje įstaigoje Kembridžo aikštėje. Limas galėjo gauti šį darbą ir pratupėti ten – vienas Dievas težino kiek. Lygiai taip pat būtum galėjęs pasiūlyti tapti klerku žokėjui. Limas nebūtų iškeitęs operatyvinio darbo į tendencingą teoretizavimą, intrigas ir giliai užslėptą Vaitholo egoizmą. Jis pasiliko Berlyne, aiškiai suvokdamas, kad personalo skyriuje ne tik numatyta peržiūrėti jo bylą metų gale, bet ir iš tiesų patikrinti – rūpestingai, griežtai, pagal visas instrukcijas. Tačiau Limas tikėjosi, kad likimas bus jam palankus. Žvalgybos moralė papras-

ta – viską lemia rezultatai, ir tikslas pateisina priemones. Net Vaitholo veidmainiai lenkė galvas prieš šį dėsnį, o Limas buvo pasiekęs visai neblogų rezultatų. Kol nepasirodė Mundtas.

Buvo net keista, kaip staiga Limas sumetė, ką jam reiškė įvykis prie Berlyno sienos – tarsi iššūkis, mestas Mundto, jo piktojo genijaus.

Hansas Diteris Mundtas gimė Leipcige prieš keturiasdešimt dvejus metus. Limas išstudijavo jo bylą, matė fotografiją, įklijuotą vidinėje aplanko viršelio pusėje – blyškų, sunkų veidą su lininių plaukų kupeta. Jis mintinai žinojo, kaip Mundtas pasiekė savo karjeros viršūnę, kaip tapo antruoju žmogumi Abteilunge – žvalgybos skyriuje – ir didžiausios sėkmės lydimu operatyvinio skyriaus viršininku. Mundto nekentė jo paties departamento darbuotojai; Limas tai sužinojo iš perbėgėlių ir Rimeko, kuris, būdamas Vieningosios Vokietijos socialistų partijos prezidiumo narys, posėdžiaudavo kartu su Mundtu Saugumo komitete ir beprotiškai jo bijojo. Bijojo ne veltui, pasitaikius progai, Mundtas jį ir nužudė.

Iki 1959 m. Mundtas buvo žemesniojo rango darbuotojas žvalgybos skyriuje ir vykdė operaciją Londone, prisidengęs Rytų Vokietijos plieno lydymo kompanijos atstovo kauke. Iš ten jis vos išnešė kailį, nužudęs du savus agentus, ir ilgiau kaip metus apie jį nieko nebuvo girdėti.

Po to jis netikėtai apsireiškė Vyriausiajame žvalgybos štabe Leipcige, kur tapo organizacinio metodinio skyriaus viršininku. Jo pareigos buvo garantuoti ypatingų užduočių aprūpinimą valiuta, reikiama aparatūra bei agentūra. Metų gale žvalgybos skyriaus viduje kilo smarki kova dėl valdžios. Labai sumažėjo karininkų, turinčių ryšių su Sovietų Sąjunga, nusilpo jų įtaka, daugelis senosios gvardijos atstovų buvo atleista dėl ideologinių

priežasčių, ir paviršiun išniro trys žmonės: Fidleris, tvarkantis kontržvalgybą, Janas, užėmęs Mundto vietą, bei pats Mundtas, kuriam teko gardžiausias kąsnis – suėjus keturiasdešimt vieneriems jis tapo operatyvinių veiksmų sektoriaus vadovu.

Įsigalėjo naujas darbo stilius. Pirmasis agentas, kurį prarado Limas, buvo jauna mergina. Tai buvo kurjerė, mažiausias varžtelis visoje grandinėje. Ją nušovė gatvėje, išėjusią iš kino Vakarų Berlyne. Policija taip ir nesurado žmogžudžio, ir Limas pradžioje nusprendė, kad įvykis nesusietas su jų darbu. Po mėnesio ant bėgių buvo rastas sumaitotas jau nebeveikiančio agento lavonas iš Piterio Gijomo tinklo. Agentas dirbo nešiku Drezdeno geležinkelio stotyje. Dabar Limas jau suprato, kad tai ne atsitiktinis sutapimas. Netrukus dar du agentai iš tinklo, kuriam vadovavo Limas, buvo areštuoti ir po trumpos teismo procedūros nuteisti myriop. Taip ir prasidėjo... Ir jokio gailesčio ar dvejonių.

Dabar jie sudorojo ir Karlą. O Limas iš Berlyno išvyko, kaip ir atvykdamas ten – be jokio agento, verto nors skatiko. Mundtas nugalėjo.

Limas buvo neaukštas, kresno sudėjimo vyras trumpai pakirptais, pilkais tartum plienas plaukais, raumeningas lyg plaukikas. Jis buvo labai stiprus. Jėga slypėjo raumeningoje nugaroje, jos kupinas buvo sprandas, gyslotos rankos su trumpais storais pirštais. Jo požiūris į rūbus buvo perdėm pragmatiškas, beje, kaip ir į kitus dalykus – net akiniai buvo su metaliniais rėmeliais. Dauguma nešiojamų eilučių buvo iš sintetinio audinio. Limas nemėgo liemenių, tačiau dažnai vilkėdavo amerikietiško kirpimo marškinius su sagutėmis apykaklės kampučiuose, avėjo zomšinius batus gumos padais.

Jo veidas buvo patrauklus, jame taip pat ryškėjo raumenys, griežta plonų lūpų linija rodė užsispyrusį būdą. Mažos akys buvo

rudos. Tokios, kaip tikima, būdingos airiams. Jei jis pasirodytų kokiame nors Londono klube, durininkas neabejodamas palaikytų jį klubo nariu. Naktiniame Berlyno klube jam paprastai skirdavo geriausią staliuką. Limas buvo panašus į žmogų, su kuriuo geriau nesusidėti, jei nenori papildomų rūpesčių, į žmogų, kuris nepaleidžia savo pinigų iš rankos, net jei pasielgti prireikia ir ne visai džentelmeniškai.

...Stiuardesei jis visai patiko. Ji spėjo, kad jis iš šiaurinės Anglijos dalies (ir tai buvo visai arti tiesos), turtingas (tai jau neatitiko tikrovės). Ji manė, kad jam apie penkiasdešimt metų (arti tiesos), kad jis viengungis (perpus teisinga – kadaise prieš daugel metų išsiskyrė, kažkur turėjo vaikų, dabar jau paauglių; jie gaudavo lėšų išlaikymui iš vieno mažo privataus banko Sityje).

– Jei jūs dar norėtumėte viskio, tai geriau paskubėkite, – pasakė stiuardesė. – Po dvidešimties minučių būsime Londone.

– Pakaks, – jis nė nepažvelgė į ją, negalėdamas atplėšti žvilgsnio nuo pilkšvai žalių Kento laukų.

Foulis pasitiko jį aerouoste ir parvežė į miestą.

– Kontrolas labai nepatenkintas ta istorija su Karlu, – pasakė jis, žvairuodamas per petį.

Limas linktelėjo.

– Kaip tai įvyko? – paklausė Foulis.

– Jį nušovė. Mundto darbas.

– Nebegyvas?

– Manau, kad taip, bent jau dabar. Karlui būtų buvę geriau, jei jį būtų iškart užmušę. Jam beveik pavyko pereiti. Jei nebūtų taip skubėjęs, jie, galimas daiktas, nebūtų jo ir atpažinę. Žvalgyba pasiekė kontrolės punktą tuomet, kai jis jau buvo

beveik perėjęs kitapus. Jie paleido sireną, ir sargybinis sušaudė jį apie dvidešimt jardų nuo demarkacijos linijos. Nugriuvęs ant žemės keletą sekundžių jis dar judėjo, paskui nurimo.

– Vargšas.

– Taigi, – pasakė Limas.

Foulis nemėgo Limo, tačiau šiam dėl to nebuvo nei šilta, nei šalta. Foulis buvo kažkokių klubų narys, visad ryšėjo prabangų kaklaraištį, postringavo apie žymius sportininkus ir iškilo tarnyboje vien per kanceliarinį darbą. Jam Limas atrodė įtartinas, o pastarasis jį laikė tiesiog kvailiu.

– Kokiame skyriuje dabar dirbi? – pasidomėjo Limas.

– Personalo.

– Patinka?

– Be galo.

– O aš? Kur dabar dės mane? Išgrūs į gatvę?

– Geriau jau pasiklausk Kontrolo, seni.

– O tu nežinai?

– Žinau, aišku.

– Tai kokių velnių nenori man pasakyti?

– Negaliu, vyruti, – atsakė Foulis.

Limas vos neprarado savitvardos, bet susigriebė. Iš Foulio vis vien nebūtų išgirdęs tiesos.

– Na gerai. Galėtum bent jau patarti, ar man dar ne laikas ieškoti kokio nors susmirdusio buto Londone?

Foulis pasikasė paausį:

– Nemanau, seni, tikrai nemanau.

– Ne? Na, tai ačiū Dievui ir už tai.

Jie privažiavo prie mokamos automobilių stovėjimo aikštelės greta Kembridžo aikštės ir kartu įėjo į savo pastato vestibiulį.

– Tu neturi leidimo? Geriau išsirašyk laikiną, brolau.

– Nuo kada mums čia reikalingi leidimai? Makoulas mane pažįsta geriau už savo motiną.

– Nauja tvarka, vyruti. Cirkas vis plečiasi.

Limas nutylėjo, linktelėjo Makoului ir nuėjo prie lifto taip ir nepasirūpinęs leidimu.

Kontrolas atsargiai spustelėjo jo ranką – it gydytojas, tyrinėjantis lūžio vietą.

– Jūs tikriausiai beprotiškai išvargote, – lyg atsiprašydamas pratarė jis. – Na, sėskitės.

Tas pats bespalvis balsas ir asiliškas pedantizmas. Limas atsisėdo priešais alyviškai žalią elektrinį židinį, virš kurio stūksojo rutulio pavidalo indas su vandeniu orui drėkinti.

– Ar jums nešalta? – paklausė Kontrolas, mindžiukuodamas priešais židinį ir energingai trindamasis rankas.

Po juodu švarku ryškėjo rudas nertinis. Limas prisiminė Kontrolo žmoną – mažutę kvailą moteriškutę, vardu Mendi. Ji nuoširdžiai tikėjo, kad jos vyras dirba Anglies reikalų komitete. „Tikriausiai pati mezgė“, – pagalvojo jis.

– Nuo to židinio taip sausa, – skundėsi Kontrolas. – Vos oras įšyla, darosi nepakeliamai sausa. Neįsivaizduoju, kas gali būti blogiau.

Jis priėjo prie stalo ir paspaudė mygtuką.

– Pamėginsim gauti kavos. Džin atostogauja – tikra bėda. Jie pakišo man kažkokią naują merguželę. Blogiau ir nesugalvosi.

Limui jis pasirodė esąs žemesnis, o visa kita – kaip ir buvę. Tas pats apsimestinis mandagumas, ta pati senamadiška garbėtroška, ta pati juodraščių baimė; jis kaip ir anksčiau siūlo metodus, lyg diena ir naktis besiskiriančius nuo tų, kuriuos diktuoja Limui gyvenimo patyrimas. Ta pati skysta šypsenėlė –

tartum pienas, praskiestas vandeniu, tas pats dirbtinis nepasitikėjimas savimi ir griežtas gero tono laikymasis, nors Kontrolas ir vaizduoja, kad mano jį esant absurdišką. Tokia pat banalybė kaip ir visada.

Jis paėmė nuo stalo cigarečių pakelį ir pasiūlė Limui.

– Dabar šios cigaretės pabrango, – pažymėjo jis.

Limas paklusniai linktelėjo. Įsidėjęs cigaretes į kišenę, Kontrolas atsisėdo. Kurį laiką buvo tylu. Pagaliau Limas pasakė:

– Rimekas nebegyvas.

– Taip, iš tikrųjų, – atsiliepė Kontrolas, tartum Limas būtų jam pranešęs malonią naujieną. – Taip nepavyko. Matyt... Aš manau, kad jį išdavė ta mergina? Elvyra, ar kaip ji ten?

– Ir aš taip manau, – Limas neketino klausti, iš kur jis žino apie Elvyrą.

– Tai Mundto darbas? – antrino Kontrolas.

– Taip.

Kontrolas atsistojo ir pradėjo žingsniuoti po kambarį, ieškodamas peleninės. Pagaliau ją surado ir pasistatė ant grindų tarp jųdviejų.

– O kaip jūs jautėtės? Aš noriu pasakyti – tuo metu, kai jie šaudė į Rimeką? Juk jūs viską matėte savo akimis, ar ne?

Limas gūžtelėjo.

– Man buvo be galo šlykštu.

Kontrolas palenkė galvą ant šono ir pusiau prisimerkė.

– Manau, kad jūs jutote gerokai gilesnį jausmą – karčią nuoskaudą. Tas, tiesą sakant, visiškai natūralu.

– O kas, manim dėtas, nesisielotų?

– Ar jums patiko Rimekas – na, kaip žmogus?

– Matyt, taip, – sutrikęs atsakė Limas. – Tik aš nesuprantu, kam šis klausimas.

– O kas buvo toliau, kaip jūs praleidote naktį po to, kai Rimekas buvo nušautas?

– Klausykit, – prarado savitvardą Limas, – ko jūs norite?

– Rimekas buvo paskutinysis mūsų žmogus, – garsiai samprotavo Kontrolas. – Paskutinysis ištisoje žmogžudysčių grandinėje. Jei aš neklystu, viskas prasidėjo nuo merginos, kurią nušovė Vedinge, einančią iš kino. Vėliau – tas žmogus Drezdene, tie areštai Jenoje. Na, tiesiog kaip tie „Dešimt negriukų“! Dabar Polis, Firekas ir Lendzeris. Ir visi nebegyvi. Ir galų gale – Rimekas, – jis su kartėliu šyptelėjo. – Gana dideli nuostoliai, ar jums dar nepakanka?

– Ką tai reiškia „nepakanka“?

– Na, gal jūs pavargote? „Išsikvėpėt“?

Dabar jau ilgesnį laiką buvo tylu.

– Tai jūs spręskit, – pagaliau pasakė Limas.

– Mes turėtume gyventi be didesnio prieraišumo, bet tai, matyt, neįmanoma. Mūsų žiaurumas – aš manau, abipusis – tai juk mūsų darbo dalis. Bet iš tikrųjų – iš prigimties – juk mes ne tokie... Apskritai, aš noriu pasakyti... Juk žmogus negali visą laiką būti šaltyje... Žmogus turi grįžti iš šalčio... ir... Ar suprantate, ką aš noriu pasakyti?

Limas žiūrėjo į jį ir matė ilgą tiesų kelią prie Roterdamo, ten už kopų... Ir bėglių srautą, judantį kaip upė. Visiškai žemai, vos poros mylių aukštyje, nedidelį lėktuvėlį. Srautas sustojo – stebėjo lėktuvą. Lėktuvas nusileido, pakibo tiesiog virš pačių kopų... Jis matė chaosą, beprasmišką pragarą, kai bombos buvo numestos ant kelio.

– Tiesiog negaliu pakęsti šitokių pokalbių, Kontrolai, – pagaliau ištarė Limas. – Ko jūs iš manęs norite?

– Kad jūs dar kiek pabūtumėte šaltyje.

Limas nieko neatsakė, o Kontrolas tęsė:

– Mūsų darbo etika, kaip ją suprantu, turi būti pagrįsta tuo, kad mes niekada nebūsime agresoriai. Ar sutinkate su manimi, kad tai padori politika?

Limas linktelėjo, kad nereikėtų tęsti šio pokalbio.

– Kartais tenka elgtis ne visai maloniai, bet mes tą darome savigynos sumetimais, o tai reiškia, kad, man regis, išlaikome padorumą. Juk tai tam, kad žmonės galėtų ramiai miegoti savo lovose visą naktį. Ką, pernelyg romantiška? Aišku, kartkartėmis mes darome tiesiog siaubingus dalykus, – nusišypsojo jis tartum prasikaltęs mokinys. – Jei žvelgtume į tai remdamiesi visuomenės morale, tai gal ir tiesa, kartais elgiamės negarbingai. Bet jokiu būdu negalima lyginti vienos stovyklos metodų su kitos stovyklos idealais.

Limas negalėjo rasti sau vietos. Jam teko girdėti, kad yra tokių žmogžudžių, kurie prieš įsmeigdami peilį dar mėgaujasi kvailais plepalais, tačiau negalėjo net įsivaizduoti, kad kažkas panašaus atsitiks jam.

– Aš tik noriu pasakyti, kad metodus reikia lyginti su metodais, o idealus – su idealais. Norėčiau pasakyti, kad po karo mūsų metodai – tai yra ir mūsų, ir mūsų priešininkų – tapo praktiškai tokie patys. Bet negalima būti gailestingesniais tik todėl, kad vyriausybė laikosi taikingos politikos. Jūs sutinkate su manimi? – jis nusišiepė, tarsi pats sau, ir pridūrė: – To niekad nebus.

„Niekšas, – pagalvojo Limas, – atrodytų, lyg dirbčiau kokiam susmirdusiam šventeivai. Kada jis užsičiaups?“

– Štai kodėl, – tęsė Kontrolas, – mes turime pamėginti atsikratyti Mundto... Taip, beje... – pasakė jis susierzinęs ir pasisuko į duris: – O kur ta prakeikta kava?

Kontrolas pravėrė duris ir kažką pasakė nematomai sekretorei. Grįžęs jis tęsė:

– Aš iš tiesų manau, kad reikėtų atsikratyti jo, jei tai įmanoma.

– Kam? Juk mes nieko nebeturime Rytų Vokietijoje, visiškai nieko. Juk jūs pats ką tik pasakėte, kad Rimekas buvo paskutinis. Mes nebeturime ko ginti.

Kontrolas pradėjo įdėmiai tyrinėti savo pirštus.

– Tai nevisiškai taip, – pagaliau pasakė jis. – Bet aš nežinau, ar verta varginti jus detalėmis.

Limas gūžtelėjo pečiais.

– Sakykit, – tęsė Kontrolas, – ar jūs nepavargot nuo darbo? Atleiskit, kad aš kartoju klausimą. Jūs žinote, kaip mes vertiname šį nuovargį... Na, kaip aviakonstruktoriai, kai „nuvargsta" metalas. Rodos, taip jie sako. Jei pavargot, sakykit tiesiai.

Limas prisiminė šios dienos skrydį namo ir susimąstė.

– Jei taip, – postringavo Kontrolas, – mes rasim ką nors kitą tam darbui su Mundtu. Tai, ką aš sugalvojau, yra šis tas neįprasto.

Mergina atnešė kavos. Ji padėjo padėklą ant stalo ir pripylė į du puodelius. Kontrolas luktelėjo, kol ji išeis iš kambario.

– Tokia kvailė! – purkštelėjo jis, vėl lyg pats sau. – Galima pagalvoti, kad nebeliko tinkamų darbuotojų. Man nepatinka, kad Džin eina atostogauti tokiu metu.

Kurį laiką jis išsiblaškęs maišė kavą.

– Turim sukompromituoti Mundtą, – tęsė po to. – Pasakykit, ar apskritai jūs daug geriat? Na, viskį ir panašiai?

O Limas manė, kad buvo jau perpratęs Kontrolą.

– Padoriai. Manau, daugiau, nei geriama paprastai.

Kontrolas supratingai linktelėjo.

– Ką jūs žinote apie Mundtą?

– Jis – žudikas. Jis buvo čia prieš kokius metus ar dvejus, kai dirbo Rytų Vokietijos plieno lydymo kompanijoje. Tuo metu vadovavo Mastonas.

– Panašiai.

– Mundtas užverbavo agentę, vieno tipo iš Užsienio reikalų ministerijos žmoną. Paskui jis ją nužudė.

– Jis mėgino nužudyti ir Džordžą Smailį. Be to, aišku, jis nušovė ir tos moters vyrą. Sakyčiau, gana šlykštus tipas. Hitlerjugendo narys vaikystėje ir visa kita. Komunistų partijos narys, tačiau anaiptol ne intelektualas. Šaltojo karo praktikas.

– Kaip ir mes, – sausai tarstelėjo Limas.

Kontrolas net nešyptelėjo. Jis tik pasakė:

– Džordžui Smailiui buvo gerai žinoma ši istorija. Dabar jis pas mus nebedirba, bet, manau, jūs daug iš jo galėtumėt išgauti. Šiuo metu jis studijuoja XVII a. Vokietijos istoriją. Gyvena Čelsyje, prie pat Sloun skvero, Beisvoterio gatvėje. Ar žinote, kur tai yra?

– Taip.

– Ir Gijomas į šį reikalą buvo ganėtinai įsivėlęs. Dabar jis darbuojasi ketvirtajame skyriuje, kur užsiima satelitinėmis šalimis – pirmame aukšte. Bijau, kad čia viskas gerokai pasikeitė nuo tada, kai lankėtės paskutinį sykį.

– Taip.

– Praleiskit porą dienų su jais. Jie žino apie mano planą. Po to, šeštadienį gal pasisvečiuosit pas mane. Mano žmona, – skubotai pridūrė jis, – dabar slaugo savo motiną. Bijau, kad mes būsime tik dviese – jūs ir aš.

– Ačiū. Mielai.

– Tada ramiai ir patogiai galėsime aptarti visus reikalus. Taip būtų geriausia. Be to, galėsite užsidirbti nemažai pinigų ir įsigyti, ką tik užsimanysite.

– Dėkoju.

– Visa tai, aišku, tik tuo atveju, jei jūs įsitikinęs, kad galėsite imtis šio reikalo, nepaisant... na, „metalo nuovargio“, ir visa kita...

– Jei kalbate apie tai, kaip pašalinti Mundtą – aš pasirengęs.

– Jūs dėl to tikras? – mandagiai pasitikslino Kontrolas. Mąsliai žvelgdamas į Limą pridūrė: – Matyt, taip... Bet nemanykit, kad jūs būtinai privalote sutikti. Na, aš noriu pasakyti... Mūsų pasaulyje taip lengva peržengti meilės ir neapykantos ribą... Tą taip sunku pajusti. Juk ir šunys negirdi kai kurių garsų. Paskui išlieka neskanus pykinimo pojūtis, lydimas vos ne kančios. Taip nesinori dar kartą išgyventi to paties... Atleiskit, bet ar ne tai jūs jutote, kai nušovė Karlą Rimeką? Tai buvo ne neapykanta Mundtui, ne meilė ir simpatija Karlui, o skausmingas sukrėtimas, tartum koks kūno sąstingis, lyg būtum visas sustiręs... Man pasakojo, kad jūs vaikščiojot visą naktį – tiesiog vaikštinėjot Berlyno gatvėmis. Tai tiesa?

– Taip, tiesa. Išėjau pakvėpuoti grynu oru.

– Ištisai nakčiai?

– Na... taip.

– O kas atsitiko Elvyrai?

– Vienas Dievas težino... Aš norėčiau imtis to reikalo su Mundtu.

– Gerai... gerai. Beje, jei teks susitikti su senaisiais draugais, manau, neverta aptarinėti šio klausimo.

Patylėjęs Kontrolas pridūrė:

– Tiesą sakant, aš net vengčiau susitikti su jais. Tegu sau mano, kad mes nekaip su jumis pasielgėme. Tai būtų nebloga pradžia. Ar ne?

Smukimas

Niekas itin ir nesistebėjo, kad Limą „nurašė". Jau ilgą laiką reikalai Berlyne klostėsi blogai ir pribrendo laikas surasti kokį nors atpirkimo ožį. Be to, Limas buvo jau pernelyg senas operatyviniam darbui. Tam reikia itin greitos reakcijos – tarsi tenisininko profesionalo. Karo metu Limas dirbo puikiai – ir visi tą žinojo. Jis puikiai pasirodė Norvegijoje ir Olandijoje. Karo pabaigoje jį apdovanojo medaliu ir paleido. Vėliau, aišku, vėl pasikvietė. Bet dabar pensijos reikalai susiklostė blogai, visiškai nekaip. Kalbos apie tai pasklido iš sąskaitybos skyriaus. Ten dirbusi tokia Elzė valgykloje kartą išsiplepėjo, kad vargšelis Alekas Limas gaus viso labo 400 svarų pensijos per metus – tai vis dėl to nutrūkusio tarnybos stažo. Elzės manymu, tą nuostatą seniai metas pakeisti.

Kad ir ką sakysi, misteris Limas tarnavo pakankamai ilgai. Bet dabar kas kita, negu būdavo senais gerais laikais.

Finansų ministerija taip laiko pastvėrusi už sprando, kad nieko nepadarysi... Net anais Mastono laikais, kai buvo taip liūdna, šį tą pasisekdavo padaryti. O dabar...

Ir naujiems darbuotojams būdavo pasakojama, kad Limas seno sukirpimo, nepakenčiama atgyvena – irzlus, rajus kriketo mėgėjas, kurio prancūzų kalbos žinios apsiriboja mokyklos laikų pamokomis. Limas nenusipelnė šitokio įvertinimo – vokiškai jis kalbėjo, kaip ir angliškai, nuo pat vaikystės, be to, laisvai

olandiškai, ir nemėgo kriketo. Kas tiesa – tas tiesa: jis neturėjo bakalauro laipsnio, nes nebuvo baigęs universiteto.

Iki kontrakto pabaigos Limui buvo likę dar keletas mėnesių, ir jį paskyrė į banko operacijų skyrių atitarnauti likusio laiko. Banko operacijų skyrius – tai ne sąskaitybos skyrius. Čia tvarko pinigų pervedimą į užsienį, agentų apmokėjimą ir operacijų finansavimą. Jei darbas šiame skyriuje nebūtų įslaptintas, čia galėtų darbuotis bet koks klerkas, tačiau dėl tos priežasties prieglobstį jame dažniausiai suteikdavo karininkams, kurie netrukus turėdavo išeiti į pensiją.

Limas apsileido. Apskritai sakoma, kad tai vyksta gana lėtai. Limo atveju viskas buvo kitaip. Bendradarbių akyse vos per keletą mėnesių iš gerbiamo, einančio į poilsį žmogaus jis virto pagiežinga, amžinai apgirtusia griuvena. Girtuokliams apskritai būdingas savotiškas bukumas. Kai jie pagiringi, visiškai neįmanoma susikalbėti. Kartais tai palaikoma tiesiog išsiblaškymu. Limas degradavo neįtikėtinai greitai. Visokios smulkios nuodėmės tapo vos ne antrąja jo prigimtimi: skolindavosi iš sekretorių nedideles pinigų sumas, pamiršdavo grąžinti, vėluodavo darban ir anksčiau išeidavo, nesivargindamas murmtelėti bent kokio abejotino atsiprašymo.

Pradžioje bendradarbiai žvelgė į tai pro pirštus. Matyt, jiems buvo nelengva stebėti jo smukimą. Lygiai taip mes žvelgiame į visokius Dievo nuskriaustuosius, elgetas ir invalidus, – sąmonėje blykčioja mintis: o gal ir manęs kas nors panašaus laukia. Galų gale jo abejingumas aplinkiniams, šiurkštumas ir pagieža taip pakyrėjo, kad jis tapo izoliuotas, nes žmonės tiesiog nebenorėjo su juo bendrauti.

Visų nuostabai, Limas pernelyg nenusiminė dėl to, kad jį „nurašė“. Matyt, jo valia palūžo staiga, netikėtai. Pradedančios

sekretorės, net nedrįstančios pagalvoti, kad žvalgybininkams gali nutikti tas pat, kas ir paprastiems mirtingiesiems, nustėrusios stebėjo, kaip pakopa po pakopos Limas ritasi žemyn. Jis visiškai apsileido, dabar mažai dėmesio bekreipė į aplinkinius, maitinosi valgykloje kartu su jaunesniojo rango darbuotojais ir – niekas tuo neabejojo – gėrė. Dabar jis buvo visiškas vienišius ir nusirito į tą kategoriją tragiškų nevykėlių, kurie nušalinami nuo aktyvios veiklos, nors ir tebedirba. Kažkas panašaus būna aktoriams, kuriems nebeleidžiama vaidinti, ar plaukikams, nebedalyvaujantiems rimtose varžybose.

Pasklido kalbos, kad jis padarė kažkokią klaidą Berlyne ir dėl to sužlugo visas jo tinklas, nors niekas nežinojo smulkmenų. Šiaip ar taip, visi sutiko, kad su juo pasielgta per griežtai, griežčiau, nei būtų galima tikėtis iš personalo skyriaus, nors šis ir negarsėjo didele labdara.

Į jį rodė pirštu, tartum į pralaimėjusį čempioną, sakydami: „Tai tas Limas, kuris sužlugo Berlyne. Tiesiog baisu, kaip jis nusirito žemyn“.

Vieną gražią dieną jis pradingo. Su niekuo neatsisveikino, atrodo, net su pačiu Kontrolu. Būtent tuo ir nereikėjo stebėtis. Tiesiog žvalgyboje nėra įprastinių iškilmingų palydų, kuomet įteikiami auksiniai laikrodžiai. Bet, net ir tokiai tvarkai esant, Limo dingimas pasirodė keistokas. Kalbos ėjo, kad jis dingo dar nepasibaigus kontraktui. Vis ta pati Elzė iš sąskaitybos skyriaus netyčia išsiplepėjo, kad Limas prašęs atsiskaityti su juo tik grynaisiais. Tai, jos nuomone, reiškė tik vieną – nemalonumus jo banke. Tikslaus išėjimo pašalpos dydžio, kurią turėjo išmokėti mėnesio gale, ji nežinojo, bet, šiaip ar taip, negalėjo būti net kalbos apie keturženklį skaičių. Jo draudimo kortelę jau buvo išsiuntę. Personalo skyriuje jo adresą žinojo, aiškino ji, šniurkš-

telėjusi nosimi, tačiau iš jų apskritai nieko neįmanoma išgauti, iš tų, dirbančių ten, paslaptingais veidais.

Po to įvyko ta istorija su pinigais. Kilo gandas, – kaip visada niekas nežinojo iš kur, – kad Limas prapuolė taip staiga dėl finansinių nemalonumų banko operacijų skyriuje. Pasigedo gana didelės sumos – ne triženklės, o keturženklės (taip tvirtino žydraplaukė gražuolė, sėdėjusi prie telefono), beveik tokios, kokią gavęs Limas su juo būtų visiškai atsiskaitęs. Kai kas tuo nepatikėjo – na, jei Alekas ir būtų nusprendęs įkišti ranką į valstybės kišenę, tai būtų sugalvojęs saugesnį būdą nei vyriausiosios valdybos dokumentų padirbinėjimas.

Niekas nesako, kad jis nesugebėtų atlikti tokio žygio – tiesiog padarytų tai kur kas protingiau. Tie, kurie skeptiškai vertino kriminalinius Limo sugebėjimus, viską suvertė polinkiui į alkoholinius gėrimus tardami, kad vienišas žmogus nemoka tvarkyti savo buities, kad didžiulis atlyginimų skirtumas svetur ir namie. Ką ir kalbėti apie pagundą, kuri atsiranda, kai kiekvieną dieną tenka susidurti su didžiuliais pinigais, o tavo dienos jau suskaičiuotos. Visi sutiko, kad prikišęs nagus prie valstybės pinigų, Alekas priėjo liepto galą.

Net įdarbinimo biuras jam nebepadės, o personalo skyrius neduos rekomendacijos arba duos tokią, kad net patį geranoriškiausią darbdavį apims siaubas. Jei Alekas išties pasikėsino į „Kembridžo aikštės" kasą, tai personalo skyrius persekios jį iki pat kapo ir neduos pinigų net įkapėms.

Vieną kitą savaitėlę po jo dingimo keletas žmonių dar domėjosi jo likimu. Bet net buvę draugai jau seniai suvokė, kad į jo reikalus geriau nebesikišti. Limas toks ir liko jų atmintyje – amžinas niurzga, vis puolantis žvalgybą ir jos administraciją bei tuos, kuriuos vadino „senąja gvardija" – tvarkančius reikalus

lyg būtų savo dalinio klube. Jis niekad nepraleisdavo progos kandžiai pasišaipyti iš amerikiečių ir jų CŽV. Atrodė, kad jis nekenčia jų labiau nei Abteilungo*, apie kurį kalbėdavo labai retai, o tiksliau – visiškai nutylėdavo. Iš jo užuominų buvo galima suvokti, kad būtent amerikiečiai kalti dėl jo tinklo žlugimo. Ši mintis tarsi įkyri idėja persekiojo jį, o jei kas dar mėgindavo paguosti, tai gaudavo tokį atkirtį, kad visiškai prarasdavo norą daugiau su juo susidėti. Limas pradingo: visos apkalbos, spėlionės, mintys raibuliavo tarsi ratilai vandens paviršiuje. Keičiasi metų laikai, vėjelis pūsteli į kitą pusę, ir ratilų – kaip nebūta.

Jo butukas buvo mažytis, skurdus, išdažytas rudais dažais, su pora Klovelio** fotografijų ant sienų. Langai žvelgė į pilkas sienas akmeninių sandėlių, kurių langai dėl estetinių priežasčių buvo tiesiog užtepti kreozotu. Virš sandėlio buvo įsikūrusi italų šeima, be galo triukšminga naktimis, o rytais daužanti kilimus. Limas įsigijo keletą dalykų, kurie turėjo kiek pagyvinti kambarius. Jis pirko porą gaubtų pritemdyti ryškioms lempoms ir keletą spalvingų afišų, kad galėtų pakeisti Hesės*** aikščių vaizdus, paliktus šeimininko. Visa kita Limas dar šiaip taip pakentė: suglamžytas ir suadytas gėlėtas užuolaidas, išdilusius rusvus kilimus ir gremėzdiškus tamsaus medžio baldus, tartum jūreivių užeigoje. Už šilingą geltonoje aptrupėjusioje dujų kolonėlėje į vonią prisipildavo karšto vandens.

Jam būtinai reikėjo susirasti darbą. Jis neturėjo pinigų, nė penso. Taigi istorija su valstybės pinigais gal ir nebuvo visiškai iš piršto laužta. Įdarbinimo biuras vis dėlto šį tą pasiūlė, tačiau,

* Žvalgyba Rytų Vokietijoje, buvusioje VDR.

** Anglų fotografas.

*** Miestas Vokietijoje.

matyt, pasiūlymai jo nesudomino ir pasirodė esą netinkami. Pirmiausia jis pamėgino rasti darbo prekyboje. Į jo pareiškimą atsiliepė klijų gamybos firma ir sutiko priimti administratoriaus pavaduotoju ir personalo skyriaus viršininku. Nors iš tarnybos buvo gauta neigiama rekomendacija, jie pasiūlė darbą, kuriam atlikti nereikėjo kokios nors ypatingos kvalifikacijos, ir atlyginimo skyrė 600 svarų per metus. Jis išsilaikė lygiai savaitę. Per šį laiką šlykštus apkartusių žuvų taukų dvokas persmelkė jo rūbus bei plaukus, įsiėdė į šnerves ir smaugė tartum mirties kvapas. Nepadėjo jokios skalbimo priemonės, tad galų gale jis buvo priverstas vos ne plikai nusikirpti ir išmesti lauk du geriausius savo kostiumus. Kitą savaitę Limas pamėgino pardavinėti enciklopedijas priemiesčių namų šeimininkėms, tačiau sėkmė jam buvo nepalanki – niekas nepageidavo nei jo, nei jo enciklopedijų. Kiekvieną vakarą išvargęs jis grįždavo į savo butą, po pažastimis tempdamas gremėzdiškus savo prekių pavyzdžius. Savaitei baigiantis jis paskambino į kompaniją ir pranešė, kad nieko nepavyko parduoti. Bemaž nenustebę jam priminė, kad nepamirštų grąžinti knygų, jei nusprendė daugiau nebedirbti kompanijos labui, ir padėjo ragelį. Limas persiutęs iššoko iš telefono būdelės, palikęs joje nelemtuosius pavyzdžius, užėjo į artimiausią alinę ir gerokai pasigėrė, paklodamas dvidešimt penkis šilingus, nors ir negalėjo sau to leisti.

Čia užkalbino kažkokia abejotina merguželė, jis ją aprėkė, ir jį išmetė gatvėn prigrasinę, kad daugiau neleis net ant slenksčio. Beje, po savaitės savo grasinimą jie pamiršo. Prie Limo toje užeigoje jau pradėjo priprasti.

Ir kitose vietose jo pilka, niūri figūra pasidarė visiškai įprasta. Jis su niekuo nesikalbėjo, neturėjo draugų – nei vyro, nei moteriškės, netgi šuns.

Spėjo, kad jis turi kažkokių vargų, gal pabėgo nuo žmonos, ar panašiai. Jis net nežinojo, kiek kainuoja produktai, ir jam būtinai reikėdavo priminti. Naršė po visas kišenes, ieškodamas smulkių, negalėjo prisiminti, kad reikia krepšio einant apsipirkti, ir pirkosi begalę maišelių prekėms. Beisvoterio gatvėje jo nemėgo, bet galima sakyti – juto pasigailėjimą. Jis nesiskuto ištisas savaites, vilkėjo nešvariais marškiniais ir apskritai visas buvo kažkoks apskretęs.

Misis Makeir iš Sadberi aveniu tvarkė jo butą, tačiau, niekad neišgirsdama geresnio žodžio, atsisakė darbo. Ji buvo svarbus gatvės informacijos šaltinis. Ja domėjosi prekeiviai, tam atvejui, jei jis ko nors prašys skolon. Misis Makeir nepatarė to daryti. „Limas niekada nėra net laiško gavęs“, – sakė ji, ir jie sutiko, kad tai svarbus argumentas. Jo bute beveik nebuvo paveikslų, voliojosi vos keletas knygų. Viena iš jų buvo nepadoraus turinio, bet misis Makeir nebuvo tuo visiškai tikra, nes knyga buvo užsienio kalba. Jos nuomone, jam likę visiškai nedaug lėšų, ir tos visiškai baigiasi. Ji žinojo, kad savo pašalpą jis gauna ketvirtadieniais. Beisvoterio gatvė buvo perspėta, ir antrą kartą sakyti nebereikėjo. Jie girdėjo iš misis Makeir lūpų, kad jis pila it vežikas; tą patvirtino ir barų padavėjai bei valytojos, nešiojusios paskalas. Tai ne tie žmonės, kurie gali savo klientams duoti skolon, bet jų informaciją vertino kiti.

KETVIRTASIS SKYRIUS

Liz

Galų gale jis sutiko eiti dirbti į biblioteką. Kiekvieną ketvirtadienį įdarbinimo biure, kai ateidavo pašalpos, jį ten siųsdavo, bet šis vis atsikalbinėdavo.

– Gal tai ir ne jūsų duona, – kartą pasakė misteris Pitas, – bet jie tvarkingai moka, ir darbas išsilavinusiam žmogui nėra sunkus.

– Kokia tai biblioteka? – paklausė Limas.

– Beisvoterio. Fizikos ir kitų mokslo tyrimų. Ji laikosi iš įvairių labdaringų fondų ir aukų. Dabar ten tūkstančiai visokiausių leidinių ir jų bus dar daugiau. Reikia dar vieno padėjėjo.

Limas pasiėmė savo pašalpą ir lapelį su adresu.

– Tiesa, ten dirba gana keista publika, – tęsė misteris Pitas, – bet jūs ne visiems laikams. Man regis, jau pats laikas pamėginti. Ar ne taip?

Kažkoks keistas buvo ir paties misterio Pito veidas. Limas neabejojo, kad jį kažkur anksčiau buvo matęs. Kembridžo aikštėje, karo metu.

Biblioteka priminė bažnyčios salę, be to, ten buvo labai šalta. Du juodi aliejiniai radiatoriai priešinguose kampuose skleidė parafino kvapą. Salės viduryje – nedidelis užtvertas plotas tartum liudytojams teismo salėje. Čia sėdėjo bibliotekininkė, mis Kreil.

Dar to nėra buvę, kad Limui būtų vadovavus moteris. Įdarbinimo biure jo niekas neperspėjo.

– Aš – naujasis padėjėjas, – pasakė jis. – Mano pavardė Limas.

Mis Kreil atsitraukė nuo kartotekos ir pažvelgė į jį tartum išgirdusi keiksmažodį.

– Padėjėjas? Koks padėjėjas?

– Asistentas. Iš įdarbinimo biuro. Mane atsiuntė misteris Pitas.

Jis atgalia ranka stumtelėjo ant stalo savo anketą. Ji pakėlė ir ėmė tyrinėti.

– Aha, tai jūs tas misteris Limas, – tai buvo ne smalsavimas, o tiesiog pirmoji nuodugnaus tardymo fazė. – Ir jūs atvykote iš įdarbinimo biuro.

– Na ne, biuras tiesiog siuntė mane čia dirbti. Ten sakė, kad reikalingas asistentas.

– Suprantu, – rūgščiai nusišiepė ji.

Tuo metu suskambo telefonas. Ji pakėlė ragelį ir išsyk karštai puolė su kažkuo ginčytis. Limas suvokė, kad tai seno barnio tęsinys. Jos balso tonas pakilo visa oktava. Ji rėkė ir spyriojosi dėl kažin kokių bilietų. Limas klausėsi keletą minučių, po to patraukė prie knygų lentynų. Greta vienos jis pastebėjo merginą. Ši stovėjo ant kopėtėlių rūšiuodama ir kilnodama storus tomus.

– Aš naujasis darbuotojas, – prisistatė jis. – Mano pavardė Limas.

Ji nulipo ir gana oficialiai ištiesė jam ranką.

– Liz Gold. Sveiki. Ar jau matėtės su mis Kreil?

– Taip, bet ji dabar kalbasi telefonu.

– Matyt, barasi su savo motina. Ką jūs čia veiksite?

– Nežinau. Dirbsiu.

– Mes dabar kaip tik perregistruojame knygas. Mis Kreil nori sudaryti naują katalogą.

Tai buvo aukšta, kiek kampuota, bet grakšti mergina ilgomis kojomis. Ji avėjo bekulniais, panašiais į baleto bateliais, matyt, tam, kad atrodytų žemesnė. Veidas taip pat buvo kiek stambokas, tačiau gana gražus. Limas išsyk sumetė, kad ji žydė ir jai kokie dvidešimt dveji ar treji metai.

– Reikėtų patikrinti, ar visos sužymėtos knygos yra lentynose. Katalogas nemažas, pats matote. Patikrinus reikia įrašyti pavadinimą pieštuku į naują kortelę ir išbraukti senojoje.

– Kodėl pieštuku?

– Tik mis Kreil gali rašyti katalogo kortelėse rašalu.

– Kas tai sugalvojo?

– Pati mis Kreil. Gal norėtumėte pradėti nuo archeologijos?

Limas linktelėjo, ir jie priėjo prie nišos, kur ant grindų stovėjo batų dėžė, pilna katalogo kortelių.

– Ar esate kada ką nors panašaus daręs?

– Ne.

Jis ištraukė pluoštą kortelių ir pradėjo jas vartyti.

– Mane čia atsiuntė misteris Pitas iš įdarbinimo biuro, – pakartojo jis ir padėjo korteles atgal. – Šiose kortelėse rašalu rašyti taip pat leidžiama tik mis Kreil?

– Taip, – pasakė ji ir pasišalino.

Jis kiek pastoviniavo, po to paėmė iš lentynos knygą ir pažvelgė į titulinį lapą.

„Archeologiniai kasinėjimai Mažojoje Azijoje. Ketvirtas tomas.“ Kitų tomų, matyt, trūko.

Pirmą valandą dienos Limas pasijuto baisiai išalkęs. Jis priėjo prie Liz Gold, toliau rūšiuojančios knygas, ir paklausė:

– O kaip dėl priešpiečių?

– Aš nešuosi sumuštinių iš namų, – ji buvo kiek sumišusi. – Galiu pavaišinti jus, jei nieko prieš. Kavos čia nerasi šimto mylių spinduliu.

Limas pakratė galvą.

– Ačiū, aš norėčiau pasivaikščioti. Be to, man reikia šį tą nusipirkti.

Ji stebėjo, kol Limas pradingo už durų.

Jis grįžo pusę antros. Nuo jo trenkė viskiu. Limas tempė du maišelius: vieną pilną daržovių, kitą – įvairiausių kitokių maisto produktų. Įgrūdo juos į kampą nišoje ir, vilkdamas kojas, grįžo prie archeologijos knygų. Darbavosi apie dešimt minučių, kol pajuto, kad jį stebi mis Kreil.

– Misteri Limai!

Jis buvo pasilypėjęs ant kopėtėlių, tad pažvelgė žemyn per petį ir atsiliepė:

– Klausau jūsų.

– Jūs žinote, kieno šie pirkiniai?

– Taip. Jie mano.

– Suprantu. Jūsų.

Limas lūkuriavo.

– Deja, aš turiu jus perspėti, – tęsė ji, – kad mes neleidžiame neštis pirkinių į biblioteką.

– Kur dar aš galiu juos neštis? Daugiau nėra kur.

– Ne į biblioteką, – nukirto ji.

Limas ignoruodamas ją nusisuko į savo archeologijos lentyną.

– Be to, jei jūsų priešpiečių pertrauka būtų normalios trukmės, – tęsė mis Kreil, – jūs neturėtumėt laiko jokiems pirkiniams. Nei aš, nei mis Gold neturime laiko lakstyti po parduotuves per priešpiečius.

– Gal derėtų pailginti pertrauką kokiu pusvalandžiu, – pasiūlė Limas. – Tada laiko jums pakaktų. Jei jus spaudžia darbas, galite puse valandos ilgiau pasilikti vakare.

Kurį laiką ji stoviniavo vis žiūrėdama į jį ir, matyt, svarstydama, ką čia dabar atsakius. Galop pareiškė:

– Aš apsvarstysiu šį klausimą su misteriu Aironsaidu.

Lygiai pusę šešių mis Kreil apsivilko paltą ir išeidama iš bibliotekos pabrėžtinai ištarė:

– Viso gero, *mis Gold.*

Limas spėjo, kad mintis apie jo pirkinius neleido jai nurimti visą popietę. Jis patraukė prie kitos nišos, kur Liz Gold, sėdėdama ant apatinio kopėčių laiptelio, skaitė kažką panašaus į traktatą. Pamačiusi Limą, ji sumišusi įgrūdo brošiūrą į rankinuką ir atsistojo. Šeštą valandą ji grąžino raktą į sarginę vargšui seniui – šis, kaip sakė Liz, nemiegojo visą naktį, laukdamas kontratakos iš vokiečių pusės, nes patyrė šoką dar Pirmojo pasaulinio karo metu. Lauke šaltis gelte gėlė.

– Kas tas misteris Aironsaidas? – pasidomėjo Limas.

– Aš manau, kad jis apskritai neegzistuoja, – paaiškino ji. – Tai tiesiog pagrindinis jos ginklas, kai nežino, ką atsakyti. Kartą paklausiau, kas jis toks. Ji nutaisė tokią gudriai paslaptingą išraišką ir paaiškino: „Nekvaršink sau galvos, manau, jo iš viso nėra ir niekad nebuvo“.

– Abejoju, kad ji taip mano, – pareiškė Limas.

Liz Gold nusišypsojo.

– Jums toli? – paklausė jis.

– Dvidešimt minučių pėsčiomis. Aš visada į darbą einu pėsčiomis. O jūs?

– Man netoli, – pasakė Limas. – Labanaktis.

Limas lėtai nukiūtino namo. Įžengęs į savo butą pasuko jungiklį – šviesa neužsižiebė.

Pamėgino virtuvėje, virš lovos – nieko. Ant kilimėlio, šalia durų, pastebėjo boluojant laišką. Atplėšė ir perskaitė, spingsint silpnai gelsvą šviesą skleidžiančiai lemputei laiptinėje. Elektros kompanija pranešė, kad jiems labai gaila, tačiau turi atjungti elektrą, kol nebus apmokėta devynių svarų, keturių šilingų ir aštuonių pensų dydžio sąskaita.

Jis tapo mis Kreil priešu. O mis Kreil juto neįtikėtiną pasitenkinimą, kovodama su priešais, ir tiesiog negalėjo gyventi be jų. Ji rūsčiai ir susiraukusi žvelgdavo ar tiesiog ignoruodavo, priėjus jam arčiau, ir pradėdavo virpėti, žvalgydamasi kairėn ir dešinėn, lyg ieškodama, kuo čia galėtų apsiginti – tartum skęstantis, mėšlungiškai siekiantis šiaudo.

O kartais ji imdavo vaizduoti nepaprastai įžeistą ir įskaudintą, pavyzdžiui, jam pakabinus savo paltą ant jos pakabos. Tada ji stovėdavo visa tirtėdama kokias penkias minutes, kol Liz pastebėdavo ir pasišaukdavo Limą.

Limas prieidavo ir paklausdavo:

– Kas atsitiko, mis Kreil?

– Nieko, – atsakydavo ji paskubom, trūksmingai kvėpuodama. – Visiškai nieko.

– Jūs dėl mano lietpalčio?

– Ne, visiškai ne.

– Puiku, – atsakydavo jis ir sugrįždavo į savo nišą.

Mis Kreil virpėdavo ištisą dieną ir pusę ryto praleisdavo užsigulusi telefoną, pašnibždom dėstydama savo naujienas.

– Ji viską pasakoja savo motinai, – paaiškino Liz. – Ji visada viską išsipasakoja motinai: apie mane taip pat.

Mis Kreil išsiugdė tokią stiprią neapykantą Limui, kad nusprendė, jog bendrauti su juo tiesiog neįmanoma. Kai būdavo mokami atlyginimai, grįžęs po priešpiečių ant trečiosios kopėtėlių pakopos jis rasdavo voką su pavarde, beje, užrašyta klaidingai. Kai tai įvyko pirmąjį sykį, jis priėjo prie jos su voku ir paaiškino, kaip reikia rašyti: „Tik viena „s“, mis Kreil, tik viena“.

Tada ji, tartum apimta paralitinio tiko, vartydama akis, šoko apgraibomis ieškoti numesto pieštuko ir tęsė šias paieškas, kol Limas neiškentęs pasišalino.

Praėjus trims savaitėms nuo darbo bibliotekoje pradžios, Liz pasikvietė jį pavakarieniauti vaizduodama, kad tai netikėtas sprendimas. Ji, atrodo, suprato, kad jei pakvies jį rytojui ar porytdienai, šis pamirš arba tiesiog neateis. Todėl ji pasiūlė jam pavakarieniauti tą pat dieną, penktą valandą.

Limas kiek spyriojosi, kol galų gale sutiko.

Jie ėjo lietui lyjant. Šlapios gatvės, lekiančios šlapios mašinos, gatvės tartum nulakuotos lietumi, žaižaruojančios gelsvomis šviesos žiežirbomis – tas pat būtų, jei eitų lyjant bet kuriame kitame mieste. Londonas, Berlynas – koks skirtumas.

Tai buvo pirmoji Limo vakarienė jos namuose. Po to buvo daug kitų. Jis ateidavo, kai ji kviesdavosi, o ji tą darydavo dažnai. Paprastai jis mažai kalbėdavo. Kai Liz suprato, kad jis linkęs ir dažniau lankytis, pradėdavo dengti stalą iš pat ryto, prieš išeidama į biblioteką. Net daržoves ji paruošdavo iš anksto ir ant stalo pastatydavo žvakes – ji mėgo mirguliuojančius jų atšvaitus. Liz visada juto, kad Limo gyvenime kažkas ne taip ir kad vieną sykį dėl nesuprantamų priežasčių spyruoklė gali trūkti, o tada ji niekada daugiau jo nebepamatys.

Ji norėjo pasakyti jam, kad supranta tai ir neturi jokių iliuzijų, todėl vieną vakarą tarė:

– Jūs galite palikti mane, kai tik panorėsite. Aš niekada nepersekiosiu jūsų, Alekai.

Rudos akys įdėmiai ją nužvelgė.

– Pasakysiu, kada.

Jos butas buvo vos vienas kambarys, kuris tuo pat metu buvo ir svetainė, ir miegamasis, taip pat ir virtuvė. Kambaryje buvo du krėslai, sofa lova ir knygų lentyna su daugeliu knygų plonais viršeliais. Daugiausia tai buvo klasikų kūriniai, kurių ji niekada neskaitė.

Po vakarienės ji dažniausiai ką nors pasakodavo, o jis rūkydavo, išsitiesęs ant sofos. Ji niekad nežinojo, ar jis tikrai jos klausosi – jos tai beveik ir nejaudino. Ji atsiklaupdavo prie sofos ir skruostu prisispaudusi prie jo rankos vis kalbėdavo ir kalbėdavo.

Vieną vakarą ji paklausė:

– Alekai, kuo jūs tikite? Nesijuokit, atsakykit man.

Ji kantriai laukė, ir pagaliau jis atsakė:

– Tikiu, kad vienuolikto maršruto autobusas mane būtinai nuveš iki Hamer Stryto. Ir netikiu, kad jį vairuos Kalėdų Senis.

Ji, atrodo, svarstė jo atsakymą. Po to vėl paklausė:

– Bet vis dėlto, kuo jūs tikite?

Limas gūžtelėjo pečiais.

– Juk turite tikėti, – spyrėsi ji. – Sakykim, Dievą. Aš tikra, Alekai, kad jūs tikite. Kartais jūsų toks žvilgsnis, tartum jūs turite atlikti kažką ypatinga, tiesiog įvykdyti kažkokią misiją, kaip koks šventas žmogus. Nesijuokit, Alekai, aš įsitikinusi, kad tai tiesa.

– Deja, Liz, jūs klystate. Aš nemėgstu amerikiečių ir viešųjų mokyklų, nemėgstu karinių paradų ir žmonių, žaidžiančių kareivėliais. Ir dar nemėgstu samprotavimų apie gyvenimo prasmę, – pridūrė jis jau nesišypsodamas.

– Bet, Alekai, sutikit, kad...

– Beje, – pertarė Limas, – nemėgstu žmonių, kurie aiškina, ką aš turiu galvoti.

Ji suprato, kad jis supyko, tačiau nebegalėjo susivaldyti.

– Todėl, kad nenorite galvoti. Nesiryžtate. Jūsų protas tartum kuo apnuodytas, lyg ir kokios neapykantos. Jūs – fanatikas, aš žinau tai, tačiau negaliu suvokti, kokia įkyri idėja jus kamuoja. Jūs fanatikas, kuris nenori atversti žmonių į savo tikėjimą. Tai pavojingas dalykas. Jūs panašus į žmogų, kuris prisiekė atkeršyti. Maždaug taip.

Rudos akys vis žvelgė į ją. Jam prakalbus, ją išgąsdino balse pasigirdęs grasinimas.

– Jumis dėtas, – gana šiurkščiai išrėžė jis, – aš nekiščiau nosies kur nereikia.

Staiga jis nusišiepė šelmiška airiška šypsena. Iki šiol jis niekad taip nesišypsodavo, ir Liz suprato, kad į šią šypseną jis pamėgino sutelkti visą savo žavesį.

– O kuo tiki Liz? – paklausė jis.

– Tai nėra taip paprasta, Alekai.

Vėliau tą vakarą jie pratęsė šį pokalbį. Kalbą pradėjo Limas – jis paklausė, ar ji religinga.

– Jūs blogai mane supratote, – pasakė ji. – Visiškai ne taip. Aš netikiu Dievą.

– Tai kuo tada tikite?

– Istorija.

Jis nustebęs pažvelgė į ją ir nusijuokė.

– Liz! Ką jūs! Ne, ne! Nejau jūs komunistė, velniai griebtų?!

Atsakydama į jo juoką, ji teigiamai linktelėjo, paraudusi lyg mokinė, ir pajuto, jog šalia susierzinimo jaučia ir palengvėjimą dėl to, kad jam visiškai tas nerūpi.

Šią naktį ji leido jam pasilikti, ir jie mylėjosi.

Jis išėjo penktą valandą ryto ir tuščia gatve patraukė parko link. Kamuoliais raitėsi tirštas rūkas. Gatvės gale – netoliese, už kokių dvidešimties jardų – stovėjo vyras su apsiaustu, neaukštas, gana apkūnus. Jis stovėjo atsirėmęs į parko aptvarą, ir siluetas ryškėjo rūke tartum šmėkla. Limui artinantis rūkas, rodėsi, sutirštėjo, ir figūra prie tvoros lyg pranyko. Kai jis pasiekė tą vietą, vyriškio nebebuvo.

PENKTAS SKYRIUS

Skolon

Vieną dieną, maždaug po savaitės, jis nebeatėjo į biblioteką. Mis Kreil spinduliavo ekstaze. Apie pusę dvyliktos ji paskambino savo motinai, o grįžusi po priešpiečių atsistojo prie lentynų su archeologijos knygomis, kur dirbo Limas. Ji stovėjo ir susikaupusi, nutaisiusi išraišką, kuria nepasibodėtų joks teatras, žvalgėsi po knygų lentynas. Liz suprato, jog ji vaizduoja tikrinanti, ar tik Limas ko nebus pavogęs.

Šią dieną Liz ją visiškai ignoravo, nerūpestingai atsakinėjo tik tiesiogiai klausiama ir dirbo ypač susikaupusi. Atėjus vakarui, Liz grįžo namo ir verkė, kol užmigo.

Kitą rytą ji anksčiau atėjo į darbą. Jai atrodė, kad kuo anksčiau ji ten atsidurs, tuo greičiau ateis Limas. Bet laikas ėjo, viltis vis blėso, ir ji suvokė, kad jis niekada nebeateis.

Tą dieną ji pamiršo susitepti sumuštinių ir nusprendė autobusu nuvažiuoti į „ABC“ kavinę Beisvoterio gatvėje. Jautėsi prislėgta ir viduje juto tuštumą, tačiau nebuvo alkana. O gal tiesiog nuvažiuoti pas jį? Ji, tiesa, prižadėjo niekad jo nepersekioti, bet juk ir jis prižadėjo perspėti ją iš anksto. Ji sustabdė taksi ir pasakė jo adresą.

Liz užlipo į purviną laiptų aikštelę ir paspaudė skambučio mygtuką. Skambutis, atrodo, neveikė, nes niekas neatsiliepė. Ant kilimėlio stovėjo trys buteliai pieno ir gulėjo laiškas iš elek-

tros kompanijos. Ji dvejojo kurį laiką, po to pasibeldė į duris ir išgirdo negarsią vyro dejonę. Tekina puolė laiptais į žemiau esantį butą, skambino ir daužė duris. Jokio atsako. Ji nusileido dar žemiau ir atsidūrė pagalbinėse krautuvėlės patalpose. Sena moteriškė sėdėjo kampe ir suposi krėsle.

– Bute viršuje, – sušuko Liz, – sunkiai sergantis žmogus! Kas turi raktą?!

Moteriškė pažvelgė į ją dvejodama, po to šūktelėjo:

– Artūrai, eikš čionai, Artūrai! Čia kažkokia mergina atėjo.

Vyras, rudu chalatu ir pilka fetrine skrybėle, atsisuko.

– Mergina? – nesuprato jis.

– Bute viršuje serga žmogus, – pakartojo Liz. – Jis negali prieiti ir atidaryti durų. Gal turite raktą?

– Ne, – atsakė krautuvininkas. – Bet aš turiu plaktuką.

Nenusiėmęs skrybėlės, jis griebė sunkias reples, plaktuką, ir jie dviese nubėgo į viršų. Jis garsiai pasibeldė į duris. Sulaikę kvėpavimą, abu laukė atsakymo. Nė garso.

– Tik ką aš girdėjau vaitojant, patikėkit, – sušnibždėjo Liz.

– Jūs užmokėsit už duris, jei aš jas išlaušiu?

– Taip.

Sudundėjo plaktukas. Trimis smūgiais jis išdaužė gabalą lentos. Kartu su ja ir spyną. Liz įėjo pirmoji, jis – iš paskos. Kambaryje buvo nepakeliamai šalta ir visiškai tamsu, bet lovoje, kampe, jie įžiūrėjo žmogaus figūrą.

„O, Dieve, jei jis miręs, aš tikriausiai negalėsiu prie jo prisiliesti“. Bet ji vis dėlto priėjo, ir jis buvo gyvas. Atitraukusi užuolaidas, ji priklaupė prie lovos.

– Aš pasišauksiu jus, jei prireiks, ačiū jums, – pasakė ji neatsisukdama.

Krautuvininkas linktelėjo ir išėjo.

– Alekai, kas atsitiko, ką tau skauda? Kas tau, Alekai?

Limas pajudino galvą ant pagalvės. Įkritusios jo akys buvo užmerktos. Blyškus veidas apaugęs tamsia barzda.

– Alekai, pasakyk man ką nors, prašau tave.

Ji laikė jo ranką savosiose. Ašaros beviltiškai sruveno skruostais. Iš nevilties nežinodama ką daryti, ji pašoko, nubėgo į virtuvėlę, užkaitė arbatos – tiesiog tam, kad ko nors imtųsi. Tada grįžo į kambarį, čiupo rankinuką ir Limo raktus, gulėjusius ant stalelio prie lovos, nusileido laiptais žemyn, šokdama per dvi pakopas iš karto, išlėkė gatvėn ir – kiton pusėn, tiesiai į misterio Slimano vaistinę. Nupirko šaltienos, viščiukų krūtinėlių, jautienos sultinio ekstrakto ir buteliuką aspirino. Jau buvo pasiekusi duris, bet sugrįžo ir nupirko dar džiūvėsių pakelį. Viskas kartu kainavo šešiolika šilingų, rankinuke liko dar keturi, o čekių knygelėje – vienuolika svarų, tačiau juos paimti galėjo tik ryt rytą. Jai grįžus, vanduo arbatinyje buvo ką tik užviręs.

Liz paruošė sultinio, įpylė į stiklinę su šaukšteliu, kad nesprogtų (kaip darydavo motina), ir visą laiką žvilgčiojo jo pusėn lyg bijodama, kad Limas mirs. Jai teko paremti jį pagalve ir prilaikant už nugaros sugirdyti sultinį. Kitos pagalvės bute nebuvo, todėl ji dar nukabino jo paltą ir pakišo po pagalve.

Ji baimingai prisilietė prie Limo. Jis buvo toks prakaituotas, kad net plaukai sulipę. Padėjusi puodelį prie lovos, viena ranka prilaikė jo galvą, o kita girdė buljoną. Po keleto šaukštų ji sutrynė dvi tabletes aspirino ir sugirdė jį kartu.

Su Limu ji elgėsi tarytum su vaiku: sėdėdama ant lovos ir nenuleisdama nuo jo akių, ji kartkartėm glostė jam galvą vis kartodama:

– Alekai, Alekai...

Iš lėto jo kvėpavimas darėsi lygesnis, raumenys atsipalaidavo, skausmas ir karščiavimas, matyt, traukėsi, ir jis nurimęs užmigo. Liz stebėjo jį suprasdama, kad blogiausia jau praėjo.

Tik dabar ji pastebėjo, kad visiškai sutemo.

Tada ji susigėdo suvokusi, koks purvas ir netvarka ją supa. Jai seniai reikėjo tai sutvarkyti. Ji pašoko, atsinešė iš virtuvės šepetį su skuduru ir ėmė karštligiškai kuoptis. Rado švarią staltiesę, patiesė ant stalelio prie lovos, išplovė išmėtytus puodelius ir lėkštutes. Baigusi darbą, pažiūrėjo į laikrodį – pusė devynių. Ji vėl užkaitė arbatinį ir grįžo prie lovos. Limas žiūrėjo į ją.

– Prašau, Alekai, nepyk, – pasakė ji. – Aš išeisiu, prižadu tau, bet pirmiausia leisk paruošti tau valgyti. Tu juk ligonis, tu negali niekur išeiti, Alekai...

Užsidengusi veidą rankomis ji pratrūko rauda. Ašaros sruveno jai pro pirštus tartum vaikui. Jis leido jai išsiverkti, nenuleisdamas savo rudų akių, rankomis mėšlungiškai gniaužtamas antklodę.

Ji padėjo jam nusiprausti, nusiskusti ir surado kelias švarias paklodes. Tada pamaitino jį šaltiena, davė truputį viščiuko iš stiklainio, kurį pirko misterio Slimano vaistinėje. Sėdėdama ant lovos žvelgė, kaip jis valgo, ir mąstė, jog dar niekada nesijuto tokia laiminga.

Greitai jis užsnūdo, Liz užklojo ir apkamšė jį, po to priėjo prie lango. Praskyrusi nušiurusias užuolaidas pakėlė rėmą ir pažvelgė laukan. Du langai kieme virš sandėlio buvo apšviesti. Viename ji matė blykčiojantį melsvą įjungto televizoriaus šešėlį, nejudrias jo kerų apžavėtas figūras priešais; kitame dar gana jauną moterį, sukančią plaukus ant suktukų. Liz panoro apverkti visas žlugusias jos iliuzijas ir svajones.

Ji užmigo krėsle ir atsibudo dienai brėkštant. Kaip šalta! Sustingo ir rankos, ir kojos. Ji priėjo prie lovos. Pajutęs jos žvilgsnį, Limas sujudėjo lovoje. Pirštų galiukais ji palietė jo lūpas. Neatsimerkdamas jis švelniai suėmė jos ranką ir priglaudė prie skruosto. Staiga ji pajuto nepergalimą norą ir pradėjo jį bučiuoti, vėl ir vėl, ir jai atrodė, jog jis šypsosi.

Šešetą dienų ji kasdien vaikščiojo pas jį. Jis kalbėjo nedaug ir sykį, paklaustas, ar ją myli, atsakė, jog netiki stebuklingomis pasakomis. Ji gulėjo lovoje padėjusi galvą ant jo krūtinės. Savo storais pirštais jis kedeno jai plaukus, kartais gan stipriai juos timpčiodamas, o Liz juokėsi ir skundėsi, kad skauda. Penktadienio vakare ji aptiko jį jau apsirengusį, bet nesiskutusį. Ją nustebino, kad jis nenusiskutęs. Dėl kažkokios nesuvokiamos priežasties ji pajuto kažką negera. Kambaryje trūko kai kurių smulkmenų – dingo laikrodis ir tranzistorinis radijo imtuvas, stovėję ant stalelio. Ji norėjo paklausti, ką tai reiškia, bet taip ir nesiryžo. Pakeliui ji nupirko kiaušinių, kumpio ir dabar taisė vakarienę, o Limas sėdėjo ant lovos krašto ir rūkė cigaretes – vieną po kitos.

Kai vakarienė buvo pagaminta, Limas nuėjo į virtuvę ir atnešė butelį raudono vyno.

Prie stalo jis beveik nekalbėjo. Jinai stebėjo jį, jos nerimas vis didėjo, pasidarė nebepakeliamas ir pagaliau neiškentusi staiga sušuko:

– Alekai, kas čia dabar dedasi? Tai atsisveikinimas?

Jis atsistojo, suėmė jos rankas savosiomis ir pabučiavo taip, kaip niekad anksčiau. Ilgai ir švelniai jis kažką aiškino, ji blogai suprato, ką, beveik nieko nesuprato, nieko negirdėdama, nes jai pasidarė aišku, kad tai jau galas, pabaiga ir nieko nebebus daugiau.

– Lik sveika, Liz, – pasakė jis. – Lik sveika. Neieškok manęs. Nereikia manęs ieškoti.

Liz linktelėjo ir sumurmėjo:

– Kaip mes ir tarėmės.

Ji dėkojo Dievui, kad buvo taip šalta ir tamsoje nebuvo matyti ašarų.

Kitą rytą, šeštadienį, Limas paprašė krautuvininką parduoti jam produktų skolon. Kredito jis paprašė kažkaip ne itin sklandžiai, net nesistengdamas sukelti pasitikėjimo. Jis prisirinko pusę tuzino įvairiausių smulkmenų, kurių kaina neviršijo vieno svaro. Kai pirkiniai buvo jau suvynioti ir sudėti į krepšį, pasiūlė:

– Geriau įrašykit tai į mano sąskaitą.

Krautuvininkas kaltai šyptelėjo ir atsakė:

– Bijau, kad negalėsiu to padaryti, – nepridėdamas žodžio „sere".

– Kodėl, velniai griebtų? – paklausė Limas.

Eilė už jo neramiai sujudėjo.

– Aš nepažįstu jūsų, – atsakė krautuvininkas.

– Kokios kvailystės! – pasipiktino Limas. – Vaikštau čia jau keturius mėnesius.

Krautuvininkas paraudo.

– Prieš duodami skolon mes visada prašome informacijos iš banko, – pasakė jis.

Dabar Limas visiškai įsiuto.

– Tai jau visiška nesąmonė! – riaumojo jis. – Pusė jūsų pirkėjų nė karto gyvenime nebuvo peržengę banko slenksčio ir niekad neperžengs!

Pirkėjai suūžė subruzdo, nes tai buvo teisybė, nors ir nelabai maloni.

– Aš nepažįstu jūsų, – šiurkščiai pakartojo krautuvininkas. – Ir jūs man nepatinkate. Nešdinkitės iš mano parduotuvės, – pridūrė jis ir pamėgino įkišti ranką į krepšį, kurį laikė Limas.

Kas įvyko toliau, sunku ir pasakyti, nuomonės visiškai išsiskyrė. Vieni sakė, kad krautuvininkas, norėdamas išplėšti krepšį, pastūmė Limą, kiti tai neigė. Šiaip ar taip, Limas sudavė jam kairiąja ranka, dauguma žmonių sakė, kad du kartus. Dešiniojoje buvo krepšys. Smogė, atrodė, ne kumščiu, o delno briauna, ir čia pat žaibiškai dar pridėjo – alkūne. Krautuvininkas žlegtelėjo ant grindų ir gulėjo ramus, kaip koks rąstgalis.

Taip vėliau buvo pasakyta teisme, ir gynėjas negalėjo paneigti, jog krautuvininkas buvo sužalotas – sulaužytas krūtinkaulis prie pat jungties su pirmuoju šonkauliu ir išnarintas žandikaulis. Spaudoje viskas buvo aprašyta pakankamai tiksliai, tačiau niekam tam įvykis nepasirodė itin svarbus.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Kontaktas

Naktį jis gulėjo ant gulto klausydamas, ką veikia kiti kaliniai. Tarp jų buvo berniukas, kuris verkė, ir senas dykūnas, kuris dainavo „Tas Aiklio Muro baras“, kartkartėm daužydamas į taktą per alavinį dubenėlį.

Po kiekvieno posmelio prižiūrėtojas rėkdavo:

– Užsikimšk, Džordžai, tu niekingas pideri!

Niekas į tai nekreipė jokio dėmesio. Čia pat buvo airis, dainavęs apie IRA*, nors kiti sakė, kad jis sėdi čia už išprievartavimą.

Limas stengėsi kuo labiau pavargti dieną tikėdamasis, kad galės miegoti naktį, bet to nepakako. Naktį aišku, kad esi kalėjime: naktį nebelieka nieko, jokios optinės apgaulės, slopinančios pykinantį kameros uždarumo jausmą. Negali išvengti šleikštaus kalėjimo prieskonio, kalėjimo dezinfekcijos priemonių smarvės, įkalintų žmonių keliamo triukšmo. Tada, naktį, pasibjaurėjimas nelaisve tapo neįtikėtinai nepakenčiamas, ir Limas taip troško šviečiant linksmai saulutei pereiti per Londono parką. Jis neapkentė to groteskiško plieninio narvo, kurio virbai laikė jį čia, troško plikais kumščiais prasiveržti laukan, sukulti galvas savo sargybiniams ir ištrūkti į laisvę, į atvirą Londono

* *Irish Republican Army* (Airijos Respublikos Armija) – Airijos katalikų karinė organizacija, siekianti Šiaurės Airijos nepriklausomybės nuo Didžiosios Britanijos.

erdvę. Tarpais jis galvojo apie Liz. Jo mintyse trumpam išniro jos veidas, tartum fotoaparato lempos blyksnis, švelnus jos kūno prisilietimo pojūtis, vėliau visiškai išblukęs iš atminties.

Limas nebuvo iš tų žmonių, kurie gyvena iliuzijomis.

Į kitus kalinius jis žvelgė iš aukšto, ir jie jo neapkentė. Neapkentė, nes jis buvo toks, koks svajojo tapti kiekvienas – paslaptingas. Jis išsaugojo kažkokią labai svarbią savo esybės dalį, neišstatydamas jos visuotinei apžiūrai, jo nebuvo įmanoma sujaudinti, priversti išsipasakoti apie savo merginą, šeimą ar vaikus. Jie nieko nežinojo apie jį. Jie tikėjosi, laukė, bet Limas nenusižemino. Naujokai kalėjime skirstomi į dvi kategorijas: į tuos, kurie iš gėdos, baimės ar tiesiog neįtikėtinai sugniužę laukia, kol patirs visas kalėjimo gyvenimo vingrybes, ir į tuos, kurie dėsto gailias savo istorijas, kad juos pripažintų kalėjimo pasaulėlis.

Limas nedarė nei viena, nei kita. Jam, rodėsi, patiko niekinti kitus kalinius, ir jo neapkentė už tai, kad jam, kaip ir pasauliui kitoje grotų pusėje, jų visiškai nereikėjo.

Maždaug po dešimties dienų jų kantrybė trūko. Vadai nesusilaukė pagarbos, silpnieji – paguodos. Eilėje per pietus jį apsupo. Toks ritualas kalėjime praktikuojamas, matyt, jau nuo aštuonioliktojo amžiaus. Kai kalinys gauna savo porciją maisto, jį lyg netyčia stumteli, ir sriuba šliūksteli ant drabužių.

Tą jie ir padarė Limui. Jis nieko nepasakė, įdėmiai pažiūrėjo į tuos du, stovėjusius abipus jo, ir tylom išklausė prižiūrėtojo prakeiksmų, nors šis puikiai žinojo, kas atsitiko.

Po keturių dienų, dirbdamas su kauptuku kalėjimo gėlyne, Limas tarsi suklupo. Kauptuką jis laikė abiem rankom ir rankenos galas kyšojo per kokius šešetą colių iš dešiniojo kumščio. Kai Limas stengėsi atgauti pusiausvyrą, kaimynas iš dešinės susirietė trilinkas ir susigriebęs už pilvo sukaukė iš skausmo.

Daugiau Limo niekas nebestumdė minioje. Ko gero, keisčiausias dalykas iš visko, ką jam teko patirti kalėjime, buvo paketas, įsuktas į vyniojamąjį popierių. Jį jam įteikė išeinant į laisvę. Kažkaip netikėtai tai jam priminė vestuvines apeigas – tarsi „žiedas, kuris padarys tave manąja“, šis paketas grąžina tave visuomenei. Jam reikėjo pasirašyti gaunant jį, tame pakete buvo viskas, ką jis turėjo, visa jo nuosavybė. Paketas – ir viskas. Per tuos tris mėnesius Limas nebuvo pajutęs didesnio pažeminimo ir nusprendė atsikratyti to nepakenčiamo ryšulio vos žengęs pro kalėjimo vartus.

Jis buvo laikomas ramiu kaliniu. Dėl jo elgesio nebuvo jokių skundų. Kalėjimo viršininkas, kurio nesudomino šis atvejis, sielos gilumoje buvo įsitikinęs, kad jei ne airiškas kraujas, kuris – jis galėjo prisiekti – sruvena Limo gyslomis, tai šis niekada nebūtų patekęs į kalėjimą.

– Ką jūs ketinate veikti išėjęs į laisvę? – paklausė jis.

Net nešyptelėjęs Limas atsakė, kad rengiasi pradėti naują gyvenimą, ir viršininkas tik pagyrė tokį jo ketinimą.

– O kaip jūsų šeima? – teiravosi jis. – Ar jums pavyks sutvarkyti santykius su žmona?

– Pasistengsiu, – vangiai atsiliepė Limas, – tačiau, atrodo, ji jau ištekėjo už kito.

Žmogus iš socialinės rūpybos skyriaus pasiūlė Limui įsidarbinti sanitaru Bekingemšyre, kur laikomi žmonės su psichikos sutrikimais. Limas sutiko ir net nusirašė adresą bei priemiestinių traukinių tvarkaraštį iš Merilbouno stoties.

– Elektriniai traukiniai dabar važiuoja iki pat Greit Misendeno, – pridūrė valdininkas.

Limas išreiškė didį savo pasitenkinimą dėl šios aplinkybės. Taip gavęs paketą jis iškeliavo iš kalėjimo.

Autobusu jis nuvažiavo iki Marmuro Arkos ir iš ten patraukė pėsčiomis. Kišenėje raminamai šiugždėjo pluoštelis banknotų, ir jis ketino sočiai pavalgyti. Limas norėjo per Haid parką pasiekti Pikadilio aikštę, tada per Grin parką ir Sen Džeims parką išeiti į Parlamento aikštę, o tada jau bastytis iki pat Vaitholo ir Strendo, kur didelėje kavinėje prie Čering Kroso stoties už šešis šilingus galima gauti visiškai padorų bifšteksą.

Tą vėlyvo pavasario dieną Londonas buvo nuostabus. Parkuose puikius kvapus skleidė krokai ir geltonieji narcizai. Gaivus vėjelis dvelkė iš pietų. Limas taip vaikštinėti galėjo ištisą dieną. Bet tas paketas... Jam nesikentė jo atsikratyti. Šiukšlių dėžės buvo pernelyg mažos.

Jis pagalvojo, kad po teisybei, yra pora dalykų, kuriuos vertėtų išsiimti: draudimo pažymėjimas, vairuotojo teisės. Tačiau kietame dideliame voke viską sugraibyti nebuvo paprasta. Limas atsisėdo ant suolo, pasidėjo paketą šiek tiek tolėliau, o po to dar ir atsitraukė. Po kokių poros minučių jis pakilo ir nužingsniavo takeliu, palikęs paketą ant suolelio. Jis buvo nuėjęs jau keletą žingsnių, kai išgirdo šaukiant. Atsisuko, gal kiek per staigiai, ir pamatė vyrą su lietpalčiu, kuris mojavo jam viena ranka, o kitoje laikė ryšulį. Neišsitraukdamas rankų iš kišenių Limas per petį pažvelgė į žmogų, laikiusį paketą. Žmogus šūktelėjo dar sykį, matyt, tikėdamasis, kad Limas prieis prie jo ar dar kaip nors išreikš savo susidomėjimą. Limas tik gūžtelėjo pečiais ir nužygiavo tolyn. Vyras vėl sušuko, tačiau Limas, ignoruodamas jį, traukė savo keliu. Jis žinojo, kad vyriškis seka iš paskos.

Gurgždantys žingsniai per žvyrą artėjo, pagaliau žmogus pradėjo vos ne bėgti. Pasigirdo kiek suirzęs, dūstantis balsas.

– Ei, jūs, aš jums sakau! – vyras jį pasivijo.

Limas sustojo ir atsisuko:

– Kas atsitiko?

– Atrodo, tai jūsų paketas? Jūs pamiršote jį ant suolelio. Kodėl iš karto nesustojote, kai aš jus šaukiau?

„Aukštas, kiek besigarbiniuojantys kaštoniniai plaukai, šviesiai žali marškiniai ir oranžinis kaklaraištis, dirglokas, kiek moteriško sudėjimo, – pagalvojo Limas. – Visai galėtų būti koks mokytojas, baigęs Londono aukštąją ekonomikos mokyklą ir vadovaujantis priemiesčio dramos rateliui. Trumparegis".

– Galite padėti jį atgal. Man jo nebereikia.

Vyras išraudo.

– Bet juk negalima palikinėti visokių paketų ant suolų. Tai netvarka.

– Kodėl gi? Puikiausiai galima, – nesutiko Limas. – Kam nors gal ir pravers,

Jis norėjo eiti toliau, tačiau nepažįstamasis užstojo jam kelią, laikydamas ryšulį abiejom rankom lyg kokį vaiką.

– Pasitraukit iš kelio, – pasakė Limas. – Ką jūs sau galvojat?

– Paklausykit, – vos ne falcetu kiauktelėjo jaudindamasis nepažįstamasis, – aš juk ketinau padaryti jums paslaugą, tai ko jūs spiriatės?

– Tai būtent tam, kad padarytumėt man paslaugą, jūs jau pusvalandį sekiojat iš paskos? – kandžiai pasiteiravo Limas ir pagalvojo: „Meistriškai prisiartino, bet per daug tempia. Reikėtų jį kiek krėstelėti".

– Jei jau norit žinoti, tai man pasirodė, kad kartą man jau teko jus matyti – Berlyne.

– Tai dėl to jūs mane sekiojot ištisą pusvalandį?

Limas nenuleido akių nuo vyriškio veido, balse skambėjo sarkazmas.

– Ne pusvalandį, o daug daugiau. Aš pastebėjau jus dar prie Marmuro Arkos ir pagalvojau, kad jūs – Alekas Limas, žmogus, kuriam aš skolingas šiek tiek pinigų. Kai aš dirbau Berlyne, Bi Bi Si radijo stotyje, iš vieno žmogaus pasiskolinau šiek tiek pinigų. Nuo tada sąžinė man nedavė ramybės. Todėl aš ir pasekiau jus – norėjau įsitikinti, kad jūs tas pats žmogus.

Limas tylėdamas žvelgė į jį ir galvojo, kad ne toks jau jis įgudęs, nors, kita vertus, vargšelis nekaltas, kad Limas sugadino jam klasikinį variantą ir privertė keisti užmačias bei improvizuoti.

– Aš – iš tiesų Limas, – pagaliau pasakė jis. – O jūs kas toks, po velnių?

Jis pasivadino Ešu, kietai nutęsdamas „E“, ir Limas suprato, kad jis nėra visiškai tikras, jog Limas yra Limas, todėl priešpiečių metu jie atplėšė paketą ir ištyrinėjo jo draudimo kortelę.

„Kaip du žindukliai, besilaižantys prie pornografinių atvirukų“. Ešas užsakė priešpiečius dosniai, neskaičiuodamas, ir jie išgėrė reinvynio, prisimindami senąsias dieneles. Limas pradžioje mėgino tikinti, kad jis negali prisiminti Ešo, o tas stebėjosi ir, atrodė, net jautėsi kiek įskaudintas.

Jie buvo susitikę vakarėlyje, kurį Derekas Viljamsas surengė savo bute Kudamo gatvėje (jis viską teisingai įsiminė), ir visi tie spaudos vyrukai taip pat ten buvo. Nejau Alekas to neprisimena? Ne, Limas neprisiminė. Gerai, tai tada jis privalo prisiminti Dereką Viljamsą iš „Observer“, tą puikų vyruką, kuris rengdavo tokius puikius vakarėlius ir vaišindavo visus pica.

Limas blogai įsidėmėdavo vardus, be to, jie kalbėjo apie 1954-uosius; nuo tų laikų daug vandens nutekėjo... Ešas (jo vardas buvo Viljamas, tačiau draugai jį vadino tiesiog Bilu) vis-

ką prisiminė gyvai ir itin ryškiai. Jie gėrė kokteilius, konjaką, šaltmėtinį likerį ir visi buvo gana įkaušę; tada Derekas atsitempė kažkokių spalvotų merginų, tiesiog pusę kabareto iš Malkasteno, na šitai tai jau Alekas turėtų prisiminti. Limas manė, kad atsiminimai gal ir atgytų, jei tik Bilas jam kiek padėtų.

Bilas stengėsi *ad lib**, be jokios abejonės, jis tai darė puikiai, įpindamas šiek tiek sekso, kaip jie baigė viską naktiniame klube su trimis iš tų merginų. Alekas, vyriokas iš politinio skyriaus ir Bilas. Bilas jautėsi kiek nepatogiai, nes jis neturėjo pinigų susimokėti už save, tad turėjo užmokėti Alekas, ir Alekas dar paskolino jam dešimtuką.

– O, Kristau, – dabar pareiškė Limas, – aišku, aš dabar prisimenu, žinoma.

– Aš žinojau, kad tu prisiminsi, – laimingas linksėjo Ešas, kai Limas pakėlė savo stiklinę.

– Klausyk, paimkim dar pusę. Iš tiesų, vieni juokai.

Ešas priklausė tai žmonijos daliai, kuri bendraudama su kitais žmonėmis laikosi puolimo ir atsitraukimo taktikos. Jusdamas priešininko silpnumą jis naudojosi proga ir puolė, o sutikęs pasipriešinimą – slėpėsi užnugario pozicijose.

Neturėdamas nei savo nuomonės, nei skonio jis stengėsi prisitaikyti prie pašnekovo. Galėjo gerti arbatą Fortname ar alų Vaitbio prospekte, jam buvo tas pat, ar klausytis karinių maršų Sen Džeimso parke, ar džiazo kokiame nors rūsyje Kompton Stryte. Jo balsas drebėjo užjaučiant Šarpevilio** gyventojus ar piktinantis, kad spalvotieji užplūdo Didžiąją Britaniją. Limui

* Improvizuoti, plepėti be jokių apribojimų *(lot.)*.

** Londono priemiestis, kur lūšnose gyveno daug išeivių iš Afrikos šalių ir Indijos.

toks bestuburiškas elgesys rodės atstumiamas. Jam net kilo piktas noras įpiršti Ešui kokią nors idėją ir tuoj pat priversti jį paneigti savo paties nuomonę. Tad Ešui visą laiką teko laviruoti sukinėjantis iš akligatvių, į kuriuos jį varė Limas.

Per priešpiečius buvo tokių akimirkų, kai Limas išdarinėjo tiesiog begėdiškus triukus ir Ešui derėjo tiesiog nutraukti pokalbį, ypač po to, kai apmokėjo sąskaitą, tačiau jam vis tiek buvo negana.

Jei neaukštas liūdno veido žmogus su akiniais, sėdįs vienas prie kaimyninio staliuko ir skaitąs knygą apie rutulinių guolių gamybą, klausėsi jų pokalbio, tai, matyt, pagalvojo, kad Limas juto malonumą sadistiškai tyčiodamasis iš savo pašnekovo ar (jei buvo labai įžvalgus) kad Limas turi kažkokią pateisinamą priežastį: tokį elgesį gali pakęsti tik toks žmogus, kuris turi kažkokių ypatingų užmačių.

Apie ketvirtą valandą jie paprašė sąskaitos ir Limas pamėgino užmokėti už save. Kur ten! Ešas ir girdėti apie tai nenorėjo. Pats atsiskaitė ir dar išsitraukė čekių knygelę, kad grąžintų skolą.

– Dvidešimt svarų, manau, pakaks? – paklausė jis ir įrašė datą.

Po to jis pažvelgė į Limą išplėtęs akis lyg stengdamasis įsiteikti:

– Manau, kad čekis jus patenkins, ar ne?

Kiek paraudęs Limas atsakė:

– Žinote, kaip sykis šiuo metu neturiu sąskaitos banke. Aš tik ką iš užsienio ir dar nesutvarkiau šių reikalų. Geriau išrašykit man vardinį čekį, ir aš paimsiu pinigus jūsų banke.

– Vyruti, aš apie tai ir nepagalvojau. Juk jums teks keliauti į Roterhytą, o tas taip toli.

Limas gūžtelėjo pečiais, ir Ešas nusijuokė. Pagaliau jie susitarė susitikti toje pat vietoje rytoj, pirmą valandą dienos – tada Ešas turės grynų.

Ešas pasigavo taksi prie Kompton Stryto kampo, ir Limas mojavo jam ranka, kol mašina pradingo. Tik tada jis pažiūrėjo į laikrodį. Spėjo, kad yra dar sekamas, tad patraukė žemyn Flyt Strytu, užėjo į barą „Juoda ir Balta“, užsisakė kavos, paskui perėjo senknygių krautuvėles, peržvelgė vakarinius laikraščius, iškabintus redakcijų languose, ir tada, lyg į galvą jam būtų šovusi netikėta mintis, įšoko į autobusą. Autobusas privažiavo prie Ladgeito kalvos ir staiga šalia metro stoties pateko į transporto spūstį. Limas iššoko ir nusileido į metro. Nusipirko bilietą už šešis pensus, įsėdo į paskutinį vagoną ir išlipo kitoje stotyje. Persėdo į Justono liniją ir grįžo atgal į Čering Krosą.

Buvo jau devynios, kai jis pasiekė reikiamą stotį. Darėsi vėsoka. Prie išėjimo iš metro stovėjo mikroautobusas. Vairuotojas miegojo nukoręs galvą ant vairo.

Limas žvilgtelėjo į numerį, apėjo automobilį ir šūktelėjo vairuotojui:

– Ar tik jūs ne nuo Klemento?

Vairuotojas krūptelėjo, prabudo ir paklausė:

– Misteris Tomas?

– Ne, – atsakė Limas. – Tomas negalėjo ateiti. Aš – Eimis iš Haunslou.

– Sėskitės, misteri Eimi, – pasakė vairuotojas ir atvėrė dureles.

Jie važiavo į vakarus prie Kings Roudo. Vairuotojas žinojo kelią. Duris atidarė Kontrolas.

– Džordžo Smailio nėra, – pasakė jis, – ir aš pasinaudojau jo namais. Įeikite.

Kol už Limo nugaros neužsitrenkė durys, Kontrolas šviesos prieškambaryje nedegė.

– Mane sekė iki pat priešpiečių, – pasakė Limas.

Jie suėjo į nedidelę svetainę. Visur knygos. Malonus kambarys. Aukštos lipdytos aštuonioliktojo amžiaus lubos, dideli langai, gražus židinys.

– Šį rytą jie mane užkabino. Tipas pasivadino Ešo pavarde. Tikras pederastas. Ryt susitiksim vėl.

Kontrolas įdėmiai klausėsi Limo pasakojimo nuo tos vietos, kai jis sumušė krautuvininką, iki šiandieninio susitikimo su Ešu.

– Kaip buvo kalėjime? – domėjosi Kontrolas lyg klausdamas: „Na, kaip praleidote atostogas?“ – Labai gaila, kad aš nesugebėjau jums parūpinti padoresnių sąlygų, tačiau mes negalėjome sau šito leisti.

– Suprantama.

– Reikia elgtis logiškai. Apgalvoti kiekvieną žingsnį. Todėl ir laiko negalima buvo sutrumpinti. Žinau, kad jūs sirgote. Man taip gaila. Kas jums buvo?

– Tiesiog turėjau karščio.

– Ilgai gulinėjot?

– Apie dešimt dienų.

– Kaip nemalonu. Ir, aišku, nebuvo kam jūsų prižiūrėti?

Kurį laiką abu tylėjo.

– O ar jūs žinote, kad ji komunistė? – ramiai pasidomėjo Kontrolas.

– Taip, – atsakė Limas. Patylėjęs: – Aš nenorėčiau jos painioti į šitą reikalą.

– O kam rūpi ją painioti? – staiga pakėlė balsą Kontrolas ir akimirksnį, vieną trumpą akimirksnį, Limui pasirodė, kad jis žvilgtelėjo po šalto mandagumo kauke. – Kas sako, kad ji gali būti įpainiota?

– Niekas, – atsakė Limas. – Aš tik noriu pareikšti savo nuomonę. Gerai žinau, kaip planuojamos tokios operacijos. Visada

būna numatomos kokios nors šalutinės linijos ir netikėti posūkiai, visai netikėtomis kryptimis. Tau atrodo, kad pagavai vieną žuvelę, žiū – tinkle visai kita.

– O, žinoma, žinoma.

– Kas tas žmogus iš įdarbinimo biuro, tas Pitas? Ar tik jis nedirbo Kembridžo aikštėje karo metu?

– Nepažįstu nieko tokia pavarde. Sakote, Pitas?

– Taip.

– Ne, aš tikrai neprisimenu nieko pažįstamo tokia pavarde. Sakote, įdarbinimo biure?..

– O, dėl Dievo meilės... – sumurmėjo Limas.

– Atleiskit, – susigriebė Kontrolas. – Aš visai pamiršau, kad šiandien čia pavaduoju šeimininką. Gal ko išgersite?

– Ne. Aš norėčiau išvažiuoti šįvakar, Kontrolai. Būtų gerai kiek pramankštinti kaulus kaime. Ar mūsų namas atviras?

– Aš jau užsakiau jums mašiną, – paskubėjo Kontrolas. – Kada jūs turite susitikti su Ešu? Pirmą?

– Taip.

– Aš paskambinsiu Heldenui ir paprašysiu, kad paruoštų jums kokių nors sulčių atsigerti. Be to, būtų neblogai apsilankyti pas gydytoją. Karščiavimo nebūna be priežasties.

– Man nereikia gydytojo.

– Na gerai, jūsų valia.

Kontrolas įsipylė viskio ir bereikšmiu žvilgsniu nužiūrėjo Džordžo Smailio lentynas.

– O kodėl nėra Smailio? – pasidomėjo Limas.

– Jam nepatinka ši operacija, – abejingai atsakė Kontrolas. – Jam ji rodos kažkokia atgrasi. Jis suvokia visą būtinybę, tačiau nenori dalyvauti. Jam, – čia jis kreivai šyptelėjo, – karštligė kartojasi, tarsi kokia grįžtamoji šiltinė.

– Negalėčiau pasakyti, kad jis mane priėmė išskėstomis rankomis.

– Gal ir taip. Jis nenori kištis. Bet juk jis pasakojo jums apie Mundtą, visą jo karjerą?

– Taip.

– Mundtas – labai kietas riešutas. Nereikia to pamiršti, – Kontrolas susimąstė. – Be to, tikras žvalgybos asas.

– Ar Smailis žino, koks šios operacijos tikslas, kodėl ji ypatinga?

Kontrolas linktelėjo, siurbčiodamas viskį.

– Ir vis dėlto ji jam nepatinka?

– Tai ne moralinių principų klausimas. Jis tartum chirurgas, pavargęs nuo kraujo vaizdo. Tegu operuoja kiti.

– Sakykit, – tęsė Limas, – kodėl jūs toks įsitikinęs, kad ši operacija duos pageidaujamų rezultatų? Iš kur jūs žinote, kad mano pėdomis eina Rytų vokiečiai, o ne, sakykim, čekai arba rusai?

– Galite būti tikras, – su tam tikru pasididžiavimu pareiškė Kontrolas. – Viskas tiksliai žinoma.

Prie pat durų Kontrolas uždėjo Limui ant peties ranką.

– Tai paskutinis jūsų darbas, – pasakė jis. – Po to galėsite grįžti iš šalčio. Tai kaip dėl merginos? Gal norite, kad kuo nors jai padėtume? Pinigais ar dar kuo?

– Kai viskas baigsis, aš pats tuo pasirūpinsiu.

– Puiku. Dabar, beje, būtų pavojinga ką nors daryti.

– Aš tik noriu, kad ją paliktų ramybėje, – pabrėžė Limas. – Nepainiotų į šiuos dalykus, nesektų, ir panašiai. Aš noriu, kad ji būtų tiesiog pamiršta.

Jis linktelėjo Kontrolui ir nėrė į nakties orą. Į šaltį.

Kiveris

Kitą dieną Limas priešpiečių pavėlavo ištisas dvidešimt minučių, buvo apšepęs, vilkėjo nešvariais marškiniais ir nuo jo trenkė viskiu.

Ešas pastebimai apsidžiaugė pamatęs Limą ir pareiškė, kad pats ką tik atėjo, nes užtruko banke. Jis įteikė Limui voką.

– Po vieną svarą, – pasakė Ešas. – Tikiuosi, jus patenkins?

– Ačiū, – atsakė Limas. – Einam, išgersim.

Jis nenusiskuto, ir jo marškinių apykaklė buvo purvina bei suglamžyta.

Pasikvietė padavėją ir užsisakė didelę porciją viskio, o Ešui – rožinio džino. Limui pilant sodos vandenį, rankos taip drebėjo, kad vos pavyko pataikyti į stiklinę.

Jie neblogai užkando, gausiai praskiesdami maistą gėrimais. Kaip Limas ir tikėjosi, Ešas pirmasis pradėjo kalbą – pasakojo apie save: senas, bet visai neblogas triukas.

– Tiesą sakant, pastaruoju metu man visai neblogai sekasi, – pasakojo Ešas. – Žinai, visokie sensacingi straipsniai, įvairenybės užsienio spaudai ir panašiai. Po Berlyno teko verstis visokiausiais dalykais – korporacija nenorėjo pratęsti kontrakto ir teko griebtis darbo tokiame nevykusiame savaitraštyje pensininkams. Ar jūs galite įsivaizduoti ką nors siaubingesnio? Laikraštpalaikis sprogo it muilo burbulas po eilinio spaus-

tuvininkų streiko. Neįmanoma apsakyti, kokį aš pajutau palengvėjimą. Tada laikinai teko persikelti pas mamą į Čeltenchemą. Ji turi antikvarinę parduotuvę ir, ačiū Dievui, neblogai laikosi. Kaip tik tuo metu aš gavau laišką nuo seno draugo, beje, jo pavardė Kiveris, Semas Kiveris, kuris įsteigė nedidelę spaudos agentūrą. Jo specializacija – Anglijos gyvenimo naujienos užsienio laikraščiams. Na žinai, kokie šeši šimtai žodžių apie Moriso šokių paviljoną ir panašūs niekai. Nors, žinai, Semas sugalvojo ir šį tą naujo. Jis parduoda jau išverstą medžiagą ir, tiesą sakant, tai visai kas kita. Paprastai manoma, kad visada galima užmokėti vertėjui ar padaryti tą darbą pačiam, bet kartais ieškoma kokios pusės skilties užpildyti puslapį iš užsienio gyvenimo – ne kiekvienas sutiks gaišti laiką ir leisti pinigus vertimui. Semas sumanė tiesiogiai bendradarbiauti su leidėjais – jis, tiesa, lakstė tarsi koks čigonas po visą Europą, tas vargšelis, bet ir pinigų užsidirbo begalę.

Ešas nutilo tikėdamasis, kad Limas pradės kalbėti apie save, tačiau tas ir negalvojo pasinaudoti pasiūlyta jam galimybe. Jis tik abejingai linktelėjo ir burbtelėjo:

– Šaunu, velniai griebtų, šaunu.

Ešas norėjo užsakyti dar vyno, bet Limas pasakė, kad įpratęs į viskį ir, kol atnešė kavos, išgėrė keturias dideles porcijas. Jo nuotaika buvo bjauri; tai krito į akis. Be to, jis turėjo šlykštų girtuoklišką įprotį: sudėdavo lūpas kaip beždžionė dar prieš pradėdamas gerti, lyg bijodamas, kad sudrebės ranka ir brangusis skystis prasilies pro šalį.

Ešas dar kiek patylėjo ir pagaliau paklausė:

– O tu argi nepažįsti Semo?

– Kokio Semo?

Dabar Ešo balse pasigirdo susierzinimo gaidelė.

– Nagi Semo Kiverio, mano boso, apie kurį aš tau ką tik pasakojau.

– O ką, jis irgi buvo Berlyne?

– Ne. Jis neblogai pažįsta Vokietiją, bet Berlyne jam neteko gyventi. Jis šį tą rašinėjo Bonoje. Tau būtinai reikėtų su juo susipažinti. Jis be galo simpatiškas.

– Nemanau.

Vėl pauzė.

– Na, o ką tu dabar veiki, bičiuli? – domėjosi Ešas.

Limas gūžtelėjo pečiais.

– Mane nurašė, – kvailokai išsiviepė jis. – Ištraukė iš lagamino ir nugrūdo į lentyną.

– Aš nebepamenu, ką tu veikei Berlyne? Buvai vienas iš tų paslaptingų „šaltojo karo" karių?

„Oho, – pagalvojo Limas, – man regis, tu jau peržengei leidžiamas ribas." Jis kiek padvejojo, tada paraudęs išpyškino:

– Laksčiau kaip šuniukas pas tuos prakeiktus jankius, kaip ir mes visi.

– Žinai ką, – pareiškė Ešas, lyg seniai būtų apgalvojęs šį pasiūlymą. – Tau reikėtų susitikti su Semu. Jis patiks tau. Bet klausyk, Alekai, aš net nežinau, kur prireikus galėčiau tave susirasti.

– O tu manęs ir nerastum, – niūriai burbtelėjo Limas.

– Aš ir neketinau tavęs ieškoti, bičiuli. Kur tu gyveni?

– Šen bei ten. Verčiuosi kuo pakliūva. Dabar neturiu nuolatinio darbo. Tie niekšai net nepaskyrė padoresnės pensijos.

Ešas net sustingo iš pasibaisėjimo ir užuojautos.

– Koks siaubas, Alekai! Kodėl tu man iki šiol nieko nesakei? Klausyk, bet juk tu galėtum apsistoti pas mane! Butukas mažas, bet jame dar pakaks vietos ir tau, jei tave patenkins sudedamoji lovelė. Juk negali gyventi medyje kaip koks Tarzanas, brolau!

– Na ką tu, dar ne taip blogai, – prieštaravo Limas, tapšnodamas per kišenę su voku. – Aš ketinu susirasti darbą, – jis ryžtingai krestelėjo galva. – Po savaitėlės, kitos. Susitvarkysiu.

– Kokį darbą?

– O, dar nežinau. Kas nors vis tiek pasitaikys.

– Tu neturėtum švaistyti savo talentų kur pakliūva, Alekai. Tu neįvertini savęs. Vokiškai kalbi kaip tikras vokietis, aš tai puikiai prisimenu. Yra labai daug įvairaus darbo, kuris tau pritiktų.

– O man jau yra tekę griebtis pačių įvairiausių dalykų. Pardavinėjau enciklopedijas kažkokioje nusususioje amerikiečių firmoje, rūšiavau knygas mokslo bibliotekoje, visas prasmirdau klijų fabrike. Ką, velniai griebtų, aš dar galėčiau daryti?

Jis žiūrėjo ne į Ešą, o į stalą priešais jį, ir jo lūpos tirtėjo. Ešas audringai reiškė savo užuojautą: pasilenkė prie jo per stalą ir prakalbo pakiliai, net su įkvėpimu:

– Alekai, nejau nesupranti, kad tau reikia ryšių? Puikiai tave suprantu, kadaise ir aš pats buvau atsidūręs panašioje situacijoje. Aš nežinau ir nenoriu žinoti, ką tu veikei Berlyne, bet, sutik su manimi, tai ne ta vieta, kur galima rasti reikiamų žmonių. Jei prieš penkerius metus Poznanėje aš nebūčiau sutikęs Semo, tai ir pats dabar stovėčiau eilėje pašalpos duonai. Klausyk, Alekai, persikelk pas mane kokiai savaitėlei. Mes susitarsim susitikti su Semu, gal pasimatysim ir su kokiais vyrukais iš senosios Berlyno žurnalistų gvardijos, jei kas nors dabar bus Londone.

– Bet kad mano ranka ne ta, – spyrėsi Limas. – Aš nepratęs teplioti popierių.

Ešas padėjo ranką Limui ant peties.

– Nereikia jaudintis, – pasakė jis. – Ne viskas iš karto. Kur tie tavo skudurai?

– Kas?

– Na, tavo daiktai – visokie drabužiai, lagaminai ir visa kita.

– Neturiu nieko. Pardaviau, kas buvo, – išskyrus aną paketą.

– Kokį dar paketą?

– Taigi tą įsuktą į rudą popierių, kurį paėmei nuo suolelio, kai norėjau išmesti.

Ešo butas buvo Dolfino aikštėje. Lygiai toks, kaip ir tikėjosi Limas – mažas ir beveidis, pilnas visokių vokiškų niekučių: alaus bokalų, valstietiškų pypkių ir kitokių mažmožių.

– Savaitgalius aš leidžiu pas mamą Čeltencheme, – pareiškė jis. – Butu naudojuosi kitomis savaitės dienomis. Tai gana patogi vietelė.

Jie pastatė sudedamąją lovelę mikroskopinėje svetainėje. Buvo apie pusę penktos.

– Ar seniai čia gyveni? – domėjosi Limas.

– Gal metus, gal kiek daugiau.

– Lengvai suradai?

– Žinai, su tais butais būna įvairiai. Kreipiesi į kokią kontorą ir vieną gražią dieną tau skambina, kad viskas jau sutvarkyta.

Jiedu išgėrė Ešo užplikytos arbatos. Limas niaukstėsi, kaip žmogus, kuriam neįprastas komfortas. Net ir Ešas, atrodė, kiek nuleido nosį. Po arbatos jis pasakė:

– Manding, ne pro šalį aplakstyti parduotuves, nes jos tuoj užsidarys. Vėliau nuspręsim, ką daryti. Šį vakarą aš galėčiau skambtelėti Semui. Manau, kuo anksčiau jūs susitiksit – tuo geriau. O tu pamiegok, man rodos, nepakenks.

– Velnioniškai esi malonus, – linktelėjo Limas ir nevikriai skėstelėjo rankomis. – Dėl visko, ką darai mano labui.

Ešas plekštelėjo jam per petį, stvėrė savo kareivišką apsiaustą ir dingo. Vos Limas sumetė, kad Ešas jau gatvėje, atidarė buto duris ir, palikęs šiek tiek praviras, nusileido į holą. Čia

buvo dvi telefono būdelės. Jis paskambino Meida Veil numeriu ir paprašė pakviesti misterio Tomo sekretorę. Moteriškas balsas tuoj pat atsiliepė:

– Misterio Tomo sekretorė klauso.

– Aš skambinu įgaliotas misterio Semo Kiverio, – pasakė Limas. – Jis sutinka susitikti ir, matyt, susisieks asmeniškai su misteriu Tomu šįvakar.

– Aš perduosiu tai misteriui Tomui. Ar jis žinos, kur jus galima rasti?

– Dolfino aikštėje, – atsakė Limas ir padiktavo tikslų adresą. – Iki pasimatymo.

Pasidomėjęs šiokia tokia informacija prie durų, jis grįžo į butą, atsisėdo ant savo lovelės, stebeilydamasis į rankas, sudėtas ant kelių. Po kiek laiko atsigulė, nes nusprendė paklausyti Ešo patarimo ir pailsėti. Užmerkęs akis prisiminė, kaip šalia jo, bute Beisvoterio gatvėje, gulėjo Liz, ir staiga panoro sužinoti, kaip ji laikosi.

Jį prikėlė Ešas, grįžęs kartu su neaukštu apkūnoku vyru aukštyn nuo kaktos sušukuotais žilstančiais plaukais ir dvieiliu švarku. Angliškai vyriškis kalbėjo su šiek tiek juntamu Centrinės Europos gyventojo akcentu. Gal ir vokietis. Sunku pasakyti. Jis prisistatė Kiverio pavarde – Semas Kiveris.

Jie gėrė džiną su toniku. Daugiausia kalbėjo Ešas. Atrodė, kad kaip ir senais gerais laikais Berlyne susibūrė draugai, o už lango jau tamsu.

Kiveris perspėjo, kad negali ilgai užtrukti – rytoj laukia darbas. Jie nutarė užkąsti kinų restorane priešais Laimhauzo policijos nuovadą. Ešas žinojo tą vietą – išgerti ten turėjai atsinešti pats.

Gana netikėtai Ešas virtuvėje surado burgundiško vyno ir pasiėmė su savimi.

Vakarienė buvo puiki. Jie išgėrė abu butelius. Tuštinant antrąjį, Kiveriui atsirišo liežuvis – jis ką tik grįžo iš kelionės po Vakarų Vokietiją ir Prancūziją: viena sumaištis, de Golis netrukus žlugs, ir vienas Dievas težino, kas bus tada. Iš Alžyro parsirado visas šimtas tūkstančių visiškai demoralizuotų kariškių, ir nieko nuostabaus, jei įsigalės fašizmas.

– O kaip Vokietijoje? – Ešas provokavo toliau tęsti pokalbį.

– Ten padėtis priklauso nuo to, ar jankiai sugebės juos išlaikyti, – Kiveris pažiūrėjo į Limą lyg laukdamas, ką tas pasakys.

– Ką jūs norite pasakyti? – paklausė Limas.

– Tą, ką ir pasakiau. Dalesas jiems siūlo vienokią užsienio politikos liniją, Kenedis – visiškai kitokią. Nenuostabu, kad vokiečiai sutrikę.

– Tie susmirdę jankiai elgiasi kaip ir visada, – piktai metė Limas.

– Alekas, regis, nelabai mėgsta mūsų draugus iš Amerikos, – nevikriai tarė Ešas.

Kiveris visiškai abejingai burbtelėjo:

– Nejaugi?

„Kiveris tempia „gumą“, – mąstė Limas. – Išsisukinėja, tartum arklį norėtų parduoti. Elgiasi tarsi būtų koks įtakingas bosas, laukiantis, kol jo paprašys kokios nors paslaugos, bet mane ne taip lengva paveikti“.

Po vakarienės Ešas pasiūlė:

– Žinau vietelę Vordor Stryte – tau teko ten lankytis, Semai. Ten puikiai aptarnauja. Galėtumėm pasigauti taksi ir patraukti ten.

– Minutėlę, – pertarė Limas, ir jo balsas nuskambėjo taip, kad Ešas vogčiom pažvelgė jam į veidą. – Ar negalėtumėte man paaiškinti vieno dalyko? Kas mokės už šį pasilinksminimą?

– Aš, – skubiai atsakė Ešas. – Semas ir aš.

– Ar jūs taip susitarėte?

– Tiesą sakant, ne.

– Žinai, kad aš neturiu nė skatiko. Tu juk žinai. Negaliu svaidytis pinigais.

– Žinoma, Alekai. Juk iki šiol aš viskuo pasirūpindavau, ar ne?

– Taip, – atsakė Limas. – Būtent taip.

Atrodė, kad jis ketino sakyti dar kažką, tačiau persigalvojo. Ešas, atrodė, susimąstė, o Kiverio veidas išliko toks pats – neperprantamas.

Mašinoje Limas atkakliai tylėjo. Ešas norėjo pasakyti kažką paguodžiamo, tačiau Limas tik susierzinęs patraukė pečiais.

Jie atvažiavo į Vordor Strytą ir išlipo iš mašinos. Nei Limas, nei Kiveris nė nepabandė užsimokėti. Ešas nuvedė juos pro vitrinas, pilnas žurnalų su pusnuogėmis gražuolėmis, į skersgatvio galą, kur švytėjo neoninė iškaba – klubas „Švelnusis gluosnis". Įėjimas tik nariams". Abiejose durų pusėse kabojo merginų nuotraukos. Jas kryžmai kirto popieriaus juostelė su užrašu: „Apnuoginta natūra. Aptarnaujami tik nariai".

Ešas paspaudė skambutį. Durys buvo išsyk atidarytos. Už jų pasirodė besąs labai storas vyras baltais marškiniais ir juodomis kelnėmis.

– Aš – narys, – pareiškė Ešas. – O šie džentelmenai su manimi.

– Ar galėčiau pažvelgti į jūsų bilietą?

Ešas išsitraukė iš piniginės bilietą ir ištiesė jam.

– Įnašas už laikiną narystę – po svarą už kiekvieną svečią. Jūs rekomenduojat, taip?

Limas ištiesė ranką, sugriebė šveicoriaus grąžinamą bilietą, pažvelgė į jį ir perdavė Ešui.

Išsitraukęs iš kelnių kišenės du svarus Limas padėjo juos į ištiestą delną.

– Už svečius, – pasakė jis, nekreipdamas dėmesio į audringai protestuojantį Ešą, ir patraukė į pritemdytą holą.

– Suraskite mums staliuką, užsakykite butelį viskio ir prižiūrėkite, kad niekas netrukdytų.

Šveicorius kurį laiką dvejojo, po to nusprendė nesiginčyti ir nuvedė juos laiptais žemyn. Nulipę išgirdo prislopintus muzikos garsus ir patys pasirinko stalelį salės gale.

Grojo du muzikantai. Aplink tai po dvi, tai po tris sėdėjo merginos. Dvi iš jų tuoj pat atsistojo, tačiau šveicorius pakratė galvą.

Jiems belaukiant viskio, Ešas nenuleido nuo Limo savo sunkaus nemirksinčių akių žvilgsnio. Kiveris, atrodė, šiek tiek nuobodžiavo.

Oficiantas atnešė butelį ir tris stiklines. Jie tylėdami žvelgė, kaip jis pila po šlakelį skysčio į kiekvieną stiklinę. Limas paėmė iš jo butelį ir įpylė antra tiek kiekvienam. Po to pasilenkė prie Ešo ir paklausė:

– Tai gal dabar tu man pasakysi, kas, po velnių, čia dedasi?

– Apie ką tu, Alekai? – sumišo Ešas. – Kas tau?

– Tu sekei mane nuo tos dienos, kai aš išėjau iš kalėjimo, – ramiai dėstė Limas. – Prikibai su kažkokia kvaila istorija, kad susipažinai su manimi Berlyne, įkišai man pinigų, kurių iš manęs nesiskolinai, maitinai ir girdei, apgyvendinai savo bute.

Ešas išraudo ir pralemeno:

– Na, jei tai...

– Nedrįsk pertraukinėti manęs, – įsiutęs suriaumojo Limas. – Dabar jau pakentėk, kol baigsiu. Tavo bilietas į šį susmirdusį klubą išduotas kažkokio Merfio pavarde. Tai tavo tokia pavardė?

– Ne, ne.

– A, tai kažkoks bičiulis tokia pavarde tau paskolino nario bilietą?

– Na, ne visai taip. Jei jau taip nori žinoti, aš kartais čia užeinu pas mergaites ir todėl prisistačiau išgalvota pavarde.

– Tai tada, – be gailesčio tęsė Limas, – įdomu, kodėl tavo butas taip pat išnuomotas Merfio pavarde?

Čia nusprendė įsikišti Kiveris.

– Geriau eikit namo, – pasakė Ešui. – Aš pats išsiaiškinsiu.

Striptizą šoko jauna, kiek dramblota mergina su tamsia mėlyne ant šlaunies. Pasigailėtina nuogybė, į kurią žvelgiant darėsi nejauku, kadangi ji neturi nieko bendra nei su erotika, nei su menu, nei su potraukiu. Ji lėtai sukaliojosi, kartkartėmis skėsčiodama rankomis ir kilnodama kojas, – lyg ir muziką būtų girdėjusi tik protarpiais, nenuleisdama nuo jų akių, vaizduodama tariamą smalsumą kaip mažas vaikas, patekęs į suaugusiųjų draugiją. Staiga muzikantai užgrojo gerokai greitesnę melodiją, ir mergina tarsi šunelis, kuriam švilptelėta, ėmė trūkčioti pirmyn ir atgal.

Baigiantis melodijai ji nusiplėšė liemenėlę ir iškėlė ją virš galvos demonstruodama savo kūną, apipintą trimis blizgučių juostelėmis, kybančiomis tarsi papuošalai ant senos Kalėdų eglutės.

Limas su Kiveriu tylėdami ją stebėjo.

– Dabar jūs tikriausiai pasakysit, kad kadaise, Berlyne, teko matyti ir geresnių dalykų, – sarkastiškai pratarė Limas, ir Kiveris suvokė, kad jis vis dar pyksta.

– Gal jūs ir matėte, – mandagiai atsakė Kiveris. – Nors man ir daug kartų teko lankytis Berlyne, tačiau naktinių klubų nemėgstu. Aš ne puritonas. Visiškai ne. Jei man prireikia moters, žinau pigesnių būdų, kaip ją gauti, jei užsinoriu pašokti – vaikštau į padoresnes vietas.

Atrodė, kad Limas jo nesiklauso.

– Gal pasakysit, kodėl tas pederastas prie manęs prisikabino? – staiga paklausė jis.

– Prašom. Aš jo paprašiau.

– Kam?

– Jūs mane dominate. Noriu jums šį tą pasiūlyti, iš žurnalistikos srities.

Abu tylėjo.

– Šit kas. Žurnalistika, – nutęsė Limas. – Suprantu.

– Mano agentūra užsiima tarptautine informacija. Ten neblogai moka, – net labai gerai, – jei medžiaga įdomi.

– Kas spausdina tą medžiagą?

– Užmokestis toks, kad žmogus su tokiu patyrimu kaip jūs... Išmanantis tarptautinę situaciją, su tokiu išsilavinimu, žmogus, galintis pateikti atitinkamą medžiagą, pagrįstą faktais, palyginti greitai gali išsivaduoti iš visų finansinių rūpesčių.

– Vis dėlto, kas spausdina tokią medžiagą, Kiveri? – Limo balse suskambo grėsminga gaidelė ir akimirksnį, tik vieną akimirksnį, abejonės šešėlis perbėgo ramiu Kiverio veidu.

– Klientai iš įvairiausių šalių. Mano korespondentas dirba Paryžiuje. Jis tvarko didžiąją mano medžiagos dalį. Dažnai aš ir pats nežinau, kas ją spausdina. Galiu prisipažinti, – pridūrė jis su kerinčia šypsena, – kad manęs tai nė kiek nejaudina. Jie moka ir pasirengę mokėti dar. Tai tokie žmonės, kurių nedomina įvairios pašalinės smulkmenos. Be to, jie nevilkina su pinigais, o moka per tokius užsienio bankus, kur nereikia rūpintis dėl mokesčių.

Limas nieko neatsakė. Jis sukiojo rankose stiklą ir atidžiai jį tyrinėjo.

„O, Dieve, – mąstė jis, – braunasi į priekį be jokio gėdos jausmo. Tiesiog nepadoru“. Jis prisiminė kvailą miuzikholo

anekdotą: „Aš padori mergina ir neparsiduodu už pinigus, o be to, nežinau, ar mane patenkins kaina“.

„Taktiškai pažiūrėjus, – svarstė Limas, – jie teisingai elgiasi skatindami veiksmą. Aš juk ką tik iš kalėjimo, dar neatvėso cypės įspūdžiai, be to – nepraėjo nuoskauda. Manęs nereikia prajodyti – aš senas žirgas. Net nereikia vaizduoti, kad jie įžeidė kokio anglų džentelmeno orumą. Antra vertus, jis, matyt, tikisi iš manęs kažkokių praktinių pastabų, mano, kad galiu ir išsigąsti. Jų žvalgyba seka galimus perbėgėlius, tartum Dievo akis – Kainą, keliaujantį dykuma. Be to, juk jie supranta, kad čia kortų žaidimas – kas ką. Jie žino, jog netikėta reakcija gali paversti niekais ir puikiausiai suplanuotą operaciją; perėjūnai, apgavikai ir nusikaltėliai gali atsispirti patiems įmantriausiems įkalbinėjimams, o garbus džentelmenas gali ryžtis išdavystei už skatiko vertą kopūstienę valgykloje“.

– Jiems teks velniškai daug užmokėti, – pagaliau sumurmėjo Limas.

Kiveris įsipylė viskio.

– Jie siūlo penkiolika tūkstančių svarų. Pinigai jau pervesti į Kantono banką Berne, Šveicarijoje. Gavęs tam tikrus dokumentus, kuriuos pateiks mūsų klientai, galėsite pasiimti pinigus. Mano klientai pasilieka teisę per metus pateikti jums keletą papildomų klausimų dar už penkius tūkstančius svarų. Be to, jie padės jums sutvarkyti visas... technines smulkmenas, jei prireiks.

– Kada reikia atsakyti?

– Dabar. Be to, jūsų niekas neprašo dėstyti savo memuarų raštu. Jūs susitiksite su mano klientu, ir jis jau pasirūpins, kad medžiaga būtų atitinkamai užfiksuota.

– Kur man reikės susitikti su tuo klientu?

– Mes nusprendėm, kad kiekvienam iš mūsų patogiausia tokį susitikimą surengti už Jungtinės Karalystės sienų. Mano klientui labiausiai tinka Olandija.

– Aš neturiu paso, – vis dar spyrėsi Limas.

– Jei jūs neprieštarausite, aš pasirūpinsiu juo, – lipšniai pasiūlė Kiveris.

Iš jo balso galėjai spręsti, kad kalbama apie banaliausias biznio derybas.

– Rytoj, be penkiolikos dešimtą, išskrendame į Hagą. Ką gi, einam pas mane. Galėsime aptarti visas kitas detales.

Kiveris užmokėjo, jie sėdo į taksi ir netrukus atsidūrė gana prašmatniame rajone netoli Sen Džeimso parko.

Kiverio butas buvo įrengtas prabangiai, tačiau atrodė, jog kažkaip paskubom. Knygos, regis, pirktos urmu, mokant už jardą išsyk, o dekoratoriai paveikslus priderino prie apmušalų. Limas, nors ir nekreipė dėmesio į tokias smulkmenas, pasijuto kaip viešbutyje. Kai Kiveris parodė jam skirtą kambarį (su langu ne į gatvę, o į tamsų kiemą), Limas pasidomėjo:

– Kiek laiko jūs čia gyvenat?

– O, neseniai, – nesvarstydamas išpyškino Kiveris. – Keletą mėnesių, ne ilgiau.

– Matyt, kainavo krūvą pinigų? Manau, jūs to vertas.

– Dėkoju.

Limo kambaryje ant sidabrinio padėklo stovėjo škotiško viskio butelis ir sifonas su sodos vandeniu. Kampe užuolaida dengė duris į vonios kambarį.

– Tikras balandėlių burkuonėlių meilės lizdelis. Ir viską apmoka Didžioji Darbo Žmonių Šalis?

– Užsikimškit, – įsiuto Kiveris. Patylėjęs pridūrė: – Jei prireiktų, galit paskambinti. Čia vidinis telefonas.

– Manau, kad nusirengti mokėsiu pats, – kandžiai atrėžė Limas.

– Tada labanaktis, – nukirto Kiveris ir išėjo.

„Ir jis vos laikosi“, – pamanė Limas.

Limą prikėlė telefono skambutis. Tai buvo Kiveris.

– Jau šešios, – pareiškė jis. – Pusryčiai po pusvalandžio.

– Gerai, – atsakė Limas ir padėjo ragelį.

Jam skaudėjo galvą. Kiveris, matyt, užsakė taksi telefonu, nes septintą į duris paskambino. Kiveris paklausė:

– Viską pasiėmėt?

– Aš neturiu bagažo, – atsakė Limas, – išskyrus dantų šepetėlį ir skustuvą.

– Tuo bus pasirūpinta. O šiaip viskas gerai?

– Tikriausiai taip, – gūžtelėjo pečiais Limas. – Duokit cigaretę.

– Neturiu, – atsakė Kiveris. – Galėsit nusipirkti lėktuve. Susipažinkit su šituo.

Jis įteikė Limui pasą, išrašytą Limo pavarde, su jo nuotrauka ir iškiliu Užsienio reikalų ministerijos antspaudu, dengiančiu nuotraukos kamputį. Pasas kaip pasas, nei naujas, nei senas. Profesijos skiltyje buvo parašyta – „klerkas“. „Viengungis.“ Limas net kiek susijaudino. Praeityje buvo vedybos. Atgal niekas negrįžta. Net nepagalvotum, kaip sakė anas senovės filosofas, kad du kartus gali įlipti į tą pačią upę.

– O pinigai? – pasmalsavo Limas.

– Jums jų neprireiks. Firma pasirūpins viskuo.

AŠTUNTAS SKYRIUS

„Miražas“

Rytas buvo šaltas. Per miglą lengvai dulkė lietutis. Buvo drėgna ir pilka. Oda dilgčiojo nuo smulkučių lietaus lašelių. Oro uostas Limui priminė karo laikus: mašinas, prigludusias rūke, kantriai laukiančias savo šeimininkų, skambius balsus ir jų aidą, netikėtą šūksnį ir ne vietoje pasigirdusį mergaitės kulniukų kaukšėjimą akmeninėmis grindimis; variklio maurojimą, kuris gali pasigirsti čia pat už tavo peties. Viskas tiesiog alsuoja paslaptimi, ir žmonės, pakirdę nuo pat aušros, tiesiog fiziškai jaučia savo pranašumą prieš kitus, kurie nematė, kaip tirpsta naktis ir brėkšta rytas. Įgulos nariai žvelgia pranašišku giliu žvilgsniu, kuriame slypi suvokimas. Jie pagyvėję nuo šalčio ir į keleivius su jų bagažu žiūri tartum visiškai kitokie žmonės, ką tik sugrįžę iš fronto; jie jaučia, kad šį rytą skiriasi nuo visų kitų paprastų mirtingųjų.

Kiveris iš tikrųjų aprūpino Limą bagažu. Tai buvo puiku. Limas net susižavėjo. Keleiviai be bagažo patraukia dėmesį, o to Kiveris siekė išvengti. Jie atidarė lagaminus patikrinti ir nuėjo pagal rodyklę prie pasų kontrolės langelio. Vienu metu Limą net suėmė juokas, nes Kiveris pasiklydo ir siusdamas turėjo kreiptis pagalbos į tarnautoją. Limas spėjo, kad Kiveris jaudinasi dėl paso. „Veltui, – mąstė Limas. – Neįvyks nieko netikėta“.

Pareigūnas, tikrinantis pasus, buvo jaunas vyrukas su žvalgybos dalinio kaklaraiščiu ir kažkokiu paslaptingu ženkleliu atlape. Jo ūsai buvo įdomios raudonai gelsvos spalvos, ir kalboje buvo girdėti šiaurietiškas akcentas, matyt, gerokai apkartinęs jam gyvenimą.

– Ketinate užsibūti užsienyje ilgiau, sere? – paklausė jis Limą.

– Porą savaičių, – atsakė Limas.

– Pažvelkite čia, sere. Jūsų pasą būtina pratęsti po trisdešimt pirmos dienos.

– Žinau, – pasakė Limas.

Jie vaikštinėjo greta laukiamajame. Lyg tarp kitko, Limas pasakė:

– Jūs atrodote įtartinai įsitempęs, Kiveri.

Tačiau anas tik ramiai nusijuokė.

– Geriau atsipalaiduokim. Tai neįeina į mūsų kontraktą, – atsakė jis.

Jiems teko palaukti dar apie dvidešimt minučių. Laiką jie praleido prie stalo, mėgindami užsisakyti kavos.

– Nuimkit tuos daiktus, – pareikalavo Kiveris priėjus oficiantui, rodydamas į nešvarius puodelius, lėkšteles ir pelenines ant jų stalelio.

– Tuoj privažiuos vežimėlis, – atsakė oficiantas.

– Nuimkit, – piktai pakartojo Kiveris. – Bjauru žiūrėti į tokius nešvarius indus.

Tačiau oficiantas pasisuko ir nuėjo sau. Jis net nepriėjo prie langelio ir neužsakė jiems kavos. Kiveris buvo net baltas, taip jį ėdė pyktis.

– Dėl Dievo meilės, – sumurmėjo Limas, – palik jį ramybėje. Gyvenimas pernelyg trumpas.

– Įžūlus išpera, štai kas jis, – pasakė Kiveris.

– Na gerai, gerai, sukelk skandalą čia, jie niekada nepamirš mūsų apsilankymo.

Formalumai Hagos aeruoste buvo patys paprasčiausi ir nesukėlė jokių keblumų. Kiveris akivaizdžiai aprimo. Jis pagyvėjo ir plepėjo nuo lėktuvo iki pat muitinės. Jaunas olandų karininkas vos pažvelgė į jų bagažą bei pasus ir gerkline, laužyta anglų kalba burbtelėjo:

– Tikiuosi, Olandijoje maloniai praleisit laiką.

Jie žygiavo ilgu koridoriumi į atvykimo salę kitame pastato gale. Kiveris pasuko prie pagrindinių durų vikriai laviruodamas tarp keleivių grupelių, žiopsančių į kioskus su parfumerija, fotoaparatais ir vaisiais. Jiems praėjus besisukančias stiklines duris, Limas atsigręžė. Prie laikraščių kiosko, įsigilinęs į „Continental Daily Mail“, stovėjo mažas, kažkuo primenantis varlę, žmogelis su akiniais.

Atrodė lyg koks valdininkas.

Ar kažkas panašaus.

Mašinų stovėjimo aikštelėje jų laukė folksvagenas su olandišku numeriu. Prie vairo sėdėjo moteris, kuri elgėsi taip, tarsi jų čia nė nebūtų buvę. Ji vairavo lėtai, kiekvieną sykį pristabdydama dar iš tolo, tik išvydusi geltoną šviesą, ir Limas spėjo, kad ji vykdo kažkieno nurodymą. Matyt, iš paskos sekė kita mašina. Jis pažvelgė į šoninį veidrodėlį, mėgindamas nustatyti, koks tai automobilis, tačiau nesėkmingai. Gal anas juodas pežo su diplomatiniu numeriu? Vis dėlto, jiems pasukus už kampo, iš paskos važiavo tik baldų furgonas.

Limas gerai orientavosi Hagoje, dar nuo karo laikų, ir dabar mėgino nuspėti, kokia kryptimi jie važiuoja. Jam pasirodė, kad jie keliauja į šiaurės rytus, Ševeningeno link. Netrukus jie

pasuko į kairę, priemiesčiai liko už nugaros. Priartėjo prie vilų kvartalo, ištįsusio palei pakrantės kopas.

Ten mašina ir sustojo. Moteris išlipo palikdama juos mašinoje ir paskambino prie nedidelio kreminės spalvos namelio, stovinčio bemaž pačiame eilės gale. Ant vartų kabojo geležinė iškaba su žodžiais „Le Mirage“, išvedžiotais žydromis gotiškomis raidėmis. Ant lango buvo skelbimas, kad visi kambariai išnuomoti.

Duris pravėrė maloni apkūni moteriškė, kuri, išgirdusi vairuotojos žodžius, pažvelgė į mašiną. Jos lūpose pražydo lipšni šypsena ir, nenuleisdama akių nuo mašinos, ji išėjo pasitikti svečių. Moteriškė priminė Limui seną jo tetą, kadaise prilupusią jį už tai, kad pametė smuiko smičių.

– Kaip puiku, kad atvažiavote, – pragydo ji. – Kaip gerai, kaip malonu!

Jie pasekė šeimininkę, Kiveris įėjo pirmasis. Moteris grįžo atgal į automobilį. Limas žvelgė į kelią, kuriuo atvažiavo. Už kokių trijų šimtų jardų juoda mašina, lyg fiatas ar pežo, sustojo ir iš jos išlipo vyras su lietpalčiu.

Prieškambaryje moteris džiaugsmingai pakratė Limui ranką.

– Sveiki, sveiki atvykę į „Miražą“, kaip pavyko kelionė?

– Puikiai, – flegmatiškai atsakė Limas.

– Jūs skridote ar plaukėte laivu?

– Mes atskridome ir skrydis buvo puikus, – pareiškė Kiveris. Jis elgėsi lyg oro linijos savininkas.

– Aš paruošiu jums priešpiečius, – pareiškė ji. – Ypatingus priešpiečius, šį tą nepaprastai skanaus. Gal ko nors pageidautumėte?

– O, dėl Dievo meilės, – iškvėpė Limas.

Tuo metu suskambo varpelis prie durų. Moteris žengė į virtuvę, o atidaryti nuskubėjo Kiveris.

Jis vilkėjo apsiaustu odinėmis sagomis. Ūgio kaip Limas, tačiau vyresnis. Limas jam būtų davęs apie penkiasdešimt penkerius. Kampuotas, pilkšvas – žemės spalvos – veidas išvagotas gilių raukšlių. Toks veidas pritiktų kariui.

Jis ištiesė Limui ranką.

Ploni pirštai. Lygi oda.

– Pitersas, – prisistatė jis. – Kaip pavyko kelionė?

– Puikiai, – paskubėjo į pagalbą Kiveris. – Be įvykių.

– Mes su misteriu Limu daug ką turime aptarti. Manau, kad nėra jokios prasmės jūsų gaišinti, Semai. Folksvagenu galite grįžti į miestą.

Kiveris nusišypsojo, ir Limas jo šypsenoje įžvelgė palengvėjimą.

– Lik sveikas, Limai, – ištarė Kiveris, ir jo balse suskambo pašaipa. – Lik sveikas, bičiuli.

Limas linktelėjo, ignoruodamas ištiestą Kiverio delną.

– Lik sveikas, – pakartojo Kiveris ir ramiai išėjo pro užpakalines duris.

Limas nusekė paskui Pitersą į kambarį namo gale. Sunkios klostuotos nėrinių užuolaidos dengė langus. Palangės buvo užgrūstos vazonais su kaktusais, tabaku ir kažkokiais keistais augalais plačiais tartum gumuotais lapais. Baldai masyvūs – imituojantys senovinius. Kambario viduryje stūksojo stalas ir dvi kėdės. Stalas buvo užtiestas rūdžių spalvos staltiese, panašesne į kilimėlį. Prieš kiekvieną kėdę padėta po krūvelę popieriaus ir pieštukų. Šone – butelis viskio ir sodos vandens.

Pitersas priėjo ir įpylė abiems.

– Na, – staiga pasakė Limas, – dabar galima kalbėti tiesiai. Suprantate, ką noriu pasakyti? Abu žinome, ką tai reiškia, juk mes profesionalai. Jūs nusipirkote perbėgėlį. Jums pasisekė. Dėl Dievo meilės, tik nereikia apsimesti, kad mirtinai mane įsimylėjote, – jis kalbėjo atsargiai, zonduodamas dirvą.

Pitersas linktelėjo.

– Kiveris man sakė, kad jūs išdidus žmogus, – abejingai pasakė jis. Ir nė kiek nesišypsodamas pridūrė: – Na aišku, kas dar puls muštis su krautuvininku.

Limas pagalvojo, kad jis rusas, nors ir nebuvo tuo visiškai tikras. Angliškai jis kalbėjo beveik tobulai, laikėsi visiškai laisvai – tartum žmogus pripratęs prie komforto.

Jis atsisėdo prie stalo.

– Ar Kiveris pasakė, kiek aš ketinu jums užmokėti? – pasidomėjo Pitersas.

– Taip. Penkiolika tūkstančių svarų turi būti pervesta į Berno banką.

– Teisingai.

– Jis pasakė, kad per metus gali būti ir papildomų klausimų, – tęsė Limas. – Tada dar penki tūkstančiai, jei informacija pasirodys naudinga.

Pitersas linktelėjo.

– Man netinka tokios sąlygos, – toliau tęsė Limas. – Jūs žinote ne blogiau už mane, kad sandėriai taip nedaromi. Aš noriu gauti penkiolika tūkstančių svarų, ir viskas. Jūsų žmonės nesiterlioja su dezertyrais. Mūsiškiai – irgi. Aš neketinu trinti užpakalio kur nors Sent Morico gatvėje, kol jūsų žmonės dorosis su visais agentūriniais tinklais, kuriuos aš jums išduosiu. Jie ne kvailiai ir susigaudys, iš kur vėjas pučia. Gal jie net dabar jau eina mūsų pėdsakais.

Pitersas linktelėjo.

– Aišku, jūs galėtumėte patraukti kur nors... kur saugiau, ar ne?

– Už „geležinės uždangos“?

– Taip.

Limas tik pakratė galvą ir tęsė:

– Manau, kad jums prireiks kokių trijų dienų, kad įsitikintumėte mano pateiktų duomenų teisingumu. Po to jūs norėsite grįžti atgal ir pranešti apie situaciją.

– Nebūtinai, – paprieštaravo Pitersas.

Limas pažvelgė į jį su susidomėjimu.

– O, aš manau, kad jie atsiuntė man ekspertą. O gal jūs apsiėjote be Maskvos centro?

Pitersas tylėjo. Jis tik žvelgė į Limą, aiškiai kažką svarstydamas.

Pagaliau pakėlė gulintį priešais jį pieštuką ir tarė:

– Gal pradėkim nuo jūsų karo tarnybos?

Limas tik gūžtelėjo pečiais.

– Jūsų valia.

– Tada pradėkim nuo jūsų karo tarnybos. Pasakokite.

1939 metais aš buvau pašauktas į inžinerinius dalinius. Baigus apmokymą prireikė žmonių, mokančių užsienio kalbą – tam tikram darbui užsienyje. Aš mokėjau olandiškai, vokiškai, neblogai prancūziškai, be to, buvau atsivalgęs kareiviškos duonos, todėl padaviau pareiškimą. Neblogai pažinojau Olandiją. Mano tėvas Leidene turėjo staklių prekybos firmą. Ten praleidau devynerius metus. Po pokalbio mane nukreipė į mokyklą prie Oksfordo, kur mokė įprastinių beždžioniškų triukų.

– O kas vadovavo mokymui?

– Tada aš to dar nežinojau. Tik vėliau susipažinau su Stryd-Espriu ir dėstytoju iš Oksfordo – Fildingu. Jie ir vadovavo. Keturiasdešimt pirmaisiais jie išmetė mane virš Olandijos. Ten praleidau beveik dvejus metus. Tuo metu mes prarasdavome agentus greičiau, nei pavykdavo susirasti naujų – tai buvo tiesiog skerdynės. Olandija – pati šlykščiausia šalis tokiam užsiėmimui. Nors, tiesą sakant, kiekviena šalis gali pasirodyti atkari, jei jūsų namuose – šnipų tinklo centras, o po lova – radijo siųstuvas. Visada ant ratų, tenka vis bėgti ir slėptis. Ne pats maloniausias užsiėmimas. Keturiasdešimt trečiaisiais aš iš ten ištrūkau, porą mėnesių pailsėjau Anglijoje, o tada buvau nukreiptas į Norvegiją. Tai buvo tiesiog vaikiška iškyla, palyginti su Olandija. Keturiasdešimt penktaisiais baigiau tarnybą ir vėl patraukiau į Olandiją, ketindamas imtis verslo kartu su tėvu. Reikalai ėjosi ne taip sėkmingai, kaip tikėjausi, todėl prisidėjau prie vieno seno draugužio, turinčio kelionių agentūrą Bristolyje. Tai truko aštuoniolika mėnesių, o po to mes bankrutavome. Buvau labai prislėgtas. Tada ir gavau laišką iš departamento: ar nenorėčiau sugrįžti atgal į tarnybą? Vis dėlto nusprendžiau, kad man jau pakaks. Todėl atsakiau, kad reikia pagalvoti, bet vietoj to išsinuomojau namelį Landžio saloje ir apsigyvenau ten. Praleidau beveik metus, stebeilydamasis į savo bambą, o kai tas įkyrėjo, keturiasdešimt devintųjų gale kreipiausi pas juos ir grįžau tarnybon. Nutraukta tarnyba, na, aišku, nesklandumai su pensija ir kitokie nevykėlio vargai. Ar aš ne per greitai pasakoju?

– Kol kas ne, – atsakė Pitersąs, pildamas Limui viskio. – Mes, aišku, dar sugrįšim prie šio laikotarpio, patikslinsim vardus, datas.

Tuo metu pasibeldė į duris, ir įėjo šeimininkė, nešina maistu – tai buvo didžiulės porcijos šaltos mėsos, duonos, sriubos. Pitersas patraukė savo užrašus, ir jie tylomis pavalgė.

Apklausa prasidėjo.

Indus nunešė.

– Taigi jūs sugrįžote į Kembridžo aikštę, – tęsė Pitersas.

– Taip. Pradžioje mane pasodino prie stalo. Teko rengti įvairias ataskaitas, vertinti karinį potencialą šalyse už „geležinės uždangos“, sekti įvairių karinių dalinių dislokaciją ir panašiai.

– Kokiame skyriuje?

– Ketvirtajame. Aš ten leidau laiką nuo penkiasdešimtųjų vasario iki penkiasdešimt pirmųjų gegužės.

– Kas dirbo kartu su jumis?

– Piteris Gijomas, Brajanas de Grėjus ir Džordžas Smailis. Smailis paliko mūsų skyrių penkiasdešimt pirmųjų pradžioje ir perėjo į kontržvalgybą. Mane penkiasdešimt pirmųjų gegužės mėnesį pasiuntė į Berlyną, kontroliuojamos teritorijos administracijos atstovo padėjėju. Kitaip tariant – man priklausė visas operatyvinis darbas.

– Kas buvo jūsų pavaldiniai? – Pitersas skubiai rašė, ir Limas suprato, kad jis stenografuoja kažkokiu nežinomu jam būdu.

– Heketas, Sorou ir de Jongas. De Jongas žuvo autokatastrofoje penkiasdešimt devintaisiais. Mes manėme, kad jis buvo nužudytas, tačiau taip ir nepavyko to įrodyti. Kiekvienas iš jų turėjo savo tinklą, o aš vadovavau visiems. Jus domina detalės? – sausai pasidomėjo Limas.

– Aišku, bet vėliau. Tęskite.

– Tūkstantis devyni šimtai penkiasdešimt ketvirtųjų gale Berlyne mums pavyko užverbuoti pirmąją iš tiesų stambią žuvį. Tai

buvo Fricas Fėgeris, antras žmogus VDR gynybos ministerijoje. Iki tol reikalai ėjosi gana varganai, tačiau štai penkiasdešimt ketvirtųjų lapkritį mums pasisekė su Fricu. Jis išsilaikė lygiai dvejus metus. Vieną dieną visi ryšiai su juo nutrūko, ir daugiau jo nebematėme. Teko girdėti, kad jis mirė kalėjime. Tik po trejų metų radome jam deramą pakaitalą. Vėliau, penkiasdešimt devintaisiais, atsirado Karlas Rimekas. Karlas prasibrovė į Rytų Vokietijos socialistų partijos prezidiumą. Tai buvo pats geriausias agentas, kurį aš kada nors pažinojau.

– Jis jau miręs, – tarstelėjo Pitersas.

Limo veidas akimirksniu apsiniaukė.

– Aš buvau ten, kai jį nušovė, – burbtelėjo Limas. – Jis turėjo meilužę, kuri perėjo į Vakarų sektorių prieš pat jo mirtį. Jis viską jai išplepėjo – ji pažinojo visus tinklo žmones. Nenuostabu, kad jis žlugo.

– Mes dar grįšime prie Berlyno istorijos. O dabar papasakokit man šit ką. Taigi Karlas žuvo, jūs sugrįžote į Londoną. Jūs visą laiką išbuvote tarnyboje Londone?

– Taip, jei tai galima pavadinti tarnyba.

– Ką jūs veikėte?

– Sėdėjau banko operacijų skyriuje. Prižiūrėjau, kaip agentams mokami atlyginimai, mokesčiai pogrindinėms organizacijoms užsienyje. Žodžiu, su tokiu darbu gali ir vaikas susidoroti. Rengdavome sąskaitas ir išrašydavome čekius. Kartais būdavo komplikacijų su saugumo tarnyba.

– Ar jums tekdavo asmeniškai susitikti su agentais?

– Na, ką jūs. Taip nepriimta. Rezidentas kokioje nors šalyje rašo paraišką. Vadovybė pažymi ir persiunčia mums apmokėjimui. Dažniausiai mes persiunčiame pinigus į kokį nors užsienio banką, rezidentas, gavęs juos, perduoda agentui.

– Kaip apibūdinami agentai? Slapyvardžiais?

– Skaičiais. Kembridžo aikštėje tai vadinama „kombinacija“. Kiekvienas tinklas turi savo skaičių, o agentas pažymimas šiuo skaičiumi ir dar papildomu numeriu. Karlo numeris buvo aštuoni plius vienas.

Limas suprakaitavo. Pitersas šaltai žvelgė į jį, kaip kortų žaidėjas, vertinantis priešininką. Ko vertas tas Limas? Kas gali jį palaužti, patraukti ar pagąsdinti? Ko jis nekenčia? O svarbiausia, ką jis žino? Ar nelaiko jis pagrindinių savo kozirių pasidėjęs pabaigai, kad galėtų parduoti kuo brangiau? Pitersas galvojo, kad ne: Limas buvo pernelyg išmuštas iš pusiausvyros. Žmogus, kuris pažeidė savo paties principus – va jis ėjo tiesiu keliu, išpažino tikėjimą, o dabar visa tai išdavė. Pitersui jau buvo tekę matyti panašių dalykų. Jis matė, kaip žmogus, kuris staiga pakeičia visas savo ideologines nuostatas, galima sakyti, šimtu aštuoniasdešimt laipsnių, ilgas nakties valandas vienumoje iš visų jėgų ieško naujų ir taip išduoda visa, kuo tikėjo, šeimą, šalį. Net tokie žmonės, kupini naujos vilties, įtempę visas savo pastangas, kovoja su mintimi apie gėdingą išdaviko žymę, net jie grumiasi su beveik fizine kančia pripažindami, kad niekada negalės sugrąžinti to, kam buvo skyrę visą savo gyvenimą. Lyg atskalūnai, bijodami sudeginti kryžių, jie dvejoja tarp instinkto, skatinančio juos žengti naujuoju keliu, ir pagundos grįžti atgalios. Pitersui buvo puikiai žinomas tas susidvejinimas. Jis turėjo suteikti išdavikui visokeriopą komfortą ir palengvinti jo pirmuosius žingsnius išdavystės keliu. Abu suvokė, kas dedasi. Limas tam ir stengėsi išlaikyti grynai dalykiškus santykius, atmesdamas gilesnį bendravimą. Jis buvo išdidus. Pitersas žinojo, kad dėl tų pat priežasčių Limas gali

ir meluoti. Gal būtų tiesiog praleidžiami faktai, tačiau vis tiek tai melas, – dėl išdidumo, paniekos, – būdingas šiai iškreiptai profesijai. Ir jam, Pitersui, teks atsijoti grūdus nuo pelų. Jau vien tai, kad Limas buvo profesionalas, Pitersą vertė būti ypač atsargų: Limas stengsis praleisti kaip tik tai, kas itin domina Pitersą, ir pasakos tik tą, ko bus klausiamas. Šitaip gali būti praleisti gyvybiškai svarbūs faktai, kurie ypač domina priešingąją pusę. Be to, Limas smukęs alkoholikas, girtuoklis. O tokiais atvejais pagyros ir iškreipta informacija neišvengiama.

– Manau, pasakė Pitersas, kad mums derėtų grįžti prie jūsų darbo Berlyne smulkmenų – nuo 1951 metų gegužės iki 1961 kovo. Galite išgerti.

Limas stebėjo, kaip jis išsitraukė iš pakelio cigaretę ir užsirūkė. Jis pastebėjo du dalykus: Pitersas kairys ir degasi cigaretę iš tos pusės, kur užrašytas gamintojo pavadinimas, kad jis nudegtų pirmiausia ir Limas negalėtų jo perskaityti. Limui tai patiko – taigi Pitersas, kaip ir jis, ne naujokas. Piterso veidas buvo keistai sustingęs, be jokios išraiškos ir kažin kokio žemės pilkumo. Toks odos atspalvis – bent taip spėjo Limas – buvo įgytas kur nors kalėjime, revoliucijos pradžioje. Tie bruožai užsikonservavo ir tokie išliks iki pat mirties. Vien žilstantys plaukai gali visiškai pabalti, bet veidas toks ir liks. Limui buvo įdomu, koks tikrasis Piterso vardas, ar jis vedęs. Jo veide glūdėjo kažin koks įsitikinimas, bemaž religinis tikėjimas ir jėga. Limui tai patiko. Jei Pitersas ir meluoja, tai ne be priežasties. Tai melas iš būtinybės, visiškai kitoks nei pigus Ešo apgaudinėjimas.

Ešas, Kiveris, Pitersas – tarsi auganči progresija skyrėsi asmens savybėmis ir hierarchija žvalgybos tinkle. Jis manė, kokia

skirtinga šių žmonių asmeninė ideologija: Ešas panašus į samdytą pardavėją, Kiveris – keliaujantis prekeivis, o Pitersui tikslai ir priemonės susilieję į viena.

Limas pradėjo pasakoti apie Berlyną. Pitersas retai įsiterpdavo, klausinėdavo ar komentuodavo, tačiau kai tą darydavo, tai domėdavosi techninėmis smulkmenomis, kaip tikras ekspertas, ir Limas pajuto jam net tam tikrą pagarbą. Jam imponavo beaistris jo priešininko profesionalumas, čia jų žaidimas buvo lygiavertis.

Sukurti patikimam agentūros tinklui Rytų zonoje reikėjo nemažai laiko, pasakojo Limas. Pradžioje miestas buvo tiesiog užtvindytas įvairaus plauko mėgėjų: žvalgyba buvo diskredituota ir šnipinėjimas pasidarė toks kasdieniškas dalykas Berlyne, kad užverbuodavai žmogų vakare, geriant kokteilius, per vakarienę duodavai kokią nors užduotį, o rytą, pusryčių metu, jis buvo jau demaskuotas. Tikras košmaras profesionalams: dešimtys agentūrų, kur pusė žmonių dirba dviems šeimininkams, tūkstančiai prarastų pėdsakų, vadovų – per akis, o informacijos šaltinių ir erdvės veiklai – didžiulis trūkumas.

Tai, kad 1954 metais jiems pavyko su Fėgeriu, tai jau savaime didelė sėkmė, bet jau 1956-aisiais, kai iš departamento pradėta reikalauti geresnės darbo kokybės, Fėgerio svarba nublanko. Jo pateikiama informacija buvo antraeilė, dažnai gaunama prieš pat jai pasirodant pirmuosiuose laikraščių puslapiuose. Vadovybė reikalavo ko nors realaus, bet teko laukti dar trejus metus, kol pasitaikė šis tas iš tikrųjų vertingo.

Sykį de Jongas išsiruošė iškylon į mišką, prie pat sienos su Rytų Berlynu. Ant jo mašinos buvo britų karo administracijos numeris. Mašina buvo užrakinta ir palikta žvyrkelyje šalia kanalo.

Po pikniko vaikai su tuščia maisto kraitele nubėgo prie mašinos. Prisiartinę jie metė pintinę ir šaukdami pasileido atgal. Kažkas buvo įsilaužęs į mašiną – rankena sulaužyta, durelės kiek praviros. De Jongas nusikeikė prisiminęs, kad pirštinių skyrelyje paliko fotoaparatą. Apžiūrėjęs mašiną pagalvojo, kad išlaužti duris nesunku plieniniu vamzdeliu, kurį lengva paslėpti rankovėje.

Fotoaparatas pasirodė besąs vietoje, taip pat ir jo paltas, žmonos pirkiniai.

Ant priekinės sėdynės žvilgėjo nedidelė tabako skardinukė su nikeliuota kasete viduje. De Jongas suprato, kas ten, viduje: mikrofilmas, greičiausiai fotografuota „Minoks" fotoaparatu.

Grįžęs namo, de Jongas išryškino mikrofilmą. Jame buvo paskutiniojo Rytų Vokietijos komunistų partijos (SED) prezidiumo posėdžių protokolai. Dėl keisto sutapimo informaciją buvo galima palyginti. Šie protokolai jau buvo nufotografuoti anksčiau. Nuotraukos pasirodė besančios tikros.

Tada šį reikalą perėmė Limas. Jam labai reikėjo sėkmės. Iš tiesų nieko praktiškai naudingo nuo atvykimo į Berlyną jis nenuveikė, nors jo amžiaus riba pavojingai artėjo prie tarpsnio, kai operatyviniam darbui žmogus laikomas nebetinkamu.

Lygiai po savaitės jis pasiskolino de Jongo automobilį ir paliko jį toje pat vietoje, o pats patraukė į mišką.

Tiesą sakant, de Jongas savo iškylai pasirinko gana nejaukią vietą: ilgas siauras kanalas su pora betoninių ugniavietių, apie porą šimtų jardų nuo kelio, nedidelis pušynėlis. Bet čia galėjai mėgautis vienatve. Tokios dykvietės Berlyne nesurastum už jokius pinigus. Be to, saugu, toli nuo smalsių akių. Limas vaikštinėjo po mišką net nesistengdamas stebėti mašinos. Vis viena jis nežinojo, iš kokios pusės laukti prisiartinant. Jei paslaptingasis asmuo pastebės, kad mašina sekama, jis bijos pasirodyti.

Grįžęs Limas rado mašiną nepaliestą, nieko nebuvo ir viduje, todėl jis pasuko atgal į Vakarų Berlyną, keikdamas save paskutiniais žodžiais: prakeiktas kvailys – juk buvo žinoma, kad kitas prezidiumo posėdis tik po dviejų savaičių! Dar po trijų savaičių jis vėl pasiėmė de Jongo mašiną ir į pikniko dėžę įdėjo tūkstantį dolerių, kupiūromis po dvidešimt. Jis dviems valandoms paliko neužrakintą automobilį ir grįžęs pirštinių skyrelyje vėl užtiko skardinę nuo tabako. Pikniko dėžė buvo dingusi.

Mikrofilme buvo itin svarbi informacija. Per kitas šešetą savaičių jie gavo informaciją du kartus, ir abu sykius taip pat sėkmingai.

Dabar Limas žinojo, kad užtiko aukso gyslą. Savo informacijos šaltinį jis pavadino „Meifear“ slapyvardžiu ir pasiuntė į Londoną pesimistišką laišką. Limas žinojo, kad atskleidus nors pusę savo kortų, valdžia Londone užsigeis pati tiesiogiai kontroliuoti šią operaciją, todėl troško to išvengti. Tokia operacija, be abejo, padidino jo galimybes išsilaikyti ir išvengti ankstyvos pensijos. Jis suprato, kad informacija pakankamai svarbi, ir Londono valdžia pageidaus ją perimti.

Net jei jis neprileistų jų per rankos nuotolį, teoretikai iš Kembridžo aikštės galų gale pradėtų kurti įvairiausias hipotezes, patarinėti, kištis, reikalauti atsargos priemonių ir ryžtingų veiksmų. Tikėdamiesi išsiaiškinti, kas teikia informaciją, jie užsigeis, kad Limas jam mokėtų tik naujais banknotais, pareikalaus, kad mikrofilmai būtų išsiųsti ekspertizei į Londoną, sudarys gremėzdišką operacijos planą ir, aišku, praneš apie ją visiems tarnybos skyriams, o tai, mąstė Limas – tolygu žlugimui. Tris savaites jis plušo kaip jautis. Užvedė bylą kiekvienam prezidiumo nariui. Sudarė pagalbinio personalo sąrašą – kam galėjo būti prieinami posėdžių protokolai. Iš paskirsty-

mo lapo, pridėto prie protokolų, jis suprato, kad gautoji informacija buvo prieinama trisdešimt vienam asmeniui, taigi ir techniniams darbuotojams bei sekretorėms. Suvokęs, kad šiame sąraše surasti informatorių praktiškai neįmanoma, Limas vėl išsitraukė fotografijas. Po teisybei, tą reikėjo padaryti jau anksčiau. Įdėmiau peržiūrėjus gautuosius protokolus, jam krito į akį, kad nė vienoje fotojuostoje puslapiai nebuvo numeruoti, nebuvo slaptojo skyriaus antspaudo, o antroje ir ketvirtoje kai kurie žodžiai buvo išbraukyti pieštuku ar flomasteriu. Galų gale jis padarė svarbią išvadą: nufotografuotas buvo ne galutinis protokolų variantas, o juodraščiai. Taigi šaltinis galėjo būti tik vienas – sekretoriatas. Čia dirbo nedaug žmonių. Fotografuota buvo rūpestingai ir kruopščiai; tai reiškė, kad jas daręs žmogus turėjo pakankamai laiko ir vietos tokiam darbui.

Limas vėl įniko studijuoti sekretoriato darbuotojų sąrašą. Ten buvo tik toks Karlas Rimekas, kadaise tarnavęs grandiniu medicinos padalinyje. Per karą jis trejus metus praleido anglų nelaisvėje. Prieš rusams užimant Pomeraniją, ten gyveno jo sesuo, tačiau po to pradingo visi jos pėdsakai. Jis buvo vedęs ir turėjo dukrą, vardu Karla. Tada Limas nusprendė išmėginti laimę. Iš Londono gavo informaciją, kad karo belaisvio Rimeko numeris buvo 29012 ir jis buvo paleistas 1945 metų gruodžio 10 dieną. Limas įsigijo vaikiškos fantastikos knygelę, išleistą VDR, ir tituliniame lape paauglio rašysena užrašė: „Ši knyga priklauso Karlai Rimek, gimusiai 1945 metų gruodžio 10 dieną Baidforde, Šiaurės Devone“. Ir parašas: „Mėnulietė iš kosmoso – 29012“: Pabaigoje – prierašas: „Pageidaujantieji skristi į kosmosą informacijos asmeniškai gali kreiptis į K. Rimek. Pareiškimo pavyzdys pridedamas. Tegy-

vuoja Demokratinė Kosmoso Liaudies Respublika". Jis nubrėžė keletą linijų popieriaus lapelyje, pažymėjo, kur rašyti vardą, adresą ir amžių, o apačioje užrašė:

„Kiekvienas kandidatas priimamas asmeniškai. Prašome užrašyti, kur ir kada su jumis galima susitikti. Į pareiškimą bus atsakyta per septynias dienas".

Popieriaus lapelis buvo įdėtas į knygą. Limas nuvyko įprastinėn susitikimų vieton ta pačia de Jongo mašina ir paliko knygą ant priekinės sėdynės, įdėjęs ir penkias aptrintas dolerių šimtines. Limui grįžus, knyga buvo dingusi, o jos vietoje ant sėdynės žvilgėjo matyta tabako skardinė. Joje barškėjo trys kasetės su mikrofilmais. Limas išryškino juos tą patį vakarą: ten buvau jau įprasta informacija apie paskutinį prezidiumo posėdį, Rytų Vokietijos ryšių su Ekonomine Savitarpio Pagalbos Taryba apžvalga ir pokyčiai, o trečioje – išsamūs duomenys apie Rytų Vokietijos žvalgybos organizaciją, kiekvieno skyriaus paskirtį ir darbuotojus.

Čia įsiterpė Pitersas:

– Minutėlę, – susidomėjo jis, – tuo jūs norite pasakyti, kad visi duomenys apie žvalgybą jums patekdavo per Rimeką?

– O kas čia nuostabaus? Žinote, kokia informacija eidavo per jo rankas?

– Nelabai įtikėtina, – tarstelėjo Pitersas – lyg ir sau pačiam. – Greičiausiai jis turėjo pagalbininką.

– Vėliau toks ir atsirado. Aš dar prieisiu prie to.

– Žinau, ką jūs man pasakysite. Bet ar jums neatrodo, kad, be tų vėliau užverbuotų agentų, jam dar kažkas padėjo, iš asmenų, užimančių aukštesnę padėtį.

– Ne, nieko panašaus man ir į galvą neatėjo.

– Na, o dabar, pažvelgus į praeitį, jums taip neatrodo?

– Manau, kad ne.

– Kai jūs siųsdavot visą informaciją į Kembridžo aikštę, ar jie niekad nedarė prielaidos, kad net atsižvelgiant į Rimeko padėtį jis buvo nepaprastai puikiai informuotas apie situaciją žvalgyboje?

– Ne.

– Ar jie kada nors domėjosi, iš kur Rimekas gavo savo fotoaparatą ir kas apmokė jį fotografuoti dokumentus?

Limas sumišo.

– Na... Ne. Manau, kad tuo niekas nesidomėjo.

– Keista, – sausai tarė Pitersas. – Atleiskit, nenoriu jūsų atitraukti nuo temos. Tęskite.

– Lygiai po savaitės, – toliau pasakojo Limas, – aš vėl nuvažiavau prie kanalo.

Jis gerokai jaudinosi. Pasukęs į senąjį žvyrkelį pamatė, kad ant žolės tyso trys dviračiai ir už dviejų šimtų jardų palei kanalą trys vyrai gaudo žuvį.

Limas išlipo iš mašinos ir, kaip visada, pasuko prie medžių kitoje lauko pusėje. Jis nuėjo kokius dvidešimt jardų, ir tada išgirdo švilpiant. Atsisukęs pamatė, kad jam moja vienas žvejys. Kiti du taip pat atsisukę žiūrėjo į jį. Limas vilkėjo seną lietpaltį ir rankas laikė kišenėse, jas traukti lauk jau buvo per vėlu. Žinojo, kad anie du vyrai dengia vidurinįjį, ir jei Limas trauks rankas iš kišenių, jie gali pradėti šaudyti manydami, kad šis turi pistoletą. Limas sustojo apie dešimt jardų nuo jį pašaukusio žmogaus.

– Ko jūs norėjote? – pasiteiravo jis.

– Jūs Limas? – neaukštas, kresnas ir labai savimi pasitikintis žmogus kalbėjo angliškai.

– Taip.

– Koks jūsų asmens numeris Didžiojoje Britanijoje?

– PRT, brūkšnys, L 58003, brūkšnys, 1.

– Kur jūs buvote karo su Japonija pergalės dieną?

– Olandijoje, Leidene, savo tėvo dirbtuvėje, kartu su savo draugais, olandais.

– Pasivaikščiokim, misteri Limai. Palikite čia savo apsiaustą, tiesiog meskite ant žemės, ten, kur stovite. Jums jo neprireiks. Mano draugai prižiūrės.

Limas gūžtelėjo pečiais ir nusivilko lietpaltį. Dviese jie patraukė į mišką.

– Jūs ne blogiau už mane žinote, kas jis buvo, – pailsusiu balsu tęsė Limas. – Trečias pagal svarbą asmuo Vidaus reikalų ministerijoje, Vokietijos jungtinės socialistų partijos prezidiumo sekretorius, koordinacinio Liaudies Gynybos komiteto vadovas. Manau, kad todėl jam buvo prieinami duomenys apie de Jongą ir mane. Peržiūrėjo mūsų bylas kontržvalgybos skyriuje. Tuos duomenis jis galėjo gauti trejopai: per prezidiumą, iš tiesioginių žvalgybos pranešimų, iš Rytų Vokietijos žvalgybos bylų.

– Pastaroji galimybė labai abejotina, – kratė galvą Pitersas. – Žvalgyba niekad neduoda savo bylų pašaliniams.

– Duoda, tik ne visiems, – patraukė pečiais Limas.

– Na, o ką gi jis darė su jūsų doleriais?

– Nuo anos popietės aš jam nieko nebedaviau. Žmonės iš Kembridžo aikštės pervesdavo pinigus tiesiog į vieną Vakarų Vokietijos banką. Jis net grąžino man tuos dolerius, kuriuos buvo gavęs anksčiau. Jie buvo padėti į jo sąskaitą.

– Ką jūs pranešėt savo vadovybei Londone?

– Po to sykio – viską. Aš neturėjau kitos išeities. Tada informacija jau pateko į visus skyrius. Na, o dar vėliau, – piktai paaiškino Limas, – žlugimą lėmė tik laikas. Kai informacija pasklido, Londoną apėmė godulys: jie ėmė spausti mus, kad mokėtume jam daugiau pinigų, tikėdamiesi išsunkti daugiau informacijos. Galiausiai mums teko patarti jam susirasti kitų informatorių, kuriuos būtų galėjęs įtraukti į veiklą. Daryti spaudimą buvo visiškai neprotinga – taip pavojus jam didėjo, o pasitikėjimas mumis – smuko. Žodžiu, tai buvo galo pradžia.

– Kiek jūs iš jo išgavote?

– Kiek? O, Dieve, aš nežinau. Tas tęsėsi neįtikėtinai ilgai. Manau, kad jis sužlugo kur kas anksčiau nei žuvo. Pastaruoju metu jo gaunamos informacijos kokybė smuktelėjo. Matyt, jis buvo jau įtariamas, ir svarbi medžiaga aplenkdavo jį.

– Na, o apskritai ką jūs iš jo išgavote? – nenusileido Pitersas.

Žodis po žodžio Limas išdėstė apie visą iš Karlo Rimeko gautą medžiagą.

Pitersas pastebėjo, kad Limo, nors ir girtuoklio, atmintis buvo puiki. Jis prisiminė tikslias datas, nepainiojo pavardžių, galėjo atkurti, kaip vadovybė Londone reagavo į kiekvieną įvykį. Limas vardijo, kiek pinigų buvo reikalaujama ir mokama, susitikimų su kitais agentais datas.

– Atleiskite, – pagaliau neiškentė Pitersas, – bet aš tiesiog negaliu patikėti, kad vienas žmogus, kad ir kokią padėtį užimtų, kad ir kaip atsargiai ir kruopščiai dirbtų, galėtų surinkti tokią gausią ir tikslią informaciją. Šiaip ar taip, net jei jam ir būtų buvus prieinama tokia informacija, tai vienas nufotografuoti tiek dokumentų jis tikrai negalėjo.

– Tai buvo nepaprastai gabus agentas, – netikėtai supyko Limas. – Jis tiesiog puikiai dirbo ir daugiau aš nieko negaliu pridurti.

– Ir jūsų vadovybė iš Kembridžo aikštės nė sykio neliepė jums sužinoti, kaip ir kada jis gauna visą tą informaciją?

– Ne! – atrėžė Limas. – Rimekas buvo ypač jautrus šiuo klausimu, ir Londono žmonės nesispyrė.

– Na, gerai, – nusileido Pitersas. Po akimirkos pasidomėjo: – Beje, ar jums teko girdėti apie tą moterį?

– Kokią moterį? – dar neatsileidęs, irzliai paklausė Limas.

– Tą Karlo Rimeko meilužę, kuri perėjo į Vakarų Berlyną naktį, kai Rimekas buvo nušautas.

– Na ir kas?

– Prieš savaitę ją surado. Nužudytą. Ją nušovė iš mašinos tuo metu, kai ji ėjo iš savo buto.

– Kadaise tai buvo mano butas, – mechaniškai tarė Limas.

– Galbūt, – garsiai mąstė Pitersas. – Apie Rimeko agentūrą ji žinojo daugiau nei jūs?

– Ką jūs norite pasakyti? – užsiplieskė Limas.

Pitersas tik gūžtelėjo pečiais.

– Visa tai labai keista, – apibendrino jis. – Įdomu, kodėl ją nužudė?

Kai jie baigė kalbą apie Karlą Rimeką, Limas papasakojo apie kitus ne tokius svarbius agentus, apie darbo metodus jo Berlyno agentūroje, ryšių sistemą, slaptą tinklo organizaciją – konspiracinius butus, transportą, naudojamą aparatūrą garsui įrašyti ir fotografuoti. Jie kalbėjo ilgai, iki vėlyvos nakties, ir visą kitą dieną. Kai pagaliau Limas išsekęs griuvo lovon, pajuto, kad išdavė viską, ką tik žinojo apie sąjungininkų žvalgybą Berlyne, ir per porą dienų išgėrė du butelius viskio.

Tik vienas dalykas nedavė jam ramybės – kodėl Pitersas spyrėsi, jog Karlas Rimekas privalėjo turėti pagalbininką arba aukštai sėdintį bendrininką? To paties klausė ir Kontrolas – dabar jis tiksliai prisiminė – kaip Rimekas gaudavo informaciją?

Kodėl jie abu, Pitersas, Kontrolas, buvo tokie įsitikinę, kad Rimekas negalėjo veikti vienas? Aišku, Karlas turėjo padėjėjų – pavyzdžiui, tuos, kurie aną dieną kartu su juo atėjo prie kanalo.

Tačiau tai buvo smulkios žuvelės – Karlas kadaise jam pasakojo apie juos.

Bet Pitersas, žinojęs daugiau nei kas kitas apie informaciją, kurią galėjo gauti Karlas, taip pat negalėjo patikėti, kad Rimekas veikė vienas.

Čia ir Piterso, ir Kontrolo požiūriai sutapo.

Matyt, kad taip ir buvo. Greičiausiai su Karlu dirbo dar kažkas, ir Kontrolui buvo ypač svarbu apsaugoti šį nežinomąjį bendrininką nuo Mundto.

Bet tokiu atveju tai reiškė, kad Karlas Rimekas gaudavo informaciją iš kažkokio trečiojo asmens. Gal kaip tik apie jį Kontrolas kalbėjosi su Karlu, pasilikę vienudu Limo bute Berlyne? Šiaip ar taip, rytojaus dieną kažkas gali paaiškėti. Be to, ryt – jo ėjimas.

Ir dar – Limas negalėjo suvokti, kas nužudė Elvyrą. O svarbiausia – kodėl? Matyt, čia ir buvo tos mįslės raktas. Ko gero. Elvyra žinojo, kas buvo tas Rimeko bendrininkas, ir galėjo tapti jo būgštavimų ir abejonių auka. Bet ne, čia būtų jau per daug. Kam tada jai leido pereiti iš Rytų į Vakarus?

Ją lengviau buvo galima nudėti Rytų Berlyne...

O ką galvoti apie tai, kad Kontrolas nepasakė jam apie Elvyros nužudymą? Norėjo, kad Limo reakcija būtų kuo natūralesnė, kai išgirs tai iš Piterso?

Beprasmiški išvedžiojimai. Vadinasi, Kontrolas turėjo tam savų priežasčių. O jos paprastai būdavo tokios painios, kad suvokti jų esmę įstengdavai ne greičiau kaip per savaitę.

Jau migdamas Limas sumurmėjo:

– Na ir kvailys buvo tas Karlas! Tai ta velnio boba jį pardavė! Dedu galvą, kad tai jos darbas.

Bet dabar Elvyra buvo jau mirusi, ir mirties skraistė dengė visus jos poelgius.

Jis prisiminė Liz.

Antroji diena

Kitą dieną Pitersas pasirodė aštuntą valandą ryto, atsisėdo prie stalo ir be jokių ceremonijų pradėjo:

– Taigi jūs grįžote į Londoną. Ką tada veikėte?

– Mane išgrūdo. Aš supratau, kad su manimi baigta, kai tas šiknius iš personalo skyriaus pasitiko mane aerouoste ir pranešė, kad keliaučiau tiesiai pas Kontrolą ir praneščiau apie Karlą. Jis nebegyvas – ką daugiau galima bepridurti?

– Na, ir kaip jie su jumis pasielgė?

– Pradžioje pasakė, kad galiu trintis Londone, kol užsidirbsiu padoresnę pensiją. Jie vaidino tokius kilniaširdžius, kad man trūko kantrybė. Aš tiesiai pasakiau: jei jie taip veržiasi išleisti savo pinigus mano labui, tegu pasielgia paprasčiausiai – įskaito visą tarnybos laiką, o ne zyzia apie nutrauktą stažą. Jie persiuto ir įgrūdo mane į banko operacijų skyrių, kur sėdi vien bobos. Aš nedaug tepamenu iš šio laikotarpio – tuo metu trukteldavau gal kiek per daug. Šlykščios dienos.

Jis užsirūkė. Pitersas linktelėjo.

– Tiesą sakant, už tai jie mane ir išgrūdo. Matai, jiems nepatiko, kad retkarčiais padarau po kaušą.

– Papasakokit, ką jūs vis dėlto prisimenat iš darbo banko operacijų skyriuje? – susidomėjo Pitersas.

– Tai buvo bjauru. Aš visada žinojau, kad netinku kanceliariniam darbui. Todėl taip ir kabinausi tos vietos Berlyne. Aš jaučiau, kad vos jie atšauks mane iš ten – man galas.

– O ką vis dėlto ten veikėte?

Limas patraukė pečiais.

– Tryniau kelnes vienam kambary su dviem bobomis. Tarsbi ir Larit. Aš vadinau jas Ketvirtadieniu ir Penktadieniu.

Limas kvailokai nusišiepė, tačiau Pitersas humoro nesuprato.

– Mes viso labo dėliojome popierius iš vienos krūvos į kitą. Štai ateina laiškelis iš finansų skyriaus: išmokėti septynis šimtus dolerių tokiam ir tokiam, pavedimą pasirašo toks ir toks. Prašome išduoti – štai ir viskas. Ketvirtadienis pokšteldavo antspaudą, Penktadienis segdavo į bylą, o aš pasirašydavau čekį ar keliaudavau į banką daryti pavedimo.

– Į kokį banką?

– „Blet ir Rodni". Gana solidus nedidelis bankas Sityje. Kembridžo aikštėje laikomasi nuostatos, kad Itono absolventais galima pasitikėti.

– Vadinasi, jūs žinote agentų pavardes visame pasaulyje?

– Ne, ne. Čia ir yra šuo pakastas. Aš pasirašau čekį ar banko orderį, tačiau vieta, kur turėtų būti gavėjo pavardė, lieka tuščia. Po to mokėjimo orderis ar kitoks dokumentas keliauja į specialųjį skyrių.

– Ką ten daro?

– Ten laikomos visų agentų bylos. Čia įrašoma agento pavardė ir išsiunčiamas orderis. Sakyčiau, gana gudriai sugalvota.

Pitersas atrodė nusivylęs.

– Tai jūs norite pasakyti, kad nežinote, kas gaudavo pinigus?

– Paprastai ne.

– Bet retkarčiais?

– Kartais šį tą pavykdavo suuosti. Bet visa ši sistema: banko operacijos, finansai ir specialusis skyrius, tai, kaip informacija keliauja, yra gana paini. Ką nors sužinoti pavykdavo be galo retai.

Limas atsistojo.

– Aš parengiau jums pinigų gavėjų sąrašą. Na, tai, ką prisiminiau. Jis mano kambaryje. Tuoj atnešiu.

Ir jis išėjo iš kambario pabrėžtinai lėtai vilkdamas kojas: eisena, kurios jis išmoko atvykęs į Olandiją. Grįžo nešinas pora liniuotų lapelių, išplėštų iš pigaus bloknoto.

– Parašiau vakar vakare, – pareiškė jis. – Nusprendžiau sutaupyti laiko.

Pitersas lėtai ir įdėmiai perskaitė užrašus. Matyt, jie padarė jam įspūdį.

– Gerai, – pasakė jis, – labai gerai.

– Labiausiai man įstrigo į atmintį operacija „Riedulys“. Man du kartus teko keliauti į užsienį jos finansavimo reikalais. Kartą į Kopenhagą, kitą – į Helsinkį. Specialiai grūdausi ten dėti pinigų į banką.

– Didelė suma?

– Dešimt tūkstančių Kopenhagoje ir keturiasdešimt tūkstančių Vokietijos markių Helsinkyje.

Pitersas padėjo pieštuką.

– Kieno vardu?

– Vienas Dievas težino! Buvo naudojama vadinamoji depozitinė sąskaita. Aš gaudavau pasą svetima pavarde. Pirmą sykį nuvykau į Skandinavijos karališkąjį banką Kopenhagoje, tada į Suomijos nacionalinį banką Helsinkyje, padėjau pinigus ir gavau banko pažymėjimą jungtinei sąskaitai dviems asmenims: man, kur buvo įrašyta išgalvota mano pavardė, ir kam nors antra-

jam – manau, kad agentui – ten buvo įrašytas jo pseudonimas. Banke aš palikdavau to agento parašo pavyzdį, kurį gaudavau Vyriausiojoje valdyboje. Vėliau agentas gaudavo banko pažymėjimą ir su padirbtu pasu paimdavo pinigus. Be jo pseudonimo, daugiau aš nieko nežinojau.

– Šitokia procedūra dažnai taikoma?

– Na ne, tik ypatingais atvejais. Jai buvo skirtas specialus lydraštis, apie kurį žinojo vos keli asmenys.

– Na ir?..

– Ta procedūra taip pat turėjo savo pavadinimą, kurį žinojo vos keletas.

– Tad koks buvo tas pavadinimas?

– Aš jau sakiau: „Riedulys". Taip pavadintos operacijos apmokėjimas, apie dešimt tūkstančių dolerių, vyko nereguliariais tarpsniais, skirtingomis valiutomis ir įvairių šalių sostinėse.

– Visada sostinėse?

– Kiek žinau, taip. Pamenu, kad vienoje byloje radau užuominą, jog dar prieš man ateinant dirbti šio darbo, „Riedului" jau buvo mokama, bet tuosyk tas buvo pavedama vietos rezidentui.

– O kur būdavo mokama kitais atvejais?

– Kartą – Osle. Kitą sykį – nepamenu kur.

– Ar agento pseudonimas visą laiką buvo toks pat?

– Ne, šiuo atveju buvo laikomasi ypatingų atsargumo priemonių. Vėliau girdėjau, kad šis metodas buvo perimtas iš rusų. Tai tobuliausia mokėjimo sistema, apie kurią kada nors yra tekę girdėti. Aš taip pat kiekvienai kelionei gaudavau naują pasą vis kita pavarde.

„Pitersas turėtų būti patenkintas. Visos spragos užpildytos".

– Na, o tie pasai agentui, kad jis galėtų paimti pinigus, – kaip jie būdavo parengiami ir perduodami jam? Ar žinote ką nors apie tai?

– Ničnieko. Išskyrus tai, kad ten jau turėdavo būti įvažiavimo viza į šalį, kur pasiimti pinigus, ir antspaudas, dedamas kertant sieną.

– Antspaudas?

– Taip. Juk šių pasų niekas nerodydavo pasienyje, tik banke. Agentas privalėjo vykti su nuosavu pasu, visiškai legaliai patekti į šalį, kur buvo reikiamas bankas, o banke pateikti netikrą pasą. Bent aš taip manau.

– Ar jūs nutuokiate, kodėl anksčiau mokėjimai eidavo per vietos rezidentą, o vėliau tam specialiai prireikė siųsti žmogų iš Londono?

– Taip, žinau. Aš klausiau savo moterų iš banko operacijų skyriaus, tų Ketvirtadienio ir Penktadienio. Kontrolas jaudinosi, kad...

– Kontrolas? Jūs norite pasakyti, kad operacijai vadovavo pats Kontrolas?

– Taip. Jis bijojo, jog rezidentą gali atpažinti banke, ir todėl pasiuntė kurjerį. Mane.

– Kada vyko tos jūsų kelionės?

– Kopenhagoje aš buvau birželio penkioliktą ir dar tą pačią dieną išskridau namo. Helsinkyje – rugsėjo gale. Ten aš praleidau dvi naktis. Apie dvidešimt aštuntą išvykau namo. Ten neblogai pasilinksminau, – nusišiepė jis, tačiau Pitersas to neužsirašė.

– O kada buvo anos dvi išmokos, kai veikė rezidentai?

– Tiesą sakant, nežinau. Atleiskite.

– Bet viena iš jų, be jokios abejonės, įvyko Osle?

– Taip, Osle.

– Kiek laiko praėjo tarp tų dviejų išmokų, kur veikė rezidentai, ir jūsiškės?

– Nežinau. Manau, kad nedaug. Gal koks mėnuo.

– Kaip jums atrodo, kiek laiko agentas veikė iki pirmosios išmokos jam?

– Nenumanau. Byloje buvo tik užrašyta, kada išmokėti pinigai. Pirmą sykį tai buvo atlikta penkiasdešimt devintųjų pradžioje. Sistema pagrįsta principu, kad kiekvienai išmokai skiriama atskira byla. Smulkmenos žinomos tik tam, kas prieina prie visų bylų.

Dabar Pitersas rašė visą laiką. Limas galvojo, kad kažkur kambaryje įtaisytas magnetofonas, tačiau perrašyti juostą, matyt, truko per ilgai. Tai, ką dabar karštligiškai užsirašinėjo Pitersas, tikriausiai pateks į vakarinę šifrogramą Maskvai, ir merginos Sovietų ambasadoje Hagoje dirbs visą naktį, kad stenograma būtų perduota laiku.

– Pasakykit man štai ką, – pradėjo Pitersas. – Išmokėtos didelės pinigų sumos. Tam reikėjo smarkokai pasidarbuoti, tas taip pat nemažai kainavo. O ką jūs pats manote?

Limas tik patraukė pečiais.

– Aš? Manau, kad Kontrolas gavo pasiutusiai gerą informacijos šaltinį, bet medžiagos aš niekad nemačiau, tad iš kur man žinoti? Asmeniškai man tokia metodika nepatinka – pernelyg daug rūpesčių, be to, sudėtinga, pernelyg išpūsta. Kodėl nesusitikus su tuo agentu tiesiog ir neužmokėjus jam grynais? Kodėl tam agentui reikia kirsti sieną su savuoju pasu, kišenėje turint netikrą? Ar būtina visa ši kebeknė? Abejoju, – pasakė Limas.

„Pats laikas pradėti mėtyti pėdsakus. Tegu paprakaituoja, gudruolis“.

– Kodėl jums taip atrodo?

– Kiek žinau, pinigai iš banko niekad nebūdavo imami. Jei jūs mokate svarbiam agentui iš už „geležinės uždangos“, pinigai turėtų laukti, kol agentas galės juos pasiimti. Bent man taip atrodo. Tiesą sakant, aš daug apie tai ir negalvojau. Kam man tai? Žinote, koks mūsų darbas? Dirbti savo vietoje ir atsakyti už savo gabaliuką. Jei jus domina visas vaizdas – tepadeda jums Dievas.

– Bet, jei pinigų iš banko niekas nepaimdavo, kaip jūs teigiate, kam tada visa tai, ta kelionė su svetimais pasais?

– Kai dar buvau Berlyne, buvome taip sutarę su Karlu Rimeku – tam atvejui, jei jam tektų bėgti ir nepavyktų susisiekti su mumis. Jam jau buvo parengtas Vakarų Vokietijos pasas su žyma, jog jis gyvena Diuseldorfe. Jis galėjo paimti jį kada tik panorėjęs, pagal iš anksto numatytą procedūrą. Paso galiojimas visą laiką būdavo pratęsiamas. Tai darė speciali kelionių agentūra. Galbūt Kontrolas tą patį padarė ir anam agentui. Aš nežinau, tai tik mano prielaida.

– Ar jūs tikrai žinote, kad tokie pasai buvo parengti?

– Toje byloje buvo susirašinėjimo dokumentų: banko operacijų skyriaus ir tos kelionių agentūros. Kelionių agentūra aprūpindavo mūsų agentus dokumentais su visomis vizomis.

– Suprantu, – Pitersas kurį laiką svarstė, o po to paklausė: – Kokios jūsų pavardės buvo Kopenhagoje ir Helsinkyje?

– Kopenhagoje buvau Robertas Langas, inžinierius elektrikas iš Derbio.

– Kada tiksliai jūs ten lankėtės? – nutraukė jį Pitersas.

– Juk sakiau jums, birželio penkioliktą. Atvykau į Kopenhagą apie pusę dvyliktos ryto.

– Į kokį banką jūs kreipėtės?

– O, Dieve, Pitersai! – staiga prapliupo Limas. – Į Skandinavijos karališkąjį banką! Jūs tą jau užsirašėte.

– Aš tik norėjau dar sykį įsitikinti, – atrėmė Pitersas, vis dar rašydamas. – O Helsinkyje?

– Stivenas Benetas – laivininkystės inžinierius iš Plimuto. Ten aš buvau rugsėjo gale, – sarkastiškai pridėjo jis.

– Jūs nuėjote į banką pačią pirmą dieną?

– Taip. Tas buvo dvidešimt ketvirtąją ar dvidešimt penktą dieną. Aš jau sakiau, kad tiksliai nepamenu.

– Ar pinigus iš Anglijos jūs vežėtės su savimi?

– Aišku, ne. Kiekvieną kartą jie būdavo pervedami į asmeninę rezidento sąskaitą. Rezidentas paimdavo juos, pasitikdavo mane su pinigais lagaminėlyje, ir aš nunešdavau juos į banką.

– Kas buvo rezidentas Kopenhagoje?

– Piteris Jensenas, pardavėjas iš universiteto knygyno.

– Kokiomis pavardėmis vadinosi agentas?

– Kopenhagoje jis buvo Horstas Karlsdorfas. Man atrodo, kad taip. Dabar aš tiksliai prisimenu, kad taip, nes man taip ir knietėjo ištarti „Karlhorstas“.

– O kas dar buvo apie jį žinoma?

– Jis buvo apibūdintas kaip vadybininkas iš Klagenfurto, Austrijoje.

– O antrą sykį? Helsinkyje?

– Tada buvo Adolfas Fechtmanas iš Sen Galeno, Šveicarijoje. Tiesa, jis turėjo ir kažkokį titulą – taip, tiksliai – daktaras Fechtmanas, archyvų specialistas.

– Suprantama. Ir abiem atvejais – iš šalių, kur kalbama vokiškai.

– Taip, aš pastebėjau. Bet jis negalėjo būti iš Vokietijos.

– Kodėl jūs taip manote?

– Aš vadovavau visam Berlyno tinklui. Aukštą padėtį užimantis agentas iš Rytų Vokietijos negalėtų likti nepastebėtas. Tikrai būčiau žinojęs.

Limas atsistojo ir priėjo prie padėklo. Nekreipdamas dėmesio į Pitersą, įsipylė sau viskio.

– Juk jūs pats esate minėjęs, kad šiuo atveju buvo imamasi ypatingų atsargumo priemonių. Galbūt jie nenorėjo, kad jūs žinotumėt?

– Nekalbėkit niekų, – purkštelėjo Limas. – Kaip aš galėjau nežinoti.

Čia jis nė už ką negali nusileisti. Jie privalo pajusti, kad situaciją suvokia geriau už jį, tada kitomis jo pateikiamomis žiniomis bus labiau pasitikima. „Tegu jie patys daro išvadas, – sakė Kontrolas, – dar geriau, jei jos bus priešingos mūsiškėms. Reikia pateikti jiems medžiagą ir skeptiškai vertinti jų daromas išvadas. Tau reikia žaisti jų jausmais: nuovoka, garbėtroška ir tarpusavio nepasitikėjimu. Štai mūsų taktika."

Pitersas linktelėjo lyg pritardamas Limo mintims, liūdnai tiesai.

– Jūs labai išdidus, Limai, – dar kartą pažymėjo jis.

Netrukus Pitersas išėjo. Jis palinkėjo Limui gerai praleisti dieną ir nužingsniavo palei krantą. Buvo pats priešpiečių metas.

DEŠIMTAS SKYRIUS

Trečioji diena

Tą popietę Pitersas nebepasirodė. Jo nebuvo ir kitą rytą. Limas sėdėjo laukdamas, ir jo susierzinimas vis didėjo. Niekas nesirodė. Jis paklausė šeimininkę, bet ta tik nusišypsojo, patraukusi putliais pečiais. Kitą rytą apie vienuoliktą valandą jis nusprendė pasivaikščioti pakrante, nusipirko cigarečių ir bereikšmiu žvilgsniu įsistebeilijo į jūrą.

Ant kranto mergina, stovėdama nugara į jį, maitino duona žuvėdras. Jūros vėjas kedeno jos ilgus juodus plaukus, tarsi balioną išpūtė jos paltą, ginė jūros link. Limas pajuto, kiek daug jam reiškė Liz, kiek daug ji jam davė ir ką jis atgaus, jei sugrįš į Angliją. Tai tokie kasdieniai dalykai – tikėjimas paprasčiausiomis gyvenimo vertybėmis, jausmais, kurie pakužda tiesiog įsidėti kiek duonos į maišelį ir nuklampoti per smėlio pliažą maitinti žuvėdrų. Ji išmokė gerbti paprastus, natūralius gyvenimo dalykus, tai, kas jam niekados nebuvo lemta – kad ir kas tai būtų – duona žuvėdroms ar meilė. Kad ir kas įvyktų ar nutiktų, sugrįžęs Limas ras tas vertybes ir Liz, kuri jas išsaugos ir galės jam perteikti.

Dar savaitė, na, dvi, ir jis turėtų atsidurti namuose. Kontrolas pasakė, kad jis galės pasilaikyti sau viską, ką jie sumokės – ir to pakaktų. Penkiolika tūkstančių svarų, premija ir pensija iš Kembridžo aikštės, ir žmogus – pasak Kontrolo – gali leisti sau sugrįžti iš šalčio.

Dar kiek pasivaikščiojęs, be penkiolikos dvylika, jis grįžo į vilą. Moteris įleido jį vidun, netardama nė žodžio, tačiau eidamas į savo kambarį išgirdo, kaip ji pakėlė telefono ragelį ir kažkam paskambino.

Pokalbis truko vos keletą sekundžių, ne ilgiau. Apie pusę pirmos ji atnešė priešpiečius ir, dideliam jo pasitenkinimui, keletą angliškų laikraščių, kuriuos jis neatsitraukdamas ryte rijo iki trečios valandos. Limas, kuris apskritai nemėgo skaityti, lėtai ir susikaupęs mėgavosi detalėmis, vardais, adresais, išsyk juos įsimindamas. Tai jis darė ne specialiai, tiesiog taip jau išėjo savaime.

Apie trečią valandą atvyko Pitersas. Vos pamatęs jį, Limas suprato, kad kažkas įvyko. Jie net nesėdo prie stalo. Pitersas nenusivilko lietpalčio.

– Turiu jums nekokių naujienų, – išsyk pareiškė jis. – Anglijoje jūsų ieško. Aš sužinojau šįryt. Uostai jau stebimi.

– O kodėl manęs ieško? – ramiai pasidomėjo Limas.

– Priežastis formali – paleistas iš kalėjimo, jūs nepasirodėte policijoje užsiregistruoti per reikiamą laikotarpį.

– O iš tikrųjų?

– Eina kalbos, kad jūs nusižengėte slaptosios tarnybos statutui. Jūsų fotografijos – visuose vakariniuose Londono laikraščiuose. Antraštės gana įmantrios.

Limas tik stovėjo ir tylėjo.

Kontrolas. Tai jo darbas. Tai jis pakėlė tą triukšmą. Kito paaiškinimo nebuvo. Net jei Ešas ir Kiveris įkliuvo, vis viena tokį triukšmą sukelti galėjo tik Kontrolas.

„Porą savaitėlių, – žadėjo jis. – Aš manau, kad jie nusiveš jus kur nors smulkiau išklausinėti – gal net užsienin. Tik pora savaitėlių, ir jums viskas pasidarys aišku. Po to ratas jau suksis savaime. Jūs turite laikytis kuo tyliau ir ramiau, kol baigsis tas

„rūgimo“ procesas. Bet jums nėra ko jaudintis, esu tikras. Aš susitariau dėl operatyvinės paramos jums: jūs būsit apsaugotas, kol su Mundtu bus baigta. Man atrodo, kad tai pats geriausias variantas.“

O dabar še tau, kad nori. Taip nebuvo tartasi. Tarsi jau visiškai kitokia situacija. Ką daryti dabar, velniai griebtų? Prasiveržti atgal ir atsisakyti eiti kartu su Pitersu? Tai sužlugdytų visą operaciją. Be to, visiškai įmanoma, jog Pitersas tiesiog meluoja tam, kad Limas lengviau sutiktų važiuoti kartu. Gal tai tiesiog testas? Bet jei jis sutiktų – sutiktų, sakykim, keliauti Rytus, gal į Lenkiją, Čekoslovakiją, ar vienas Dievas težino kur, kaip jie paskui jį paleis? Kokia prasmė jiems paleisti Vakaruose žinomą žvalgybininką, kokia prasmė jam būtų veržtis iš ten?

Jis buvo tikras, kad tai Kontrolo darbas. Pernelyg jau gundančias sąlygas jis pasiūlė. Limas išsyk tai perkando. Jie nesisvaidys pinigais šiaip sau, pavojus buvo įvertintas, ir esama realios galimybės prarasti savo žvalgą. Tie pinigai – tai tartum jaukas, dangstantis pavojų. Kontrolas to jam nepasakė. Aišku, uoslė turėjo įspėti Limą, bet jis neatkreipė dėmesio į šį signalą.

– Tai kaip, velniai griebtų, jie sužinojo? – ramiai paklausė jis ir staiga, lyg blykstelėjus minčiai, išpyškino: – Jūsų bičiulis Ešas tikriausiai išsiplepėjo. O gal Kiveris...

– Visiškai įmanoma, – atsakė Pitersas. – Jūs ne blogiau už mane žinote, kad tokių dalykų atsitinka. Mūsų darbe niekad nebūna tvirtų garantijų. Aišku tik viena, – kiek suirzęs pridūrė jis, – jūsų ieškos visose Vakarų Europos šalyse.

Atrodė, jog Limas negirdi, ką sako Pitersas.

– Dabar tai jūs jau sudorojote mane, Pitersai. Jūsų žmonės, matyt, raičiojasi iš smagumo. O gal jie patys ir šnibžtelėjo, kokiais pėdsakais sekti, ar ne?

– Jūs pervertinate save, – surūgusiu veidu metė Pitersas.

– Tai būkit toks malonus, paaiškinkit man, kodėl aš buvau sekamas. Vos išėjau šįryt, išsyk prisistatė du vyrukai rudais kostiumais ir sekė mane atsilikę vos per dvidešimt jardų per visą pakrantę. O vos tik grįžau – šeimininkė tuoj pat raportuoja jums.

– Gal geriau apsistokim prie mūsų reikalų, – nutraukė Pitersas. – Kaip jūsų valdžia užtiko pėdsakus, mums nelabai svarbu. Faktas lieka faktu: jūsų pėdomis seka.

– Ar jūs atsinešėt nors vieną vakarinį Londono laikraštį?

– Aišku, ne. Čia jų gauti neįmanoma. Aš gavau telegramą iš Londono.

– Melas. Jūs juk puikiai žinote, kad jūsų aparatu tiesioginis ryšys leidžiamas tik su centru.

– Šiuo atveju mums leido susisiekti su Londono centru, – piktai atrėžė Pitersas.

– Na, na, – kreivai šyptelėjo Limas. – Matyt, jūs iš tikrųjų geras diegas. Arba, – jam švystelėjo netikėta mintis, – centras apskritai neinformuotas apie šį reikalą.

Pitersas ignoravo pastabą.

– Jūs juk žinote, kad neturite jokios alternatyvos, – pasakė jis. – Arba jūs sutinkate, kad mes pasirūpintumėm jumis ir saugiu sienos perėjimu, arba galite suktis pats, ir tai, be abejo, baigsis tuo, jog būsite suimtas. Jūs neturite nieko – nei reikiamų dokumentų, nei pinigų. Jūsų angliško paso galiojimas baigiasi po dešimties dienų.

– Yra ir trečia galimybė: duokite man šveicarišką pasą, šiek tiek pinigų ir leiskite veikti pačiam. Aš susidorosiu.

– Bijau, kad ši galimybė nelabai pageidautina.

– Jūs norite pasakyti, kad dar neišpešėte iš manęs visos reikiamos informacijos, todėl nėra ko šokinėti lyg jaunam gaidukui?

– Apskritai – taip.

– O kas bus man, kai gausite visą jus dominančią informaciją?

– O ką jūs siūlote? – gūžtelėjo pečiais Pitersas.

– Naują legendą. Vienos iš Skandinavijos šalių pasą. Pinigų.

– Klasikinis sprendimas, – pasakė Pitersas. – Reikia pranešti apie jį vadovybei. Na, tai jūs vykstate su manimi?

Limas vis dar svyravo. Paskui jis, vis dar abejodamas, šyptelėjo ir paklausė:

– Na, o jei atsisakyčiau, ką jūs darytumėt tokiu atveju? Galų gale man būtų ką papasakoti Londone.

– Tokiais pasakojimais, manau, nelengva patikėti, o tuo labiau įrodyti. Šįvakar aš išvykstu. Na, o Ešas, Kiveris... – jis skėstelėjo rankomis. – Kokią reikšmę turi jų kalbos!

Limas priėjo prie lango. Virš Šiaurės jūros tvinko audra. Va, kaip žuvėdros nardo po švininiais debesimis. Merginos ant kranto nebebuvo.

– Na ką gi. Sutarėm, – pasakė jis pagaliau.

– Iki rytojaus lėktuvo į Rytus nėra. Artimiausias reisas – į Berlyną. Pirmą valandą dienos. Juo ir skrisime. Tai jau labai greitai.

Limas elgėsi visiškai pasyviai, tad tik stebėjo, kaip greitai ir efektyviai Pitersas geba tvarkyti reikalus. Pasas, matyt, jau seniai buvo parengtas. Centre tam buvo pasirengę. Dabar Limas buvo Aleksandras Tveitas, kelionių agentas. Pase buvo visos reikiamos vizos ir antspaudai – senas nutrintas valkatos profesionalo pasas. Olandų pasienietis tik linktelėjo ir pokštelėjo dar vieną antspaudą – viso labo formalumas. Pitersas buvo trečias ar ketvirtas eilėje nuo jo ir net nežiūrėjo, ką ten daro su jo dokumentais.

Jiems įėjus į salę su užrašu „Tik keleiviams“, Limas pastebėjo spaudos kioską. Ant lentynos kyšojo užsienietiški laikraščiai: „Figaro“, „Monde“, „Neue Zuricher Zeitung“, „Die Welt“ bei pusė tuzino įvairių Didžiosios Britanijos dienraščių bei savaitraščių. Jam bežiopsant mergina apėjo aplink kioską ir ant lentynos padėjo „Evening Standart“. Limas skubiai griebė laikraštį.

– Kiek? – paklausė jis, kišdamas ranką kišenėn, ir tik dabar suvokė, kad neturi olandiškų pinigų.

– Trisdešimt centų, – atsiliepė pardavėja.

Ji buvo gana graži. Tamsiaplaukė ir tiesiog žavinga.

– Aš turiu tik du angliškus šilingus. Išeina vienas guldenas. Paimsit?

– Taip, prašau, – atsakė ji, ir Limas ištiesė jai pinigus.

Jis atsigręžė. Pitersas vis dar buvo nusisukęs prie būdelės, kur tikrino pasus. Limas nesvarstydamas nėrė į vyrų tualetą, permetė akimis visus puslapius, išmetė laikraštį į šiukšlių dėžę ir išėjo lauk. Pitersas sakė tiesą. Laikraštyje buvo jo nuotrauka, o po ja – keletas eilučių. Jam pasidarė įdomu, ar Liz matė ją. Susimąstęs Limas susirado krėslą keleivių salėje. Po dešimties minučių jie įlipo į lėktuvą, skrendantį į Hamburgą ir Berlyną. Ir pirmą sykį Limą apėmė baimė.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Aleko draugai

Tą patį vakarą Liz susilaukė lankytojų. Liz Gold butukas buvo šiauriniame Beisvoterio gatvės gale: sofa lova ir dujinis židinys – gana dailus šiuolaikinis pilkos spalvos dirbinys. Nuo jo sklido raminamas degančių malkų traškėjimas, o ne senamadiškas šnypštimas. Ji mėgdavo žiūrėti į liepsną kartkartėmis, kai pas ją apsilankydavo Limas. Tuomet tai būdavo vienintelis šviesos šaltinis kambaryje. Ji troško, kad jis ir dabar gulėtų ant sofos, o ji sėdėtų šalia, bučiuodama jį, arba prisispaudusi prie jo veidu tiesiog žiūrėtų į ugnį. Dabar ji vengė ilgai galvoti apie Limą, kad nepamirštų, kaip jis atrodė. Todėl leido sau galvoti apie jį tik prabėgšmais, kaip žvelgiama į tolumoje boluojantį horizontą, ir tada iš atminties gelmių išnyra įvairiausios smulkmenos – ką jis kadaise sakė, ką darė, kaip žvelgė į ją, o dažniausiai tiesiog nekreipė dėmesio. Jai pasirodė siaubinga, kad nebeliko nieko, kas galėtų jį priminti – nei fotografijos, nei jokios smulkmenos. Net jokio bendro draugo – tik mis Kreil bibliotekoje, taip nekentusi jo, dabar tulžingai mėgavosi Limo dingimo aplinkybėmis. Kartą Liz net užėjo į butą, kur jis gyveno, ir susitiko šeimininką.

Kodėl taip padarė, ji ir pati gerai nesuvokė, tačiau sukaupė visą savo drąsą ir nuėjo. Šeimininkas apie Aleką atsiliepė labai maloniai. Misteris Limas mokėjo nuompinigius tvarkingai, iki

pat pabaigos, kaip tikras džentelmenas, ilgai laukti nė karto neteko – na, nebent savaitėlę kitą, o šiaip tai su juo nebuvo jokių rūpesčių ar kokio triukšmo. Jis visiems taip ir sakydavo – Limas – padorus ponas. Ne, kam tas išsimokslinimas, universitetas ar panašiai. Tikram džentelmenui to nereikia. Kartais, tiesa, jis atrodydavo kiek suniuręs, bet tai suprantama – gurkštelėdavo gal kiek daugiau nei reikėtų. Bet jau jokio triukšmo, skandalo ar erzelio. O tas mažas ir drovus akiniuotas žmogelis, kuris vis sukinėjosi aplinkui, klausinėjo ir siūlėsi mokėti už Limą, jei tas įsiskolino už butą, tas tai elgėsi visiškai nedžentelmeniškai. Iš kur Limas gaudavo pinigų – vienas Dievas težino, bet jis buvo savarankiškas žmogus, o ne koks nors svieto perėjūnas. O kad jis įkrėtė tam prekeivai, Fordui, tai nieko blogo. Seniai derėjo jam išperti kailį, dar nuo karo laikų. Jo kambarys? Taip, jau išnuomotas. Jame apsigyveno vienas džentelmenas iš Korėjos, vos pora dienų po to, kai misterį Limą išsivedė.

Matyt, todėl ji ir toliau dirbo bibliotekoje – ten dar išliko kažkokių jo buvimo pėdsakų. Kopėtėlės, knygos, knygų lentynos, knygų katalogai, daiktai, kuriuos jis kadaise lytėjo. Galbūt vieną gražią dieną jis sugrįš čia. Jis pasakė „niekad“, tačiau ji netikėjo. Kaip galima patikėti, kai jums sakoma, kad nebėra jokios vilties pasveikti?

Mis Kreil, ta tai neabejojo, kad jis sugrįš, bet tik todėl, kad neišmokėjo jam priklausančio atlyginimo dalies. O mintis, kad tas išgama pasirodys esąs ne toks jau bjaurus ir nepareikalaus savo pinigų, jai atrodė tiesiog nepakeliama. Tada, kai Limas dingo, Liz nė karto net nemėgino svarstyti, kas gi atsitiko, kodėl jis sumušė misterį Fordą? Liz žinojo, kad Limo bjaurus būdas, tačiau čia buvo kažkas kita. Jis ketino tą padaryti iš pat pradžių ir tik lūkuriavo, kol atsigaus po ligos. Antra vertus, kodėl tuo-

syk jis atsisveikino su ja vakare prieš tą įvykį? Ji nenorėjo pripažinti kitos galimos priežasties: kad ji jam tiesiog įkyrėjo, ir jis panoro nutraukti su ja visus saitus. Kitą dieną jis, dar sudirgęs dėl jų išsiskyrimo, nesusivaldė ir sudavė misteriui Fordui.

Ji žinojo, ji visada žinojo, kad Alekas kažką turi atlikti. Jis, beje, ir pats užsiminė apie tai, bet kas tai buvo – ji galėjo vien spėlioti.

Pradžioje ji pamanė, kad jis ir misteris Fordas turi kažkokių senų sąskaitų, kad seniai juoda katė tarp jų buvo perbėgusi. Galbūt čia įsipainiojusi moteris, o gal kalta Aleko šeima. Bet ne, reikia tik pažvelgti į misterį Fordą, kad suprastum, kokios juokingos šios prielaidos. Tai tipiškas miesčionis, toks – *petit-bourgeois**, atsargus, patenkintas savimi niekšelis. Na, jei Alekas ir ketino už kažką atkeršyti tam misteriui, tai kodėl savo vendetai jis pasirinko šeštadienį, patį savaitgalio pirkimo įkarštį, kai krautuvėlėje buvo pilna žmonių?

Jie svarstė šį įvykį jų partinės kuopelės susirinkime. Džordžas Henbis, jų iždininkas, kaip tik tuomet ėjo pro Fordo krautuvėlę. Visų smulkmenų jam matyti neteko, nes susirinko minia, tačiau jis kalbėjosi su tokiu vietos vyrioku, kuris matė ir papasakojo viską. Henbiui tai padarė tokį įspūdį, kad jis tuoj pat paskambino į „Worker“** redakciją ir iš ten į teismą pasiuntė korespondentą. Taip jau išėjo, kad įvykiui buvo skirta beveik pusė puslapio. Tai buvo ryškus socialinio protesto pavyzdys, atvejis, kuomet prabudo socialinė sąmonė, neapykanta išnaudotojų klasei... O tas tipas, su kuriuo plepėjo Henbis (nedidukas, akiniuotas vyrukas, panašus į smulkų klerką), papasa-

* Smulkus buržua *(pranc.)*.

** *„Daily worker“* – „Darbininkas“, komunistinis dienraštis Didžiojoje Britanijoje.

kojo, kad viskas įvyko netikėtai, tiesiog spontaniškai. Ką gi, Henbis dar sykį įsitikino, kad kapitalistinėje visuomenėje dirbančiojo sąmonei prikelti pakanka vienos kibirkštėlės. Liz sėdėjo ramiai, kol Henbis pasakojo, niekas nežinojo apie ją ir Limą. Ji suvokė, kad neapkenčia Džordžo Henbio – pasipūtęs žmogiūkštis, kurio galvoje sukasi vien purvinos mintys, jis laižosi žiūrėdamas į ją kaip katinas į lašinius, taip ir maga grybštelėti.

Tada paskambino anie žmonės. Ji pagalvojo, jog šie pernelyg nuovokūs – ne policininkai. Be to, atvažiavo nedidele juoda mašina su antena viršuje. Vienas toks putnus, nedidukas, brangia, kiek ekstravagantiška eilute ir su akiniais. Jis buvo malonus, rūpestingas. Ir pati nežinodama kodėl, Liz išsyk pajuto jam pasitikėjimą. Antrasis – ramus, jaunuoliško veido, nors ji pamanė, kad jam ne mažiau kaip keturiasdešimt. Jie pasakė, kad yra iš slaptosios tarnybos, ir parodė tam tikrus pažymėjimus su nuotraukomis. Daugiausia kalbėjo apkūnusis.

– Mums žinoma, kad jūs palaikėte artimus santykius su Aleku Limu.

Ji vos ne plykstelėjo, tačiau atvykėlis kalbėjo taip nuoširdžiai, kad jai tas pasirodė kvaila.

– Taip, – atsakė Liz. – Iš kur jūs žinote?

– Tai paaiškėjo visai netikėtai, kitą dieną po to, kai jis pateko į kalėjimą. Patekus... na... į kalėjimą, reikalaujama išvardinti artimiausius gimines. Limas sakė, kad tokių neturįs. Tada jo paklausė, kam pranešti, jei su juo kas atsitiktų kalėjime... Jis paminėjo jus.

– Supratau.

– Ar dar kas nors žino, kad jūs artimai bendravote?

– Ne.

– Jūs dalyvavote teisme?

– Ne.

– Ir jums niekas neskambino – žurnalistai, kreditoriai? Visiškai niekas?

– Ne, aš juk pasakiau. Niekas nežinojo. Net mano tėvai. Mes kartu dirbome bibliotekoje, fizikos tyrimų bibliotekoje, tad bibliotekininkė, mis Kreil, gal ir galėjo žinoti, tačiau vargu ar ji nutuokė, kad mes ne tik bendradarbiai, ji keistuolė, – paprastai paaiškino Liz.

Žmogelis kurį laiką rimtai žvelgė į ją ir tada paklausė:

– Ar jums nebuvo keista, kad jis taip pasielgė?

– Taip, žinoma.

– Kaip jums atrodo, kodėl jis primušė misterį Fordą?

– Nežinau. Atrodo, dėl to, jog misteris Fordas atsisakė parduoti jam skolon. Tačiau, man regis, jis jau anksčiau apie tai galvojo.

Jai, tiesa, šviystelėjo mintis, kad ji per daug kalba, tačiau jautė būtinybę kam nors atsiverti. Ji jautėsi tokia vieniša ir... Nemanė, kad tai gali būti pavojinga.

– Bet išvakarėse, prieš tai, kai viskas atsitiko, vakarieniaudami mes kalbėjomės. Ana vakarienė buvo tokia neįprasta. Alekas pasakė, kad taip turi būti, ir supratau, kad tai paskutinė mūsų vakarienė. Jis iš kažkur išsitraukė butelį raudono vyno. Man nelabai patiko. Beveik visą butelį išgėrė pats Alekas. Ir tada aš paklausiau: „Tai mes skiriamės visiems laikams? Tai mūsų atsisveikinimas?"

– O ką pasakė jis?

– Jis pasakė, kad turi atlikti kažkokį darbą. Lyg jis turi atsiskaityti su kažkuo, nuskriaudusiu jo draugą. Aš nelabai supratau.

Atvykėliai ilgai tylėjo. Mažasis atrodė gana susirūpinęs. Galiausiai jis paklausė:

– O jūs tuo tikite?

– Nežinau.

Staiga ji pajuto siaubingą baimę dėl Aleko, pati nežinodama kodėl. Tada anas vėl paklausė:

– Ar Limas jums sakė, jog buvo vedęs ir turėjo du vaikus?

Liz neatsakė.

– Jis paminėjo jus, o ne artimiausius gimines. Ką jūs apie tai manote? Kodėl jis taip pasielgė?

Regis, jis pats sumišo nuo savo klausimo ir ėmė žiūrinėti putlias savo rankas, sunertas ant kelių. Liz išraudo.

– Aš buvau įsimylėjusi, – prisipažino ji.

– O jis?

– Galbūt, nežinau.

– Jūs vis dar jį mylite?

– Taip.

– Ar jis sakė, jog ketina grįžti? – pasidomėjo jaunesnysis.

– Ne.

– Bet juk jis atsisveikino su jumis? – skubiai įsiterpė mažasis. – Atsisveikino su jumis? – lėtai ir švelniai pakartojo klausimą. – Su juo nieko negali atsitikti, ir neatsitiks – pažadu jums. Bet mes norime jam padėti, ir jei jūs žinote, kodėl jis sumušė Fordą, jei jūs bent kiek nutuokiate, iš kokių nors paskirų, gal atsitiktinių jo žodžių, pasakykit mums, Aleko dėlei.

Liz pakratė galvą.

– Eikite, prašau, – maldaujamai pasakė ji. – Nebeklausinėkite manęs nieko daugiau. Dabar jau eikite, prašau.

Priėjęs prie durų mažasis žmogus kiek sudelsė, po to iš piniginės išsitraukė vizitinę kortelę ir atsargiai, tarsi bijodamas sukelti triukšmą, padėjo ant stalo. Liz pagalvojo: koks drovus.

– Jei jums kada nors prireiktų kokios pagalbos, jei kas nors atsitiktų su Limu – paskambinkit man, – pasakė jis. – Supratot?

– Kas jūs toks?

– Aš – Aleko Limo draugas, – jis vėl patylėjo. – Ir dar vienas dalykas. Ar Alekas žinojo, kad jūs... Na, Komunistų partijos narė?

– Taip, – atsakė ji, suvis praradusi viltį.

– O ar jūsų partijos draugai žino apie jūsų ryšį su Aleku?

– Aš jau jums sakiau. Niekas nežino, – ji staiga išblyško ir netikėtai pravirko. – Kur jis? Pasakykit man, kur jis? Kodėl jūs nenorite pasakyti man, kur jis? Aš galiu padėti jam, kaip jūs nesuprantate?! Aš galiu slaugyti jį, net jei jis išprotėjo! Man visai nesvarbu, neturi jokios reikšmės. Aš parašiau laišką jam į kalėjimą. Žinau, kad nevertėjo to daryti. Aš tik norėjau pranešti, kad jis gali grįžti kada tik panorės – aš visada jo lauksiu...

Ji jau nebegalėjo kalbėti ir tik raudojo stovėdama vidury kambario, užsidengusi iškreiptą veidą rankomis. Mažasis žmogus vis žiūrėjo į ją.

– Alekas išvyko į užsienį, – švelniai pasakė jis. – Mes net tiksliai nežinom kur. Jis, tiesą sakant, neišprotėjo, tačiau neturėjo viso to kalbėti jums. Labai gaila.

Jaunesnysis pasakė:

– Pamatysit, mes pasirūpinsime jumis. Ir pinigais, ir visu kuo.

– Kas jūs? – vėl pakartojo Liz.

– Aleko draugai, – atsakė jis, – artimi draugai.

Ji klausė, kaip jie ramiai lipa laiptais ir išeina į gatvę. Priėjo prie lango. Jie įsėdo į nedidelę juodą mašiną ir nuvažiavo parko link. Tik dabar ji prisiminė vizitinę kortelę. Priėjo prie stalo ir pakėlė ją arčiau šviesos. Atrodė gana prabangi. Daugiau nei gali sau leisti policininkas, pagalvojo ji. Graviūra. Nei ti-

tulo, nei profesijos, nei policijos įstaigos adreso. Tik vardas ir „misteris“. Beje, kas galėtų patikėti, jog policininkas gyventų Čelsyje?

„Misteris Džordžas Smailis, Beisvoterio gatvė 9, Čelsis.“

Žemiau telefono numeris.

Labai keista.

Į Rytus

Lėktuve Limas atsisegė saugos diržą.

Sakoma, kad dvasios ekstazę kartais pajunta nuteistieji mirti. Tada žmogaus perėjimas į fizinę nebūtį sutampa su aukščiausiojo dvasinio pakilimo minutėmis tartum peteliškė, lekianti į liepsną.

Kažką panašaus juto ir Limas po savojo sprendimo: kuriam laikui jį apėmė palengvėjimas ir nusiraminimas, bet netrukus juos pakeitė baimė ir neviltis.

Taip, jo fizinė ir psichinė būklė toli gražu nebe ta kaip anksčiau. Kontrolas buvo teisus.

Jis pajuto permainą dar praeitų metų pradžioje, kai įvyko tas dalykas su Rimeku. Karlas atsiuntė Limui raštelį, kad gavo jam kažką nepaprastai svarbaus ir todėl ketina apsilankyti Vakarų Vokietijoje. Jam kaip tik yra proga legaliai dalyvauti kažkokioje konferencijoje Karlsruėje.

Limui pavyko gauti lėktuvo bilietą į Kelną, o oro uoste – mašiną. Buvo ankstyvas rytmetis, ir Limas tikėjosi, kad pavyks išvengti didelio judėjimo autostradoje, tačiau didieji sunkvežimiai jau riaumojo visu greičiu. Per pusvalandį jis įveikė vos septyniasdešimt kilometrų laviruodamas tarp jų, ir staiga kažkokia nedidelė mašinėlė, atrodo, fiatas, iššoko skersai kelio apie keturiasdešimt jardų nuo jo. Limas paspaudė stabdį, įjungė žibin-

tus ir daužė per klaksoną it pasiutęs. Vien Dievo malone jis išsisuko, jį išgelbėjo dalelytė sekundės. Lenkdamas aną nelaimingąją mašiną, akies kampučiu ant užpakalinės sėdynės pastebėjo keturius vaikus, kurie mojo jam ir juokėsi, o prie vairo – iškreiptą iš išgąsčio tėvo veidą. Limas vairavo velniuodamasis, ir staiga jam užėjo ta būsena. Rankos ėmė tirtėti, į veidą suplūdo kraujas, kaip pasiutusi pradėjo daužytis širdis.

Jam pavyko nuvažiuoti šalikelėn, išsiropšti iš automobilio ir atsistoti. Jis sunkiai alsavo, žvelgdamas į riaumojantį sunkvežimių srautą. Prieš akis vis mirguliavo mažosios mašinos vaizdas. Ji įsprausta tarp didžiųjų mašinų, sunkvežimiai monstrai spaudžia ir traiško, kol iš jos nieko nebelieka – girdėti vien pratisas klaksonų klyksmas, žydri žibintų žybsniai ir sumaitoti vaikų kūnai, kaip anie pabėgėliai kelyje per kopas.

Likusį kelią jis važiavo ypač lėtai ir pavėlavo į susitikimą su Karlu.

Nuo tada kiekvieną sykį vairuojant mašiną iš kažin kokio atminties kampelio, kad ir kur jis bebūtų, išnyra susitaršę vaikai – jie moja jam nuo užpakalinės sėdynės, o jų tėvas spaudžia vairą, lyg koks fermeris plūgo rankenas.

Kontrolas tai paprasčių paprasčiausiai pavadintų karštine.

Limas, apsiniaukęs it audros debesis, sėdėjo savo krėsle prie lėktuvo sparno. Šalia jo drybsojo amerikietė, avinti batais aukštais kulniukais, o ant batų kažkodėl buvo užtraukti polietileniniai užvalkaliukai. Jam blykstelėjo mintis per ją perduoti žinutę žmonėms į Berlyną, bet jis tuoj pat atmetė ją. Ponia, ko gero, dar pagalvos, kad jis mėgina flirtuoti. Be to, Pitersas tuoj pat pastebės. O beje, kam tai? Kontrolas ir taip žino, kas atsitiko. Juk pats viską ir sugalvojo.

Vis dėlto jis norėtų žinoti, kas jam bus. Kaip tik apie tai Kontrolas nė karto ir neužsiminė – tik apie taktiką.

„Neišdėkit jiems visko išsyk, tegu paprakaituoja. Išmuškit iš vėžių smulkmenomis, nesakykit visko iki galo, painiokit įvykius ir datas... Stenkitės atrodyti karštakošis, keistokas, sunkus bendrauti, gerkit kaip vežikas ir nesiremkit jokia ideologija – ideologinėmis priežastimis jie netiki. Jie norėtų turėti žmogų, kurį tiesiog nusipirko, bet jis dar priešinasi, o ne pereina į jų tikėjimą. Be to, išvadas jie trokšta daryti patys, žaisti dedukcija, na suprantate... Dirva parengta, mes jau seniai dirbame, kai kurios smulkmenos jiems žinomos, o pribrendusios problemos milžiniškos. Pilna įvairiausių mįslių ir nesusipratimų. Žodžiu, jie daug ko tikisi iš jūsų, jūs – tartum kozirių tūzas jų lošime... Aš tik dėl vieno galiu jums laiduoti, Alekai: šis žaidimas to vertas. Vertas ypatingo susidomėjimo. Jei nepasiduosime, mūsų laukia didelė pergalė."

O Limas galvojo, kad kankinimų jis neištvers. Jis prisiminė Kestlerio knygą, kurioje senas revoliucionierius pratinosi prie kankinimų, laikydamas uždegtus degtukus tarp pirštų. Jis nemėgo skaityti, tačiau tą vietą perskaitė atidžiai ir gerai įsidėmėjo.

Beveik sutemo, kai jų lėktuvas nusileido Tempelhofo aerouoste. Limas žvelgė, kaip pasitikdami juos kyla Berlyno žiburiai, pajuto smūgį, kai lėktuvas palytėjo žemę, matė, kaip prieblandoje laksto muitininkai ir imigracijos tarnybos valdininkai.

Staiga jis sunerimo, kad kas nors iš ankstesnių pažįstamų atpažins jį aerouoste. Ir tik po muitinės ir imigracinės kontrolės patikrinimo, žygiuodamas šalia Piterso nesibaigiančiais terminalo koridoriais, taip ir nesutikęs nė vieno pažįstamo veido, jis suprato, kad tai ne baimė, o viltis. Viltis, kad jo pasiryžimas tęsti operaciją sužlugs dėl priežasčių, kurios nuo jo nepriklauso.

Limas susidomėjęs pastebėjo, kad Pitersas net nesistengė vaizduoti, jog jie nepažįstami – tartum Vakarų Berlynas jam būtų toks saugus ir savas, kad budrumas čia visiškai nebūtinas. Perėjimas į Rytų Berlyną – dar viena, tik formali jų kelionės stadija. Jie įėjo į erdvią registracijos salę ir žingsniavo prie pagrindinių durų, tačiau Pitersas, matyt, staiga apsigalvojo, pasuko į šoną, kur durys vėrėsi tiesiai į taksi stotelę ir mašinų stovėjimo aikštelę. Čia po žibintu Pitersas sustojo ir pasidėjęs lagaminą ant žemės išsitraukė laikraštį, jį išskleidė, po to vėl sulankstė ir įsikišo į kairiąją lietpalčio kišenę. Tada pasiėmė lagaminą, o nuo aikštelės pusės žybtelėjo žibintai, paskui vėl užgeso.

– Eikim, – pasiūlė Pitersas ir perėjo kelią.

Limas lėtai sekė iš paskos. Pasiekus pirmąją mašinų eilę, juodame mersedese užsižiebė šviesa ir atsidarė užpakalinės durelės. Pitersas, dešimt jardų aplenkęs Limą, skubiai įsėdo į mašiną, tyliai kažką pasakė vairuotojui ir tada pašaukė Limą.

– Greičiau. Mūsų jau laukia.

Tai buvo senas mersedesas 180. Limas netaręs nė žodžio atsisėdo ant užpakalinės šalia Piterso. Jie pralenkė nediduką DKW su dviem vyrais, sėdinčiais priekyje. Apie dvidešimt jardų nuo jų stovėjo telefono būdelė. Ten telefonu kalbėjo kažkoks vyriškis, visą laiką žvilgčiodamas į juos. Limas atsisuko – DKW važiavo iš paskos.

„Na ir priėmimas“, – pagalvojo jis.

Jie važiavo labai lėtai. Limas sėdėjo susidėjęs rankas ant kelių, žiūrėdamas tiesiai prieš save. Jis nenorėjo matyti, kaip atrodo Berlynas tą naktį. Žinojo, kad tai paskutinė jo galimybė pabėgti – kito karto nebus. Iš tos vietos, kur sėdėjo, jis lengvai galėjo vožtelėti dešinės plaštakos šonu Pitersui per kaklą, sutrėkšti atsikišusį Adomo obuolį ir pasileisti zigzagais, kaip kiškis, kad nepakliūtų

po kulkomis, kurias paleis iš DKW. Tada jis būtų laisvas – Berlyne atsirastų kam juo pasirūpinti. Bėgti galima.

Bet jis nė nepajudėjo.

Pervažiuoti sieną pasirodė neįtikėtinai lengva. Limas niekad nesitikėjo, jog tai taip paprasta. Apie dešimt minučių mašina sukinėjosi be tikslo, ir Limas spėjo, kad laukiama iš anksto paskirto laiko.

Kai pagaliau jie prisiartino prie Vakarų Berlyno kontrolės punkto, juos riaumodamas aplenkė DKW ir sustojo prie pat policijos būdelės. Mersedesas laukė, atsilikęs trisdešimt jardų. Po dviejų minučių raudonai ir baltai dryžuotas užkardas pakilo, praleisdamas DKW. Tuo pat metu suriaumojo mersedeso motoras, įjungęs antrąją pavarą, vairuotojas paspaudė akceleratorių, atsilošęs ant sėdynės ir gniauždamas vairą abiem rankomis.

Abi mašinos prašoko kontrolės punktą beveik tuo pat metu. Jiems važiuojant penkiasdešimt jardų, likusių iki antrojo posto, Limas suvokė, kad rytinėje pusėje iškilo nauji įtvirtinimai: redutai kaip drakono dantys, stebėjimo bokštai, dvigubos spygliuotos vielos užtvaros.

Taip, padėtis rimtėja.

Mersedesas net nesustojo prie antrojo posto, užkardai buvo jau pakelti, ir jie važiavo tiesiai į priekį. VOPO jau stebėjo juos žiūronais. DKW kažkur pradingo ir tik po dešimties minučių Limas pastebėjo, kad jis vėl seka iš paskos. Dabar jie važiavo greičiau. Limas manė, kad jie sustos Rytų Berlyne persėsti į kitą mašiną, pasveikinti vienas kitą su sėkminga operacija, bet jie pervažiavo visą miestą ir lėkė toliau į rytus.

– Kur mes dabar važiuojam? – paklausė jis Pitersą.

– O mes jau atvažiavome. Tai Vokietijos Demokratinė Respublika. Kambarys viešbutyje jums jau paruoštas.

– Maniau, kad vyksim dar toliau į rytus.

– Taip ir bus. Čia praleisim vieną ar dvi dienas. Mūsų manymu, vokiečiams yra apie ką pasikalbėti su jumis.

– Suprantu.

– Kad ir kas būtų, didžioji jūsų darbo dalis buvo nukreipta prieš jų šalį. Aš pasiunčiau jiems ištraukas iš jūsų pranešimo.

– Ir jie panoro susitikti su manimi?

– Jiems dar niekad nėra tekę susitikti su kuo nors panašiu į jus... žmogumi, kuris buvo prie pačių informacijos ištakų. Mano žmonės sutiko, kad reikia suteikti jiems tokią galimybę.

– O vėliau? Kur mes keliausim iš Vokietijos?

– Toliau į Rytus.

– O su kuo aš susitiksiu Vokietijoje?

– Ar tai turi kokią nors reikšmę?

– Nelabai. Tiesiog aš pažįstu daugumą iš Abteilungo žmonių iš pavardžių. Man tiesiog įdomu.

– Na ir su kuo, manote, jums tektų susitikti?

– Su Fidleriu, – nė kiek nesvarstydamas atsakė Limas, – saugumo tarnybos vadovo pavaduotoju. Tai – Mundto žmogus. Apklausas visų ypač svarbių bylų atvejais atlieka jis. Niekšas.

– Kodėl?

– Tiesiog šlykštus niekšas, sadistas. Teko girdėti apie jį. Kartą, kai buvo suimtas agentas iš Piterio Gijomo tinklo, jis kankino jį ir vos nepribaigė vietoje. Kraujo ištroškęs žudikas.

– Šnipinėjimas – ne kriketas, – pažymėjo Pitersas, ir toliau jie sėdėjo tylėdami.

„Taigi – Fidleris“, – mąstė Limas. Na ką gi – Limas žinojo, kas jis toks. Buvo matęs jo fotografijų byloje ir girdėjęs apie jį iš savo buvusių pavaldinių ataskaitų. Lieknas, pasitempęs, gana jaunas, visada glotniai nusiskutęs. Tamsūs plaukai, šviesiai rus-

vos akys. „Inteligentiškas ir žiaurus“, – taip tą sykį apie jį pasakė Limas, peržvelgęs visą informaciją. Lankstus, greitas kūnas, kantrus ir pasižymintis gera atmintimi. Nepanašus į savimylą, tačiau nejaučiantis jokio gailesčio kitiems. Fidleris buvo išimtis Abteilunge. Jis nedalyvavo intrigose ir, atrodo, tenkinosi savo vieta Mundto šešėlyje be jokių tolesnės karjeros prošvaisčių. Jo nebuvo galima priskirti kuriai nors grupuotei. Net artimi bendradarbiai negalėjo tiksliai apibūdinti jo valdžios ribų. Jis buvo atsiskyręs vienišius, nemėgstamas kitų, nemalonus tipas, keliantis baimę ir nepasitikėjimą. Visas savo mintis ir užmačias slėpė po geliančio sarkazmo kauke.

– Fidleris – pagrindinė mūsų viltis, – aiškino anąsyk Kontrolas.

Jie vakarieniavo niūriame namelyje, tarsi iš pasakos apie septynis nykštukus, kur gyveno Kontrolas su kvaile savo žmona. Suririnkę buvo: Limas, Kontrolas ir Piteris Gijomas. Kambaryje buvo pristatyta pjaustinėtų indiškų stalelių žalvariniu viršumi.

– Fidleris – panašus į ministrantą bažnyčioje, kuris vieną gražią dieną įsmeigs peilį kunigui į nugarą, – tęsė Kontrolas. – Tai vienintelis deramas Mundto priešininkas, – čia Gijomas pritariamai linktelėjo, – ir jis nekenčia savo viršininko. Fidleris, aišku, žydas, na, o Mundtas – visai kas kita. Tai nekoks derinys. Mūsų darbas įduoti Fidleriui į rankas ginklą prieš Mundtą, – čia jis parodė į Gijomą ir save. – Na, o jūsų užduotis, mano brangusis Limai – paskatinti jį pasinaudoti tuo ginklu. Netiesiogiai, žinoma, kadangi jūs niekada su juo nesusitiksite. Bent aš labai tikiuosi, kad to nebus.

Visi trys nusijuokė. Tąsyk tai pasirodė labai juokinga. Palyginti su įprastiniais Kontrolo juokeliais.

Dabar, matyt, jau po vidurnakčio. Kurį laiką mašina riedėjo negrįstu keliu, tai per mišką, tai per atvirą vietovę. Pagaliau

jie sustojo. Po akimirksnio juos pasivijo DKW. Kai Limas su Pitersu išlipo, pastebėjo, kad antrojoje mašinoje buvo jau trys žmonės. Du išlipo, o trečiasis liko sėdėti skaitydamas kažkokius popierius šviečiant blankiai lemputei, neryški figūra, pusiau panirusi į šešėlį.

Jie stovėjo prie kažkokių senų arklidžių apie trisdešimt jardų nuo namo. Mašinos žibintų šviesoje Limas įžiūrėjo, jog tai buvo nedidelis kaimiškas pastatas rąstų ir plytų sienomis. Mėnulis jau pakilo ir švietė taip skaisčiai, kad miškingos kalvos tolumoje dūlavo blyškaus naktinio dangaus fone. Jie pakilo prie namo – Pitersas ir Limas priešakyje, o du lydintieji sekė iš paskos. Žmogus, pasilikęs automobilyje, ir toliau sau skaitė.

Priėjus prie durų, Pitersas sustojo lūkuriuodamas apsaugos vyrų. Vienas jų kairėje rankoje laikė ryšelį raktų ir, kol traškino juos, ieškodamas reikiamo, antrasis jį dengė laikydamas kišenėse rankas.

– Įpratę apsidrausti, – tarstelėjo Limas. – Įdomu, ką jie galvoja, kas aš toks?

– Jiems moka ne už tai, kad galvotų, – atrėžė Pitersas. Atsisukęs į vieną jų vokiškai paklausė: – Jis atvažiavo?

Anas gūžtelėjo pečiais, atsisuko į mašiną ir pasakė:

– Važiuoja. Jis mėgsta važinėti vienas.

Sekdami vieną apsauginį jie įėjo vidun. Viduje buvo kažkas panašaus į medžiotojų užeigą. Namas nei per naujas, nei per senas. Palubėje blausią gelsvą šviesą skleidė silpna lemputė. Apskritai namas buvo gana apleistas, net oras troškus, lyg čia ilgai buvo negyvenama, o dabar jis atrakintas tik jiems. Čia būta oficialumo požymių: atmintinė, ką reikia daryti gaisro metu, duris prilaikė sunki valdiška spyruoklė, ant durų žaliais dažais išvedžiotas žinybos herbas, gana prabangiai įrengtoje svetainė-

je, apstatytoje masyviais smarkiai apibraižytais baldais, ant sienų kabojo „neišvengiami" tarybinių vadų portretai. Limas šį prieštaravimą bevardei, slaptajai saugumo tarnybos pusei, priskyrė visur gyvuojančiai biurokratijai. Kažkas panašaus buvo net ir jo įstaigoje Kembridžo aikštėje.

Pitersas atsisėdo, Limas taip pat. Jie sėdėjo apie dešimt minučių, kol Pitersas pasikvietė vieną apsauginį, ramsčiusį sieną kitame kambario gale.

– Eikit ir pasakykit jam, kad mes laukiame. Ir atsineškit ko nors užkąsti, mes išalkome. Ir viskio. Paprašykit viskio ir stiklinių.

Anas neryžtingai truktelėjo pečiais ir išėjo, palikęs praviras duris.

– Jums anksčiau yra tekę būti čia? – pasidomėjo Limas.

– Taip, – atsakė Pitersas, – daugybę kartų.

– Kokiais tikslais?

– Panašiai kaip ir dabar. Ne visai tas pat, tačiau apskritai tai buvo susieta su mūsų darbu.

– Su Fidleriu?

– Taip.

– Na ir kaip jis?

– Kaip žydas, visai neblogas, – dar sykį gūžtelėjo pečiais Pitersas.

Tuo metu Limas išgirdo kažkokius garsus kitame kambario gale ir atsisuko: tarpduryje stovėjo Fidleris. Vienoje rankoje jis laikė butelį viskio, kitoje stiklus ir butelį mineralinio vandens. Ūgis apie metrą šešiasdešimt. Vilkėjo tamsiai mėlyna eilute, švarkas kiek per ilgas. Išpuoselėtas ir pavojingas, galingas žvėris rudomis degančiomis akimis. Nežiūrėdamas į juos jis kreipėsi į atlydėjusį saugumietį:

– Nešdinkis, – pasakė saksoniška tarme. – Pasakyk savo draugui, kad atneštų mums maisto.

– Aš jau jiems sakiau, – paaiškino Pitersas. – Jie žino, kad mes išalkę, bet nieko neatneša.

– Tai snobai, – sausai anglų kalba metė Fidleris. – Matyt, galvoja, kad čia yra padavėjų.

Karo metus Fidleris praleido Kanadoje. Dabar išgirdęs jo akcentą Limas prisiminė tai. Fidlerio tėvai – vokiečių žydai, marksistai, bėgę nuo Hitlerio. Tik 1946-aisiais šeima sugrįžo namo. Jie troško, kad ir kas būtų, dalyvauti kuriant stalininę Vokietiją.

– Helou, – atsainiai mostelėjo jis Limui, lyg tarp kitko, – malonu jus matyti.

– Sveiki, Fidleri.

– Štai ir jūsų kelionės pabaiga.

– Ką tai reiškia, po velnių? – sunerimo Limas. – Tai tiesa? Na sakykit gi man!

– Tai, kad toliau į Rytus jūs nebevažiuosite, nors Pitersas jums ir prižadėjo. Man labai gaila, – pridūrė jis su pašaipa balse.

Limas atsisuko į Pitersą.

– Tai teisybė? – jo balsas net virpėjo iš įniršio. – Teisybė?

– Taip, – linktelėjo Pitersas. – Aš tik tarpininkas. Mes buvome priversti taip pasielgti. Man labai gaila, – pridūrė ir jis.

– Kodėl?!

– Nenumatytos aplinkybės, – paaiškino Fidleris. – Pirmoji jūsų apklausa vyko Vakaruose, kur mums padėti galėtų nebent pasiuntinybė. Vokietijos Demokratinė Respublika neturi pasiuntinybių Vakaruose. Dar neturi. Todėl mes ir naudojamės tarpininkais, siekdami užtikrinti saugumą ir būtinus ryšius.

– Niekšas, – pro sukąstus dantis sušvokštė Limas, – tu šlykštus niekšas. Jūs puikiai žinojot, kad niekad gyvenime nepasikliaučiau sumauta jūsų žvalgyba. Tam jūs ir griebėtės tos šlykščios apgaulės ir pasikvietėt rusus į pagalbą.

– Mes pasinaudojom Sovietų ambasada Hagoje. Kas mums beliko daryti? Iki šiol visa operacija rūpėjo tik mums. Tačiau nei mes, nei kas kitas negalėjo žinoti, kad Anglijoje taip greitai užuos jūsų pėdsakus.

– Ak nežinojote? Ir nežinojote, kad mane visą laiką sekė? Argi ne taip buvo, Fidleri? Na, ką?

„Nepamirškite, kad jūs turite jų nekęsti, – aiškino Kontrolas, – tada jie pradės vertinti gautas iš jūsų žinias."

– Tai visiškas absurdas, – atkirto Fidleris ir, pasisukęs į Pitersą, kažką pasakė rusiškai.

Pitersas linktelėjo ir atsistojo.

– Likit sveikas, – pasakė jis Limui, – ir sėkmės.

Jis nusišypsojo. Net jo šypsena spinduliavo nuovargiu. Pitersas linktelėjo Fidleriui ir jau padėjęs ranką ant rankenos dar kartą atsisuko ir pakartojo:

– Sėkmės.

Atrodo, jog jis norėjo, kad ir Limas jam kažką atsakytų, tačiau Limas, rodės, nieko negirdėjo. Mirtinai išblyškęs jis sukryžiavo rankas, atkišęs kumščius į priekį lyg rengdamasis kovai. Pitersas liko stovėti prie durų.

– Aš turėjau suvokti, – trūkinėjančiu, tęvu nuo įtampos balsu pasakė Limas, – reikėjo susiprasti, kad jūs nieko nedarot savomis rankomis. Tai tipiška jūsų apgailėtinai šalelei ir susmirdusiam šnipų lizdui. Tegu didysis brolis būna jūsų sąvadautojas. Ar jūsų šalis – šalis? Ar jūs turite vyriausybę? Tai penktarūšė politinių marazmatikų diktatūra! – Limas šaukė, pirštu rodydamas į Fidlerį. – O jūs, jūs šlykštus sadistas, štai kas jūs! Karo metu jūs gelbėjot savo užpakalį Kanadoje. Juk trynėt ten savo sėdynę, ar ne? Nebloga vietelė aniems laikams, taip? O kai pro šalį skrisdavo lėktuvas, galiu lažintis, puldavote slėptis ir kišdavote savo galviūkštę

po mamytės sijonu. O kas dabar jūs? Klapčiukas, šliaužiojantis prieš Mundtą ir dvidešimt dvi rusų divizijas, stovinčias šalia jūsų prieangio. Man bus labai jūsų gaila, kai atsibusite vieną gražų rytą ir jų neberasite. Jus tiesiog sudraskys į gabalus, ir nei mamytė, nei didysis brolis neišgelbės jūsų nuo susidorojimo.

Fidleris tik gūžtelėjo pečiais.

– Vertinkit tai viso labo kaip apsilankymą pas dantistą, Limai. Kuo greičiau užbaigsime, tuo greičiau jūs galėsite važiuoti namo. Užkąskit ir eikit gulti.

– Jūs puikiai žinote, kad aš negaliu keliauti namo, – atrėžė Limas. – Jūs pasirūpinot, kad aš niekad virš savęs nebeišvysčiau Anglijos dangaus. Jūs abu pasistengėte. Aš nė už ką nevažiuočiau čia, jei nebūčiau priverstas.

Fidleris apžiūrinėjo savo plonus, stiprius pirštus.

– Manau, kad dabar ne laikas filosofuoti. Tiesą sakant, jums nėra ko skųstis. Visas mūsų darbas – ir jūsų, ir mano – pagrįstas tuo, kad bendras reikalas svarbesnis už asmeninį. Todėl komunistai ir sako, kad slaptoji šalies tarnyba yra tarsi partijos pirštas, natūralus rankos tęsinys. Jūsų šalyje žvalgyba slepiasi po angliško padorumo kauke. Asmenybių eksploatavimą gali pateisinti tik kolektyvo interesai, ar ne? Jūsų piktinimasis man tiesiog juokingas. Mes juk čia ne tam, kad laikytumės provincialios Anglijos etikos. O, beje, – kandžiai tęsė jis, – jūsų elgesys, jei vertintume jį pagal grynąsias moralės normas – toli gražu ne be priekaištų.

Limas žvelgė į Fidlerį su pasibjaurėjimu.

– Man žinomi jūsų metodai. Jūs – Mundto padlaižys ir trokštate užimti jo vietą, ar ne? Manau, kad dabar ji jums atiteks. Atėjo Mundto dinastijos galas. Galbūt kaip tik šis renginys ir yra paskutinis smūgis.

– Nesuprantu jūsų, – atkirto Fidleris.

– Juk aš – didžioji jūsų sėkmė, ar ne? – purkščiojo Limas.

Fidleris, atrodė, kuriam laikui susimąstė, tada gūžtelėjo pečiais ir pasakė:

– Na, operacija iš tiesų pavyko sėkmingai. O štai ko vertas jūs – ginčytinas klausimas. Bet pagal mūsų profesinius kriterijus operacija nusisekė: viskas išėjo kaip pridera.

– Atrodo, kad jūs gavote paskolą, – vis dar spyrėsi Limas, žvilgsniu rodydamas Pitersą.

– Apie jokią paskolą ir kalbos būti negali, – atrėžė Fidleris. – Apie jokią, – jis prisėdo ant sofos atkaltės, susimąstęs pažvelgė į Limą ir tęsė toliau: – Kad ir kas būtų, vieną priežastį nepasitenkinimui jūs, be abejo, turite. Kas informavo jūsų žmones, kad esate pas mus? Ne mes. Galite netikėti manimi, jūsų reikalas, tačiau šiuo atveju – tai tiesa. Mums tai neparanku, nes norėjome, kad jūs pasiliktumėt ten ir vėliau dirbtumėt mūsų žvalgybai. Dabar aš matau, jog ši idėja buvo absurdiška. Tai kas gi jiems suteikė informaciją? Jūs dingote be pėdsakų, jokio adreso, jokių ryšių, jokių draugų. Tai kokie velniai pakuždėjo, kad jūs pradingote? Tai kas gi tai padarė? Vargu ar tai buvo Ešas arba Kiveris, nors jie abu ir suimti.

– Suimti?

– Atrodo, taip. Nebūtinai dėl jūsų – buvo ir kitų dalykų...

– Štai kaip.

– Tai, ką dabar pasakysiu jums, yra gryna tiesa. Mes galėjome pasitenkinti Piterso ataskaita iš Olandijos, jūs – gautumėt savo pinigus ir galėtumėt dingti. Tačiau jūsų informacijoje šio to trūko. O man reikia žinoti viską. Be to, jūsų buvimas čia taip pat sudaro mums papildomų keblumų.

– Na gerai, jūs apvyniojot mane apie pirštą. Žinau praktiškai viską, ko jums reikia.

Abu nutilo. Pitersas šaltai ir be jokio draugiškumo mostelėjo Fidleriui ir tyliai išėjo.

Fidleris pakėlė butelį viskio ir per pirštą įpylė į stiklus.

– Deja, neturime sodos vandens, – pasakė jis. – Ar gersite su vandeniu? Aš užsakiau sodos vandens, bet jie atgabeno kažkokio bjauraus limonado.

– O, eik tu velniop, – pareiškė Limas.

Netikėtai jis pasijuto be galo pavargęs. Fidleris pakratė galvą.

– Jūs labai išdidus žmogus, – pareiškė jis. – Bet ką darysi, nekreipkit dėmesio. Pavalgykit ir eikit miegoti.

Vienas iš apsaugos vyrų atnešė padėklą su maistu – juoda duona, dešra ir salotomis.

– Nelabai įmantrus patiekalas, – tarė Fidleris, – bet sotu. Gaila, nėra bulvių. Šiuo metu turime laikinų nesklandumų su bulvėmis.

Tylomis pradėjo valgyti. Fidleris kramtė labai lėtai ir kruopščiai, tarsi žmogus, skaičiuojantis kiekvieną kaloriją.

Sargai parodė Limui jo miegamąjį. Lagaminą jis nešėsi pats – tą patį lagaminą, kurį jam davė Kiveris prieš išvykstant iš Anglijos, ir Limas žengė juo nešinas tarp dviejų apsauginių plačiu koridoriumi, nuo paradinių durų per visą namą. Priėjus plačias dviveres duris, nudažytas žaliai, vienas iš palydovų atrakino ir mostelėjo Limui eiti pirmajam. Limas stumtelėjo duris ir atsidūrė nedideliame kareivinių tipo kambarėlyje su dviem lovomis, kėde ir paprastu stalu. Kažkas panašaus į kalėjimo kamerą. Ant sienos – merginų nuotraukos, ant langų – langinės. Toli-

majame kampe – dar vienos durys. Apsauginiai parodė į jas. Padėjęs lagaminą Limas perėjo į kitą kambarį. Šis niekuo nesiskyrė nuo pirmojo, tik vietoj dviejų lovų stovėjo viena ir sienos buvo plikos.

– Atneškit daiktus, – pasakė jis. – Aš pavargau.

Nenusirengęs jis atsigulė ant lovos ir po kelių minučių užmigo.

Jį prikėlė sargybinis. Jis atnešė pusryčius: juodos duonos ir kažkokios šunkavės. Limas atsikėlė ir priėjo prie lango.

Namas stūksojo ant aukštos kalvos. Nuo pat lango šlaitas terasomis smigo žemyn, virš kalvos keteros kyšojo pušų karūnos. Toliau, beveik simetriškai išsidėsčiusios, dunksojo nesibaigiančios kalvos, apspiestos tolumoje kyšančių medžių.

Vietomis raguvos, kuriose suvirtę audros išgriauti medžių kamienai, šen bei ten priešgaisrinės proskynos, tarsi ploni rusvi siūleliai tarp pušų, lyg stebuklingoji biblinio Arono lazda stabdė nesuskaičiuojamus miško gyventojų pulkus, besiveržiančius priekin prie jūros. Žmogaus – nė pėdsako: nė kokio namiūkščio ar bažnyčios, ar kokio ankstesnio gyvenimo griuvėsių. Vien kelias, geltonas, purvinas kelias – tiesi linija, pieštuku išbrėžta slėnyje. Nė garso. Tiesiog neįtikėtina: tokie beribiai toliai ir tokia ramybė. Diena išaušo šalta, bet giedra. Naktį, matyt, lijo. Dirva buvo drėgna ir visas kraštovaizdis taip ryškėjo šviesaus dangaus fone, kad Limas galėjo įžiūrėti pavienius medžius net ant tolimiausiųjų kalvų.

Limas lėtai tvarkėsi rūbus, gurkšnodamas rūgščią kavą. Jis buvo jau beveik apsirengęs ir norėjo imtis duonos, kai įėjo Fidleris.

– Labą rytą, – žvaliai pasisveikino jis. – Nieko, nieko, valgykit toliau.

Jis atsisėdo ant lovos. Limui teko nuryti nuoskaudą. Fidleris – drąsus žmogus. Nors kokia čia drąsa – sargybiniai, be abejo, sėdėjo šalia. Tačiau Fidlerio elgesyje buvo juntami ryžtas ir valia, kuriais Limas galėjo nuoširdžiai žavėtis.

– Na ir uždavinį jūs mums pateikėte, – pradėjo Fidleris.

– Aš išpasakojau viską, ką žinojau.

– Na, ne, – nusišiepė šis. – Toli gražu ne viską. Jūs papasakojot mums viską, ką ketinote.

– Labai protinga, – sumurmėjo Limas, nustūmęs šalin maistą ir užsirūkydamas cigaretę, paskutiniąją.

– Norėčiau jus šio to paklausti, – lipšniu, bičiulišku balsu tęsė Fidleris, lyg siūlydamas sužaisti partiją šachmatais. – Štai jūs, patyręs žvalgybos karininkas. Ką, mumis dėtas, jūs darytumėte su tokia informacija, gauta iš jūsų?

– Ką reiškia „tokia"?

– Brangusis Limai, suprantama, kad tai tik žvalgybinės informacijos dalis. Jūs papasakojot apie Rimeką – mes ir be jūsų apie jį žinojome. Jūs papasakojot apie jūsų Berlyno organizaciją, apie žmones ir agentūrą. Žinios tikslios, teisybė. Bet tai jau sudainuota dainelė, kaip sunešiota skrybėlė. Fonas įdomus, patraukliai skaitoma medžiaga, šen bei ten įdomios pašalinės gijos, paminėtos kelios nedidelės žuvelės, kurias mes su malonumu išžvejosim iš tvenkinio. Tačiau viskas, kartu paėmus, – jei atleisite man už šiurkštumą, – neverta penkiolikos tūkstančių svarų. Bent jau, – nusišypsojo jis, – pagal dabartinį valiutos kursą.

– Klausykit, – pasakė Limas, – ne aš jums pasiūliau šį sandėrį, o jūs. Jūs, Kiveris ir Pitersas. Ne aš sekiojau paskui tuos pyderius jūsų draugelius, tarsi komivojažierius prekiaujančius žvalgyba. Jūs pasiūlėt kainą ir tai – jūsų problemos. Beje, iki šiol aš

negavau nė sudilusio skatiko. Todėl nėra ko manęs kaltinti, kad jūsų operacija prasmego skradžiai.

„Priverskit juos įkalbinėti, prašyti“, – prisiminė Limas.

– Ji dar neprasmego, – atsakė Fidleris, – ir nepasibaigė. Ir dar ne laikas, kad ji baigtųsi – jūs juk ne viską mums papasakojote. Aš jau sakiau: ši informacija – ne visa. Aš kalbu apie „Riedulį“. Leiskite dar sykį jus paklausti, ką darytumėte manim dėtas, jei aš, Pitersas ar kas nors kitas papasakotų jums apie „Riedulį“?

Limas truktelėjo pečiais.

– Man nebūtų lengva, – atsakė jis. – Kažkas panašaus jau buvo atsitikę. Sakykim jus pasiekė informacija, gal net iš keleto šaltinių, kad kažkuriame skyriuje, gal net pakankamai aukštame lygyje, įsitaisė šnipas. Na ir ką? Nėra kaip susodinti visą vyriausybės aparatą ar paspęsti spąstus visam departamentui. Lieka tik kantriai prigludus lūkuriuoti. Na, o iš „Riedulio“ tikslios informacijos išgauti neįmanoma. Neaišku, net kokioje šalyje jis darbuojasi.

– Jūs operatyvinio darbo žinovas, Limai, – nusišiepė Fidleris, – bet ne analitikas. Tai visiškai aišku. Atsakykit man į keletą visiškai nesudėtingų klausimų.

Limas tylėjo.

– Aplankas, na tos bylos su duomenimis apie operaciją „Riedulys“, – kokios jis spalvos?

– Pilkas su raudonu kryžiumi – ypatingo slaptumo ženklas.

– Ar buvo dar kas nors išskirtino ant viršelio?

– Taip. Atmintinė. Jei byla atsitiktinai pateks į rankas kam nors, kam nedera, privaloma, neatvertus aplanko, neatidėliotinai grąžinti jį į banko operacijų skyrių.

– Kas galėjo dirbti su šia byla?

– „Riedulio“?

– Na, taip.

– Pirmiausia Kontrolas asmeniškai, jo sekretorė; banko skyriaus darbuotojai, mis Brim, specialiojo ir ketvirtojo satelitų skyrių žmonės.

– Satelitų? Ketvirtojo? Kas čia dabar?

– Ten dirbama su šalimis, esančiomis už „geležinės uždangos“, išskyrus Sovietų Sąjungą ir Kiniją.

– Jūs kalbate apie VDR?

– Aš kalbu apie visą zoną.

– Ar nekeista, kad prie tos bylos galėjo prieiti visas skyrius?

– Taip, matyt. Tiesiog nežinau – anksčiau man neteko susidurti su tokio lygio dokumentacija. Tiesa, išskyrus Berlyną, bet ten visai kas kita.

– Tai kas tuomet dirbo satelitų skyriuje?

– O, Dieve. Gijomas, Heverleikas, de Jongas. Bent man taip atrodo. De Jongas kaip tik tuomet sugrįžo iš Berlyno.

– Tai jiems visiems ši informacija buvo prieinama?

– Nežinau, Fidleri, – susierzino Limas. – Aš, jumis dėtas...

– Tai argi nėra keista, kad visi šio skyriaus darbuotojai galėjo kiek tinkami skaitinėti bylos dokumentus, tuo tarpu tik pavieniai kitų skyrių darbuotojai turėjo tokią privilegiją?

– Sakiau jums – nežinau. Ir iš kur man žinoti? Ten aš buvau tik raštininkas.

– Kas nešiojo aplanką nuo vieno darbuotojo kitam?

– Atrodo, sekretorės... Na, nepamenu... kas begali atsiminti – tiek mėnesių praėjo.

– Tai kodėl į sąrašą įtraukta Kontrolo sekretorė, o kitos – ne?

– Na... o jūs, atrodo teisus. Dabar prisimenu, – Limo balse pasigirdo nuostabos gaidelė. – Mes perduodavom tuos dokumentus iš rankų į rankas.

– Kas dar banko operacijų skyriuje dirbo su tuo aplanku?

– Niekas. Ji buvo priskirta vien mano globai, atėjus ten. Anksčiau tuo užsiiminėjo viena moteris, bet reikalus perėmus man, ją iš sąrašo išbraukė.

– Vadinasi, tik jūs pats asmeniškai perduodavot tą bylą kitam darbuotojui?

– Taip... Matyt, vien aš.

– Tai kam jūs ją perduodavot?

– Aš... Aš nepamenu.

– Tai pagalvokit! – Fidleris nepakėlė tono, bet balsas skambėjo taip, lyg jis būtų norėjęs užklupti Limą meluojant.

– Asmeniškai Kontrolui. Jis turėjo žinoti, kas daroma ir ką daryti toliau.

– O kas jums atnešdavo aplanką?

– Kaip?

– Na, jums jį taip pat kažkas turėdavo atnešti?

Limas nevalingai persibraukė pirštais skruostą. Jis nervinosi.

– Aišku, ten buvo tas kažkas. Matote, Fidleri, aš kažkaip neprisimenu. Tuo metu gerokai patraukdavau, – tarė jis netikėtai taikiu tonu. – Jūs net neįsivaizduojat, kaip sunku...

– Dar kartą prašau jus. Pagalvokite. Kas atnešdavo jums tą bylą?

Limas vėl atsisėdo prie stalo ir pakratė galvą.

– Na, neprisimenu. Gal vėliau kokiu nors būdu ir pavyks, o dabar beprasmiška laužyti galvą.

– Tai negalėjo būti Kontrolo sekretorė. Jūs sakėt, kad grąžindavot viską asmeniškai Kontrolui – vadinasi, visi sąrašo žmonės turėjo peržiūrėti dokumentus prieš Kontrolą.

– Taip turėjo būti.

– Buvo dar ta mis Brim iš specialiojo skyriaus.

– Na, ji tiesiog tvarkė ir prižiūrėjo patalpą, kur laikomos slaptosios bylos, kai jų nereikia.

– Vadinasi, – švelniai tarė Fidleris, – jums ją atnešdavo kažkas iš satelitų skyriaus, ar ne?

– Gal ir taip, – bejėgiškai sutiko Limas, lyg pritrėkštas stulbinamos Fidlerio logikos.

– Kokiame aukšte yra satelitų skyrius?

– Antrajame.

– O banko operacijų?

– Ketvirtajame. Šalia specialiojo skyriaus.

– Tai ar jūs prisimenat, kas atnešdavo jums tą aplanką? O gal jūs pats nusileisdavot jo pasiimti?

Limas beviltiškai kratė galvą. Staiga jis pašoko ir sušuko:

– Na taip, aišku! Aš paimdavau jį iš Piterio Gijomo!

Atrodė, lyg būtų tik ką prabudęs. Jis net paraudo iš susijaudinimo.

– Taip, tiksliai, prisimenu, kad kartą paėmiau bylą iš Piterio jo kambaryje. Aną sykį mes dar plepėjom apie Norvegiją. Matot, mes kartu buvome su juo Norvegijoje.

– Su Piteriu Gijomu?

– Taip, Piteriu. Aš visiškai pamiršau jį. Tada jis ką tik buvo grįžęs iš Ankaros. Vos prieš keletą mėnesių. Ir jis buvo tame sąraše, na žinoma! Atmintinėje buvo užrašyta – ketvirtasis satelitų skyrius, o skliausteliuose – inicialai P. G., Piterio inicialai. Anksčiau ten buvo įrašytas kažkas kitas, o darbuotojas iš specialiojo skyriaus užklijavo viršuje popieriaus juostelę ir užrašė Piterio inicialus.

– Kokios teritorijos buvo Gijomo žinioje?

– Zona. Tiksliau – Rytų Vokietija. Ekonomika. Jis vadovavo nedideliam poskyriui – toks ramus tvenkinėlis. Savas vaikinas. Taip, kartą jis man atnešė aplanką. Jis praktiškai neturėjo agentų. Aš net nežinau, kaip jam teko šis darbas. Jo ir dar poros žmonių sritis buvo maisto krizės. Tai daugiau mokslo tyrimo darbas.

– Ar jums neteko su juo svarstyti byloje nagrinėjamų dalykų?

– Na, ne, tai – tabu. Aš net buvau perspėtas tos moters iš specialiojo skyriaus – mis Brim – jokių kalbų, klausimų ar panašiai.

– Bet, atsižvelgus į didelį šios operacijos slaptumą, galbūt vadinamasis Piterio Gijomo mokslo tyrimo darbas buvo susietas su agentu iš „Riedulio"?

– Aš sakiau Pitersui, – jaudinosi Limas, pirštu daužydamas į stalą, – kad idiotiška vaizduotis, jog bet kokia operacija prieš Rytų Vokietiją galėtų būti vykdoma be mano žinios, be Berlyno tinklo žinios. Nejau jūs nesuprantate, kad aš *turėjau* žinoti? Kiek kartų galima kartoti vis tą patį: aš tikrai būčiau žinojęs.

– Labai gali būti, – mandagiai sutiko Fidleris. – Aišku, žinotumėte.

Jis atsistojo ir priėjo prie lango.

– Bent pažvelkit, koks nuostabus čia ruduo, – gėrėdamasis pasakė jis. – Tiesiog žadą prarasti galima: kaip gražu, kai buko lapų spalva keičiasi!

Segtukai ar sąvaržėlės

Fidleris mėgavosi klausinėdamas. Kartais, gal dėl to, kad jo išsilavinimas buvo juridinis, jis klausinėdavo iš malonumo, vien siekdamas parodyti, kad tiesa ir gautoji informacija skiriasi. Jo užsispyrimui, atrodė, nebus ribų. Jis kapstėsi smulkmenose, tarsi šis procesas, kaip žurnalistui ar teisininkui, ir būtų aukščiausias jo tikslas. Tą popietę jie išsirengė pasivaikščioti. Žvyrkeliu nusileido žemyn į slėnį, sukinėjosi miške palei platų duobėtą kelią, vietomis užverstą rąstais. Visą laiką Fidleris zondavo dirvą neatskleisdamas savo kortų. Jis domėjosi reikalais Kembridžo aikštėje ir ten dirbusiais žmonėmis. Kokiems socialiniams sluoksniams jie priklauso, kokiuose Londono rajonuose gyvena, ar vyrai su žmonomis dirba tuose pat skyriuose? Jį domino užmokestis, atostogos, moralė, valgykla, meilės istorijos, paskalos, filosofija. Pastaroji labiausiai jį ir domino.

Limui tai buvo pats sunkiausias klausimas.

– Ką tai reiškia, po velnių, filosofija? – nesuprato jis. – Mes – ne marksistai, mes – apskritai niekas, ir mums nereikalingas joks politinis mokymas. Mes – žmonės, ir viskas.

– Na, bet jūs vis dėlto – krikščionys?

– Nedaugelis iš mūsų. Tiesa, tiksliai atsakyti negaliu. Aš daugelio net ir nepažinojau.

– Bet juk jie privalo turėti kažkokį dvasios pagrindą savo veiklai, – spyrėsi Fidleris. – Jie privalo vadovautis sava filosofija.

– Kodėl? Gal jie nė nežino to, jiems tas visiškai nerūpi, ir ramiai sau gyvena be jos. Nebūtinai kiekvienam žmogui ji privaloma, – kiek bejėgiškai gynėsi Limas.

– Na gerai. O kokia jūsų filosofija?

– O, dėl Dievo meilės, to betrūko! – išpoškino Limas ir pokalbis tarsi pakibo ore.

Bet Fidleris taip lengvai nenusileido.

– Jei jie patys nežino, ko nori, tai kaip gali tikėti savo teisumu, – pradėjo jis vėl.

– O kas, po velnių, tvirtina, kad jie tiki? – suirzęs atrėžė Limas.

– Tai kuo, tuosyk, paremta jų veikla? Kas tai? Mums – tai paprasta. Mes nė kiek neabejojame mūsų veiklos reikalingumu, aš sakiau tą jau praeitą vakarą. Mūsų Abteilungas – slaptoji tarnyba – ir kitos panašios organizacijos yra tarsi natūrali partijos kūno tąsa. Partija – kovos už taiką ir progresą avangardas. Slaptoji tarnyba partijai tas pat, kas partija socializmui – jos avangardas. Stalinas pasakė, – jis sausai šyptelėjo, – tiesa, dabar nebemadinga cituoti Staliną, bet kartą jis pasakė: „Pusė milijono likviduotų asmenų – tai statistika, o vienas žmogus, žuvęs autokatastrofoje – tolygu nacionalinei tragedijai“. Jis šaipėsi iš buržuazinio sentimentalumo masių atžvilgiu. Taip – tai buvo didis cinikas. Bet jo mintis teisinga: judėjimas, besiginantis nuo kontrrevoliucijos, be jokios abejonės panaudos, o jei prireiks, ir likviduos atskiras asmenybes. Negalime tvirtinti, kad mes visada teisūs siekdami teisingesnės visuomenės. Kažkoks romėnas pasakė, – o gal tai iš Biblijos, – kad vieno žmogaus auką galima pateisinti, jei ta auka pasitarnauja daugelio labui.

– Gal ir taip, – išvargusiu balsu atsakė Limas.

– Tai kokia jūsų nuomonė?

– Man atrodo, kad visi jūs niekšai.

– Suprantu, – linktelėjo Fidleris. – Ką gi, tai primityvi, neigiama ir visiškai kvaila, bet vis dėlto nuomonė. Tokios irgi esama. Na, o kaip kiti iš Kembridžo aikštės?

– Nežinau. Iš kur man žinoti?

– Tai nejau jūs nė karto nediskutavote filosofinėmis temomis?

– Ne. Mes – ne vokiečiai, – jis patylėjo. Tada kiek ryžtingiau pridūrė: – Man regis, kad jie tiesiog nemėgsta komunizmo.

– Ir tai pakankamas pagrindas, kad būtų galima rizikuoti žmonių gyvybėmis? Pakankama priežastis, kad būtų galima padėti bombą restorane, sausakimšame žmonių? O kiek prarastų agentų ir visa kita?

– Matyt, – truktelėjo pečiais Limas.

– Matote, tas pat ir mūsų atveju, – tęsė Fidleris. – Aš pats galėčiau padėti bombą pilname žmonių restorane, jei tik būčiau tikras, kad taip mes priartėsime prie mūsų tikslo. O tada ramiai įvertinčiau rezultatus: užmušta tiek moterų, tiek vaikų – prie tikslo priartėta per keliasdešimt žingsnių. Bet krikščionys – o jūs juk krikščioniška visuomenė – negali tokiu būdu siekti tikslo.

– Kodėl gi ne? Jie juk privalo gintis.

– Bet jie privalo tikėti šventa žmogaus gyvybės neliečiamybe. Tiki nemirtinga kiekvieno žmogaus siela, kurią galima išgelbėti. Jie tiki.

– Nežinau. Man mažai tas terūpi. Atrodo, Stalinui tas taip pat nerūpėjo, ką?

Fidleris nusišypsojo.

– Man patinka anglai, – pasakė Fidleris, lyg pats sau. – Ir mano tėvui patiko. Jis žavėjosi viskuo, kas angliška.

– Aš be galo sujaudintas, – purkštelėjo Limas ir nutilo.

Jie pastovėjo, kol Limas prisidegė Fidlerio duotą cigaretę.

Dabar jie ropštėsi į skardį. Limui patiko fizinės pastangos, jis kopė ilgomis uolų atbrailomis įtempdamas pečių ir kojų raumenis. Fidleris nuolankiai sekė paskui jį, kaip terjeras paskui savo šeimininką. Jie vaikštinėjo kokią valandą ar daugiau, ir staiga vietoje medžių virš galvos išniro dangus. Jie atsidūrė nedidelėje pievelėje kalvos viršūnėje. Visur, kur užmatė akis, driekėsi pušys ir tik kur ne kur tarsi pilki intarpai – pavieniai bukai. Kitoje slėnio pusėje Limas įžiūrėjo medžiotojų namelį, kiek žemiau kalvos viršūnės, žemą ir tamsų, prigludusį tarp medžių. Proskynos viduryje prie lapų krūvos, rąstgalių ir laužo liekanų stovėjo grubus suolas.

– Pasėdėkim, – pasiūlė Fidleris, – paskui reikės grįžti. Dabar sakykit – tos didelės pinigų sumos bankuose, kaip jūs manote, kam jos buvo skirtos?

– Kaip kam? Užmokėti agentui.

– Agentui už „geležinės uždangos“?

– Taip, aš taip galvoju, – nuvargusiu balsu pakartojo Limas.

– O kodėl jūs taip manote?

– Visų pirma, tai buvo velniškai didelės pinigų sumos. Antra – kaip sudėtingai buvo pervesti pinigai ir tos ypatingos atsargumo priemonės. Na ir, žinoma, Kontrolas asmeniškai nesikištų, jei tai būtų koks mažmožis.

– O ką, jūsų manymu, su tais pinigais darė agentas?

– Klausykit, aš jau kartojau jums, kad nežinau. Aš net nežinau, ar jis pasiimdavo juos iš banko. Aš nieko nežinau. Aš buvau tik elementarus raštininkėlis.

– O ką jūs veikėte su čekių knygelėmis?

– Grąžindavau jas vos sugrįžęs į Londoną, kartu su pasais.

– Ar jūs kada nors gaudavote korespondenciją iš Kopenhagos ar Helsinkio bankų – na, ta išgalvota pavarde?

– Nežinau. Manau, kad jei ir būdavo kokių nors pranešimų, jie patekdavo tiesiai Kontrolui.

– Na, o parašų pavyzdžiai, tai yra – kaip jūs pasirašydavote atidarydamas sąskaitą, ar Kontrolas turi jų pavyzdžius?

– O taip. Aš daug kartų pratinausi ir, be abejo, tie pavyzdžiai išliko.

– Jų buvo daugiau kaip vienas?

– O, ištisi puslapiai.

– Suprantama. Taigi jums atidarius sąskaitą, laiškus ten galėjo siųsti ir be jūsų žinios.

– Visai teisingai. Aš manau, kad taip ir buvo. Pasirašiau ir daug visai tuščių lapų. Manau, kad kažkas dar dirbo su šia korespondencija.

– Bet jums neteko tiesiogiai su ja susidurti?

Limas pakratė galvą.

– Jūs einate ne tuo keliu – per daug dėmesio skiriate toms sąskaitoms. Per dieną per mano rankas pereidavo daugybė popierių. Tiesa, aš mažai tam skyriau dėmesio. Be to, man tekdavo susidurti su kažkokiu nedideliu darbo fragmentu ir viso vaizdo susidaryti negalėjau. Be to, kanceliarinis darbas man visada buvo atkarus. Nebuvo tokio atvejo, kad dėl jo naktį nebūčiau galėjęs užmigti. Mėgstu keliones ir manau, kad mano operatyvinė veikla buvo naudinga. Tiesiog negalėčiau visą dieną trinti sėdynės prie stalo laužydamas galvą dėl „Riedulio“. Na ir, – pridūrė jis, kiek sumišęs, – tuo metu pradėjau šiek tiek išgėrinti.

– Aš jau girdėjau tai, – pasakė Fidleris. – Ką gi, tikiu.

– O man mažiausiai rūpi – tikit ar ne, – įžūliai atrėžė Limas.

Fidleris nusijuokė.

– Malonu girdėti, – pasakė jis. – Pagrindinis jūsų privalumas – visiškas abejingumas. Karščiavimasis, išdidumas – visa tai tuštybė. Man jie nieko nereiškia – tiesiog nežymūs garso iškraipymai magnetofono įrašo metu. Jūs pakankamai objektyvus ir man to gana. Aš pamaniau, – tęsė Fidleris po nedidelės pauzės, – kad jūs galite padėti mums nustatyti, ar tie pinigai apskritai buvo paimti iš bankų. Nėra nieko paprasčiau, kaip kreiptis į kiekvieną banką ir pasiteirauti apie jūsų sąskaitas. Galime pranešti, kad, pavyzdžiui, jūs gyvenate Šveicarijoje, ir nurodyti tinkamą adresą. Jūs neprieštarausite?

– Kodėl ne. Tai gali pasisekti, tačiau priklausomai nuo to, ar Kontrolas susirašinėjo su bankais be mano žinios. Jei taip – gali visaip būti.

– O ką mes prarasime?

– O ką laimėsime?

– Jei pinigai buvo imami iš bankų, o tuo aš taip pat abejoju, galėtume sužinoti, kur tą dieną buvo agentas. Atrodo, kad tai būtų naudinga žinoti.

– Vaikų svajos. Tokiu būdu jūs niekad nesurasite jo, Fidleri. Atsidūręs Vakaruose jis gali užeiti į bet kurį konsulatą, net nedideliame mieste, ir gauti vizą į kitą šalį. Neįmanoma pergudrauti viso pasaulio, Fidleri. Juk jūs net nežinote, ar tas žmogus yra iš Rytų Vokietijos. Gaudyk vėją laukuose.

Fidleris neskubėjo ginčytis. Jis išsiblaškęs žvelgė į slėnį.

– Jūs sakėte, kad žinote tik nedidelį visumos fragmentą, o aš negaliu atsakyti į jūsų klausimą neišduodamas slaptos informacijos, – jis vėl nutilo. – Bet galite patikėti – ta operacija „Riedulys“ buvo nukreipta prieš mus.

– Prieš jus?

– Na, prieš VDR, – šyptelėjo jis, – ar prieš zoną, jei jums tas labiau patinka. Pavadinimai manęs nejaudina.

Rudos Fidlerio akys tiriamai žvelgė į Limą.

– Na, o kaip aš? – paklausė Limas. – O jei aš atsisakysiu rašyti tuos laiškus į bankus? – pakėlė balsą jis. – Ar jums neatrodo, Fidleri, kad pats laikas pakalbėti ir apie mane?

Fidleris linktelėjo.

– Kodėl ne? – mandagiai atsakė jis.

Abu tylėjo. Limas pradėjo pirmasis:

– Aš šį tą padariau, Fidleri. Jūs su Pitersu gavote iš manęs tą informaciją, kurią žinojau. Mes nesitarėme, kad aš rašysiu laiškus į bankus, tai gali būti velniškai pavojinga. Suprantu, kad jums nusispjauti. Kas jums mano kailis.

– Būsiu atviras, – nusileido Fidleris. – Juk žinote, kad perbėgėlio apklausą sudaro du etapai. Jūsų atveju pirmasis etapas beveik baigtas: atsakyta buvo bemaž į visus mūsų klausimus. Jūs neišdėstėte mums, ar jūsų žvalgyboje popieriai segami sąvaržėlėmis, ar smeigtukais, nes mes to jūsų ir neklausėme, o jūs pats negalvojote, kad tai svarbi informacija. Taigi vyksta nesąmoninga informacijos atranka abiejose pusėse. Bet gali taip būti, bijau, kad net labai įmanoma, jog po vieno kito mėnesio mums būtinai prireiks duomenų apie smeigtukus ar sąvaržėles. Smulkmenos paprastai nagrinėjamos antrajame etape, jūs atsisakėte tą daryti Olandijoje.

– Tai jūs norite mane „užšaldyti“?

– Tokia jau perbėgėlio profesija, – nusišiepė Fidleris. – Jai reikia daug kantrybės. Ne visiems jos pakanka.

– Tai kiek laiko jūs ketinate mane išlaikyti? – reikalavo atsakyti Limas.

Fidleris tylėjo.

– Tai kaip?

– Duodu jums žodį, – oriai pareiškė Fidleris, – kad kai tik galėsiu, atsakysiu į jūsų klausimą. Supraskite, man visiškai nesunku pameluoti ir pasakyti, kad išlaikysime jus kokį mėnesį ar mažiau – tam, kad jums būtų lengviau. Bet aš sakau tiesą – nežinau. Mes gavom iš jūsų tam tikros svarbios informacijos, ir kol jos nepatikrinsim, negali būti nė kalbos apie jūsų paleidimą. Bet vėliau, jei viskas eisis taip, kaip tikiuosi, jums prireiks draugo, ir tas draugas būsiu aš. Vokiečio garbės žodis.

Limas taip apstulbo, kad kurį laiką negalėjo ištarti nė žodžio.

– Na, gerai, – pagaliau pasakė jis, – sutariam. Bet žinokit, Fidleri, jei vedžiosit mane už nosies, aš nusuksiu jums sprandą.

– Manau, kad to neprireiks, – atsiliepė Fidleris.

Žmogui, vaidinančiam kažkokį vaidmenį ne tik viešai, bet ir prieš save patį, gresia didelis psichologinis pavojus. Apgavystė savaime dar nieko nereiškia – svarbu patyrimas, profesiniai įgūdžiai. Jų išmoksta daugelis. Fokusininkas, aktorius ar šuleris pasibaigus vaidinimui gali nusileisti į parterį pas savo gerbėjus, bet slaptajam agentui neleistina šitaip atsipalaiduoti. Apgaulė – pagrindinis jo savigynos įrankis. Jis privalo apsiginti ne vien nuo išorinio, bet ir nuo vidinio pavojaus, kurį gali sukelti patys natūraliausi pojūčiai. Kad ir kokius turtus pelnytų, kartais jis neturi teisės įsigyti sau net skustuvo, nes to neleidžia jo vaidmuo; nors ir koks eruditas būtų, bet kartais privalo kalbėti vien banalybes; kad ir koks puikus vyras ir tėvas būtų, atsiskleisti savo šeimos nariams jam nevalia. Žinodamas, kad žmogui, kuris kasdien dangstosi kauke, didžiausia pagunda yra pasijusti pačiu savimi, Limas pasirinko patikimiausią būdą išvengti pavojaus: net likęs visiškai vienas jis stengėsi ir toliau vaidinti savo vaidme-

nį. Sakoma, kad Balzakas net gulėdamas mirties patale sielvartavo dėl savo personažų. Taip ir Limas stengėsi nesiskirti su savo personažu. Nervingas nepasitikėjimas savo jėgomis, arogancijos kaukė, slepianti baimę – ta išorė, kurią stebėjo Fidleris, buvo ryški, tačiau būdinga ir tikrajam jo charakteriui. Todėl jis vaikščiojo atsipalaidavęs kaip visada, atrodė nerūpestingas, abejingai žvelgė į maistą, vis labiau ir labiau linko į alkoholį ir tabaką. Net pasilikęs vienas jis nepasikeisdavo, kiek persūdydamas murmėjo pats sau po nosim, nuteikdamas save prieš anglų žvalgybą, kur su juo buvo taip nedorai pasielgta.

Tik labai, labai retai, kaip dabar, guldamas į lovą jis leisdavo sau pavojingą prabangą mąstyti, koks melas čia jį supa.

Kontrolas pasirodė esąs neįtikėtinai teisus. Fidleris tarsi sapnuodamas atviromis akimis žengė tiesiai į spąstus, paspęstus jam Kontrolo. Buvo net kiek nejauku stebėti, kaip sutampa šių dviejų žmonių tikslai, lyg jie kartu būtų rengę tą planą, kurį Limui buvo pavesta tik įgyvendinti.

Galbūt čia ir buvo visas mįslės įminimas. Galbūt Fidleris ir buvo tas ypatingasis Kontrolo tikslas, dėl kurio tas taip kovojo. Limas nemąstė apie tai. Jis tiesiog nenorėjo žinoti. Buvo tikras, kad darydamas toli siekiančias išvadas, pats nepasieks nieko gero. Ir vis dėlto jis meldė Dievą, kad visa pasirodytų tiesa. Jei taip, tai jam gal ir pavyks sugrįžti namo.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Laiškas klientui

Kitą rytą Limas dar gulėjo lovoje, kai Fidleris atnešė jam pasirašyti laiškus. Vienas jų buvo ant plono žydro popieriaus su „Zailerio“ viešbučio žyma, kažkur nuo Špyco ežero Šveicarijoje, kitas – parašytas iš „Palaso“ viešbučio Gštade. Limas perskaitė pirmąjį laišką.

Skandinavijos karališkojo banko valdytojui

Kopenhaga

Brangusis pone,

Pastarąsias keletą savaičių man teko nemažai važinėti ir pašto iš Anglijos negavau. Matyt, todėl negavau jūsų atsakymo į mano laišką, išsiųstą kovo 3-iąją, apie mano sąskaitos būklę. Sąskaita buvo jungtinė – mano ir pono Karlsdorfo pavarde. Norėdamas išvengti tolesnio vėlavimo, prašau išsiųsti man atsakymo kopiją.

Mano adresas:
Madam Y. de Sanglo
Kolombo aveniu 13
Paryžius 12
Prancūzija.

Šiuo adresu mane bus galima rasti dvi savaites, nuo balandžio 21-osios.

Atleiskite už trukdymą.

Iš anksto dėkoju.

Robertas Langas

– Kas per kovo 3-iosios laiškas? – paklausė Limas. – Aš nerašiau jokių laiškų.

– Be abejo, ne. Ir niekas nerašė, kiek aš žinau. Tegu banke šiek tiek pasijaudina, jei ir bus kokių šio laiško ir Kontrolo nurodymų nesutapimų. Banke nuspręs, kad viskas buvo išaiškinta pradingusiame laiške, ir skubiai išsiųs jums ataskaitą apie jūsų sąskaitos būklę su atsiprašymais ir pasiaiškinimais dėl painiavos.

Antrasis laiškas buvo toks pat, skyrėsi tik pavardės. Adresas Paryžiuje toks pat. Limas paėmė lapą ir kokius šešis kartus plačiai pasirašė: „Robertas Langas“. Tada jis pasirašė pirmąjį laišką. Po to pamėgino pakeisti rašyseną ir po antruoju laišku atsirado „Stiveno Beneto“ parašas.

– Nuostabu, – pasakė Fidleris. – Tiesiog nuostabu.

– O ką darysim dabar?

– Rytoj laiškai bus išsiųsti iš Šveicarijos. Mūsų žmonės Paryžiuje tuoj pat praneš, kai bus gauti atsakymai. Manau, kad po savaitės bus atsakymas.

– O iki tol?

– Leisime laiką kartu. Iš anksto prašau man atleisti, nes žinau, kad jums tai nemalonu. Mes galime vaikščioti, važinėtis po aplinkines aukštumas – tiesiog stumti laiką. Norėčiau, kad jūs atsipalaiduotumėte, papasakotumėte apie Londoną, Kembridžo aikštę ir darbą savo departamente. Papasakokite man, ko-

kios buvo apkalbos, kaip jums mokėdavo algas, kokios būdavo atostogos, kaip atrodo patalpos, apie popierius ir žmones. Vienu žodžiu – visas smulkmenas, taip sakant, apie smeigtukus ir sąvaržėles. Beje... – prakalbo jis visai kitu tonu.

– Ką?

– Žinote, kai kuriems žmonėms, kurie... praleidžia čia laiką darbuodamiesi mūsų labui, suteikiama įvairių patogumų. Pramogų ir panašiai.

– Jūs siūlote man moterį?

– Taip.

– Na, ne, dėkoju. Priešingai jums, dar nepasiekiau tokio lygio, kad naudočiausi sutenerio paslaugomis.

Fidleris, matyt, abejingai reagavo į Limo sarkazmą.

– Bet Anglijoje jūs turėjote moterį? Ar ne? Iš bibliotekos?

Limas staiga atsisuko į jį sugniaužęs kumščius.

– Klausykit! – riktelėjo jis. – Kad daugiau nė žodžio apie tai. Nei juokais, nei grasinant ar norint mane spustelėti. Iš šito nieko neišeis, Fidleri. Man greičiau liežuvis nudžius! Aišku? Ir jums nė vieno žodelio nebepavyks iš manęs išplėšti, kol būsiu gyvas. Taip ir pasakykit jiems, Fidleri. Mundtui, Štambergui ar kuriam kitam jūsų niekšeliui, kuris patarė užsiminti apie tai.

– Perduosiu, – atsakė Fidleris. – Būtinai perduosiu. Tik bijau, kad gali būti per vėlu.

Po pietų jie vėl leidosi pasivaikščioti. Buvo tvanku, o dangus tamsus ir pritvinkęs.

– Aš tik vieną sykį buvau Anglijoje, – pasakė Fidleris. – Tada mes su tėvais keliavome į Kanadą, prieš pat karą. Buvau visai dar vaikas. Mes praleidome ten porą dienų.

Limas linktelėjo.

– O prieš keletą metų vos vėl ten neišvykau, dabar jau galima apie tai kalbėti. Turėjau pakeisti Mundtą plieno lydymo kompanijos atstovybėje. Ar žinojote, kad jis buvo tąsyk Londone?

– Žinojau, – lakoniškai atsakė Limas.

– Man visą laiką buvo įdomu, koks tai darbas.

– Manau, kad nieko ypatingo. Įprastas kratinys, kaip ir visose Rytų bloko misijose. Pažintis su anglų biznio atstovais ir ne daugiau, – išvargusiu balsu pasakė Limas.

– Bet Mundtas, atrodo, nesunkiai susitvarkė. Jam tas darbas nebuvo sudėtingas.

– Ir aš panašiai girdėjau, – pareiškė Limas. – Jam tik prireikė pašalinti porą žmonių.

– O, tai jūs vis dėlto apie tai girdėjote?

– Iš Piterio Gijomo. Piteris tyrė tą reikalą kartu su Džordžu Smailiu. Tas niekšas Mundtas vos nenudėjo Džordžo.

– Fenano byla, – susimąstęs linktelėjo Fidleris. – Net nuostabu, kaip Mundtui pavyko išsisukti nė nesušlapus kojų, ar ne?

– Iš tikrųjų keista.

– Neįmanoma įsivaizduoti, kaip žmogui, kurio fotografija ir asmens byla buvo Užsienio reikalų ministerijoje, be to, jis buvo žinomas užsienio kompanijos atstovas, pavyko apmulkinti visą Didžiosios Britanijos žvalgybą.

– Kiek girdėjau, – paprieštaravo Limas, – ne taip jau labai jie jį ir vaikėsi.

Fidleris stabtelėjo lyg atsitrenkęs į sieną.

– Ką jūs pasakėte?

– Piteris Gijomas man sakė, kad jam pasirodę, jog niekas nesikrimto, kad jo nepavyko sugauti – štai ir viskas, ką jis pasakė. Tada mūsų darbas buvo organizuotas kiek kitaip – patarėjas vietoj operatyvinio darbuotojo. Taigi tada, iki Kontrolo, dar-

bavosi toks Mastonas. Mastonas jau nuo pat pradžių visaip stengėsi sužlugdyti Fenano bylą – taip man pasakojo Gijomas. Piteris manė, kad sugavus Mundtą prasidėtų velniai žino kas. Jie būtų jį kankinę ir greičiausiai pakorę. Teisme būtų išaiškėjęs visas purvas, ir Mastono karjerai būtų atėjęs galas. Piteris nežinojo visų smulkmenų, tačiau buvo įsitikinęs, kad jei „Mundto paieškoms būtų buvus įjungta visa mašina“, jį tikrai būtų sučiupę.

– Ar jūs tikras, kad Gijomas jums taip ir sakė, jog į Mundto paieškas nebuvo įtraukta visa sistema?

– Žinoma.

– O ar Gijomas nė sykio neužsiminė apie priežastis, dėl kurių į Mundto paieškas buvo žiūrima pro pirštus?

– Ko jūs norite?

Fidleris tik krestelėjo galva, ir jie vėl patraukė takeliu.

– Po Fenano bylos tą plieno lydymo kompanijos atstovybę uždarė, tad man nebuvo ko važiuoti.

– Mundtui gal ne visi namie, – pareiškė Limas. – Man suprantama, kad galima išsisukti, kai žmogžudystė įvyksta kur nors Balkanuose, bet tik ne Londone.

– Ir vis dėlto jis išsisuko, ar ne? – paklausė Fidleris. – Ir neblogai atliko savo darbą.

– Gal tuo, kad užverbavo Kiverį ir Ešą? Dieve, padėk.

– Na, su Fenano žmona jie dirbo gana ilgai.

Limas tik patraukė pečiais.

– Papasakokit man dar apie Karlą Rimeką, – neatstojo Fidleris. – Jis kartą buvo susitikęs su Kontrolu, ar ne?

– Taip. Berlyne. Prieš kokius metus, gal kiek daugiau.

– Kur jie susitiko?

– Mano bute. Mes puikiai praleidome laiką.

– Kam to reikėjo?

– Kontrolas mėgsta įsitrinti, kai suuodžia sėkmę. Mes gavome iš Karlo gausybę įdomios medžiagos, ir Londone manimi buvo patenkinti. Kontrolas trumpam atvyko į Berlyną ir paprašė, kad surengčiau tą susitikimą.

– Jūs neprieštaravot?

– O kodėl būčiau turėjęs?

– Na, tai buvo jūsų agentas. Galėjote ir prieštarauti, kad jis susitiktų su kitais jūsų darbuotojais.

– Na, Kontrolas – ne šiaip darbuotojas, o departamento viršininkas. Karlas tą žinojo, ir tai maloniai paglostė jo savimeilę.

– Jūs visą laiką buvote trise?

– Na, ne visiškai. Aš palikau juos vienus kokioms penkiolikai minučių – ne ilgiau. To prašė Kontrolas. Jis norėjo kelias minutes pasilikti vienudu su Karlu, tad man teko sugalvoti kokią nors priežastį ir dingti penkiolikai minučių iš namų. O, prisimenu, pasakiau, kad einu viskio. Aš tikrai nuėjau pas de Jongą ir paėmiau iš jo butelį viskio.

– Jums nepavyko sužinoti, kas įvyko tarp jų?

– Kaip? Aš ir nesiteiravau.

– O Karlas vėliau nepasakojo?

– Aš jo neklausinėjau. Karlas kartais buvo kažkoks pasipūtęs. Lyg būtų žinojęs kažką tokio, ko nežinojau aš. Man nepatiko ir tai, kad jis šaipėsi iš Kontrolo. Aišku, iš jo galima pasijuokti, ir pats tą dariau, tačiau Karlui derėjo prilaikyti savo puikybę. Visas susitikimas ir buvo sumanytas tam, kad paskatintų Karlą.

– O ką, Karlas buvo prislėgtas?

– Ne, toli gražu, ne. Jis jau buvo sugadintas. Jam per daug mokėjo, per daug vertino, pernelyg pasitikėjo. Iš dalies kaltas buvau aš pats, iš dalies – mano viršininkai Londone. Jei nebūtume jo sugadinę, nebūtų visko išdėjęs tai savo velnio bobai.

– Elvyrai?

– Taip.

Kurį laiką jie ėjo tylėdami. Tada Fidleris nutraukė savo apmąstymus ir tarė:

– Žinote, o jūs pradedate man patikti. Aš tik vieno negaliu suprasti. Keista, kad nepagalvojau apie tai, prieš susitikdamas su jumis.

– Apie ką?

– Kodėl vis dėlto jūs pabėgot pas mus? Juk dabar jūs išdavikas?!

Limas norėjo kažką atsakyti, bet Fidleris juokdamasis pareiškė:

– Aš, matyt, nelabai taktiškas? Ką?

Visą savaitę jie praleido karstydamiesi po kalvas. Vakarais grįždavo į savo namelį, valgydavo prastą maistą, užgerdavo buteliu neblogo balto vyno ir įsitaisydavo krėsluose prieš židinį. Užkurti židinį, matyt, buvo Fidlerio idėja. Limas vieną kartą nugirdo, kaip anas liepė sargybiniui atnešti malkų.

Praleidus ištisą dieną gryname ore židinys turėtų veikti raminamai, ir Limas, gurkšnodamas alkoholį, išdės viską, ką tik žino apie savo žvalgybą. Limas spėliojo, kad įrašomas kiekvienas jo žodis, bet jį tas nelabai jaudino. Jis pastebėjo, kad sulig kiekviena diena Fidleris darosi vis labiau įsitempęs.

Sykį vakare jie išvažiavo senuoju DWK ir sustojo prie telefono būdelės. Fidleris paliko Limą mašinoje ir ilgai su kažkuo kalbėjosi.

Jam grįžus Limas paklausė:

– Kodėl jums nepaskambinus iš namų?

Bet anas tik pakratė galvą:

– Reikia būti atsargiems. Jums taip pat.

– Kodėl? Kas atsitiko?

– Tie pinigai... Na, Kopenhagos banke. Mes juk parašėme jiems. Nepamiršote?

Fidleris daugiau nieko nebesakė ir tylomis vairavo mašiną per kalvas. Pagaliau sustojo. Po jais, pusiau pridengti aukštų pušų, du slėniai susiliejo į vieną.

Miškingos kalvos vis labiau blanko ir galiausiai tapo pilkos ir negyvos.

– Kad ir kas būtų, – pareiškė Fidleris ryžtingai, – nesijaudinkit. Viskas bus gerai, supratot? – jo balse pasigirdo įtampa, ir jis padėjo liesą ranką Limui ant peties. – Jums reikia kiek pasisaugoti, bet neilgam. Aišku?

– Ne. Ir kol nepaaiškinsit, kas dedasi, teks laukti ir žiūrėti, kas bus. Nereikia pernelyg krimstis dėl mano kailio, Fidleri, – jis pamėgino atitraukti ranką, bet Fidleris tvirtai įsikibo.

Limas negalėjo pakęsti, kai prie jo kas nors liesdavosi.

– Ar jūs žinote, kas toks Mundtas? – paklausė Fidleris. – Ar girdėjote, kas jis toks?

– Jau kalbėjome apie jį.

– Taip, mes jau kalbėjome, – pakartojo Fidleris. – Jis pirmiausia šaudo, o tik vėliau klausinėja. Stengiasi įgąsdinti. Tai gana neįprasta mūsų profesijai, kur klausimai visada svarbesni, negu šūviai.

Limas suvokė, kur lenkia Fidleris.

– Iš tiesų neįprasta, jei tik klausimai nėra bauginantys, – beveik nekvėpuodamas tęsė Fidleris.

Limas laukė. Po kiek laiko Fidleris pasakė:

– Anksčiau Mundtas niekad nesikišdavo į tyrimą. Apklausos būdavo paliekamos man. Visada. Jis sakydavo man: „Tardykit ir klausinėkit juos, Jensai, niekas nepadarys to geriau už

jus. Mano darbas – gaudyti juos, jūsų – padaryti taip, kad liežuviai atsirištų". Jis sakė, kad žmonės, dirbantys kontržvalgyboje, panašūs į dailininkus. Jiems būtinai reikia prižiūrėtojo su lazda. Tada darbas bus padarytas iki galo. Kitaip jie pamiršta, ko norėjo. „Aš būsiu jūsų lazda." Pradžioje tai būdavo sakoma tik juokais. Vėliau prasidėjo rimti dalykai. Jis pradėjo žudyti žmones anksčiau, nei jie išsižiodavo. Lygiai kaip sakėt: vieną čia, kitą – ten, nušauna ar kitaip nužudo. Aš prašiau jo: „Kodėl jų nesuėmus? Vieną kitą mėnesį paliktum juos mano valiai. Kokia nauda iš mirusių?" Jis tik linkčiojo ir aiškino, kad toks įstatymas – piktžoles reikia rauti su šaknimis dar prieš tai, kol jos pražysta. Man pasirodė, kad tokį atsakymą jis buvo sugalvojęs dar prieš man paklausiant. Mundtas – geras darbuotojas, labai geras. Jis puikiai sutvarkė darbą žvalgyboje, jūs žinote. Jis net turi savų teorijų. Mes ilgai apie tai kalbėjome, ištisą naktį. Jis geria kavą, tik kavą – ir nieko daugiau. Jo manymu, vokiečiai pernelyg mėgsta kapstytis savyje ir todėl negali būti geri žvalgybininkai, o ką jau ir kalbėti apie kontržvalgybą. Kontržvalgybininkai – panašūs į vilkus, graužiančius sausą kaulą. Reikia atimti iš jų tą kaulą ir priversti ieškotis naujo grobio. Aš supratau, ką jis norėjo tuo pasakyti. Bet jis nuėjo jau per toli. Kodėl jis nužudė Fireką? Kodėl atėmė jį iš manęs? Firekas – tai šviežas grobis, mes net mėsos nuo kaulų nebuvom nuėmę. Tai kodėl jis atėmė jį iš manęs, kodėl, Limai, kodėl?

Jis stipriai suspaudė Limo petį. Tamsioje mašinoje Limas nematė Fidlerio veido, bet aiškiai juto jo skleidžiamas emocijas.

– Aš galvoju apie tai dieną ir naktį. Nuo tada, kai buvo nušautas Firekas, aš vis mėginu įspėti priežastį. Pradžioje man tai pasirodė fantastiška. Aš mėginau įsikalbėti, jog tiesiog pavydžiu Mundtui, kad persidirbau ir kad išdavikai man vaide-

nasi po kiekvienu krūmu – kartais žmonėms atsitinka tokių dalykų. Bet man tai nepadėjo, Limai, aš negalėjau atsikratyti tų minčių. Be to, ir anksčiau yra pasitaikę visokių nesuprantamų dalykų. Jis bijojo, bijojo, kad pagausim ką nors, kas gali per daug išsiplepėti.

– Ką čia jūs kalbat? Gal išprotėjot? – Limo balse pasigirdo baimės gaidelė.

– Viskas sutampa. Mundtas kuo lengviausiai išslydo iš Anglijos, jūs juk pats tai sakėte. Ir Gijomas tą patį tvirtino: jie net nenorėjo jo pagauti. Tai kodėl? Pasakysiu jums: jis – jų žmogus. Nejau nematot – jie pagavo ir užverbavo jį. Tai ir buvo jo laisvės kaina. Beje, jie dar jam ir moka.

– Sakau juk, kad jūs neteisus, – sušnypštė Limas. – Mundtas užmuš jus, jei sužinos, ką jūs sugalvojote. Šito jau per daug, Fidleri, tai pernelyg didelis kąsnis, užsikimškit ir važiuojam namo.

Pagaliau Limo petys atsipalaidavo.

– Ne, Limai, tai jūs neteisus. Jūs pats ir pasufleravot man mįslės įminimą, jūs pats. Štai kodėl mes reikalingi vienas kitam.

– Netiesa, – jaudinosi Limas. – Juk aš šimtą kartų kartojau jums, jog jie negalėjo jo užverbuoti taip, kad aš nežinočiau! To neįmanoma padaryti dar ir dėl administracinių priežasčių. Jūs mėginat mane tikinti, kad Kontrolas užverbavo Rytų Vokietijos žvalgybos viršininko pavaduotoją, o Berlyno agentūroje nieko nebuvo žinoma. Jūs išprotėjot, Fidleri! Jums tiesiog galvoj negerai! – netikėtai prajuko Limas. – Greičiausiai jūs svajojat apie jo vietą, sukčiau jūs! Tai panašu į jus. Girdėta dainelė. Bet įsivėlus į tokius dalykus, sausam iš balos pakilti ne taip paprasta.

Kurį laiką abu tylėjo.

– Tie pinigai, – prakalbo Fidleris, – na, Kopenhagoje... Bankas atsakė į jūsų laišką. Banko direktorius pranešė, jog jie labai

jaudinasi dėl klaidos, kadangi lygiai po savaitės asmuo, su kuriuo jūsų sąskaita buvo bendra, pinigus atsiėmė. Data atsitiktinai sutampa su Mundto apsilankymu Danijoje. Jis lankėsi ten svetima pavarde dvi dienas vasario mėnesį – pasimatyti su amerikiečių agentu, dalyvavusiu mokslinėje konferencijoje, – Fidleris nutilo. Netrukus pridūrė: – Manau, jog reikėtų parašyti į banką, kad viskas sutvarkyta ir nebėra jokių problemų.

Kvietimas į pokylį

Liz žiūrėjo į laišką iš partijos komiteto ir stebėjosi – kam to prireikė? Laiškas jai pasirodė kažkoks mįslingas. Aišku, tai malonu, bet kodėl su ja niekas nepasitarė iš anksto? Įdomu, ar ją parinko rajono komitete, ar tai padaryta centrinėje partijos būstinėje? Bet, kiek jai žinoma, centro komitete jos niekas nepažinojo, todėl ji dar labiau stebėjosi. Tiesa, jai teko matytis su visokiausiais keistais oratoriais ir net spausti ranką partijos rajono konferencijoje. Matyt, ją įsidėmėjo tas žmogus iš kultūros sektoriaus – toks malonus, gal kiek moteriškas žmogelis. Taip, taip, jo pavardė buvo Ešas. Jis neabejotinai domėjosi ja, matyt, ir pasiūlė, kai buvo gautas kelialapis, pasisemti patyrimo užsienyje. Kažkoks keistuolis. Po susitikimo pasikvietė ją kavos į „Juoda ir Balta“, klausinėjo apie gerbėjus. Neįtikėtina, kad ji jam patiktų ar panašiai. Tiesą sakant, šiuo atžvilgiu jis apskritai nei šis, nei tas – bet klausimų papylė begalę. „Kiek laiko ji partijoje, ar ne ilgu gyvent toli nuo tėvų? Matyt, ji turinti begalės gerbėjų, o gal – tik vieną, nuolatinį, su kuriuo ją sieja gilesni jausmai...“ Jis nelabai ją sudomino, bet liežuvis – tikrai be kaulų – tauškė apie tai, kad Vokietijos Demokratinė Respublika – tikra darbo žmonių valstybė, kad darbo žmogus – tikras poetas ir panašiai. Rytų Europą jis, be abejo, neblogai pažįsta, matyt, nemažai keliavęs. Liz pagalvojo, kad jis galėtų būti mokytojas: pamokomas

tonas, nugludintos frazės. O kai buvo renkamos lėšos į Kovos fondą, jis įnešė visą svarą – Liz net išsižiojo iš nustebimo. Taip, dabar ji buvo tikra – ją prisiminė tas pats Ešas. Jis, matyt, tarstelėjo žodelį Londono apskrities komitete, iš ten perdavė į centrą ar panašiai. Keista elgesio maniera, bet partija visada atrodė kažkuo paslaptinga. Matyt, galvojo ji, tai būdingas revoliucinės partijos bruožas. Tas slaptumas nelabai patiko Liz, jame buvo, regis, kažkas nesąžiningo, bet ji taikstėsi su tuo manydama, jog tai būtina, ir vienas Dievas težino, kiek žmonių juto dėl to malonumą.

Ji dar kartą perskaitė laišką. Jis buvo išspausdintas ant centro blanko, padabinto riebiu raudonu antspaudu viršuje, ir prasidėjo žodžiais: „Brangus drauge". Liz toks kreipinys atrodė kone kareiviškas, o to ji negalėjo pakęsti. Ji nebuvo pratusi vartoti tokių žodžių.

Brangus drauge,

Norime jums pranešti, kad neseniai teko bendrauti su mūsų draugais iš Vokietijos Demokratinės Respublikos jungtinės socialistų partijos dėl galimybės pasikeisti patyrimu su mūsų draugais Demokratinėje Vokietijoje. Pasiūlyta padėti pamatus ir keistis patyrimu partijos aktyvistų lygiu. JSP supranta, kad Didžiosios Britanijos Vidaus reikalų ministerija savo diskriminacine politika sutrukdys jų delegatams artimiausiu metu atvykti į Jungtinę Karalystę, tačiau tai jau savaime pakankamai svari priežastis, kad toks pasikeitimas patyrimu būtų organizuotas. Jie maloniai pasiūlė mums atrinkti penketą mūsų kuopelių sekretorių, turinčių patyrimo keliant plačiųjų masių aktyvumą. Kiekvienas atrinktas draugas praleis tris savaites Vokietijoje, studijuodamas pirminių partinių organizacijų patyrimą, susipa-

žins su pramonės pasiekimais bei liaudies gerovės laimėjimais, savo akimis galės įsitikinti, kokias fašistines provokacijos vykdo Vakarai. Tai be galo didelė galimybė ir neįkainojama nauda mūsų draugams – perimti jaunos socialistinės valstybės sukauptą patyrimą. Todėl mes kreipėmės į jūsų rajono komitetą, kad pasiūlytų kandidatų, kurie sėkmingiausiai galėtų panaudoti patyrimą, įgytą šioje kelionėje, ir buvo pritarta jūsų kandidatūrai. Jei, aišku, jūs galėsite, mes prašome jūsų atvykti į VDR ir susipažinti su pirminėmis partinėmis organizacijomis, kurių nariai dirba tose pat pramonės srityse, turi panašių problemų, kaip ir mūsų draugai. Mes siūlome Pietų Beisvoterio partinei organizacijai susibroliauti su partine kuopele Noenhagene, Leipcigo priemiestyje. Freda Liuman, Noenhageno partinės organizacijos sekretorė, rengia draugišką ir karštą priėmimą. Tikime, kad jūs garbingai įvykdysite partinę užduotį ir pasieksite didelių laimėjimų. Visas išlaidas apmokės VDR kultūros departamentas. Mes tikimės, kad jūs suvokiate, kokia didelė garbė jums teko, ir jokie asmeniniai motyvai nesutrukdys atlikti partinės pareigos. Kelionė numatyta kito mėnesio gale, 23-iąją, tačiau kiekvienas iš pasirinktųjų draugų keliaus atskirai, nes kvietimų terminai skiriasi. Prašome pranešti savo sprendimą, ir mes informuosime jus apie kelionės detales.

Kuo toliau ji skaitė laišką, tuo keistesnis jis jai atrodė. Visų pirma iki numatytos datos buvo labai mažai laiko. Iš kur jie žino, kad ją atleis nuo darbo bibliotekoje? Staiga nustebusi ji prisiminė, kad Ešas ją klausinėjo, ką ji veikė per savo atostogas, ar jau ilsėjosi šiemet, prieš kiek laiko ji turi įspėti darbe, kad jai būtinos kelios laisvos dienos. O kodėl jai nepranešа, kas dar važiuos?

Aišku, tai visiškai nebūtina, tačiau vis dėlto... Ir laiškas toks ilgas... Centre visada trūkdavo sekretorių. Laiškai dažniausiai būdavo visai trumpučiai arba tiesiog apsieidavo be jų – juk galima ir paskambinti. O šis laiškas toks smulkus, taip kruopščiai atspausdintas, lyg apskritai būtų ne iš centro. Bet pasirašė žmogus, atsakingas už kultūros darbą. Be abejo, tai jo parašas. Ji matė tą parašą daugelį kartų. Na ir laiško stilius – nekelia jokio įtarimo – valdiškas, sunkus it akmuo, lyg biurokratiškas, lyg misionieriškas. Ji jau priprato prie to, nors ir negalėjo pakęsti. Kas galėjo sugalvoti tokius niekus: „Kelti plačiųjų masių aktyvumą". Ji neapkentė to: rėksnių prie fabriko vartų, „Daily Worker" pardavinėjimo ant gatvės kampo, vaikštinėjimo nuo durų prie durų prieš municipaliteto rinkimus. Ji neprieštaravo prieš kovą už taiką, kaip sykis, tai buvo šis tas prasmingo. Eini gatve, stebi mažylius, jaunas motinas su vežimėliais, senius tarpduriuose ir gali pasakyti sau: „Tai dėl jų". Štai kas yra kova už taiką. Dėl to verta kovoti. Bet dėl rinkimų ar parduotų laikraščių – ne, tas ne jai. Gal dėl to, kad čia yra kažkas žeminančio. Viskas atrodo be galo paprasta, kai susirinkime dvylika kuopelės narių kuria naują pasaulį, žygiuodami socializmo avangarde ir įrodinėdami, kad neįmanoma istorijos rato pasukti atgalios. Bet po susirinkimo ji išeidavo gatvėn su pluoštu „Daily Worker" ir išstovėdavo ne vieną valandą, kad parduotų nors vieną egzempliorių. Kartais ji apgaudinėdavo, beje, kaip ir kiti, pati mokėdavo už tuziną laikraščių, kad galėtų greičiau grįžti namo. Na, o kitame susirinkime jie girdavo ją (pamiršę, kad perka patys iš savęs): „Šeštadienį draugė Gold pardavė aštuoniolika laikraščių. Aštuoniolika!" Tai buvo užregistruota susirinkimo protokole, o vėliau ir rajono biuletenyje. Rajono komitete, matyt, trynė rankas iš pasitenkinimo ir įrašė ją į sąrašą pasižymėjusių aktyvistų,

nusipelniusių renkant lėšas Kovos fondui. Pasaulis toks ankštas, o ji taip troško, kad žmonės būtų tyri ir sąžiningi. Bet, tiesą sakant, ji ir pati save apgaudinėjo. Galbūt ir jie save apgaudinėja? O galbūt kiti supranta, kodėl būtina meluoti?

Kaip keista, kad ją paskyrė kuopelės sekretore – tai Maliganas pasiūlė... „Mūsų jauna energinga ir žavi draugė..." Matyt, nusprendė, kad ji sutiks miegoti su juo, jei jis padarys ją sekretore. Kiti balsavo už ją, nes jautė jai simpatiją, be to, ji mokėjo spausdinti mašinėle. Gal ji temps visą vežimą pati ir nesiuntinės jų agituoti šeštadieniais pas rinkėjus. Gal bent jau ne taip dažnai.

O dar jie už ją balsavo, nes norėjo nedidelio padoraus klubo, malonaus ir revoliucingo, be jokio triukšmo ir erzelynės. Kokia veidmainystė! Alekas, matyt, suprato, tačiau jam neatrodė, kad tai kažkas rimta. „Vieni augina kanarėles, kiti stoja į partiją", – kartą pasakė jis ir, matyt, buvo teisus. Bent jau jų kuopelės atžvilgiu. Ir rajono komitete tai puikiai žinojo. Štai kodėl taip keista, kad važiuoti parinko ją. Jai buvo sunku patikėti, kad rajono komitete dėl jos kas nors bent pirštą krustelėjo. Visiškai aišku – tai Ešas. Gal jis neabejingas jai, gal tik atrodo kitoks, o iš tiesų – visai normalus vyras.

Liz gūžtelėjo pečiais susijaudinusi – kaip kad žmonės mėgsta, kai lieka vienui vieni. Šiaip ar taip – tai kelionė užsienin, be to, nemokama ir apskritai įdomu. Ji dar niekad nėra buvusi užsienyje ir, aišku, negalėtų pati sau to leisti. O čia – nemokamai, net juokinga. Tiesa, ji buvo kiek nusistačiusi prieš vokiečius. Jai buvo kalama, kad Vakarų Vokietija – vieni militaristai ir revanšistai, o Rytų Vokietija – demokratinė šalis, kovojanti už taiką. Sunku įsivaizduoti, kad vienoje pusėje susirinko vien tik geri vokiečiai, o kitoje – niekšai. Tie, kurie nužudė jos tėvą, iš tikrųjų buvo blogi. O gal kaip tik todėl, kad ji nukentėjo nuo

vokiečių, partija ją ir pasirinko. Paguodos ženklan. Gal kaip tik dėl to Ešas ir domėjosi jos tėvais. Na, aišku! Štai kur mįslės įminimas! Staiga ją užplūdo šiltas dėkingumo jausmas. Partijoje iš tiesų padorūs žmonės. O ką ir kalbėti apie dėkingumą – ji didžiuojasi, kad priklauso jų gretoms. Liz priėjo prie stalo, atidarė stalčių ir iš senos dar mokyklinių laikų kuprinės, kur laikė visą kuopelės kanceliariją ir pašto ženklus, išsitraukė popieriaus lapą. Įspraudė jį į seną „Undervudą" – mašinėlę jai atsiuntė iš rajono komiteto sužinoję, kad ji moka spausdinti. Raidės buvo ne visai lygios, bet mašinėlė dar suvis pakenčiama. Ji atspausdino atsakymą, kad mielai sutinka važiuoti ir dėkoja už suteiktą pasitikėjimą. Centras – vis dėlto puiki organizacija. Ten dirba griežti, bet geranoriški ir objektyvūs žmonės. Geri žmonės! Kovotojai už taiką! Uždarydama stalčių ji pastebėjo Smailio vizitinę kortelę.

Prisiminė mažą žmogutį raukšlėtu rimtu veidu. Jis stovėjo štai čia, tarpduryje, klausdamas: „Ar partija žino apie jūsų ryšius su Aleku?" Kokia kvaila ji buvo. Gerai, kelionė išblaškys ją.

Areštas

Likusią kelio dalį Limas su Fidleriu važiavo tylėdami. Pražiojusios tamsius urvynų nasrus juos lydėjo rūko apsuptos kalvos. Pavieniai šviesos atspindžiai, tartum laivų žiburiai tolimoje jūroje, karštligiškai grumdėsi su atakuojančia tamsa.

Fidleris pastatė mašiną šešėlyje šalia namo, ir jiedu kartu patraukė vidun. Kai buvo prie pat durų, kažkas šūktelėjo Fidlerį vardu. Balsas pasigirdo nuo medžių kiek atokiau namo.

Jie atsisuko ir prieblandoje, apie dvidešimt jardų nuo jų, Limas įžiūrėjo tris stoviniuojančius vyrus, matyt, laukiančius Fidlerio.

– Ko jums reikia? – sušuko Fidleris.

– Pasikalbėti su jumis. Mes iš Berlyno.

Fidleris delsė.

– Kur ta velnio apsauga? – paklausė jis Limą.

Limas tik patraukė pečiais.

– Kodėl svetainėje nedega šviesa? – nerimaudamas Fidleris lėtais neryžtingais žingsniais patraukė lūkuriuojančių žmonių link.

Limas kiek pastovėjo – jo niekas nekvietė – ir nužingsniavo prie tamsaus namo, o tiksliau – prie priestato už jo. Tai buvo nedidelis lyg ir sandėliukas, iš visų pusių pridengtas jaunų tankiai sužėlusių pušaičių. Namelyje buvo trys kambariukai – net be koridoriaus. Viduriniajame miegojo Limas, antrame – arčiau pagrindinio pastato – du sargybiniai, o kas įsitaisė trečiaja-

me, Limas taip ir nežinojo. Sykį jis pamėgino atidaryti duris, vedančias ten, bet nepavyko – jos buvo užrakintos. Tiesa, jis žinojo, kad ten taip pat buvo įrengtas miegamasis: išėjęs pasivaikščioti vieną rytą, kai sekę iš paskos sargybiniai dar buvo už kampo, jis žvilgtelėjo pro plyšelį tarp užuolaidų ir pamatė paklotą lovą bei nedidelį rašomąjį stalą su popieriais. Limas pamanė, kad to kambario gyventojui būdingas tikras vokiškas skrupulingumas ir anas seka jį, tiria jo reakciją. Bet Limas buvo pernelyg patyręs lapinas, kad dėl to būtų sukęs sau galvą. Berlyne tai buvo kasdienis dalykas – jei nesugebi suklaidinti savo „uodegos", tuo blogiau tau. Viena iš dviejų: arba jie labai gudrūs, arba tu niekam tikęs. Paprastai Limui pavykdavo juos suklaidinti – jis buvo pakankamai pastabus ir viską gerai įsidėmėdavo, išsyk suuosdavo silpnybę, pasinaudodavo mažiausia klaidele, vienu žodžiu – ne pirmas kartas. Tačiau dabar – eidamas į prieangį – jis suuodė šį tą negera ir sustojo.

Šviesa priestate buvo uždegama kažkur iš centrinio pulto. Ją reguliavo kažin kokia nematoma ranka. Rytais būdavo, kad Limas prabusdavo nuo netikėtai užsižiebusios, plieskiančios į akis lempos šviesos. Vakarais guldavosi miegoti anksčiau nei norėjo tik todėl, kad šviesa būdavo užgesinama. Dabar buvo apie devynias, o šviesa jau išjungta, nors paprastai ją gesindavo apie vienuoliktą. Langinės irgi uždarytos. Pirmąsias duris Limas paliko praviras ir prieblandoje pamatė, kad sargybinių lovos taip pat tuščios. Kol jis nustebęs dairėsi aplinkui, durys už jo nugaros užsitrenkė. Gal ir savaime, bet Limas nesistengė jų atidaryti. Tamsu, nors į akį durk. Durys užsivėrė visiškai tyliai, be mažiausio garselio – nei spragtelėjimo, nei žingsnių. Limas kaip aklasis puikiai orientavosi tamsoje – aštri buvo ir jo klausa, ir uoslė. Todėl dabar kaipmat pajuto cigaro kva-

pą – matyt, šis ore tvyrojo visą laiką, tik pradžioje Limas neatkreipė į jį dėmesio.

Kišenėje jis turėjo degtukų, bet jais nepasinaudojo. Žengė į šoną, prisiglaudė prie sienos ir apmirė. Bet jam buvo visiškai aišku, jie tikisi, kad iš sargybinių kambarėlio jis eis į savąjį. Todėl Limas nusprendė pasilikti ten, kur buvo. Netrukus didžiajame pastate, toje pusėje, iš kur jis tik ką ėjo, pasigirdo žingsniai. Kažkas priartėjo prie uždarytų durų ir paskubom užrakino. Limas nepajudėjo. Vis dar nejudėjo. Jokių abejonių – jis spąstuose. Labai lėtai atsitūpė ir įsikišo ranką į šoninę striukės kišenę. Buvo visiškai ramus, jam net palengvėjo dėl to, kad pagaliau tenka veikti, o atmintis darė savo – „ginklas – beveik visada koks nors ginklas atsiras – peleninė, dvi monetos, parkeris, kas nors pjaunančio ar duriančio“. Tai buvo mėgstamas mažiulio seržanto iš Velso posakis – toje mokykloje Oksforde karo metu. „Atminkite, niekada nemojuokite abiem rankom iš karto – nei prieš peilį, nei prieš lazdą ar pistoletą – kairė turi būti pakelta ir dengti pilvą. Jei padėtis tokia beviltiška, kad nėra net kuo suduoti, išskėskit pirštus ir įtempkite delno raumenis.“ Suspaudęs dešine ranka degtukų dėžutę, Limas ją sutraiškė, ir aštrūs smaigaliai kyšojo tarp pirštų. Gerai – pasirengta. Po to jis lėtai ėmė slinkti palei sieną prie kėdės, kuri stovėjo kampe – jis gerai prisiminė. Griebęs kėdę, jis pastatė ją kambario viduryje ir nebekreipdamas jokio dėmesio į triukšmą grįžo kampan, kur iki tol buvo kėdė. Tuoj pat prasivėrė durys iš jo kambario. Jis veltui mėgino įžiūrėti, kas stovi ant slenksčio – jo kambaryje taip pat buvo tamsu. Jis nerizikavo, puldamas pirmas. Jo taktinis pranašumas buvo tas, kad jis žinojo, kur stovi kėdė, o jie – ne. Jie turi prisiartinti prie jo, jie tiesiog privalo! Jis negali leisti jiems sulaukti, kol nematomas pagalbininkas išorėje uždegs šviesą!

– Nagi, eikite, niekšai! – suriko jis vokiškai. – Aš čia, kampe. Na, griebkit mane!

Nė garso, nė mažiausio krustelėjimo.

– Štai kur aš! Ką, nematote manęs? Kas atsitiko, snargliai, kelnės šlapios?

Dabar jis išgirdo, kaip vienas iš stovinčių prie durų pajudėjo prie jo, po jo – kitas, ir pasigirdo keiksmų serija – pirmasis užkliuvo už kėdės. Limas to tik ir laukė. Sviedęs šalin degtukų dėžutę jis lėtai ir labai atsargiai, žingsnis po žingsnio, pradėjo slinkti priekin, atkišęs kairę ranką, kaip žmogus, besiskiriantis sau praėjimą tarp šakų, kol pirštais užčiuopė minkštą uniformos audeklą. Petys. Jis plekštelėjo per jį du kartus kairiąja – du paskiri tekštelėjimai – ir prie pat ausies išgirdo išgąstingą šnibždesį:

– Tai tu, Hansai? – suvapėjo vokietis.

– Užsikimšk, tu idiote, – sušnypštė Limas, griebdamas jam už plaukų ir lenkdamas galvą prie žemės.

Dešinio delno šonu jis kirto per sprandą, patraukė galvą atgal, tada dar trenkė per Adomo obuolį ir paleido kūną tartum skudurų maišą drėbtis žemėn. Kai žmogaus kūnas sudribo, užsižiebė šviesa. Ant slenksčio stovėjo jaunas liaudies policijos kapitonas, rūkydamas cigarą, o už jo dar du žmonės. Vienas iš jų buvo civiliniais rūbais, dar gana jaunas. Rankoje jis laikė pistoletą. „Atrodo, čekiškas", – pagalvojo Limas pastebėjęs, kaip įstatyta apkaba.

Visų trijų žvilgsnius prikaustė žmogus, gulintis ant grindų.

Atsidarė išorinės durys, ir Limas pasuko galvą pažiūrėti, kas ten, bet pasigirdo komanda – Limui pasirodė, kad tai kapitonas – stovėti ramiai. Limas vėl atsisuko į anuos tris, nuleidęs

rankas. Po to trenkė nepaprastai stiprus smūgis. Atrodė, kad kaukolė sprogo. Limui pasirodė, kad mušė ano seno modelio pistoleto rankena.

Limas atsipeikėjo nuo kažkokio suimtojo dainos ir prižiūrėtojo komandos nutilti. Jis atsimerkė. Skausmas tartum akinama šviesa persmelkė smegenis. Jis gulėjo nejudėdamas, atsimerkęs, o prieš akis sukosi vaivorykštiniai ratai. Limas pamėgino susikaupti. Kojos šaltos it ledas. Rūgštus prakaito ir kalėjimo rūbų dvokas. Suimtasis nutilo, ir staiga Limas panoro, kad jis padainuotų dar, nors žinojo, kad to nebus. Limas pamėgino pakelti ranką ir pačiupinėti krauju apkepusį skruostą, bet nepavyko, rankos buvo surištos už nugaros. Ir kojos tikriausiai surištos, kraujo apytaka sutrikusi ir joms šalta. Nugalėdamas skausmą, jis per kokį colį ar du įstengė atplėšti galvą nuo grindų ir nustebęs priešais pamatė savo paties kelius. Pamėgino ištiesti kojas – skausmas buvo toks, kad jam nepavyko sulaikyti šūksnio. Tartum ant kuolo mauna. Jis aprimo, stengdamasis įveikti skausmą. Po to vėl, lėtai, pamėgino ištiesti kojas. Ne, neįmanoma, skausmas buvo nepakeliamas. Jis suvokė: rankos ir kojos surakintos kartu už nugaros. Bent kiek pasiraivius, truktelėjus kojas, grandinė spaudė rankas ir sužeistą galvą lenkė prie cementinių grindų. Matyt, jį gerokai sumušė, kol jis buvo be sąmonės. Visas kūnas nusėtas mėlynių ir subraižytas, kirkšnyse pulsuoja skausmo kamuolys. Limas nežinojo, ar užmušė sargybinį. Matyt, taip. Virš jo švietė lempa, didelė ir ryški tartum operacinėje. Jokių baldų. Vien baltos sienos glaudžiai supo jį. Ir plieninės durys, tokio anglies pilkumo – dabar madingiausia spalva daugelyje Londono na-

mų. Ir nieko daugiau. Jokio daikto. Nėra kur nukreipti dėmesį, vien klaikus skausmas.

Matyt, jis ten gulėjo jau daugelį valandų. Nuo lempos buvo nepakeliamai karšta, be to, troškino, tačiau jis neketino šauktis pagalbos. Pagaliau atsidarė durys ir ten buvo Mundtas. Limas žinojo – tai Mundtas, iš akių. Smailis jam pasakojo apie tas akis.

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Mundtas

Limą atrišo, ir pagaliau jis pamėgino atsistoti. Ir tikrai, jam beveik pavyko, tačiau kraujui pasiekus nutirpusias galūnes, kai sąnariai kiek atsipalaidavo, išlaisvinti nuo virvių, jis vėl parkrito. Jį paliko gulintį ir abejingai žvelgė, kaip vaikai į sutraiškytą vabalą. Po kiek laiko vienas iš apsaugos atsitraukė nuo Mundto ir šūktelėjo keltis. Limas prišliaužė prie sienos ir drebančiomis rankomis įsitvėrė išsikišusios baltos plytos. Jis buvo bemaž atsistojęs, kai sargybinis spyrė jam, ir jis vėl parkrito. Bet Limas pastebėjo, kad visą kūno svorį sargybinis perkėlė ant kairės kojos, ir suprato, kad dešiniąja tuoj jam vėl spirs. Sukaupęs likusias jėgas Limas puolė priekin ir galva vožė tiesiai į veidą sargybiniui. Abu parkrito. Limas liko viršuje. Sargybinis pakilo, o Limas nebegalėjo. Taip ir liko gulėti, laukdamas smūgio. Bet Mundtas kažką pasakė, ir Limas pajuto, kad jį ima už pažastų ir kulkšnių. Išgirdo, kaip užsidaro kameros durys, ir pajuto, kad jį neša į koridorių. Troškulys buvo nebepakeliamas.

Jie atitempė jį į nedidelį šiuolaikiškai apstatytą kambarėlį. Stalas, kėdės, ant grotuotų langų pusiau nuleistos švediškos žaliuzės. Mundtas atsisėdo prie stalo, Limas dribo į fotelį, jo akys buvo primerktos. Sargybiniai liko stovėti prie durų.

– Gerti, – pasakė Limas.

Mundtas iš čiaupo į ropinę pripylė vandens ir pastatė ant stalo kartu su stikline.

– Atneškit jam ką nors užvalgyti, – liepė jis.

Vienas sargybinis išėjo iš kambario. Jis greit grįžo nešdamas puodelį sriubos ir keletą griežinėlių dešros. Limas valgė ir gėrė, o anie tylėdami žvelgė į jį.

– Kur Fidleris? – pagaliau paklausė Limas.

– Areštuotas, – atkirto Mundtas.

– Už ką?

– Sąmokslas ir sabotažas siekiant nuversti liaudies valdžią.

Limas lėtai linktelėjo.

– Vadinasi, jūs laimėjote, – pasakė jis. – Kada jį suėmėte?

– Vakar vakare.

Limas tylėjo, stengdamasis nenuleisti akių nuo Mundto.

– O kaip aš? – paklausė jis.

– Būsit liudytojas. Jūsų teismo procesas įvyks vėliau.

– Tai Londone mane įpainiojo į bylą, nukreiptą prieš Mundtą, ar ne?

– Visiškai teisingai, – linktelėjo Mundtas, tiesdamas sargybiniui uždegtą cigaretę, kad anas savo ruožtu perduotų ją Limui.

Sargybinis piktai įgrūdo ją šiam į burną.

– Gudriai, – įvertino Limas. Abejingai pridūrė: – Gudrūs tie kinai.

Mundtas nieko nepasakė. Limas jau lyg ir priprato, kad tas beveik visą laiką tyli. Mundto balsas buvo net malonus, to Limas nesitikėjo, bet kalbėjo nedaug. Gal todėl, kad nepaprastai pasitikėjo savimi, ir jei nereikėjo pareikšti ko nors ypatingai svarbaus, buvo linkęs verčiau patylėti, negu tuščiažodžiauti. Tuo jis ir skyrėsi nuo profesionalių tardytojų. Tie stengiasi trūks plyš visą laiką išlaikyti iniciatyvą, kad sudarytų ypatingą atmosferą ir

išnaudotų psichologinę suimtojo priklausomybę nuo savo kankintojų. Mundtas niekino visokius nešvarius triukus – jis buvo faktų ir veiksmo žmogus. Limui tiko tokia maniera.

Mundto išvaizda visiškai atitiko jo būdą. Atletiška figūra, šviesūs, trumpai kirpti plaukai, jaunatviškas veidas, bruožai neįtikėtinai taisyklingi. Nė šešėlio humoro, neryžtingumo. Jis atrodė jaunai, bet solidžiai. Pagyvenę žmonės tokius gerbia. Gerai sudėtas. Eilutė kaip nulieta: tokiai figūrai nesunku pritaikyti. Limui buvo visiškai aišku – prieš jį sėdi žmogžudys. Mundtas turėjo visas reikiamas savybes tokiam amatui: nuo jo dvelkė lediniu šalčiu ir nepalaužiamu pasitikėjimu savo jėgomis.

– Antrasis kaltinimas, kurį, jei prireiks, iškels jums teismas – žmogžudystė, – ramiai tarė Mundtas.

– Tai sargybinis mirė? – pasidomėjo Limas.

Galvą persmelkė nenumaldoma skausmo banga.

Mundtas linktelėjo.

– Taigi kaltinimas dėl šnipinėjimo tampa lyg ir formalumu. Aš siūlau, kad Fidlerio byla būtų nagrinėjama viešai. Tokios pat nuomonės ir prezidiumas.

– Ir jūs pageidaujate, kad aš liudyčiau?

– Taip.

– Kitaip tariant, jūs neturite kitų įrodymų.

– Mes turėsime pakankamai įrodymų. Beje, ir jūsų parodymus.

Mundto balse nebuvo girdėti nė grasymo, nė vaidybos.

– Antra vertus, galite tikėtis, kad jums nuosprendis bus sušvelnintas. Anglų žvalgyba jus šantažavo: jus apkaltino vagyste, ir teko rinktis – arba jūs melagingai liudijate prieš mane, arba jus patį apkaltina vagyste. Tai revanšistų spąstai man. Teismas tokiais atvejais simpatizuoja tokiam kaltinamajam.

Limas atrodė užkluptas iš netyčių.

– Iš kur jūs žinote, kad mane kaltina vagyste?

Mundtas neatsakė.

Po kiek laiko jis pradėjo vėl.

– Iš Fidlerio pusės tai buvo visiškai kvaila. Vos perskaitęs jūsų draugo Piterso ataskaitą suvokiau, kokiu tikslu jus pasiuntė ir kad tas kvailelis Fidleris įklius į šiuos spąstus. Jis pernelyg manęs neapkentė, – Mundtas linktelėjo lyg norėdamas pabrėžti, koks teisingas pastarasis jo teiginys. – Jūsų žmonės, aišku, tai žino. Operacija sumanyta labai gudriai. Kas ją rengė? Smailis? Tai jo darbas?

Limas tylėjo.

– Aš norėjau peržiūrėti Fidlerio ataskaitą apie jūsų apklausą, liepiau atsiųsti visus dokumentus man, bet jis vis tempė ir tempė. O aš neabejojau, kad viską supratau teisingai. Pagaliau vakar jis pasiuntė ataskaitą prezidiumo nariams, o man neatsiuntė net kopijos. Taip, nėra ką ir sakyti. Londone kažkas turi galvą ant pečių.

Limas tylėjo.

– Kada jūs paskutinį kartą matėte Smailį? – lyg tarp kitko pasidomėjo Mundtas.

Limas delsė. Išgaravo paskutiniai pasitikėjimo savimi likučiai. Galvą skaudėjo siaubingai.

– Tai kada jūs paskutinį sykį jį matėte? – pakartojo Mundtas.

– Nepamenu, – pagaliau atsakė Limas. – Pastaruoju metu jis pasitraukė iš tarnybos. Gal tik retkarčiais imdavosi ko nors nereikšmingo.

– Jis labai bičiuliaujasi su Piteriu Gijomu, ar ne?

– Manau, kad taip.

– Jūs teigėte, kad Gijomas studijavo ekonominę VDR situaciją? Jūsų žvalgyboje atsirado kažkoks iš tikrųjų keistas sektorius. Ar nežinote, ką konkrečiai jis darė?

...Kaip ūžia galvoje... Viskas pinasi... Girdėti kažkokie garsai, prieš akis mirga visokie šešėliai... Akys dega iš skausmo. Jis jautėsi visiškai pasiligojęs.

– Tai kada paskutinį kartą matėte Smailį?

– Neprisimenu... Neprisimenu...

Mundtas pakratė galva.

– Mane kaltinti jums atminties pakanka. Man atrodo, labai nesunku prisiminti, kada paskutinį kartą matei žmogų. Na, sakykim, ar teko jį regėti po to, kai sugrįžote iš Berlyno?

– Taip, matyt, kad taip. Aš tiesiog susidūriau su juo... Kembridžo aikštėje, Londone.

Limas užsimerkė. Jis buvo šlapias nuo prakaito.

– Aš nebegaliu daugiau, Mundtai... Nėra jėgų... Matyt, nesveikuoju, – ištarė jis.

– Po to, kai Ešas pakabino jus, patekęs ant meškerės, jūs pietavote kartu, ar ne?

– Taip. Kartu...

– Pietūs baigėsi apie ketvirtą. Kur jūs patraukėte paskui?

– Atrodo, grįžau į Sitį, tiksliai nepamenu... Dėl Dievo, Mundtai, – suvaitojo jis, griebęsis už galvos. – Nebegaliu daugiau, galva plyšta.

– Kur ėjote paskui? Kodėl taip stengėtės atsikratyti jus sekusių žmonių, kodėl taip mėtėte pėdsakus?

Limas nieko neatsakė. Jis trūksmingai kvėpavo, rankomis laikydamasis už galvos.

– Atsakykit tik į vieną klausimą ir galėsite eiti. Atsigulti į lovą, miegoti, jei panorėsite. Jei ne – grįšite atgal į kamerą, suprantat? Jus vėl suriš ir drėbs ant grindų kaip gyvulį, aišku? Pasakykit, kur jūs nuėjot?

Galvoje pulsavo vis stipriau, kambarys ėmė suktis prieš akis, balsai... žingsniai... neaiškūs bruožai mirga priešais jį, spalvotos spektro juostos, begarsės, bekūnės. Kažkas šaukia, tačiau ne ant jo. Atsidarė durys. Jas kažkas atidarė. Jis buvo tikras, kad kažkas atidarė duris... Kambaryje pilna žmonių ir visi šaukia. Kažkas išėjo, kažkas pasiliko. Žingsniai taip aidžiai atsiliepia galvoje. Paskutiniai atgarsiai... Ir pagaliau tylu. Ir tada, tikra palaima, ant kaktos it vėjelis nutūpė šaltas skuduras ir rūpestingos rankos nunešė jį šalin.

Limas atsibudo ligoninės lovoje. Kojūgalyje stovėjo Fidleris ir rūkė cigaretę.

Fidleris

Limas apsižvalgė. Lova su paklodėmis. Palata – vienutė, be grotų. Ant langų tik užuolaidėlės ir matinis stiklas, šviesiai žalios sienos, tamsiai žalias linoleumas, ir Fidleris priešais jį, su cigarete rankoje.

Slaugė atnešė jam valgyti: kiaušinį, skystos sriubos, vaisių. Jis jautėsi be galo prastai, atrodė, tuoj ims ir numirs, tačiau vis dėlto nusprendė pavalgyti ir ėmėsi sriubos. Jis valgė, o Fidleris žiūrėjo.

– Kaip jaučiatės? – paklausė šis.

– Blogiau nebūna, – atsakė Limas.

– Bet šiek tiek palengvėjo?

– Gal ir taip, – nutilo. – Tie niekšai sudaužė mane kaip obuolį.

– Ar žinote, kad užmušėte sargybinį?

– Taip ir maniau. Ko dar buvo galima tikėtis sugalvojus tokią idiotišką operaciją? Kodėl jie nesuėmė mūsų kartu? Kam išjungė visas šviesas? Štai kas būna, jei tokie dalykai nevykusiai organizuojami.

– Bijau, kad mūsų tauta persūdo su visai tais organizaciniais dalykais. Užsienyje manoma, kad tai labai efektyvu.

Vėl tyla.

– O kas atsitiko su jumis? – paklausė Limas.

– O, mane taip pat kiek suminkštino apklausai.

– Mundto galvažudžiai?

– Mundto žmonės ir jis pats. Savo rankomis. Gana keistas jausmas.

– Manau, kad ne abipusis, – pareiškė Limas.

– Tiesą sakant, svarbiausia ne fizinė pusė. Fiziškai tai, aišku, siaubinga. Bet suprantate, Mundtui ypač patinka mane mušti. Tai ne tas pats kaip tardymas.

– Todėl, kad jūs išgalvojote tą istoriją apie...

– Todėl, kad aš žydas.

– O Jėzau, – sumurmėjo Limas.

– Todėl su manimi ir elgiamasi ypatingai. Ir jis visą laiką kalbėjo su manim lyg šnypšdamas. Tai labai keista.

– O ką jis sakė?

Fidleris neatsakė. Pagaliau jis vėl prakalbo.

– Bet dabar – galas.

– Kodėl? Kas atsitiko?

– Tą dieną, kai buvau suimtas, aš paprašiau, kad prezidiumas leistų išduoti orderį Mundto areštui – kaip liaudies priešui.

– Jūs visai išėjot iš proto – aš jau sakiau jums, Fidleri, visai kvaištelėjot. Jis niekada...

– Yra ir daugiau įrodymų be jūsiškių. Įrodymai, kuriuos aš rinkau pastaruosius trejetą metų. Jūs juos tik patvirtinote, ir viskas. Kai tik viskas pasidarė aišku, aš parengiau raportą ir pasiunčiau jį kiekvienam prezidiumo nariui, išskyrus Mundtą. Tą dieną, kai jie gavo raportą, aš paprašiau orderio Mundto areštui.

– Tą dieną mes buvome suimti.

– Taip. Aš žinojau, kad Mundtas nepasiduos be kovos. Žinojau, kad jis turi draugų prezidiume, ar bent pataikūnų, kurie iš baimės nubėgs pas jį, kai tik perskaitys mano raportą. Bet

aš žinojau, kad galų gale jis turi pralaimėti. Prezidiume yra pakankamai medžiagos jam sunaikinti. Jie turi mano raportą ir per tas keletą dienų, kol mus tardė, susipažino su juo ir skaitė tol, kol suprato, kad ten aprašyta tiesa. Ir kiekvienas žino, kad kiti taip pat tai suprato. Galų gale jie buvo priversti imtis priemonių. Suvienyti bendros baimės, bendro silpnumo ir žinojimo, jie atsisuko prieš jį ir paskelbė šaukią tribunolą.

– Tribunolą?

– Uždarą, slaptą, aišku. Jis įvyks rytoj. Mundtas areštuotas.

– O kokių dar įrodymų jūs turite?

– Palaukit, patys pamatysite, – nusišypsojo Fidleris. – Pamatysite rytoj.

Fidleris kurį laiką patylėjo žiūrėdamas, kaip Limas valgo.

– Tas tribunolas... Kaip jis vyksta? – pasidomėjo Limas.

– Jis pavaldus tik prezidiumui. Tai ne liaudies teismas – tą reikia atminti. Tai greičiau komisija – kuri patikrina faktus tam, kad būtų imtasi konkrečių sprendimų, ir informuoja prezidiumą. Išvadose rekomenduojamas koks nors sprendimas. Šiuo atveju tos rekomendacijos tolygios nuosprendžiui, tačiau išlieka slaptos ir neskelbiamos pagal prezidiumo nustatytą tvarką.

– Kaip veikia tribunolas? Kas jį sudaro? Ar ten yra teisėjų, advokatų?

– Trys teisėjai, – aiškino Fidleris, – ir vienas gynėjas. Rytoj aš pats pareikšiu kaltinimą Mundtui. Jį gins Kardenas.

– Kas tas Kardenas?

Fidleris nutilo.

– Labai kietas žmogus, – pagaliau pasakė jis. – Toks panašus į kaimo gydytoją, mažas ir iš išvaizdos geraširdis. Buvo Buchenvalde.

– Kodėl Mundtas negali apsiginti pats?

– Taip jis pageidavo. Vadinasi, Kardenas pasikvies liudytoją.

Limas patraukė pečiais.

– Jūsų reikalas.

Vėl tyla. Pagaliau Fidleris susimąstęs tarė:

– Aš suprasčiau, manau, sugebėčiau suprasti, jei jis užsipultų mane iš neapykantos ar pavydo. Suprantate tai? Toks stiprus, stiprus skausmas, ir visą laiką tikinate save – arba neištversi, arba tiesiog su juo susigyvensi. Bet gamta ima savo ir skausmas kyla, auga kaip pati aukščiausioji smuikininko išgaunama gaida. Atrodo – toliau jau nebėra kur, o jis vis stiprėja ir stiprėja, tas skausmas. Prigimtis tik tą ir daro – tempia tą skausmą nuo vienos gaidos prie kitos, lyg kurčią vaiką, kurį stengiasi išmokyti girdėti. Visą laiką jis šnypštė: žydas... žydas. Na, aš galėčiau suprasti, jei jis vadovautųsi idėjiniais sumetimais, tarnavimu partijai, be abejo, tikrai, aš jį suprasčiau... Na, jis galėtų manęs nekęsti asmeniškai, ir tas suprantama... Bet čia ne tas, jis nekenčia...

– Gerai, – nutraukė jį Limas. – Jums derėjo žinoti, kad jis niekšas.

– Taip, – pakartojo Fidleris. – Jis niekšas.

„Jis atrodo labai susijaudinęs. Jam būtina kažkam išsikalbėti“, – nusprendė Limas.

– Aš daug galvojau apie jus, – tęsė Fidleris, – apie tą mūsų pokalbį – na, apie variklį.

– Kokį variklį?

Fidleris nusišypsojo.

– Atleiskit, aš ne taip išverčiau. Varikliu aš vadinu skatinimo mechanizmą, dvasią, stimulą, ar kaip ten krikščionys jį vadina.

– Aš ne krikščionis.

– Bet jūs suvokiate, ką aš noriu pasakyti, – gūžtelėjo pečiais Fidleris ir vėl šyptelėjo. – Tai jus trikdo... Na gerai, pasakysiu

kitaip. Sakykim, Mundtas teisus. Juk žinote, jis norėjo, kad aš prisipažinčiau. Aš turėjau prisipažinti, kad susimokiau su anglų šnipais, kurie fabrikavo jam bylą, siekdami jį nužudyti. Matote, koks argumentas – anglų žvalgyba sumanė operaciją, siekdama įtraukti mus arba, tiksliau, mane, ketindama likviduoti geriausius Abteilungo žmones, pasukti mūsų ginklą prieš mus pačius.

– Jis ir prie manęs su tuo kabinosi, – abejingai pasakė Limas. – Lyg aš būčiau užviręs visą šią košę.

– Tai štai ką aš noriu pasakyti. Tarkim, kad tą košę iš tikrųjų užvirėt jūs, tarkim, tai tiesa. Aš kalbu tik dėl pavyzdžio, kuriu hipotezes, suprantate? Ar jūs galėtumėte nužudyti žmogų, nekaltą žmogų?

– Mundtas pats žudikas.

– Tarkim, kad ne. Sakykim, kad jie norėtų nužudyti mane. Ar Londone tam ryžtųsi?

– Tai priklauso nuo aplinkybių, nuo poreikio...

– Aha, – patenkintas nutraukė jį Fidleris. – Priklauso nuo poreikio! Prisimenat Staliną. Autokatastrofos ir statistika. Dabar man palengvėjo. Tartum akmuo nusirito.

– Kodėl?

– Jūs turit pamiegoti, – pasakė Fidleris. – Užsisakykit ko tik norit – jums visko atneš. Pasikalbėti galėsime rytoj.

Jau priėjęs prie durų jis atsisuko ir pasakė:

– O juk mes visiškai vienodi – juokinga, ar ne?

Netrukus Limas užmigo, patenkintas, kad Fidleris pasirodė esąs jo sąjungininkas ir kad greitai jie abu pasiųs Mundtą į aną pasaulį. Jis seniai apie tai svajojo.

Partinis susirinkimas

Leipcige Liz buvo laiminga. Ją supo toks paprastumas, kažkoks asketiškas ir didingas, dėl to vertėjo atsisakyti komforto. Ji gyveno tamsiame, skurdžiame namelyje. Maistas buvo prastas – geriausias buvo skiriamas vaikams. Valgydami jie kaskart kalbėjo apie politiką, ji ir frau Liuman, neaukšta žila moteriškė, Leipcigo Noenhageno ligoninės partinės kuopelės sekretorė. Frau Liuman vyras dirbo žvyro karjere, už miesto. „Aplinka tartum kokioje religinėje bendruomenėje, – galvojo Liz, – tartum vienuolyne ar kokiam kibuce. Pasaulis giliau suvokiamas, kai skrandis tuščias". Liz kiek mokėjo vokiškai iš savo tetos. Ji pati stebėjosi, kaip greit atkūrė žinias ir net galėjo jomis naudotis. Iš pradžių ji mėgino kalbėtis su vaikais. Jie šaipėsi, bet padėjo jai. Frau Liuman vaikai nuo pat pradžių elgėsi su ja gana keistai: lyg su kažkokia be galo svarbia ypata. Kokią trečią dieną vienas iš jų įsidrąsinęs jos paklausė, ar ji iš anapus – „drüben" – neatvežusi šokolado. O ji net nepagalvojo apie tai – vaje, kokia gėda! Ir vaikai lyg pamiršo ją.

Vakarais vykdavo partinis darbas. Jie platindavo partinę spaudą, lankydavosi pas kuopelės narius, laiku nesumokėjusius mokesčių ar praleidusius keletą susirinkimų, ruošdavosi diskusijai apie centralizuotą žemės ūkio produktų paskirstymą (diskusijoje turėjo dalyvauti visi pirminių organizacijų sekretoriai),

t. y. rengėsi staklių gamyklų darbininkų, dirbusių už miesto, konsultacinės tarybos posėdžiui.

Pagaliau ketvirtąją dieną buvo numatytas jų partinės organizacijos susirinkimas. „Vienas iš svarbiausių momentų realizuojant pasikeitimą patirtimi", – nusprendė Liz. Pranešimo tema – geriau ir nesugalvosi – „Taikaus bendradarbiavimo perspektyva pokario laikotarpiu". Buvo tikimasi, jog prisirinks pilna salė. Aplinkraščiai buvo pasiųsti į visus ligoninės skyrius, parinkta diena, nesutampanti su jokiu kitu renginiu ir kai parduotuvės dirba tik iki pietų.

Atėjo septyni žmonės.

Septyni žmonės – be Liz, organizacijos sekretorės ir rajono komiteto atstovo. Liz stengėsi būti žvali ir energinga, tačiau jautėsi lyg kas jai būtų prispjaudęs į vidų. Ji vargiai suprato pranešėją, šie sudėtingi vokiški posakiai jai buvo tiesiog nesuvokiami. Susirinkimas panėšėjo į tokį pat kaip Beisvoteryje ar vakarines pamaldas savaitės viduryje bažnyčioje. Tie pat keli žmogeliai, nuolankūs, paniurę veidai, tokia pat nerami, sustingusi išraiška – žodžiu, tas pat didingos idėjos pojūtis, idėjos, patekusios į mažų žmogelių rankas. Aišku, siaubinga, kad jai taip atrodo, bet ji jautė tai nevalingai ir negalėjo pergalėti savęs. Geriau jau niekas nebūtų pasirodęs – tada būtų aišku, o dabar tiesiog neįmanoma pakelti pažeminimo, net sielą spaudžia. Septyni žmonės tas pat, kas nieko. Tai dar blogiau negu nieko. Nes rodo, kokia inertiška ta didžiosios idėjos neapimta masė. Tiesiog širdis gali plyšti.

Šis kambarys geresnis nei ana klasė Beisvoteryje. Bet ir čia nebuvo jokių patogumų. Ieškoti patalpų Beisvoteryje buvo net savotiškai įdomu. Pradžioje jie vaizdavo, kad neturi jokio ryšio su partija. Nuomojosi kambarius aludžių užpečkiuose, banketo salę Ardeno kavinėje, slaptai rinkosi tai pas vienus, tai kitus. Kai į jų

organizaciją įstojo Bilas Hezelis, vidurinės mokyklos mokytojas, pradėjo burtis jo klasėje. Tas taip pat buvo rizikinga, – mokyklos direktorius manė, kad Bilas vadovauja dramos būreliui, – todėl, tiesą sakant, juos galėjo išgrūsti kiekvieną minutę. Ir vis dėlto anoje klasėje buvo maloniau negu šioje – Taikos salėje supleišėjusiomis betoninėmis sienomis ir plyšiais kampuose. Būtinas ir neatsiejamas Lenino portretas idiotiškais rėmeliais iš vargonų vamzdelių ir dulkinų vėliavėlių. Panašu į gedulingą fašistinę ceremoniją.

Kartais ji galvojo, kad Alekas buvo teisus – žmogus tiki todėl, kad būtina. Pats tikėjimo objektas visai nesvarbus. Kaip jis sakydavo? „Šuo kasosi ten, kur jam niežti. Tik skirtingiems šunims niežti skirtingose vietose." Ne, tai neteisinga, Alekas neteisus, negražu taip sakyti. Laisvė, lygybė ir brolybė – tai faktai, realios kategorijos. O istorija – jos dėsniai, kuriuos tyrinėja partija? Ne, Alekas neteisus. Tiesa yra objektyvi kategorija ir egzistuoja nepriklausomai nuo sąmonės, tai įrodė istorija, ir asmenybės privalo jai paklusti arba bus sutryptos. Partija – istorijos avangardas, pagrindinis ginklas kovoje už taiką.

Dabar Liz nusiramino, nors ir ne visiškai. Bent jau daugiau žmonių būtų atėję. Septyni – tai taip mažai. Jie atrodo tokie pikti – pikti ir alkani.

Po susirinkimo Liz laukė, kol frau Liuman nurinko nuo stalo neparduotą spaudą, užpildė lankomumo žurnalą, rengėsi paltą – tą vakarą buvo šaltoka. Pranešėjas išėjo dar prieš prasidedant diskusijai. Liz pasirodė, kad tai nelabai mandagu. Frau Liuman jau ketino išjungti šviesą. Tuo metu ant slenksčio išdygo kažkoks vyras. Iš pradžių Liz pasirodė, kad tai Ešas: aukštas blondinas ilgu lietpalčiu odinėmis sagomis.

– Draugė Liuman? – paklausė jis. – Aš ieškau draugės iš Anglijos. Draugės Gold. Ji apsistojo pas jus?

– Aš – Elizabet Gold, – pasakė Liz.

Vyras įėjo į kambarį, uždarydamas paskui save duris. Šviesa krito jam tiesiai veidan.

– Aš – Heltenas iš rajono komiteto, – prisistatė jis.

Jis parodė frau Liuman, vis dar stovinčiai prie durų, kažkokį dokumentą. Ji linktelėjo ir susirūpinusi pažiūrėjo į Liz.

– Prezidiumas man pavedė perduoti draugei Gold kvietimą, – pasakė jis. – Jūsų programa šiek tiek pasikeitė ir esate kviečiama į ypatingą susirinkimą.

– O, – sutrikusi tesugebėjo ištarti Liz. – O.

Jai ir į galvą nebūtų atėję, kad kas nors prezidiume galėjo žinoti apie ją.

– Tai jų geros valios ženklas, – pareiškė Heltenas.

– Bet aš... Bet frau Liuman... – lemeno Liz.

– Aš nė kiek neabejoju, kad draugė Liuman atleis tau, nes taip susiklostė aplinkybės.

– Žinoma, – skubiai patvirtino frau Liuman.

– Kur įvyks tas susirinkimas?

– Mums reikia išvykti šįvakar, – atsakė Heltenas. – Tai netrumpa kelionė, beveik iki Giorlico.

– Iki Giorlico? Kur tai?

– Rytuose, – vėl skubiai įsiterpė frau Liuman, – prie pat Lenkijos sienos.

– Mes galime užvažiuoti pas jus, paimsime jūsų daiktus ir tuoj pat vyksime.

– Tiesiog dabar? Nakčia?

– Taip, – Heltenas stengėsi neduoti Liz galimybės pasirinkti.

Jų laukė didelė juoda mašina. Priešakyje lūkuriavo vairuotojas. Mašina labai priminė karišką.

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

Tribunolas

Teismo salė buvo ne ką didesnė už mokyklos klasę. Penki šeši suoleliai – ant jų daugiausia sėdėjo kareiviai, kalėjimo prižiūrėtojai ir labai nedaug publikos, taip pat – prezidiumo nariai ir rinktiniai valdžios atstovai. Kitame patalpos gale, prie matinio ąžuolinio stalo, sėdėjo trys tribunolo nariai. Virš jų galvų trimis vielos gabalais pritvirtinta prie lubų kabojo raudona fanerinė žvaigždė.

Patalpos sienos buvo baltos, kaip Limo kameroje.

Kitoje pusėje – priešais stalą – stovėjo dvi kėdės. Ten veidu vienas į kitą sėdėjo du žmonės: pagyvenęs vyras, gal kokių šešiasdešimties metų, juodu kostiumu ir pilku kaklaraiščiu, – taip rengiamasi vokiečių kaimuose einant į bažnyčią, – ir Fidleris.

Limas sėdėjo gale. Šalia jo – sargybiniai. Tarp publikos buvo matyti Mundto galva. Jis – taip pat apsuptas policininkų. Šviesūs plaukai kirpti visiškai trumpai, dėvi kalinio drabužius. O Limas – įdomu – su savais drabužiais. Iš to galima spręsti apie teismo narių nuotaiką. Arba apie Fidlerio įtaką. Limui neteko ilgai laukti. Netrukus tribunolo pirmininkas, sėdįs centre, paskambino varpeliu. Garsas patraukė Limo dėmesį, jis pažvelgė, ir per kūną jam perbėgo šiurpas. Pirmininkavo moteris. Jai buvo apie penkiasdešimt, plaukai trumpi kaip vyro, mažos akutės, tamsus švarkas, toks būdingas Sovietų moterims. Nieko nuo-

stabaus, kad iš pradžių Limas palaikė ją vyru. Ji griežtai nužvelgė salę, linktelėjo sargybiniui, liepdama uždaryti duris, ir be jokios įžangos kreipėsi į teismą.

– Jums visiems žinoma, kodėl mes čia susirinkome. Posėdis yra uždaras, prašau tai atminti. Tribunolas sušauktas ypatingu prezidiumo nurodymu ir atsiskaitys tik jam. Abi pusės bus apklaustos taip, kaip mes nuspręsime. Draugas Fidleri, – įsakmiai kreipėsi ji. – Manau, pats laikas pradėti.

Fidleris atsistojo. Trumpai linktelėjęs stalo link iš portfelio išsitraukė šūsnį popierių, surištų juodu kaspinu. Jis kalbėjo ramiai ir laisvai, tačiau be galo santūriai. Limas anksčiau to nebuvo pastebėjęs. Matyt, neblogai surepetuota: vaizduoja žmogų, kuris gailisi siųsdamas į kartuves savo buvusį viršininką.

– Visų pirma visiems turėtų būti žinoma, jei dar kas nors nėra informuotas, – pradėjo Fidleris, – kad tą dieną, kai prezidiume buvo gautas mano raportas apie draugo Mundto veiklą, aš buvau suimtas. Perbėgėlis Limas taip pat buvo areštuotas. Abu buvome įkalinti ir su mumis buvo ypatingai... griežtai elgiamasi siekiant išgauti prisipažinimą, kad dalyvavome fašistiniame sąmoksle prieš sąžiningą ir ištikimą draugą. Iš mano raporto matyti, kokiu būdu Limas pateko pas mus. Mes patys susiradome jį, įkalbėjome pereiti į mūsų pusę ir pagaliau atsigabenome į Demokratinę Vokietiją. Limas vis dar nepripažįsta, kad Mundtas anglų šnipas, ir tai pats geriausias įrodymas, jog jis bešališkas liudytojas. Jo patyrimas byloja savaime. Paskiri, bet nepaneigiami kaltės įrodymai, kuriuos pateikė Limas, tik patvirtina daugybę kitų įrodymų, kuriuos pavyko surinkti per pastaruosius trejus metus. Jums pateiktas raportas raštu. Man belieka tik paaiškinti jau žinomus faktus. Draugui Mundtui pateiktas kaltinimas, kad jis imperializmo jėgų agentas. Galė-

čiau pateikti ir kitą kaltinimą, kad jis teikė informaciją Didžiosios Britanijos slaptajai tarnybai, kad jo skyriuje buvo aklai keliaklupsčiaujama prieš buržuazinę valstybę, kad jis sąmoningai dangstė revanšistines antipartines grupuotes ir ėmė užmokestį iš užsienio. Visų kitų kaltinimų priežastis – ta pirmoji: Hansas Diteris Mundtas – imperialistinės valstybės agentas. Tokiam nusikaltėliui taikoma tik išskirtinė mirties bausmė. Mūsų baudžiamajame kodekse nėra sunkesnio nusikaltimo už Tėvynės išdavimą. Tokiam nusikaltimui užbėgti už akių turėtų būti sutelktas visas mūsų partinių organų budrumas.

Jis padėjo popierius ant stalo.

– Draugui Mundtui keturiasdešimt dveji metai. Jis Valstybės saugumo departamento viršininkas. Nevedęs. Visada buvo laikomas nepaprastų gabumų žmogumi, nenuilstamu kovotoju už partijos reikalą, nepalaužiamu jos interesų gynėju. Leiskite priminti kai kuriuos jo tarnybos momentus. Dirbti į skyrių jis buvo paskirtas dvidešimt aštuonerių metų ir išėjo įprastinį parengimą. Po bandomojo laikotarpio gavo ypatingą užduotį ir buvo nukreiptas tolesniam darbui į Skandinavijos šalis, konkrečiai: į Norvegiją, Suomiją ir Švediją. Ten sėkmingai sukūrė žvalgybos tinklą, kuris gerai kovojo su fašistiniais agitatoriais priešo urve. Jis puikiai atliko šią užduotį ir nėra jokio pagrindo teigti, kad tuo metu jo veikla buvo nukreipta ir kita kryptimi. Bet, draugai, nereikia pamiršti šio ryšio su Skandinavija. Tas ryšys ir žvalgybos tinklas po daugelio metų buvo tik dingstis važinėti į Suomiją ir Daniją pasiimti tūkstančių dolerių, gautų kaip užmokestis už išdavystę. Nemanykite, kad draugas Mundtas tapo nekalta auka revanšistinių jėgų, kurios stengiasi pasukti istorijos ratą atgal. Visiškai ne. Visų pirma jį skatino bailumas, paskui silpnumas, o galiausiai – godulys. Jis svajojo susikrauti turtą bet

kokia kaina. Tačiau kokia likimo ironija – ši jo taip geidžiama pinigų išmokos sistema ir padėjo aptikti jo pėdsakus.

Fidleris nutilo ir nužvelgė salę. Jo akys žėrėjo.

Limas žiūrėjo į jį kaip užburtas.

– Tegu tai būna pamoka visiems parsidavėliams ir liaudies priešams! Jie nepasislėps nuo liaudies rūstybės!

Pagarbus šnibždesys perbėgo nedidelę susirinkusiųjų grupelę. Tuo metu Limas suvokė, kad Fidleris nepaliko gynybai jokio šanso. Tribunolo nariai, kaltintojai ir liudytojai pirmiausia turi vadovautis politinio budrumo sumetimais. Žinodamas, kad tokiais atvejais neišvengiama kitos pusės kaltinimo, Fidleris išmintingai apsisaugojo nuo kontrpuolimo. Visos diskusijos protokoluojamos ir norint prieštarauti reikia būti be galo drąsiu žmogumi.

Fidleris vėl atsivertė gulintį priešais aplanką.

– 1956 metų gale Mundtą nukreipė į Londoną darbui Rytų Vokietijos plieno lydymo kompanijos atstovybėje. Jo užduotis buvo kovoti su tam tikros žmonių grupės veikla. Tai buvo emigrantai iš VDR. Vykdydamas užduotį Mundtas, be abejo, pateko į didelį pavojų, tačiau pasiekė gerų rezultatų.

Limo dėmesį vėl patraukė anie trys, sėdintys prie stalo. Pirmininkei iš kairės – jaunas brunetas, pusiau primerktomis akimis, plaukai – ežiuku, pilka, kaip kokio asketo, odos spalva. Jis visą laiką barbeno ilgais plonais pirštais į priešais gulinčią popierių krūvelę. Limas nusprendė, kad tai Mundto žmogus. Pats nežinojo kodėl. Kitoje pusėje – kiek vyresnis, praplikęs žmogus, atviro, malonaus veido. Limas pagalvojo, kad pažiūrėti jis atrodo gana naiviai, ir nusprendė,– kai spręsis Mundto likimas, jaunasis jį gins, pirmininkė norės pasmerkti. O senyvasis, matyt, pritars moteriai, nes bus neapsisprendęs.

Fidleris tuo metu tęsė toliau.

– Londone Mundtas prieš išvykstant ir buvo užverbuotas. Aš jau sakiau, kad ten buvo labai pavojinga. Jis juto, kad aplink veržiasi anglų slaptosios tarnybos tinklo žiedas – jau buvo išduotas orderis jo areštui. Mundtas neturėjo diplomatinio imuniteto – Didžioji Britanija nepripažįsta mūsų diplomatinės tarnybos – ir jam teko slapstytis. Uostai buvo kruopščiai stebimi, jo fotografija ir aprašymas išsiuntinėti po visas Didžiosios Britanijos salas. Ir štai po dviejų dienų slapstymosi jis taksi atvyksta į Londono oro uostą ir išskrenda į Berlyną. Iš tiesų – nuostabu. Sukelta visa Anglijos policija, visi keliai, geležinkeliai, jūrų ir oro keliai sekami, o draugas Mundtas tiesiog įlipa į lėktuvą Londone ir skrenda į Berlyną. Tikrai nuostabu! Bet jei pamąstytume, draugai, ar jums nepasirodytų, kad Mundto pabėgimas pernelyg sklandus, pernelyg lengvas ir be anglų valdžios pagalbos tiesiog neįmanomas?

Vėl pritarimo banga gale, dabar nebe tokia santūri.

– O tiesa tokia, – tęsė Fidleris. – Mundtą anglai vis dėlto sugavo. Po trumpos apklausos jam teko spręsti klasikinę dilemą: arba daugelį metų pūti imperialistiniame kalėjime, – likit sveikos, karjera ir sėkmė! – arba nepaisant susiklosčiusios situacijos grįžti į Tėvynę ir toliau demonstruoti savo neįtikėtinus gebėjimus. Aišku, grįžimas namo galimas tik tuo atveju, jei Mundtas teiks jiems informaciją, o jie mokės jam nemažus pinigus. Taigi panaudojus klasikinį būdą – morka panosėje ar lazda už nugaros – buvo užverbuotas Mundtas.

Dabar jau anglams rūpėjo, kad jo karjera būtų sėkminga. Mes dar nežinome, ar tai, kad Mundto rankomis buvo likviduoti antraeiliai agentai, buvo jų šeimininkų pastangos pakelti jo prestižą. Dėl Mundto jiems buvo negaila juos išduoti.

Mes neturime tokių įrodymų, tačiau tai liudija surinkta informacija.

Nuo 1960 metų, kai draugas Mundtas tapo kontržvalgybos skyriaus vadovu, iš viso pasaulio galų pradėjome gauti informaciją, kad į mūsų gretas įsivėlė aukštas pareigas užimantis šnipas. Jums visiems žinoma, kad tas šnipas buvo Karlas Rimekas. Kai jis buvo likviduotas, manėme, kad blogis pagaliau sunaikintas. Bet gautoji informacija buvo kitokia.

1960 metų pabaigoje vienas mūsų darbuotojas susitiko Libane su anglų Intelidžens Servis – žvalgybos tarnybos – pareigūnu. Vėliau sužinojome, kad tas darbuotojas pasiūlė jam išsamią informaciją apie du mūsų žvalgybos skyrius, kur anksčiau dirbo. Anglas apie tai pranešė į Londoną, tačiau ten pasiūlymą atmetė. Kodėl? Atsakymas labai paprastas – Londone jau buvo tokia informacija, be to, gerokai tikslesnė ir naujesnė.

Maždaug nuo 1960 metų vidurio mes neįtikėtinai greitai praradome daugelį mūsų darbuotojų užsienyje. Kartais priešai mėgino juos nukreipti prieš mus, tačiau nedažnai. Matyt, tas jiems buvo nenaudinga.

Ir štai 1961 metų pradžioje, jei gerai prisimenu, pagaliau mums pasisekė. Mes gavome, neaiškinsiu, kokiu būdu, visą duomenų sąrašą apie mūsų žvalgybą, kurį turėjo Intelidžens Servis. Duomenys buvo ne tik nepaprastai smulkūs, bet ir visiškai nauji. Parodžiau šį sąrašą Mundtui – savaime aišku – jis mano viršininkas. Mundtas pareiškė, kad jam tai nieko nuostabaus. Jis turi šį bei tą ištirti, o man nieko daryti nereikia, kad visko nesugadinčiau. Pasakysiu atvirai, kaip tik tada man į galvą ir toptelėjo neįtikėtina mintis – gal tik užuomina į mintį, kad su tuo kažkaip susijęs Mundtas, kad kaip tik jis ir teikia informaciją. Tiesą kalbant, buvo ir daugiau duomenų.

Ką čia ir sakyti, mažių mažiausia šnipinėjimu galima įtarti kontržvalgybos skyriaus viršininką. Tai tokia neįtikėtina mintis, kad nė vienas žmogus negalėtų ja patikėti, o tuo labiau pareikšti garsiai. Prisipažinsiu, aš ir pats neatleistinai ilgai svyravau, nors taip negalima buvo elgtis.

Ką gi, draugai, mūsų rankose lemiami įrodymai. Aš siūlau apklausti liudytoją, – jis atsisuko į salės galą. – Atveskite Limą.

Abu sargybiniai atsikėlė, ir Limas patraukė siauru, kokių dviejų pėdų pločio praėjimu į salikės vidurį. Sargybinis mostelėjo sustoti prie stalo. Fidleris stovėjo apie šešetą jardų nuo jo. Pirmoji kreipėsi pirmininkė.

– Prisistatykite, liudytojau, – pareikalavo ji.

– Alekas Limas.

– Amžius?

– Penkiasdešimt.

– Jūs vedęs?

– Ne.

– Bet buvote?

– Šiuo metu nevedęs.

– Jūsų profesija?

– Bibliotekininko padėjėjas.

– Bet anksčiau jūs buvote Intelidžens Servis darbuotojas, – nekantriai pertarė Fidleris.

– Taip, prieš kokius metus.

– Tribunolas susipažino su jūsų apklausos medžiaga, – tęsė Fidleris. – Norėčiau, kad jūs dar sykį papasakotumėt apie jūsų pokalbį su Piteriu Gijomu pernai, gegužės mėnesį.

– Tada, kai mes kalbėjomės apie Mundtą?

– Taip.

– Kaip jums esu sakęs, pokalbis vyko pagrindinėje kontoroje, Kembridžo aikštėje, Londone. Aš tiesiog susidūriau su Piteriu Gijomu koridoriuje. Žinojau, kad jis buvo susijęs su Fenano byla, ir paklausiau, kuo dabar užsiima Džordžas Smailis. Tada mes kalbėjomės apie velionį Diterį Frėjų ir Mundtą, šis prie to buvo prikišęs nagus. Piteris sakė, jog Mastonas, tuo metu mūsų vadovas, atrodo, visiškai netroško, kad Mundtas būtų sugautas.

– Kaip jūs galite tai paaiškinti?

– Žinojau, kad Mastonas, tiesą kalbant, sužlugdė Fenano bylą ir nenorėjo, kad, atsiradus Mundtui, į paviršių iškiltų visas purvas.

– Jei Mundtą būtų pagavę, ar jį būtų teisę pagal įstatymus? – toliau kamantinėjo pirmininkė.

– Priklausomai nuo to, kas jį būtų pagavęs. Jei policija, tai jis būtų buvęs perduotas Vidaus reikalų ministerijai ir jokia jėga nebūtų apgynusi jo nuo teismo.

– O jei žvalgyba? – klausinėjo Fidleris.

– Na, tada visai kitas reikalas. Aš manau, kad visų pirma jis būtų buvęs ištardytas, o po to būtų mėginę pakeisti jį į vieną iš mūsų žmonių. O gal tiesiog davę bilietą į vieną pusę.

– Ką tai reiškia?

– Paprasčiausiai būtų atsikratę jo.

– Likvidavę? – dabar klausinėjo tik Fidleris, o tribunolo nariai rūpestingai užsirašinėjo.

– Na, išties nežinau, aš niekad nebuvau į tai įsivėlęs.

– O ar jie negalėjo pamėginti jo užverbuoti?

– Taip, bet to nebuvo.

– Iš kur jūs žinote?

– Dėl Dievo meilės, aš jau šimtą kartų jums sakiau. Aš juk ne papūga. Aš vadovavau Berlyno tinklui ketverius metus. Jei Mundtas būtų mūsų agentas, aš žinočiau. Negalėčiau nežinoti.

– Gerai.

Fidleris, atrodo, buvo patenkintas atsakymais, nors kiti tribunolo nariai – lyg ir ne. Paskui jis grįžo prie „Riedulio" operacijos, liepė Limui dar kartą išdėstyti visas atsargumo priemones, numatytas šiai operacijai, papasakoti apie laiškus į Kopenhagos ir Helsinkio bankus ir gautąjį atsakymą.

Kreipdamasis į tribunolą Fidleris komentavo:

– Nežinau kodėl, tačiau mes negavome atsakymo iš Helsinkio. Leiskite priminti jums kai kurias smulkmenas. Limas padėjo pinigus į Kopenhagos banką birželio penkioliktąją. Tarp jums pateiktų dokumentų yra laiško nuorašas iš Skandinavijos karališkojo banko, čia Limas atidarė sąskaitą Roberto Lango pavarde. Tai dokumentas numeris 12. Matyti, kad visą sumą – dešimt tūkstančių dolerių – po savaitės pasiėmė kitas asmuo, galėjęs naudotis sąskaita. Manau, kad kaltinamasis, – Fidleris mostelėjo galva į Mundtą, – neprieštaraus, kad birželio 21-ąją buvo Kopenhagoje neva mūsų žvalgybos reikalais. Antrą sykį, – po pauzės tęsė Fidleris, – Limas nuvyko į Helsinkį padėti pinigų apie rugsėjo 24 dieną, – jis pažvelgė Mundtui tiesiai į veidą ir pakėlė toną. – O sausio trečiąją į Suomiją išvyko draugas Mundtas. Vėl tarytum mūsų žvalgybos reikalais.

Dabar buvo tylu. Pasisukęs į tribunolą, tylesniu, bet grėsmingu balsu Fidleris pasakė:

– Nejau jums dar neaišku, koks pagrįstas yra kaltinimas. Leiskite dar šį tą priminti. Liudytojau, – kreipėsi jis į Limą. – Berlyne jūs buvote glaudžiai susijęs su Karlu Rimeku, buvusiu

Jungtinės socialistų partijos prezidiumo sekretoriumi. Kokio pobūdžio buvo jūsų ryšys?

– Jis buvo mano agentas, kol jo nenužudė Mundto žmonės.

– Visiškai teisingai, jį nužudė Mundto žmonės. Vienas iš daugelio šnipų, kuriuos likvidavo Mundtas be jokios apklausos. Bet ar Rimekas nebuvo anglų slaptosios tarnybos agentas?

Limas linktelėjo.

– Apibūdinkite Rimeko susitikimą su žmogumi, kurį jūs vadinate Kontrolu.

– Kontrolas į Berlyną atvyko iš Londono vien pasimatyti su Rimeku. Karlas, manding, buvo vienas iš aktyviausių mūsų agentų, ir Kontrolas panoro su juo susitikti.

– Juo ir pasitikėjo labiau nei kitais?

– Taip, be abejo. Londone mėgo Karlą. Jis buvo vienas iš ištikiausių agentų. Kai Kontrolas atvyko į Berlyną, aš pasikviečiau Karlą į namus ir mes kartu pavakarieniavome. Tiesą sakant, aš nelabai troškau, kad Karlas ateitų, tik negalėjau pasakyti Kontrolui. Kaip čia jums geriau paaiškinus... Ten, Londone, jie toli, jiems visai kitaip atrodo. Bijojau, kad pasinaudojus kokiu nors juokingu pretekstu man iš po nosies nenudžiautų Karlo – iš jų visko gali tikėtis.

– Todėl jūs ir suorganizavote susitikimą trise? – mandagiai tęsė Fidleris. – Na, tai kaip vyko tas susitikimas?

– Kontrolas mane iš anksto įspėjo, kad norės penkiolikai minučių pasilikti vienudu su Rimeku. Todėl vakarienei įpusėjus aš pasisiūliau nueiti viskio, patraukiau pas de Jongą, išgėrėm porą taurelių, pasiskolinau butelį ir grįžau.

– Na, o ką jie? Kaip vyko pokalbis? Ar jie kalbėjosi ramiai? Ir apie ką?

– Man grįžus pokalbis, tiesą sakant, jau buvo pasibaigęs.

– Ačiū. Galite sėstis.

Limas sugrįžo į savo vietą. Fidleris pasisuko į trejetą tribunolo narių ir pradėjo:

– Pirmiausia keletas žodžių apie šnipą Rimeką, Karlą Rimeką, kuris buvo nušautas. Jūs turit informacijos apie visus duomenis, kuriuos jis suteikė Limui Berlyne, bent jau tai, ką prisimena Limas. Tai neįtikėtina išdavystė. Juk matote, kad Rimekas savo šeimininkams teikė išsamią ataskaitą apie visą žvalgybos sandarą ir darbą. Jei patikėtume Limu, Rimekas informuodavo net apie pačius slapčiausius dalykus, svarstomus mūsų sesijose. Dirbdamas prezidiumo sekretoriate jis perduodavo visų susirinkimų protokolus.

Tas jam buvo nesunku, nes jis pats protokoluodavo arba taisydavo protokolus. Bet kaip Rimekas gaudavo slapčiausius Abteilungo dokumentus? Čia jau visai kas kita. Kas 1959 metų gale pasiūlė Rimeką į Liaudies gynimo komitetą, prezidiumo pakomitetį, kuris koordinuoja ir kontroliuoja visą žvalgybos organų veiklą? Kas pasiūlė suteikti Rimekui privilegiją dirbti su žvalgybos dokumentacija? Kas kiekviename Rimeko karjeros žingsnyje nuo 1959 metų (kai Mundtas, jei pamenate, grįžo iš Anglijos) jį stumte stūmė į priekį ir rekomendavo pačioms atsakingiausioms pareigoms? Tai štai aš jums pasakysiu, – garsiai pareiškė Fidleris. – Buvo vienintelis žmogus, kuris dėl savo aukštos padėties galėjo dangstyti išdavikišką Rimeko veiklą: Hansas Diteris Mundtas! Prisiminkime, kaip Rimekas susisiekė su Vakarų žvalgyba Berlyne, kaip susirado de Jongo mašiną, kai šis iškylavo, ir pakišo fotojuostą. Ar ne nuostabu, kad jis turėjo tokią neklystančią nuojautą, tiesiog uoslę? Iš kur jis galėjo žinoti, kad susiras tą mašiną ir būtent tą dieną? Rimekas neturėjo mašinos, tad negalėjo sekti de Jongo nuo jo buto Vakarų Berly-

ne. Jis galėjo sužinoti tai tik vienu būdu – ogi per mūsų Saugumo policiją, kuri įprasta tvarka informavo apie de Jongo mašiną, važiuojančią per kontrolės postą neutralioje zonoje. Ta informacija buvo prieinama Mundtui, ir Mundtas padarė taip, kad ji būtų prieinama ir Rimekui. Štai ir aiškėja Hanso Diterio Mundto byla! Aš drąsiai galiu pareikšti, kad Rimekas buvo jo statytinis ir palaikė ryšį su šeimininkais imperialistais, – Fidleris padarė pauzę ir tęsė toliau, jau ramiau. – Mundtas – Rimekas – Limas. Štai kaip veikė ši šnipų grandinė. Na, o tai, kad Limas nieko nežinojo apie Mundto veiklą, labai paprastai paaiškinama: viena grandis ir neturi žinoti apie kitą, tai kiekvienos žvalgybos veiklos aksioma. Tai, kad Limas nebuvo informuotas apie Mundtą, tik dar kartą įrodo, jog Londone dirba tikri profesionalai.

Jūs žinote, kad operacija „Riedulys“ buvo vykdoma ypač slaptai, o Limo žinios apie skyrių, vadovaujamą Piterio Gijomo, kur, kaip skelbiama, buvo analizuojama ekonominio pobūdžio informacija – gana skurdžios. Vis dėlto Limas žinojo, kad šio skyriaus darbuotojams buvo gana nesunkiai prieinama informacija apie „Riedulio“ operaciją. Norėčiau priminti ir tai, kad Piteris Gijomas kadaise tyrė Mundto veiklą Anglijoje.

Jaunasis vyras prie stalo pakėlė pieštuką, pažvelgė į jį savo sunkiu šaltų akių žvilgsniu ir paklausė:

– Tai kam tada Mundtui prireikė likviduoti Rimeką, jei šis buvo jo agentas?

– Jis neturėjo kitos išeities. Jis buvo jau įtariamas. Jo meilužė turėjo pernelyg ilgą liežuvį ir prasiplepėjo. Mundtas patarė Rimekui bėgti ir liepė nušauti Rimeką vos tik pastebėjus, taip ir išvengė demaskavimo. Vėliau buvo nužudyta ir Rimeko meilužė.

Norėčiau atkreipti jūsų dėmesį į Mundto taktiką. Tada, kai jis 1959 metais sugrįžo į Vokietiją, anglai lūkuriavo. Mundtas dar turėjo įrodyti, kad sutinka bendradarbiauti. Todėl jie instruktavo jį, išmokėjo pinigų ir laukė rezultatų. Anuo metu Mundtas dar neužėmė aukšto posto nei žvalgyboje, nei partijoje, bet jis daug matė ir žinojo, ir pradėjo siųsti informaciją. Matyt, jis tiesiogiai perduodavo informaciją savo šeimininkams trumpų išvykų į Vakarų Berlyną ar Skandinaviją metu. Pradžioje anglai, ko gero, žvelgė į jį įtariai – o kas elgtųsi kitaip? Jie lygino informaciją, gautą iš jo, su kita, greičiausiai bijojo, kad nebūtų dvigubo žaidimo. Tačiau pamažėle suprato, kad užtiko aukso gyslą. Mundtas puikiai dirbo ir pelnė jų pasitikėjimą. Pradžioje, draugai, aš manau, – tai tik mano hipotezė, nors ji pagrįsta ilgais tyrimais ir Limo informacija, – anglai nesiryžo kurti atskiro tinklo vien Mundtui ir leido jam naršyti tarsi kokiam vienišam vilkui, susisiekdavo su juo tiesiogiai, perduodavo instrukcijas ir mokėjo slapta nuo Berlyno organizacijos. Londone vėliau buvo įkurtas nedidelis skyrius, kuriam vadovavo Piteris Gijomas (o Gijomas kaip tik ir užverbavo Mundtą), ir apie šio skyriaus darbą žinojo tik nedaugelis žmonių pačios Intelidžens Servis viduje. Mundto paslaugoms apmokėti buvo sumanyta net speciali sistema, vadinama „Rieduliu“, ir šitaip anglai jam mokėjo, aišku, prieš tai nuosekliai patikrinę gautus duomenis. Dabar jūs turite suprasti, kodėl Limas nieko nežinojo apie Mundtą, nors iš tikrųjų – *jis ne tik pats mokėjo jam, bet ir perdavinėjo informaciją, gautą per Rimeką.* 1959 metų pabaigoje Mundtas pranešė savo šeimininkams, kad jis surado prezidiume žmogų, kuris bus jo tarpininku.

Kaip jį susirado Mundtas? Kaip ryžosi išsiaiškinti, ar anas norės su juo bendradarbiauti? Reikia įvertinti tai, kad Mundto

padėtis buvo ypatinga: jam buvo prieinama visa įslaptinta informacija, jis galėdavo liepti sekti žmogų, klausytis jo telefono pokalbių, skaityti svetimus laiškus, tardyti, ką tik užsigeis – žodžiu, kiekvieno asmeninis gyvenimas buvo kaip ant delno. Be to, – Fidlerio balsas net sudrebėjo iš pasipiktinimo, – jam buvo visiškai nesunku nukreipti nuo savęs kiekvieną įtarimą. Taip jis prieš savo liaudį atkreipė ginklą, kuris buvo skirtas jai ginti, – nesunkiai perėjęs prie senosios, ramios kalbos manieros, Fidleris tęsė: – Dabar jūs matėte, kaip veikė Londonas. Griežčiausiai užslaptinę Mundto vardą, jie per Rimeką netiesiogiai jį susiejo su savo žmonėmis Berlyne – de Jongu ir Limu. Tą patvirtina ir Limo parodymai. Dabar jūs galite įvertinti visą Mundto išdavystės mastą, – jis atsisuko ir, žvelgdamas Mundtui tiesiai veidan, sušuko: – Štai jis, išdavikas ir sabotuotojas! Štai žmogus, pardavęs savo liaudį! Aš beveik baigiau, – ramiai tęsė jis. – Man belieka pridurti tik viena. Šalindamas visus tuos, kas galėjo atskleisti tikrąjį jo veidą, Mundtas užsitarnavo nuoseklaus ir lojalaus liaudies gynėjo reputaciją. Liaudies vardu jis žudė, kad pridengtų fašistinę savo prigimtį, savo karjeristo siekius. Štai kodėl, padaręs viską, kad apsaugotų Karlą Rimeką nuo mažiausio įtarimo, bet pamatęs, kad tai nieko nepadės, jis liepė nušauti šį, vos pamačius, kaip šunį. Taip pat jis liepė nužudyti ir jo meilužę. Kai teiksite savo išvadą prezidiumui, nepamirškite žvėriškos šio išgamos prigimties. Mirtis – pati švelniausia bausmė, kurios jis nusipelnė.

Liudytojas

Pirmininkė pasisuko į mažąjį žmogų juoda eilute, sėdintį priešais Fidlerį.

– Draugas Kardenai, dabar žodis suteikiamas jums. Jūs ėmėtės ginti Mundtą. Ar norite ko nors paklausti liudytoją Limą?

– Taip, taip, vieną minutę, – atsakė Kardenas, lėtai keldamasis ir taisydamasis auksinius savo akinių rėmelius. Trumpas, kiek kaimiškas veidas, žili plaukai, kresna figūra. – Draugas Mundtas norėtų pareikšti, – pradėjo jis maloniu balsu, – kad Limo liudijimas yra perdėm melagingas, ir draugas Fidleris sąmoningai ar per nesusipratimą dalyvauja sąmoksle siekiant sunaikinti mūsų žvalgybą ir apjuodinti socialistinės valstybės saugumo organus. Mes neneigiame, kad Karlas Rimekas buvo anglų šnipas – tai jau įrodytas faktas. Mes neigiame, kad draugas Mundtas buvo susijęs su juo ir gaudavo pinigų už mūsų partijos išdavimą. Galime pareikšti, kad objektyvių įrodymų tam nėra ir nesulaikomas valdžios troškimas visiškai apakino draugą Fidlerį – jis nebegali sveikai protauti. Mes norime pareikšti, kad grįžęs iš Berlyno į Londoną Limas pradėjo vaidinti komediją, vaizduodamas visiškai smukusį žmogų, girtuoklį, susipainiojusį skolose. Tyčia daugelio žmonių akivaizdoje jis sumušė krautuvininką, tyčia vaizdavo savo menamą neapykantą amerikiečiams – ir visa tik tam, kad juo su-

sidomėtų mūsų žvalgyba. Mes manom, kad anglų žvalgyba falsifikavo faktus, kad kaltinimai prieš draugą Mundtą atrodytų kuo įtikinamesni: tai ir pinigų mokėjimas per užsienio bankus, išmokant kaip tik tuo metu, kai ten lankėsi draugas Mundtas, ir Limo aiškinimai, ką jis girdėjęs kitus sakant, ką sakęs Piteris Gijomas, ką kalbėjo Kontrolas su Rimeku slapto pasimatymo metu, atseit, ko Limas pats negalėjo girdėti, nes ėjo viskio, žodžiu, ištisa virtinė iš anksto išgalvotų įrodymų, kuriuos draugas Fidleris – o jo garbėtroška taip vikriai pasinaudojo anglų žvalgyba – priėmė už tikrą pinigą, kartu tapdamas šio baisaus sąmokslo bendrininku.

Sąmokslu buvo siekiama pražudyti, o tiksliau – nužudyti (nes dabar iškilo tiesioginė grėsmė draugo Mundto gyvybei) vieną ištikimiausių mūsų Tėvynės gynėjų. Nenuostabu, kad anglai, kurie nuo seno garsėja kaip sabotažo ir pogrindinės veiklos specialistai, prekiaujantys žmonių gyvybėmis, sugalvojo šį beviltišką sąmokslą.

O kas jiems beliko dabar, kai Berlyną perskyrė įtvirtinimai ir Vakarų šnipai nebegali laisvai pas mus patekti? Mes tapome jų sąmokslo auka. Geriausiu atveju draugas Fidleris prasikalto padaręs nepaprastai rimtą klaidą, o blogiausiu – tapęs imperialistinio šnipų tinklo bendrininku. Jis iš visų jėgų stengiasi sugriauti darbo žmonių valstybės saugumo sistemą ir pralieti nekaltų piliečių kraują. Ir mes turime liudytoją, – jis nuolankiai linktelėjo tribunolui. – Taip, taip, mes taip pat turime liudytoją. Nejau jūs manote, kad draugas Mundtas nebuvo informuotas apie Fidlerio kėslus? Nejau jūs rimtai galėjote taip pagalvoti? Jau daug laiko draugas Mundtas seka liguistą Fidlerio minčių eigą. Kas leido Anglijoje susisiekti su Limu? Draugas Mundtas, pats, asmeniškai. Argi jūs galvojate, kad jis būtų sutikęs taip

rizikuoti, jei būtų įsipainiojęs į kažkokią tamsią istoriją. O gal jums atrodo, kad ataskaitas apie pirmąją Limo apklausą Hagoje draugas Mundtas išmetė į šiukšlių krepšį neskaitęs? Gal jums atrodo, kad atvykus Limui į mūsų šalį ir Fidleriui pradėjus jo tardymą, informacija nutrūko? Ar manote, kad draugas Mundtas toks bukagalvis, kad net nesusimąstė apie Fidlerio elgesį? Mundtui pakako tik pasižiūrėti į pirmąją Piterso informaciją iš Hagos, ir jis išsyk suprato, kuo čia kvepia! Limo kelionės į Kopenhagą ir Helsinkį sutapo su laiku, kai Danijoje ir Suomijoje lankėsi draugas Mundtas. Nepamirškite, kad Mundtas apie tai sužinojo anksčiau už Fidlerį. Mundtas juk taip pat ieškojo šnipo mūsų žvalgybos gretose...

Taigi Limui atvykus į Demokratinę Vokietiją, Mundtas su vis didėjančiu susidomėjimu sekė, kaip vikriai Limas skatina Fidlerio įtarumą, – tai pareikš kokią aiškių aiškiausią užuominą, tai kokią nors netiesioginę nuorodą, – niekad nepersūdydamas, be tiesioginio šiurkštaus spaudimo, atsitiktinai tarstels žodelį vieno pokalbio metu, kažką nutylės vėliau... O dirva jau parengta: va jums ir žmogus iš Libano, mistinė figūra, kuria remiasi Fidleris, patvirtina, kad mūsų žvalgybos viduje veikia aukštą padėtį užimantis šnipas...

Anglai šią operaciją sumanė nuostabiai. Taip, svarstė jie, mes praradome Rimeką, tai padarysim taip, kad šis mūsų praradimas taptų neįtikėtinu laimėjimu. Taip jie, padedami Fidlerio, planavo nužudyti draugą Mundtą. Bet draugas Mundtas ėmėsi atsargumo priemonių. Jis skrupulingai surinko informaciją iš Londono. Jis ištyrė kiekvieną detalę apie tą dvigubą misterio Limo gyvenimą Londone. Beisvoteryje. Draugas Mundtas ieškojo kokios nors žmogiškos silpnybės šioje beveik antžmogiškos klastos grandinėje.

Jis manė, kad kur nors pasiseks pakelti dvigubo Limo gyvenimo skraistę. Kažkokia detalė turi nesiderinti su pinigų stoka, girtuoklyste, degradacija, arba, labiausiai tikėtina, – su jo vienatve. Limas privalėjo turėti kokį artimą žmogų ar meilužę, kuriam jis būtų atvėręs giliai užslėptą savo dvasios dalelytę, ieškodamas žmogiško bendravimo šilumos. Ir draugas pasirodė teisus, pamatysite. Limas, tas patyręs, treniruotas žvalgybos darbuotojas, taip elementariai suklydo, pasidavė žmogiškam silpnumui, kad... – Kardenas nusišypsojo. – Jūs tai dar išgirsite, tik kiek vėliau. Mundtas pasirūpino liudytoju. Nuostabus atsargumas. Kardeno akyse sužibo ugnelė, lyg jis būtų rengęsis nusišypsoti, kartu melsdamas atleidimo už nekaltą juoką.

– Na, o dabar norėčiau, jeigu galima, pateikti keletą klausimų mūsų priverstiniam kaltintojui, misteriui Alekui Limui. Sakykite, – pradėjo jis, – jūs pasiturintis žmogus?

– Nekalbėkit niekų, – atkirto Limas. – Jums žinoma, kada mane pasičiupo, visai nugrimzdusį dugnan.

– Taip, meistriškai, – patvirtino Kardenas. – Kitaip tariant, neturit nė grašio.

– Jūs teisus.

– O ar turite draugų, kurie galėtų paskolinti ar tiesiog duoti jums pinigų? Mokėtų jūsų skolas?

– Jei aš turėčiau tokių draugų, manęs čia nebūtų.

– Vadinasi, nė vieno draugo? Ir jūs net neįsivaizduojat, kad atsirastų koks nors kilnus geradarys, kurį jūs galbūt jau pamiršote, kuris stengtųsi padėti jums atsistoti ant kojų... atsiskaitytų su jūsų kreditoriais ir panašiai?

– Ne.

– Kitas klausimas. Ar jūs pažįstate Džordžą Smailį?

– Aišku, pažįstu. Jis dirbo Kembridžo aikštėje.

– Bet dabar jis paliko Intelidžens Servis?

– Taip, po Fenano bylos.

– Na taip, ta pati byla, su kuria buvo susijęs Mundtas. Ar jūs po to matėte Smailį?

– Kartą ar du.

– O tada, kai jūs pats iš ten išėjote?

– Ne, – atrėžė trumpai pagalvojęs Limas.

– Jis neaplankė jūsų kalėjime?

– Ne, niekas manęs nelankė.

– O prieš jums patenkant į kalėjimą?

– Ne.

– Ar tada, kai išėjote iš kalėjimo, tą dieną, jus susirado žmogus, pavarde Ešas?

– Taip.

– Jūs buvote su juo restorane Soho. Kur jūs ėjote, kai išsiskyrėte?

– Neprisimenu. Matyt, užėjau į kažkokią aludę. Ko gero.

– Leiskite jums pagelbėti. Jūs patraukėte į Flit Strytą ir įsėdote į autobusą. Jūs mėtėte pėdas važinėdamas autobusu, metro ir tada įsėdot į kažkieno mašiną. Sakyčiau, ne itin kruopščiai elgiasi žmogus su tokiu patyrimu. Nuvykot į Čelsį. Ar dabar pamenate? Aš galiu parodyti jums ataskaitą apie tai.

– Gal ir taip. Na ir ką gi?

– Būtent tai, kad Džordžas Smailis gyvena kaip tik Beisvoterio gatvėje prieš Kings Roudą. Jūsų mašina pasuko į Beisvoterio gatvę, taip pranešė mūsų agentas, ir jūs išlipote prie 9-ojo numerio. Šis namas priklauso Smailiui.

– Niekai, – pareiškė Limas, – man atrodo, kad aš nuvažiavau į „Aštuonetą varpelių“, savo mėgstamiausią aludę.

– Privačia mašina?

– Vėl nesąmonės. Man regis, aš važiavau taksi. Kai turiu pinigų, mėgstu juos leisti.

– Tai kam jūs taip mėtėte pėdas?

– Tai paprasčiausia „antis“. Gal jūsų žmonės vaikėsi visai ką kitą – taip dažnai būna.

– Na gerai, grįžkim prie pirmojo mano klausimo. Ar jūs galite įsivaizduoti, kad Smailis domėtųsi jumis, kai jūs palikote Kembridžo aikštę?

– Na, ne!

– Sakykim, domėjosi jūsų materialine padėtimi tada, kai patekote į kalėjimą, o gal jis norėjo aplankyti jus po susitikimo su Ešu?

– Ne, ir net neįsivaizduoju, kur jūs lenkiate, Kardenai. Net atsakau tiesiai – ne. Jei pažinotumėte Smailį, tai neklaustumėte. Mes tokie skirtingi, kiek tai apskritai įmanoma.

Kardenas, matyt, buvo patenkintas atsakymu ir šypsodamasis, linkčiodamas pats sau, pasitaisė akinius, paskui pradėjo raustis popieriuose.

– O beje, – paklausė jis, lyg šį tą prisiminęs, – kiek jūs turėjot pinigų, kai prašėt krautuvininką duoti jums kreditan?

– Nė kiek, – nerūpestingai atrėžė Limas. – Aš jau kokią savaitę buvau visiškai tuščias. O gal ir ilgiau, jei pagalvojus.

– Tai iš ko gi gyvenot?

– Valgiau, kas pakliuvo. Paskui susirgau – karščiavau. Kokią savaitę apskritai nieko negalėjau praryti. Matyt, todėl buvau kiek užsiutęs. Tiesiog to buvo jau per daug.

– Bet jums dar liko skolingi bibliotekoje, ar ne?

– O šitą iš kur žinote? – piktai nutraukė jį Limas. – Ką jūs...

– Tai kodėl jūs nenuėjot jums priklausančio atlyginimo? Tada ir skolon nebūtų reikėję prašyti. Ar ne, Limai?

Limas gūžtelėjo pečiais.

– Nepamenu. Gal dėl to, kad šeštadienio rytą biblioteka nedirba.

– Suprantu. Jūs tikras, kad šeštadienio rytą biblioteka nedirba?

– Ne. Tiesiog taip manau.

– Puiku. Dėkoju. Tai ir viskas, ką aš norėjau sužinoti.

Limas sėdėjo savo vietoje, kai atsivėrė durys ir įėjo moteris. Kresna, negraži, su antsiuvais ant pilkų marškinių rankovių. Už jos stovėjo Liz.

Pirmininkė

Liz lėtai įėjo į salę, žvalgydamasi aplinkui plačiai išplėtusi akis, tarsi iki galo neprabudęs vaikas, žengiantis į ryškiai apšviestą kambarį. Limas buvo pamiršęs, kokia ji jauna. Pastebėjusi jį tarp dviejų sargybinių, Liz sustojo lyg įkasta.

– Alekas.

Prižiūrėtoja paėmė ją už rankos ir nuvedė ten, kur ką tik stovėjo Limas. Salėje pasidarė visiškai tylu.

– Koks tavo vardas, vaikeli? – griežtai paklausė pirmininkė.

Liz neatsakė. Ilgos rankos nevalingai karojo, pirštai ištiesti.

– Koks tavo vardas? – garsiai pakartojo ji.

– Elizabet Gold.

– Tai jūs Anglijos komunistų partijos narė?

– Taip.

– Šiuo metu apsistojote Leipcige?

– Taip.

– Kada įstojot į partiją?

– Tūkstantis devyni šimtai penkiasdešimt penktaisiais. Ne – penkiasdešimt ketvirtaisiais. Atrodo, tai buvo...

Ji nebaigė dėl traukiamo baldo girgždesio ir kimaus Limo šūksmo, užpildžiusio visą patalpą.

– Niekšai jūs! Palikite ją ramybėje!

Liz nustėrusi atsigrįžo ir pamatė jį bestovintį, baltu it drobė veidu sruveno kraujas, drabužiai sutaršyti – sargybinis taip vožė jam kumščiu, kad Limas vos nepargriuvo; dabar jau sargai kaip vanagai puolė jį ir užsuko rankas už nugaros. Galva nusviro ant krūtinės, bet tuoj pat truktelėjo šonan nuo baisaus skausmo.

– Jei dar triukšmaus, išveskite, – liepė pirmininkė ir grasindama linktelėjo Limui. – Galėsite pasisakyti vėliau, jei norėsite. Reikia palaukti. – Tada atsisuko į Liz ir griežtai pareikalavo: – Tai ką, nejau jūs iš tikrųjų neprisimenate, kada įstojote į partiją?

Liz nieko neatsakė. Pirmininkė patraukė pečiais, tada pasilenkė priekin, kad galėtų geriau įžiūrėti Liz, ir pagaliau pasakė:

– Elizabet, ar jums kada nors partinėje organizacijoje aiškino apie būtinumą išlaikyti paslaptį?

Liz linktelėjo.

– Tikiuosi, jog tau buvo aiškinama, kad partijos draugų negalima klausinėti, kaip organizuojamas jų partinis darbas?

Liz vėl linktelėjo.

– Taip, – pasakė ji, – žinoma.

– Šiandien mes įsitikinsime, kaip tu laikeisi šių principų. Tau pačiai būtų geriau, neabejotinai geriau, jei nieko nežinotum. Visiškai nieko, – ji patylėjo. Po to reikšmingai pridūrė: – Manykim, kad to pakaks. Mes, visi trys, sėdį prie šio stalo, esame aukšti partijos pareigūnai. Veikiame įgalioti prezidiumo ir vadovaujamės mūsų partijos saugumo interesais. Būtina, kad tu atsakytum į keletą klausimų, ir tavo atsakymai yra labai svarbūs. Jei atsakysi sąžiningai ir atvirai, tai padėsi socializmo reikalui.

– Bet kas, – sušnibždėjo Liz, – kas yra teisiamasis? Ką padarė Alekas?

Pirmininkė pažvairavo į Mundtą ir pasakė:

– Galbūt teisiamojo apskritai nėra. Čia ir esmė. Kaltintojas pats gali tapti teisiamuoju. Visiškai nesvarbu, kas kaltinamas. Tai, kad tu nežinai visko, kaip tik ir garantuoja, kad būsi nešališkas liudytojas.

Trumpa tylos akimirka nusklendė per kambarį, ir tada Liz paklausė taip tyliai, kad net pirmininkė turėjo pasukti galvą, kad išgirstų jos žodžius:

– Tai Alekas? Tai Limas?

– Aš juk tau sakiau, – griežtai pakartojo moteris, – tau pačiai būtų geriau nieko nežinoti. Pasakyk tiesą ir galėsi eiti. Tai pats protingiausias dalykas, ką tu gali padaryti.

Matyt, Liz kažką sušnabždėjo, ko kiti nesugebėjo išgirsti, nes pirmininkė vėl palinko į priekį ir beveik piktai pareiškė:

– Klausyk, vaikeli, tu nori išvažiuoti namo? Daryk, ką aš tau sakau ir galėsi keliauti. Bet jei tu... – ji nebaigė frazės ir pirštu parodė į Kardeną: – Šis draugas nori pateikti tau keletą klausimų. Nedaug. Atsakysi ir galėsi važiuoti. Tik sakyk tiesą.

Kardenas vėl stovėjo, šypsodamasis savo miela zakristijono šypsena.

– Elizabet, – paklausė jis, – ar Alekas Limas buvo tavo meilužis?

Ji linktelėjo.

– Jūs susipažinote bibliotekoje Beisvoteryje, kur dirbai?

– Taip.

– Iki tol tu jo nepažinojai?

Liz pakratė galvą.

– Ar tu turėjai daug meilužių, Elizabet?

Niekas neišgirdo, ką ji atsakė, nes tuo metu Limas riktelėjo:

– Na ir kiaulė gi tu, Kardenai!

Liz atsisuko ir aiškiai pasakė:

– Baik, Alekai, nes tave išves.

– Taip, – sausai patvirtino pirmininkė, – išves.

– Pasakyk man, – švelniai tęsė Kardenas, – ar Alekas buvo komunistas?

– Ne.

– O ar jis žinojo, kad tu komunistė?

– Taip, aš jam pasakiau.

– Tai ką jis pasakė, kai sužinojo, Elizabet?

Ji nežinojo, meluoti ar sakyti tiesą – štai kur siaubas. Klausimai pylėsi vienas po kito taip greitai, kad ji neturėjo jokios galimybės pagalvoti. Jie visą laiką klausinėja, nenuleidžia nuo jos akių, laukia atsakymų, gaudo kiekvieną žodį, ieško užslėptos prasmės, ir ji atsitiktinai gali pražudyti Aleką nežinodama, ką jai reikia sakyti. Vienas nejučiom išsprūdęs žodis – ir Alekas žuvęs. Ji nė kiek neabejojo, kad jam gresia pavojus.

– Tai vis dėlto, ką jis pasakė? – pakartojo Kardenas.

– Jis juokėsi. Jis buvo aukščiau viso šito.

– Tu taip manai?

– Žinoma.

Tas jaunasis prie teisėjų stalo prabilo antrą sykį, jo akys vis dar buvo pusiau primerktos:

– Ar tu tiki, kad protingas žmogus gali objektyviai įvertinti istoriją? Būti aukščiau dialektikos ir istorijos raidos dėsnių?

– Nežinau. Aš tiesiog taip pagalvojau, ir viskas.

– Nesvarbu, – vėl prabilo Kardenas. – Pasakyk man, ar Limas yra iš tokių žmonių, kurie džiaugiasi gyvenimu? Na, mėgsta juokauti, būna geros nuotaikos ir panašiai?

– Ne, jis net šypsosi retai.

– Bet jis juokėsi, kai sužinojo, kas esi Komunistų partijos narė. Ar žinai kodėl?

– Manau, kad jis niekino partiją.

– O gal neapkentė? – lyg tarp kitko pasidomėjo Kardenas.

– Nežinau, – visiškai prarasdama viltį atsakė Liz.

– Na, tavo nuomone, ar jam būdinga vieniems dalykams justi gilią simpatiją, o kitiems – antipatiją?

– Manau, kad ne.

– Bet jis vis dėlto užpuolė krautuvininką. Kas jam atsitiko?

Liz staiga išgaravo visas pasitikėjimas Kardenu, kurį ji pajuto iš pradžių, simpatija švelniam balsui ir geraširdiškam veidui.

– Nežinau, – atsakė ji.

– Bet tu pagalvojai apie tai?

– Taip.

– Gerai. Na, ir ką gi tu galvojai?

– Nieko, – vangiu balsu atsakė ji.

Kardenas pažvelgė į ją įdėmiai, net kiek nusivylęs, lyg ji būtų pamiršusi „Tėve mūsų".

– O ar tu žinojai, – pradėjo jis tokiu tonu, lyg tas būtų buvę savaime suprantama, – kad Limas ketina sumušti krautuvininką?

– Ne, – atsakė Liz, gal kiek per skubiai, nes Kardenas pažvelgė į ją kiek smalsiai ir net ironiškai nusišypsojo.

– O iki dabar, iki šios dienos, kada tu matei Limą paskutinį kartą? – galiausiai paklausė jis.

– Aš nemačiau jo nuo tada, kai jis pateko į kalėjimą, – atsakė Liz.

– Bet prieš jam patenkant į kalėjimą, kada paskutinįjį kartą jį matei? – balsas skambėjo maloniai, bet atkakliai.

Stovėti nusigrįžus nuo teismo salės Liz buvo tikra kankynė. Ji degte degė noru atsisukti ir pažiūrėti į Limą, galbūt jo veide pasisektų įžvelgti kokią nors užuominą, kaip jai dera atsakinėti. Ji nepasitikėjo savo jėgomis. Tie klausimai, įtarinėjimai, viskas

susiję su kažkokiu kaltinimu, o ji net nežino, apie ką kalbama. Jiems tikriausiai aišku, kad užvis labiausiai ji norėtų išgelbėti Aleką, kad jai baisu, bet niekas neateina jai į pagalbą. Kodėl niekas neištiesia jai rankos?..

– Elizabet, tai kada jūs paskutinį kartą matėtės su Limu, žinoma, neturiu omeny šios dienos?

Vėl tas balsas. Kaip ji nekenčia to saldžiai šleikštaus balso.

– Vakare, prieš tai, kai viskas įvyko, – atsakė ji, – prieš tai, kai jis susimušė su misteriu Fordu.

– Susimušė? Ką tu, Elizabet! Krautuvininkas net nespėjo atsakyti į smūgį. Jis neturėjo jokio šanso. Limas pasielgė gana nesportiškai! – nusijuokė Kardenas, ir jo juokas atrodė dar kraupesnis, nes niekas nesijuokė kartu.

– Pasakykit, o kur jūs matėtės su Limu aną vakarą?

– Jo bute. Jis sirgo ir nėjo į darbą, gulėjo lovoje. Aš atėjau pagaminti jam maisto.

– Ir nupirkote produktų?

– Taip.

– Jūs išties labai maloni. Matyt, išleidote gausybę pinigų? – užjaučiamai pasiteiravo Kardenas. – Jūs turėjote pakankamai lėšų jam išlaikyti?

– Jis nebuvo mano išlaikytinis. Jis davė man pinigų. Alekas...

– O, – užsidegė Kardenas, – vadinasi, jis turėjo pinigų?

„O, Dieve, – galvojo Liz, – o Dieve, o brangusis Dieve, ką man dabar sakyti?“

– Šiek tiek, – skubiai atsakė ji. – Aš prisimenu, visiškai nedaug. Gal svarą, gal du, ne daugiau. Daugiau jis neturėjo. Jis net negalėjo apsimokėti savo sąskaitų už elektrą ir buto nuomą. Jos buvo apmokėtos vėliau vieno iš jo draugų. Kažkoks draugas sumokėjo, ne Alekas.

– Aišku, – ramiai tarė Kardenas, – mokėjo draugas. Tiesiog atėjo ir apmokėjo sąskaitas. Vien tam ir atėjo. Senas Limo draugas, pažinojęs jį dar prieš persikeliant į Beisvoterį. O ar jums apskritai kada nors teko jį matyti, Elizabet?

Ji pakratė galvą.

– Suprantu. O kokias dar sąskaitas apmokėjo tas gerasis draugužis?

– Na... Nežinau.

– Kodėl tu taip dvejoji?

– Sakiau, kad nežinau, – karštai prieštaravo Liz.

– Bet pradžioje tu svyravai, – spyrėsi Kardenas. – Štai ir norėčiau žinoti, ar tu ko nors neslepi.

– Ne.

– Ar Limas kada nors pasakojo apie šį savo draugą? Draugą, kuris turėjo pinigų ir žinojo, kur gyvena Limas?

– Jis niekad net neužsiminė apie jį. Ir apskritai, man regis, jis neturėjo jokių draugų.

– Ak štai kaip.

Salėje tapo tylu kaip kape. Siaubas apėmė Liz, nes ji lyg aklas vaikas buvo atkirsta nuo tų, kurie ją stebėjo. Jie galėjo vertinti jos atsakymus pagal kažkokį nežinomą standartą, o ji iš šios siaubingos tylos negalėjo išgauti nė mažiausios užuominos, kad sužinotų, ko jie nori iš jos.

– Koks tavo atlyginimas, Elizabet?

– Šeši svarai per savaitę.

– Ar turi kokių nors santaupų?

– Nedaug. Keletą svarų.

– Kiek moki už butą?

– Penkiasdešimt šilingų per savaitę.

– Brangoka. Ar ne, Elizabet? Ar pastaruoju metu tu mokėjai už butą?

Ji bejėgiškai pakratė galvą.

– Kodėl gi? – toliau klausinėjo Kardenas. – Nebuvo pinigų?

– Kažkas sumokėjo nuomą į priekį už mane, – sušnibždėjo ji. – Kažkas sumokėjo ir atsiuntė man sąskaitą.

– Kas?

– Nežinau, – jos veidu pasruvo ašaros. – Nežinau... Prašau, nebeklausinėkite manęs daugiau. Aš nežinau, kas ją atsiuntė. Sąskaita iš banko Sityje... Tai buvo prieš šešias savaites... Kažkokia labdaringa organizacija... Sumokėjo tūkstantį svarų. Prisiekiu, aš nežinau, kas... Jie sakė, tai labdaringa parama... Dabar jūs žinote viską... Sakykit man, kas...

Ji pravirko užsidengusi veidą rankomis, vis dar nusisukusi nuo salės. Pečiai drebėjo nuo kūkčiojimo. Niekas nepajudėjo. Pagaliau ji nuleido rankas, bet stovėjo, nežiūrėdama į susirinkusiuosius.

– Tai kodėl jūs neišsiaiškinote tiksliau? – lyg niekur nieko toliau klausinėjo Kardenas. – Ką, jūs įpratusi gauti tokių dovanėlių? Tūkstantis svarų nežinia nuo ko?

Ji nieko nepasakė, ir Kardenas tęsė toliau:

– Tu nesidomėjai, nes atspėjai. Ar ne?

Vėl užsidengusi veidą rankomis, ji linktelėjo.

– Tu spėjai, kad tai nuo Limo ar Limo draugų. Juk taip?

– Taip, – išspaudė ji. – Gatvėje kažkas sakė, kad krautuvininkas gavo iš kažkur pinigų – jau po teismo. Kalbėjo, kad tai buvo gana nemaža suma, ir aš pagalvojau, kad, matyt, tai anas Aleko draugas...

– Kaip keista, – tarstelėjo Kardenas lyg pats sau. – Labai keista! Sakyk man, Elizabet, ar kas nors buvo su jumis susitikęs po to, kai Limą pasodino?

– Ne, – sumelavo ji.

Dabar ji žinojo, buvo visiškai tikra, kad jie norėjo kažkuo pakenkti Alekui, matyt, dėl jo draugų pinigų, gal dėl to krautuvininko...

– Tu įsitikinusi? – dar kartą paklausė Kardenas, ir jo antakiai pakilo virš auksinių akinių rėmelių.

– Taip.

– O tavo kaimynas, Elizabet, – kantriai tęsė Kardenas, – pasakojo, kad pas tave lankėsi vyrai – du vyrai – netrukus po to, kai Alekas buvo nuteistas. Gal tai buvo tiesiog tavo meilužiai? Atsitiktiniai meilužiai, kaip Limas, kurie duodavo tau pinigų?

– Alekas nebuvo atsitiktinis meilužis! – sušuko ji. – Kaip jūs galite...

– Bet jis juk duodavo tau pinigų. O ar tie vyrai taip pat duodavo tau pinigų?

– O Dieve! – aimanavo ji. – Neklausinėkite taip!

– Tai kas jie buvo? – ji neatsakė, tada Kardenas jai riktelėjo, gana netikėtai. Tai buvo pirmas sykis, kai jis pakėlė toną. – Kas?!

– Nežinau. Jie atvažiavo mašina. Aleko draugai.

– Taigi draugai? Ko jie norėjo?

– Nežinau. Klausinėjo, ką pasakojo man Alekas. Prašė susisiekti su jais, jeigu...

– Kaip?! Kaip jie prašė susisiekti su jais?

Pagaliau ji atsakė.

– Jis gyvena Čelsyje... Jo pavardė Smailis... Džordžas Smailis... Man reikėjo jam paskambinti...

– Ir tu paskambinai?

– Ne!

Kardenas padėjo aplankalą su popieriais ant stalo. Buvo tylu lyg kapinyne. Parodęs į Limą, Kardenas, nutaikęs kuo įtaigesnį balsą, pareiškė:

– Smailis norėjo įsitikinti, ar neišplepėjo jai Limas ko nereikia. Limas suklydo tik vieną kartą. Intelidžens Servis to niekaip nesitikėjo. Limas susirado merginą ir ašarojo, įkniubęs jai į krūtinę.

Visi lyg užkerėti gaudė kiekvieną Kardeno žodį. Jis susijuokė lyg būtų nekaltai pasišaipęs.

– Lygiai taip pat, kaip Karlas Rimekas. Jis padarė tokią pat klaidą. O ar apie save Limas kada nors pasakojo? – tęsė Kardenas.

– Ne.

– Tai jūs nieko nežinojote apie jo praeitį?

– Ne. Žinojau, kad jis kažką darė Berlyne. Kažkoks darbas vyriausybei.

– Vadinasi, jis vis dėlto kažką pasakojo apie savo praėjusį gyvenimą? Ar sakė, kad buvo vedęs?

Patylėjusi Liz linktelėjo.

– Kodėl jūs nenuėjote aplankyti jo į kalėjimą? Jūs juk galėjote tai padaryti.

– Nemanau, kad jis to būtų norėjęs.

– Suprantu. Jūs siuntėte jam laiškus?

– Ne. Nors... taip... Vieną kartą... Tiesiog norėjau, kad jis žinotų, jog aš jo laukiu. Nemaniau, kad jis galėtų supykti.

– Taigi jūs manėte, kad ir laiškų jis nepageidavo.

– Taip.

– Na, o vėliau, kai jis atsėdėjo, jūs nemėginote su juo susisiekti?

– Ne.

– O ar jis turėjo kur eiti, išėjęs iš kalėjimo? Jis turėjo darbą? Draugų, kurie galėjo jį priglausti?

– Nežinau... Nežinau...

– Tai tavo ryšys su juo nutrūko, ar ne? – pašaipiai teiravosi Kardenas. – Ar susiradai kitą meilužį?

– Ne! Aš laukiau jo... Aš visada lauksiu jo, – ūmai ji atsipeikėjo ir pamėgino susitvardyti. – Aš noriu, kad jis sugrįžtų.

– Tai kodėl tada jūs nesiuntėt jam laiškų? Kodėl nemėginote susižinoti, kur jis?

– Bet jis to nenorėjo, kaip jūs nesuprantate! Jis prašė, kad pažadėčiau... Niekad neieškoti jo... Niekad...

– Vadinasi, jis tikėjosi patekti į kalėjimą? Ar ne? – triumfavo Kardenas.

– Ne. Nežinau. Kaip aš galiu tvirtinti, ko nežinau?

– Na, o aną paskutinį vakarą, – užsispyręs reikalavo atsakymo Kardenas, šiurkščiai puldamas ją, – vakare prieš jam sumušant krautuvės savininką, jis dar sykį pareikalavo pažadėti tai?

Be galo išvargusi, ji pasidavė.

– Taip, – atsakė ji.

– Ir jūs atsisveikinote?

– Taip, atsisveikinome.

– Po vakarienės, žinoma. Buvo gana vėlu. Ar jūs kartu praleidote naktį?

– Po vakarienės aš nuėjau namo. Na, ne tiesiog namo. Aš dar kiek pasivaikščiojau gatvėmis. Tiesiog klaidžiojau, ir tiek.

– O kodėl jis tave paliko? Ką jis tau pasakė?

– Jis nepaliko manęs niekada, – prieštaravo Liz. – Priešingai, žadėjo sugrįžti. Jis sakė, kad turi atlikti kažkokį reikalą, atsiskaityti su kažkuo, kad ir kiek tai kainuotų, ir tada, galbūt vieną dieną, kai viskas bus baigta... Jis grįš, jei, aišku, aš dar ten būsiu ir...

– Na, o jūs, aišku, tikinot, kad visada visada lauksit jo, be jokios abejonės? Kad visada mylėsit jį, – ironiškai pridūrė Kardenas.

– Taip, – ramiai atsakė ji.

– O ar jis nežadėjo pasiųsti tau pinigų?

– Jis sakė... Jis sakė, kad viskas yra toli gražu ne taip blogai, kaip atrodo, ir aš neliksiu be paramos.

– Ir todėl tu nesiteiravai, koks geradarys galėjo padovanoti tau tūkstantį svarų?

– Taip! Todėl! Dabar jūs žinote viską – jūs ir anksčiau viską žinojote! Kam jūs siuntėte manęs, jei viską jau žinojote?

Kardenas nesijaudindamas laukė, kol ji baigs raudoti.

– Štai, – pagaliau pasakė jis, – gynyba ir pateikė tribunolui savo įrodymą. Man labai gaila, kad tokią mergelę, kuriai jausmai svarbesni už principus ir kurios budrumą nesunkiai galima užmigdyti pinigais, mūsų anglų draugai palaikė tinkama užimti atsakingą postą mūsų partijoje.

Pažvelgęs iš pradžių į Limą, paskui į Fidlerį, jis šiurkščiai pridūrė:

– Tai, aišku, kvaila žąsis, bet mums pasisekė, kad Limas ją susitiko. Jau ne pirmą sykį revanšistų spendžiamos pinklės žlunga dėl moralinio supuvimo.

Ir grakščiai, lengvai linktelėjęs tribunolui, Kardenas atsisėdo.

Tada atsistojo Limas. Šį sykį sargybiniai jo nebestabdė.

„Ten, Londone, jie matyt, visai kvaištelėjo. Jis juk jiems aiškiai pasakė, kad paliktų Liz ramybėje. Bet dabar aišku, kad nuo pat tos akimirkos, kai jis išvyko iš Anglijos, na, ne, dar jam būnant kalėjime, kažkoks prakeiktas beprotis puolė rūpintis: apmokėjo visas sąskaitas, atsilygino prekeiviui, buto savininkui, net nusprendė padėti Liz. Galvoje netelpa, fantastika. Taip išeina,

kad jie mėgina nužudyti Fidlerį ir savąjį agentą? Žlugdo savo pačių operaciją? Kas tą sumanė? Smailis? Kas jį vertė taip elgtis? Jo paties nešvari sąžinė? Lieka tik viena – apginti Liz ir Fidlerį, ir visą kaltę prisiimti sau. Jis pats jau nebeturi ko prarasti – vis vien nurašytas. Bet jei jam pasisektų išgelbėti Fidlerio kailį, – jei tik pasisektų, – galbūt Liz ir pavyktų išsisukti. Kaip, velniai rautų, jiems pavyko tiek sužinoti? Jis buvo tvirtai įsitikinęs, kad aną vakarą iki Smailio namų jo niekas nesekė. O pinigai? Kaip juos pasiekė ta istorija, tariamai jis ištuštinęs kasą Kembridžo aikštėje? Ši versija buvo sugalvota grynai „vietiniam vartojimui". Tai kur čia šuo pakastas? Kas per velniava?"

Visiškai išmuštas iš vėžių, piktas ir prislėgtas, jis dusdamas lėtai žengė tarpueiliu – lyg būtų lipęs į ešafotą.

DVIDEŠIMT TREČIAS SKYRIUS

Prisipažinimas

– Teisingai, Kardenai.

Baltas tartum suakmenėjęs veidas, galva atlošta atgal ir kiek į šoną, kaip žmogaus, kuris stengiasi išgirsti kažkokį labai tolimą garsą.

Jis buvo neįtikėtinai sukaustytas, ne iš įprasto santūrumo, tačiau dėl ypatingos įtampos, kai visas kūnas atrodo tarsi surakintas geležinių valios gniaužtų.

– Na gerai, Kardenai, paleiskit ją.

Liz negalėjo atitraukti nuo jo žvilgsnio. Jos veidas buvo iškreiptas ir dėl to negražus, tamsios akys – pilnos ašarų.

– Alekai, bet Alekai... Nereikia, – pasakė ji aukštu balsu.

Jai atrodė, kad kambaryje daugiau nieko nėra – vien Alekas, aukštas ir tiesus kaip karys.

– Nesakyk, nepasakok jiems nieko, kad ir kas tai būtų, vien dėl manęs... Nesakyk jiems nieko. Man jau vis vien. Prisiekiu tau, Alekai, man tikrai tas pat...

– Nutilk, Liz, – nutraukė ją Alekas dusliu balsu. – Dabar jau per vėlu, – jis pažiūrėjo į tribunolo pirmininkę. – Ji nieko nežino. Visiškai nieko. Išsiųskit ją namo. Aš jums papasakosiu viską iki galo.

Pirmininkė pažvelgė į vyrus, sėdinčius jai iš kairės ir dešinės, pagalvojo ir pasakė:

– Ji gali pasišalinti iš teismo pastato, tačiau išvykti namo, kol teismas nesibaigs – ne. O vėliau – pažiūrėsim.

– Aš sakau jums, kad ji nieko nežino! – riktelėjo Limas. – Nejau jūs nesuprantate, kad Kardenas teisus? Tai buvo operacija, iš anksto suplanuota operacija. Iš kur ji galėjo žinoti? Paprasta mergina, kuriai nenusisekė gyvenime, iš nusususios bibliotekos? Ji jums visiškai nereikalinga.

– Ji liudytoja, – trumpai atkirto pirmininkė. – Galbūt Fidleris norės ko nors ją paklausti?

Aha, jau ne „draugas Fidleris“, o tiesiog Fidleris.

Išgirdęs savo pavardę šis tarsi prabudo. Liz pirmą sykį pastebėjo jį. Gilus jo rudų akių žvilgsnis kuriam laikui prigludo prie jos, ir Fidleris vos ne vos šyptelėjo, lyg atpažinęs savo tautos atstovę.

„Jis atrodo kaip maža, keistai sutrikusi figūrėlė, žmogus, praradęs bet kokią viltį“, – pagalvojo ji.

– Ji iš tikrųjų nieko nežino, – pavargusiu balsu pareiškė Fidleris. – Limas teisus, paleiskit ją.

– Ar suprantate, ką jūs siūlote? – paklausė pirmininkė. – Ar suvokiate savo žodžių reikšmę? Tai jūs nenorit nieko paklausti?

– Ji jau pasakė visa, ką turėjo pasakyti, – Fidleris nuleido rankas ant kelių ir tyrinėjo jas, lyg tai būtų buvęs įdomesnis dalykas nei visas teismo procesas. – Tai iš tiesų buvo gerai apgalvota operacija, – jis linktelėjo. – Paleiskit jūs tą merginą – ji negali pasakyti to, ko pati nežino, – ir perėjęs į oficialų toną pareiškė: – Aš neturiu liudytojai klausimų.

Sargybinis atrakino duris ir pasikvietė kažką iš koridoriaus. Jam atsiliepė moteriškas balsas ir sunkūs, lėtai artėjantys šlepsintys žingsniai. Fidleris staiga atsistojo ir, paėmęs Liz už rankos, nuvedė prie durų. Tarpduryje ji sustojo ir atsigręžė į Limą, tačiau jis nusisuko, kaip žmogus, negalintis žiūrėti į kraują.

– Grįžkit į Angliją, – pasakė Liz Fidleris. – Važiuokit namo.

Liz staiga pradėjo nesulaikomai raudoti. Prižiūrėtoja apkabino ją per pečius, ne tiek iš gailesčio, kiek bijodama, kad ji neparkristų, ir išvedė iš kambario. Sargybinis uždarė paskui jas duris. Rauda vis tolo, kol visiškai nutilo.

– Tiesą sakant, nėra čia ko ir pridėti, – pradėjo Limas. – Kardenas teisus. Viskas buvo suplanuota iš anksto. Praradę Karlą Rimeką, mes netekome paskutinio agento zonoje. Likusius mes praradome jau anksčiau. Nieko negalėjome suprasti. Mundtas, atrodė, šalina juos anksčiau negu spėjame užverbuoti. Aš grįžau į Londoną ir susitikau su Kontrolu. Dalyvavo ir Piteris Gijomas, ir Džordžas Smailis. Džordžas iš tiesų buvo jau pensijoje ir krapštėsi su kažkokiais moksliniais dalykais. Lyg ir iš filologijos srities. Kad ir kas būtų, mintis įgyvendinti šį planą buvo jau subrendusi. Žmogus pats turi patekti į spąstus kaip jaukas – taip sakė Kontrolas. Na, o tada pažiūrėsim, ar jie užkibs. Tąsyk buvo sumanytas visas planas, o detalės pritaps vėliau – atgaline data, induktyviai, kaip sakė Smailis. Sakykim, Mundtas mūsų agentas. Kaip mes tokiu atveju galėtume atsilyginti jam už paslaugas, kaip atrodytų mūsų bylos ir taip toliau. Piteriui atėjo į galvą, kad prieš metus ar dvejus kažkoks arabas mėgino įsiūlyti mums informaciją apie Abteilungą, o mes pasiuntėm jį... Tik vėliau supratom, kad buvo padaryta klaida. Piteris sumanė panaudoti šį faktą kaip įrodymą, jog informaciją mes jau turėjom. Beje, gana nebloga mintis.

Kas buvo toliau, nesunku įsivaizduoti. Man teko apsimesti žmogumi, kurio visas gyvenimas ir iliuzijos subyrėjo į gabalus: išgertuvės, piniginiai rūpesčiai, pasklido paskalos, kad Limas prikišo nagus prie valstybės pinigų. Visa tai kartu neblogai atrodė. Elzė iš buhalterijos ir dar pora kitų puikiai padėjo mums skleis-

ti tas paskalas. Reikia pasakyti, jie susidorojo puikiai, – pridūrė jis net kiek didžiuodamasis. – Tada aš pasirinkau vieną rytą – šeštadienio rytą, kai visur daugybė žmonių, ir sukėliau skandalą parduotuvėje. Jis buvo aprašytas vietiniuose laikraščiuose ir net „Daily Worker". Manau, kad tuo metu ta istorija pasiekė ir jūsų ausis. Nuo tada, – niekinamai tęsė jis, – jūs pradėjote rausti duobę patiems sau.

– Ne sau, o jums, – ramiai pataisė Mundtas, susimąstęs žvelgdamas į Limą savo skaidriomis balkšvomis akimis. – Galbūt dar ir draugui Fidleriui.

– Fidlerio, tiesą sakant, nėra kuo kaltinti, – abejingai tarė Limas. – Jis sąžiningai vykdė savo darbą ir atsitiktinai pakliuvo ant kabliuko. O apskritai jūsų žvalgyboje daugelis mielai nusiųstų jus į kartuves, Mundtai.

– Na jus, šiaip ar taip, mes ten nusiųsim, – patikino jį Mundtas. – Jūs nužudėt mūsų sargybinį. Be to, norėjot nužudyti ir mane.

Limas šyptelėjo.

– Naktį visos katės pilkos, Mundtai... Smailis visada sakydavo, kad ši užmačia blogai baigsis. Kad po to seks nevaldoma reakcija. Jo nervai neišlaikė, jums tai žinoma. Po Fenano bylos – kai Mundtas lankėsi Londone – jis, tiesą sakant, taip ir neatsigavo. Man sakė, kad jam tada kažkas atsitiko, kažkas, dėl ko jam teko palikti Kembridžo aikštę. Aš tik vieno negaliu suprasti, – kam jie apmokėjo mano sąskaitas, kam prireikė rūpintis mano mergina ir panašiai... Matyt, Smailis sąmoningai sužlugdė operaciją, prabilo jo sąžinė, jam pasirodė atgrasu žudyti žmones... Beprotybė, aišku. Po tiekos pasirengimų, po tiek pastangų, viso darbo, taip sužlugdyti operaciją... Bet jūsų, Mundtai, Smailis neapkenčia. Apskritai, kaip ir visi mes, nors nekalbame apie tai. Visas rengimasis operacijai buvo azartiškas, tarsi

koks sportinis žaidimas... Dabar sunkoka tai paaiškinti. Mes žinojom, kad esam prispirti prie sienos: Mundtas nugalėjo, ir mes stengėmės pašalinti jį. Toks tai buvo žaidimas.

Pasisukęs į tribunolą jis pasakė:

– O dėl Fidlerio jūs klystate, jis ne mūsiškis. Kam Londonui rizikuoti susidėjus su tokiu žmogum kaip Fidleris? Aš sutinku, jie rėmėsi juo, žinodami, kaip jis nekenčia Mundto. Beje, Fidleris turi pagrindo jo neapkęsti. Fidleris juk žydas, ar ne? Jūs juk žinote, visi turite žinoti, kokia yra Mundto reputacija ir kokia jo pažiūra į žydus. Aš dabar jums šį tą papasakosiu, dėl to, kad, išskyrus mane, niekas jums to nepapasakos. Mundtas daužė Fidlerį visą laiką sniaukrodamas: „žydas, žydas". Jūs žinote, koks žmogus tas Mundtas, bet jūs pakenčiate jį, nes jis gerai dirba savo darbą. Bet... – jis sekundę patylėjo. Tada tęsė toliau: – Dėl Dievo meilės, į šią istoriją įsipainioję pakankamai daug žmonių ir nebūtina, kad dar ir Fidleris nusisuktų sau sprandą. Prie Fidlerio nėra ko kabinėtis, sakau jums... galite manimi tikėti. Jis ideologiškai pasikaustęs – atrodo, taip pas jus sakoma.

Jis pažiūrėjo į tribunolo narius. Šaltuose, abejinguose jų žvilgsniuose nebuvo galima išskaityti nieko, išskyrus tuščią smalsumą. Ir Fidleris, grįžęs savo vieton, klausė Limo visiškai abejingai, tarsi koks tyrinėtojas biologas, nagrinėjantis vabzdį.

– Tai jūs viską sugadinote, Limai? Ar ne? – paklausė jis. – Tokį seną lapiną kaip jus, Limai, įtraukia į tokią puikią operaciją, vainikuojančią visą ligšiolinę karjerą... o jis, matot, sužlugdo visą planą dėl kažkokios... kaip jūs ten pasakėt – komplekstuotos mergelės iš nusususios bibliotekos! Ne, Londone negalėjo to nežinoti. Smailis negalėjo veikti taip, kaip užsigeidė. Keistas dalykas, – Fidleris atsisuko į Mundtą, – žinodami, kad jūs patikrinsit kiekvieną Limo žingsnį (tam jis ir vaidino visą šią ko-

mediją), jie siunčia pinigų krautuvininkui, moka nuomą už jus, išperka nuomos sutartį merginai. Sakyčiau, neįtikėtinai keista, kad tokie protingi, tokie patyrę žmonės padovanotų tūkstantį svarų merginai, partijos narei, kuri nujautė, kas tai padarė. Pamėginkit po viso to patikėti pasakomis apie sunkią materialinę Limo padėtį. Tik nesakykit man, kad dėl visko kaltas Smailis, kurį užkankino sąžinė. Aišku, kad tai sugalvota Londone. Bet kam tokia rizika?

Limas gūžtelėjo pečiais.

– Smailis buvo teisus, – pasakė jis. – Reakcija pasidarė nebevaldoma. Mes visiškai nesitikėjome, kad jūs atgabensit mane čia. Į Olandiją – taip, bet ne čia.

Jis kurį laiką patylėjo, tada tęsė toliau:

– Ir aš niekad negalėjau pamanyti, kad jūs atboginsit čia merginą. Aš buvau tikras kretinas.

– Bet Mundtas – ne, – skubiai pertarė Fidleris. – Jis tiksliai žinojo, ko ieškoti, žinojo, kad mergina pateiks visus įrodymus. Turiu pagirti – neįtikėtinas įžvalgumas. Net istorija su buto nuomos sąskaita nepraslydo pro jo akylą žvilgsnį. Man įdomu, iš kur jis tai iškasė? Ji juk niekam neprasitarė? Man suprantamas jos būdas. Ji nelinkusi girtis, – jis pažvairavo į Mundtą. – O gal draugas Mundtas paaiškins mums, kaip jis sužinojo?

Mundtas delsė. Per ilgai, pagalvojo Limas.

– Iš partinių mokesčių, – pareiškė Mundtas. – Prieš mėnesį mergina pradėjo mokėti dešimčia šilingų daugiau. Aš pasidomėjau iš kur, ir man pavyko išsiaiškinti.

– Profesionalus atsakymas, – šaltai pažymėjo Fidleris.

Vėl stojo tyla.

– Aš manau, – pareiškė pirmininkė, pažvelgusi į du savo kolegas, – kad dabar tribunolas gali pateikti raportą prezidiu-

mui. Jei, aišku, jums, – ji įsistebeilijo savo mažutėmis dygiomis žuvies akutėmis į Fidlerį, – nėra ko pridurti.

Tas pakratė galvą. Atrodė, kad kažkas jį pralinksmino.

– Tokiu atveju, – tęsė pirmininkė, – bendra mano kolegų nuomonė yra ta, kad draugą Fidlerį reikia nušalinti nuo užimamų pareigų, kol prezidiumo disciplinos komitetas nepareikš savo nuomonės. Limas bus suimtas. Norėčiau jums priminti, kad tribunolas neturi vykdomosios galios – liaudies prokuroras, bendradarbiaudamas su draugu Mundtu, nuspręs, kokių veiksmų dera imtis prieš anglų šnipą, provokatorių ir žudiką, – ji pažvelgė į Limą, po to į Mundtą.

Bet Mundtas neatsakė į jos žvilgsnį. Jis stebėjo Fidlerį kaip budelis, svarstantis, kokio storio virvės prireiks jo aukai.

Ir staiga, kaip būna žmogui, kuris ilgai laikosi apgavystėmis ir vėliau pats patenka ant kabliuko, Limas neįtikėtinai aiškiai suvokė tikrąjį operacijos planą ir tada nustėro.

Komisarė

Liz stovėjo prie lango nusisukusi nuo prižiūrėtojos ir stebėjo nedidelį kiemą. Tikriausiai čia išveda kalinius pasivaikščioti. Ji, matyt, buvo atsidūrusi kažkieno kabinete. Ant stalo prie telefonų stovėjo lėkštė su maistu, bet ji prie jo negalėjo net prisiliesti. Jautėsi ligota ir baisiausiai pavargusi. Ją pykino, nuovargis it švinas pripildė visą kūną, skaudėjo kojas, veidas buvo ištinęs nuo ašarų. Ji jautėsi purvina ir be galo troško į vonią.

– Kodėl jūs nevalgote? – vėl pasiteiravo moteris. – Juk jau viskas baigėsi.

Prižiūrėtoja įkalbinėjo ją ne iš užuojautos – tiesiog kvaila nevalgyti, kai duoda maisto.

– Aš nealkana, – atsakė Liz.

– Tau dar ilgas kelias prieš akis, – patraukė pečiais prižiūrėtoja. – O ir grįžus nelabai ką turėsi.

– Ką jūs norite pasakyti?

– Anglijoje darbo žmonės badauja, – įsitikinusi pareiškė ši. – Kapitalistai juos marina badu.

Liz norėjo kažką sakyti, bet suvokė, kad tai beprasmiška. Tačiau ji norėjo sužinoti kuo daugiau, o ši moteris galėjo jai duoti informacijos.

– Kas tai per vieta?

– Lyg tu nežinai?! – nusijuokė moteris. – Geriau pasiklaustum jų, – ji linktelėjo lango link. – Jie kaipmat tau išaiškins.

– O kas jie tokie?

– Kaliniai.

– Kas per kaliniai?

– Liaudies priešai, – išpyškino ji. – Šnipai, agitatoriai.

– Iš kur jūs žinote, kad jie šnipai?

– Partija žino. Nuo partijos nieko nenuslėpsi. Partija žino apie žmones daugiau nei jie patys apie save. Tau ką, to neaiškino? – prižiūrėtoja pažvelgė į ją, palingavo galva ir pareiškė: – Jūs anglai! Turtuoliai suėdė jūsų ateitį, o jūsų vargšai vis dar juos šeria. Štai kas dedasi vargšėje jūsų šalyje.

– Kas jums tai papasakojo?

Moteriškė tik gudriai šyptelėjo, bet nieko neatsakė. Atrodė, kad ji labai patenkinta savimi.

– Vadinasi, šitam kalėjime laikomi šnipai? – atkakliai domėjosi Liz.

– Čia laikomi tie, kurie priešinasi socialistinei realybei, tie, kurie mano, kad turi teisę klysti, tie, kurie stabdo visuomenės progresą. Išdavikai, vienu žodžiu, – padarė išvadą moteris pilka uniforma.

– Bet kuo jie nusikalto? – nesuprato Liz.

– Komunizmo nepastatysi tol, kol pavieniai individai nepaaukos tam savo gyvenimo. Kaip tu sukursi didžiulį, didingą rūmą, jei kažkokia kiaulė tau ant kelio iškėtos savo kiaulidę.

Liz su nuostaba spoksojo į ją.

– Iš kur jūs viską žinote? – paklausė ji.

– Aš – šio kalėjimo komisarė, – išdidžiai atsakė moteris.

– Jūs labai protinga, – pasakė Liz prisiartinusi.

– Aš – darbo klasės atstovė. Klaidinga koncepcija, kad protinio darbo atstovai priklauso aukščiausiajai kategorijai, turi būti išbraukta iš gyvenimo. Negali būti jokio skirstymo į kategorijas – vien darbininkai. Nebėra jokio skirtumo tarp fizinio ir protinio darbo. Ką, Lenino neskaitei?

– Tai šiame kalėjime sėdi intelektualai?

Moteris nusišypsojo.

– Taip, – pareiškė ji, – jie reakcionieriai, nors ir laiko save progresyviais. Ar tu žinai, ką Chruščiovas pasakė apie kontrrevoliuciją Vengrijoje?

Liz pakratė galvą. Reikia vaizduoti susidomėjimą, reikia priversti moterį kalbėti.

– Jis pasakė, kad nieko panašaus nebūtų atsitikę, jei laiku būtų sušaudę porą rašytojų.

– O ką sušaudys po šio teismo? – žvaliai paklausė Liz.

– Limą, – abejingai pareiškė ji, – ir dar tą žydą Fidlerį.

Liz pajuto, kad tuoj apalps, bet jai pavyko įsitverti kėdės ir atsisėsti.

– O ką Limas padarė? – iškvėpė ji.

Moteris pažiūrėjo į ją savo mažomis, gudriomis akutėmis.

Ji buvo didelė, kažkokia beformė. Reti plaukai susukti į mazgą ant pakaušio, sunkus veidas apdribusia ir blyškia oda.

– Jis užmušė sargybinį, – pasakė.

– Kodėl?

Moteris truktelėjo pečiais.

– O žydas, – tęsė ji, – apšmeižė dorą ir ištikimą draugą.

– Ir už tai Fidlerį sušaudys? – suabejojo Liz.

– Visi žydai vienodi, – paaiškino moteriškė. – Draugas Mundtas žino, kaip su jais elgtis. Mums čia tos jų veislės nerei-

kia. Vos įstoja į partiją, tuoj įsivaizduoja, kad tai jų nuosavybė, o jei neįstoja, – skelbia, kad ji jų priešas. Limas ir Fidleris sumanė sąmokslą prieš Mundtą. Ar tu rengiesi valgyti? – paklausė ji, rodydama į maistą ant stalo.

Liz pakratė galvą.

– Tada aš privalau tai suvalgyti, – pareiškė ji, leisdama suprasti, kad tokia jau jos pareiga. – Tik pažiūrėk – tau davė bulvių! Ar tik neįsigijai meilužio virtuvėje?

Jai taip patiko šis sąmojis, kad ji sukirto iki paskutinio trupinėlio visą Liz skirtą maistą.

Liz mintys visiškai susijaukė. Kankinantis gėdos, širdgėlos ir baimės kamuolys smaugė ją, o prieš akis vis buvo Limo vaizdas. Jis sėdi tiesus teismo salėje, ir jo akys vengia jos žvilgsnio. Jinai pražudė jį, ir jis negali net pažvelgti į ją prieš mirtį: nenori, kad ji perskaitytų jo veide panieką, o galbūt ir baimę.

Bet ką ji galėjo padaryti? Jei tik Limas būtų ją pamokęs, kaip elgtis – jai iki šiol dar neaišku. Kad būtų bent pasakęs – ji dėl jo buvo pasiryžusi meluoti, apgaudinėti. Visa, kas įmanoma. Jis privalėjo ja pasitikėti, pernelyg gerai ją pažįsta, ji pasikliautų jo valdžia ir atiduotų jam viską – gyvybę, sielą, prisiimtų jo skausmą, jei tik galėtų. Ir nieko daugiau ji netroško, kaip tik tai jam įrodyti. Bet iš kur ji galėjo žinoti, kaip atsakinėti į tuos apgaulingus, klastos kupinus klausimus! Ji juto pridariusi kažką siaubinga. Įkaitintoje jos vaizduotėje slinko vienas už kitą baisesni vaizdai. Dar būdama maža mergaitė ji sužinojo, kad sulig kiekvienu žingsniu ji nužudo šimtus mažų padarėlių, ir ją apėmė siaubas. Ir va dabar, ar meluodama, ar sakydama tiesą – ar net tylėdama, ji buvo įsitikinusi, kad žudo žmogų, gal net du išsyk. Todėl, kad egzistuoja dar tas žydas, Fidleris, kuris taip

švelniai su ja elgėsi, paėmė už rankos ir patarė grįžti į Angliją... Fidlerį turi sušaudyti – taip pasakė prižiūrėtoja. Kodėl Fidlerį? Kodėl ne tą senį, kuris ją klausinėjo, ar aną gražuolį, sėdėjusį pirmoje eilėje tarp kareivių, išsišiepusį visą laiką?

Vos atsisukus pirmiausia ji matė jo taisyklingą šviesiaplaukę galvą, glotnų žiaurų veidą ir lyg priklijuotą prie lūpų šypsenėlę – tarsi visas šis vyksmas tebūtų buvęs farsas, eilinė komedija. Tik viena mintis ją kiek nuramino – Limas ir Fidleris pasirodė besą toje pat barikados pusėje.

Ji vėl atsisuko į prižiūrėtoją ir paklausė:

– Tai ko mes dabar laukiame?

Ta atstūmė lėkštę ir atsistojo.

– Instrukcijų, – trumpai atsakė ji. – Jie turi nuspręsti, ar tau dar reikės pasilikti.

– Pasilikti? – nustebo Liz.

– Na, o jei prireiks dar kokių nors įrodymų? Gali įvykti Fidlerio teismas. Aš jau sakiau tau: Fidlerį įtaria, kad jis susimokė su Limu.

– Bet kodėl gi? Koks galėjo būti sąmokslas? Anglijoje? Kaip Limas galėjo čia patekti? Juk jis – ne partijos narys?

Moteris pakratė galvą.

– Tai paslaptis, – paaiškino ji. – Tai žino tik prezidiumas. Gal tas žydas jį čia atsivežė.

– Bet jūs juk žinote, – spyrėsi Liz, stengdamasi jai įsiteikti, – jūs kalėjimo komisarė, nuo jūsų nieko neslepia!

– Gal ir neslepia, – patenkinta savimi pritarė moteriškė, – bet paslaptis yra paslaptis. Didelė paslaptis.

Suskambo telefonas. Moteris pakėlė ragelį, tada, žiūrėdama į Liz, pasakė:

– Taip, drauge. Tuoj pat, – ir padėjo ragelį. – Taip ir yra, – pareiškė ji Liz, – tau reikės dar pasilikti čia. Prezidiumas nagrinės Fidlerio bylą. Iki tol tau teks pabūti čia. Taip liepė draugas Mundtas.

– O kas tas Mundtas?

Moteriškė gudriai pažvelgė į ją.

– Tokia prezidiumo valia, – pareiškė ji.

– Aš nenoriu pasilikti čia! – sušuko Liz. – Aš noriu...

– Partija apie mus žino daugiau nei mes patys apie save, – nutraukė ją prižiūrėtoja komisarė. – Tu privalai pasilikti čia. Taip liepia partija.

– Bet kas tas Mundtas? – vėl paklausė Liz, tačiau vėl jai neatsakė.

Liz lėtai sekė paskui prižiūrėtoją begaliniu koridoriumi, ėjo pro grotas, pro sargybinius, geležines duris, už kurių nebuvo girdėti nė garso, leidosi žemyn nesibaigiančiais laiptais į pačius požemius, kol jai pasirodė, kad atsidūrė pačiam pragare ir niekas jai net nepasakys, kai numirs Limas.

Ji nesusigaudė, kiek buvo valandų, kai išgirdo žingsnius koridoriuje šalia savo kameros. Galėjo būti kokios penkios po pietų, o gal ir vidurnaktis. Nuo tada, kai pateko į kamerą, ji nė sykio neužsnūdo, tik žvelgė į tamsą, klausėsi, bergždžiai mėgindama išgirsti nors kokį garsą. Jai ir į galvą niekad nebūtų atėję, kad tyla gali būti tokia kraupi. Vieną kartą jai pasirodė, kad nebegali daugiau ištverti, ir ji suriko, bet niekas neatsiliepė, net aidas. Liko vien savo balso prisiminimas. Jai atrodė, kad riksmas sudužo, atsitrenkęs į kietą it uola tamsą. Nesikeldama nuo lovos ji mostelėjo tamsoje rankomis – rankos apsunko lyg nuleistos į vandenį. Ji atsisėdo ant lovos ir pajuto, kokia maža jos kamera. Joje vos tilpo lova, ant kurios ji sėdėjo, praustuvė be

čiaupo ir grubus stalas. Tai pastebėjo įeidama į kamerą, bet durys paskui ją išsyk užsitrenkė, ir pasidarė visiškai tamsu – nors į akį durk, kaip kape.

Ji puolė ant lovos, skaudžiai susitrenkdama į geležinę atkaltę – neapskaičiavo atstumo, ir taip sėdėjo ten, krečiama baimės šiurpo, kol išgirdo žingsnius. Kameros durys staiga atsidarė.

Jinai išsyk jį pažino, nors tamsaus koridoriaus fone siluetas buvo vos matomas. Sportiška, liekna figūra, griežtas profilis, lygi skruosto linija, trumpi, tvarkingai pakirpti plaukai – net prieblandoje neįmanoma supainioti.

– Tai aš, Mundtas! – pasakė jis. – Einam, greitai!

Balsas skambėjo niekinamai, bet santūriai, lyg jis vengė, kad kas nors gali jį išgirsti.

Liz apmirė iš baimės. Ji prisiminė prižiūrėtojos žodžius: „Mundtas žino, kaip elgtis su žydais“. Stovėjo prie lovos, nenuleisdama nuo jo akių ir nežinodama, ką daryti.

– Greičiau, kvaile tu! – jis žengė priekin ir griebė ją už rankos. – Greičiau!

Ji leidosi ištempiama į koridorių. Sukrėsta žvelgė, kaip Mundtas tyliai rakina kameros duris. Šiurkščiai tempdamas už rankos jis ko ne bėgte traukė ją koridoriumi. Ji girdėjo tolimą, duslų kondicionierių ūžimą ir žingsnius šalutiniuose koridoriuose. Pastebėjo, kad Mundtas delsia ir atsargiai įsiklauso prieš kirsdamas koridorių sankryžas, o kartais net grįžta atgal ir, tik įsitikinęs, kad priešakyje nieko nėra, duoda jai ženklą eiti. Atrodė, jog jis nė kiek neabejoja, kad ji eina iš paskos ir supranta, ką šis daro. Ji jautėsi lyg sąmokslininkė.

Staiga jis sustojo, sugrabaliojo raktą ir įgrūdo į aprūkusių metalinių durų užrakto skylę. Liz laukė apmirusi iš baimės. Jis pravėrė duris, ir šaltas gaivus žiemos vakaro oras ūžtelėjo į vei-

dą. Mundtas skubriai atsisuko į ją, ir ji patraukė iš paskos šokčiodama per du laiptelius, o paskui – skalda pabarstytu takeliu per virtuvės kiemą. Takeliu jie pasiekė gotikos stiliaus vartus. Už vartų ant keliuko stovėjo mašina, o prie jos – Alekas Limas.

– Būk čia, – perspėjo ją Mundtas, kai ji norėjo pulti prie Limo. – Palauk.

Jis nuėjo vienas, ir Liz, atrodo, laukė ištisą amžinybę, kol du vyrai ramiai šnekučiavosi. Širdis daužėsi it pasiutusi, nuo šalčio ir baimės krėtė drebulys. Pagaliau Mundtas sugrįžo prie jos.

– Einam, – pasakė jis ir nuvedė prie Limo.

Kurį laiką abu vyrai žiūrėjo vienas į kitą.

– Likite sveiki, – abejingai pasakė Mundtas. – Jūs beprotis, Limai, ji toks pat mėšlas, kaip ir Fidleris.

Daugiau nesakydamas nė žodžio jis pasisuko ir dingo prieblandoje.

Ji norėjo apkabinti Aleką, bet jis atsisukęs nustūmė jos ranką nuo peties ir mostelėjo jai sėstis į mašiną.

Ji delsė.

– Alekai, – sušnabždėjo ji. – Alekai, kas čia dedasi? Kodėl jis tave paleido?

– Nutilk, – sušnypštė Limas. – Net galvoti apie tai nedrįsk. Sėskis!

– Alekai, ką jis sakė apie Fidlerį? Kodėl jis mus išleidžia?

– Todėl, kad atlikom savo. Greičiau, lipk!

Pasidavusi jo ryžtui, ji įsėdo į mašiną ir užtrenkė duris. Jis atsisėdo greta, prie vairo.

– Kokį tu sandėrį sudarei su juo? – atkakliai klausinėjo ji. Balse nuskambėjo įtarimas ir baimė. – Man pasakė, kad tave teis už sąmokslą prieš Mundtą. Tave ir Fidlerį. Tai kodėl jis tave paleido?

Limas jau vairavo mašiną. Jie didžiuliu greičiu lėkė siauru keliuku, abiejose pusėse driekėsi laukai, tolumoje dunksojo kalvos, o prie paties horizonto kalnai, rodėsi, susiliejo su vakaro dangumi. Limas pažiūrėjo į laikrodį.

– Iki Berlyno penkios valandos kelio. Kiopenike reikia būti be penkiolikos pirmą. Turėtume spėti.

Liz kurį laiką tylėjo. Ji žiūrėjo pro langą į tuščią kelią, mintys painiojosi galvoje, ir ji niekaip negalėjo susigaudyti. Pakilo mėnulis. Buvo pilnatis, ir šaltas rūkas kuokštais rinkosi virš laukų. Jie išsuko į plentą.

– Juk tu privertei Mundtą mus paleisti, nes tave dėl manęs užgraužė sąžinė? – pagaliau ryžosi paklausti ji.

Limas neatsakė.

– Bet juk tu ir Mundtas priešai? Ar ne taip?

Jis ir vėl tylėjo. Dabar mašina važiavo labai greitai. Spidometras rodė šimtą dvidešimt kilometrų. Kelias buvo duobėtas, juos kratė. Limas veržėsi į priekį nenuleisdamas rankų nuo vairo. Liz pastebėjo, kad jis net neperjungia šviesų priešais išnyrant mašinoms.

– O kas bus Fidleriui? – netikėtai parūpo Liz.

Šį kartą Limas atsiliepė:

– Jį sušaudys.

– Tai kodėl nesušaudė tavęs? – paklausė Liz. – Tave juk apkaltino susimokius su Fidleriu prieš Mundtą. Tai kodėl tave Mundtas paleido?

– Gerai! – staiga riktelėjo Limas. – Aš atsakysiu į tavo klausimą. Dabar pasakysiu tau, ko nei tu, nei aš niekada neturėtumėm žinoti. Klausyk: Mundtas – anglų žmogus, jų agentas! Jie nupirko jį, jam dar būnant Londone. Mes dalyvavom vykstant tos purvinos istorijos atomazgai. Ji buvo sumanyta tik tam, kad

būtų išgelbėtas Mundto kailis. Išgelbėtas nuo protingo žydo, dirbusio jo skyriuje ir įspėjusio tiesą. Jie privertė mus nužudyti jį, supranti, nužudyti tą protingą žydą. Dabar tu žinai viską, ir tepadeda mums Dievas, tau ir man.

Siena

– Jei taip, Alekai, – pagaliau pasakė ji, – tai kokį vaidmenį suvaidinau čia aš? Jos balsas buvo ramus, beveik dalykiškas.

– Aš ir pats tai galiu tik spėti, Liz. Sprendžiant iš to, ką žinau ir ką man pasakė Mundtas prieš išvažiuojant. Fidleris įtarė Mundtą nuo pat jo sugrįžimo iš Anglijos. Jis įtarė, kad Mundtas žaidžia dvigubą žaidimą. Aišku, Fidleris jo neapkentė, žinoma, o kaip kitaip; tačiau, nepriklausomai nuo to, jis pasirodė esąs teisus: Mundtas iš tikrųjų buvo užverbuotas Londone. Fidleris buvo pernelyg galingas ir žinomas, kad Mundtas taip paprastai galėtų jį pašalinti. Todėl Londone nusprendė padaryti tai už jį. Dabar aš suprantu, kaip viskas buvo sumanyta – iš tiesų gudriai. Aš įsivaizduoju juos sėdinčius prie židinio viename savo susmirdusiame klube ir svarstančius, kaip geriau paspęsti pinkles. Jie žinojo, kad tiesiog pašalinti Fidlerį nepakanka – jis galėjo šį bei tą išpasakoti draugams, pateikti raštišką kaltinimą. Jiems reikėjo sunaikinti patį įtarimo jausmą. Jie organizavo viešą Mundto išteisinimą ir jo triumfą. Štai ko jie siekė.

Jis pasuko į kairę eilę, norėdamas aplenkti sunkvežimį ir treilerį. Bet sunkvežimis netikėtai užtvėrė jiems kelią, iššokdamas priekin. Limui teko staiga stabdant pasukti į šalikelę, kad neįsirėžtų į kelio užtvarą kairėje.

– Man liepė rinkti faktus prieš Mundtą, – paprastai dėstė jis. – Pasakė, kad jį būtina pašalinti. Ir aš sutikau žaisti šį žaidimą. Tai turėjo būti paskutinė mano užduotis. Todėl aš ir pastačiau viską ant kortos, įsiveldamas į šią istoriją su krautuvininku – na, toliau tu žinai.

– O mylėtis su manimi, tai taip pat užduotis? – ramiai paklausė ji.

Limas prieštaraudamas pakratė galvą.

– Bet įdomiausia tai, – tęsė jis, – kad Mundtas žinojo viską, visą planą. Tai jis su Fidleriu atsigabeno mane čia. Toliau jis leido Fidleriui veikti pačiam žinodamas, kad galų gale šis pats užsiners sau kilpą ant kaklo. Mano užduotis buvo įtikinti juos, kad jie patikėtų gryna tiesa – kad Mundtas buvo anglų agentas, – jis nutilo. – Na, o tau reikėjo demaskuoti mane. Toliau viskas paprasta – Fidleris bus sušaudytas, o Mundtas, demaskavus aną, išgelbstimas nuo fašistų sąmokslo. Tai klasikinis principas – įrodyti priešingą tiesą.

– Bet kaip jie sužinojo apie mane? Kaip galėjo numatyti, kad apskritai susitiksim? – šūktelėjo nustebusi Liz. – Kas tai, galimybė numatyti apvaizdos veiksmus? Numatyti, kad žmonės pamils vienas kitą?

– Esmė ne čia. Jie pasirinko tave, nes tu jauna ir graži. Be to, partijos narys. Taigi gali vykti į Vokietiją, jei gausi kvietimą. Todėl Pitas iš įdarbinimo biuro ir pasiuntė mane į biblioteką. Karo metu Pitas dirbo žvalgyboje ir, manau, jis gavo tam tikrą užduotį. Jiems reikėjo tik vieno – suvesti mus draugėn. Bent dienai – nesvarbu. Tada jie turėtų kabliuką – galimybę pasiuntę tau pinigų sudaryti įspūdį, kad tarp mūsų esama ryšio, nors iš tikrųjų nieko panašaus ir nebūtų. Supranti? Beje, nebūtinas net tarpusavio ryšys, pakaktų tiesiog aklos mano aistros.

Svarbiausia, kad mes susipažintumėm, kad atsirastų galimybė siųsti tau pinigus, lyg ir mano prašymu. Na, o mes palengvinom jiems užduotį.

– Taip, tikrai, Alekai, – po to ji pridūrė: – Jaučiuosi taip, lyg mane kas būtų išvoliojęs purve.

Limas nieko neatsakė.

– O ką, tavo departamente manoma, kad pateisinama naudotis partijos nariais? Labiau negu kuo kitu? – tęsė Liz.

– Galbūt, – pasakė Limas. – Nors tiesą sakant, jiems mažiausiai tas rūpi. Tiesiog tinkamesnis variantas operacijai – ir viskas.

– Mundtas juk norėjo mane palikti kalėjime, ar ne? Jis sakė, kad tavo atveju tiesiog kvaila rizikuoti. Galėjo atsitikti taip, kad aš pernelyg daug sužinojau ar suvokiau. Be to, Fidleris buvo nekaltas. Tiesiog jis žydas, – susijaudinusi pareiškė ji, – todėl jiems visiškai tas pats, kas jam atsitiks.

– O, dėl Dievo meilės! Prašau tave, – neištvėrė Limas.

– Vis dėlto labai keista, kad Mundtas mane paleido. Net jei jis dėl kažko ir susiderėjo su tavim. Aš jiems dabar pavojinga. Tiksliau, būsiu pavojinga, sugrįžusi į Londoną: kaip partijos narė gali žinoti tokius dalykus...

– Manau, – pareiškė Limas, – kad mūsų pabėgimas bus gera dingstis įrodyti prezidiumui, kad jo departamente yra kitų agentų, kuriuos laikas demaskuoti.

– Kitų žydų?

– Taip jis įtvirtins savo padėtį, – ramiai pareiškė Limas.

– Žudydamas kitus nekaltus žmones? Atrodo, kad tai tavęs visiškai nejaudina.

– Aišku, tai man nepatinka! Aš nesitveriu iš gėdos, įniršio ir... Bet aš kitaip išauklėtas, Liz; mano pasaulis ne dvispalvis –

vienur juodas, o kitur baltas. Žmonės, žaidžiantys pagal šitas taisykles, privalo atsižvelgti į riziką. Fidleris pralaimėjo, Mundtas – laimėjo. Kartu ir Londonas. Tokia esmė. Operacija iš tiesų nešvari. Bet ji pavyko, ir tik tai svarbiausia.

Jis kalbėjo vis garsiau ir garsiau ir galiausiai beveik rėkė.

– Tu stengiesi įtikinti pats save, – nutraukė jį Liz. – Niekšybė – visada niekšybė. Kaip tu galėjai pasmerkti mirti Fidlerį? Jis bent jau sąžiningas, Alekai, žinau, kad sąžiningas, o Mundtas...

– Kas per pretenzijos? – negailestingai nutraukė ją Limas. – Juk tavo partijoj karo padėtis niekad neatšaukiama, ar ne? Asmenybė turi pasiaukoti masėms. Toks skelbiamas lozungas. Žinai, kas yra socialistinė realybė? Kova, dieną ir naktį vien kova. Kova be jokio pasigailėjimo. Argi ne tą jie skelbia iš savo tribūnų? Kova be gailesčio. Gerai, kad tu išlikai gyva. Aš niekad negirdėjau, kad komunistai propaguotų žmogaus gyvybės šventenybę ir neliečiamumą. O gal aš klystu? – sarkastiškai paklausė jis. – Aš sutinku, taip, sutinku, jie ketino tave sunaikinti. Taip buvo planuojama. Mundtas tiesiog purvina kiaulė. Jam atrodė tiesiog beprasmiška palikti tave gyvą. Jo pažadai – manau, kad jis prižadėjo tau padaryti viską, kad išsigelbėtum – neverti ir sudilusio skatiko. Tu gali mirti kiekvieną akimirką: šiandien, ryt, po dvidešimties metų – kalėjime, darbo žmonių rojuje. Beje, kaip ir aš. Bet, kiek man žinoma, jūsų partijos tikslas sunaikinti visą klasę. Ar aš neteisus?

Jis išsitraukė iš kišenės cigarečių pakelį ir ištiesė jai kartu su degtukais. Drebančiomis rankomis ji užsirūkė pati ir uždegtą cigaretę ištiesė Limui.

– Matau, kad tu nuodugniai išstudijavai šį klausimą?

– Būna, kad žmonės puikiai įsiterpia į primestus jiems rėmus, – tęsė Limas. – Man labai jų gaila. Savęs taip pat. Bet

nereikia krimstis dėl žaidimo taisyklių, Liz. Jas sugalvojo tavoji partija: lyg ir nebrangu už grįžimą namo. Juk viena asmenybė – niekas, kai veikiama daugelio labui. O kai jau reikia rinktis tą vieną asmenybę – ne taip malonu pereiti nuo plano skaičių prie žmonių.

Ji įdėmiai klausėsi žvelgdama į tamsą, tačiau negalėjo suvokti nieko, išskyrus tamsų kelią, dingstantį priešais, ir stingdantį siaubą, sukausčiusį jos mintis.

– Bet jų dėka aš galėjau pamilti tave, – pagaliau ištarė ji. – Patikėjau ir pamilau tave.

– Taip pasinaudojo mumis, – negailestingai tęsė Limas. – Apgavo abu, nes taip jiems buvo naudinga. Nebuvo kitos išeities. Fidleris priartėjo prie pat tikslo. Mundtas buvo jau suimtas ir beveik pasmerktas, nejau tu nesupranti?

– Kaip tau lengva apversti pasaulį aukštyn kojom?! – karščiavosi Liz. – Fidleris geras ir tyras žmogus. Jis tiesiog dirbo savo darbą, o mes jį žudome. Mundtas šnipas ir išdavikas, o tu jį nori apginti. Mundtas – nacis, fašistas, ką, pamiršai tai? Jis nekenčia žydų. Tai už ką tu? Kaip gali?..

– Šiame žaidime galioja tik viena taisyklė, – prieštaravo Limas. – Mundtas – jų žmogus, ir jiems reikalingas. Tai nesunku įsisąmoninti. Leninizmas – būtina priemonė suvienyti laikinus sąjungininkus. Kaip tau atrodo, kas yra žmonės, besiverčiantys šnipų amatu – kunigai, šventieji ar kankiniai? Tai skurdi tuščiagarbių kvailių ir išdavikų kategorija. Joje galima aptikti ir homoseksualistų, sadistų ir alkoholikų, žmonių, kurie žaidžia indėnus ir kaubojus vien savo tuštybei ir malonumui patenkinti. Nejau tu manai, kad jie tarsi vienuoliai sėdi Londone, balansuodami tarp tiesos ir netiesos. Aš užmuščiau Mundtą, jei tik pajėgčiau, aš nekenčiu tų jo galvažudžių. Bet dabar turiu elgtis

kitaip – žinau, kad jis jiems būtinas. Jiems reikia jo, kad daugybė aklų kvailių, kurie taip žavi tave, galėtų ramiai miegoti savo lovose. Jiems reikia jo, kad garantuotų saugumą paprastiems žmonėms, miesčionims, kaip tu ir aš.

– Na, o Fidleris? Nejau jis visiškai tau nerūpi?

– Karas yra karas, – atsakė Limas. – Fidlerio likimas tave jaudina, kadangi jo istorija vyksta po tavo nosimi, tu stebi ją savo akimis. Sutinku, kartais žūsta daugybė nekaltų žmonių. Tačiau tai lašas jūroje, palyginti su kitais karais, pavyzdžiui, su praėjusiu ar būsimu.

– O Dieve, – švelniai pasakė Liz. – Tu nieko nesupranti. Nenori suprasti. Stengiesi įtikinti pats save. Tai, ką daro jie, kur kas blogiau, negu stengiesi pavaizduoti. Jie stengiasi žmonių jausmus – kad ir mano ar kitų – paversti ginklu ir tada kankinti, žudyti, žaloti...

– Dieve visagali! – karščiavosi Limas. – O ką gi dar darė žmonės nuo pasaulio sukūrimo? Aš niekuo netikiu. Supranti, niekuo; net anarchija ir visuotiniu žlugimu. Man jau per akis žudynių, va, iki kaklo, bet aš neįsivaizduoju, kaip dar galima susitvarkyti. Jie nekeičia savo tikėjimo, neskelbia savo tiesų nuo aktoriaus ar partinės tribūnos, nereklamuoja kovos už taiką. Jie tiesiog pasigailėtini išsigimėliai, besistengiantys sutrukdyti įvairaus plauko pamokslininkams išsprogdinti viską iki pat dangaus.

– Tu neteisus, – beviltiškai pasakė Liz. – Jie nepalyginamai labiau sugedę nei visi mes.

– Todėl, kad aš gyvenau su tavim apsimetęs valkata? – įnirtęs paklausė Limas.

– Todėl, kad jie niekina viską, kas iš tiesų vertinga, – atsakė Liz. – Niekina meilę, niekina...

– Taip, – netikėtai sutiko Limas, pajutęs begalinį nuovargį. – Tai ta kaina, kurią jie priversti mokėti; niekinti tiek Dievą tiek Karlą Marksą kartu. Jei teisingai tave supratau.

– Tavo abejingumas prilygina tave Mundtui ir panašiems į jį, – tęsė Liz. – Žinau, aš viena iš tų, kuriuos reikėjo pašalinti iš kelio, aš jiems trukdžiau. Tau taip pat, nes tau buvo vis vien. Tik Fidleriui – ne. Bet jums visiems... Jūs elgėtės taip, lyg aš būčiau tuščia vieta, lyg aš būčiau... niekas... smulkus pinigas... Jūs visi vienodi, Alekai.

– Liz, Dieve mano, patikėk manim, – nusiminęs pasakė jis. – Aš nekenčiu viso to, aš pavargau, man įkyrėjo. Bet visas pasaulis išprotėjo, žmonija tarsi paklaiko. Mes – lašelis jūroje... Visur tas pat. Žmones išnaudoja, žudo, sodina į kalėjimus, nuo žemės paviršiaus nušluoja didžiules grupes ar ištisas žmonių klases. Na, o tavo partija – Dievas vienas težino, kiek žmonių kaulų padėta po jos pamatais. Tau niekad neteko matyti tiek žmonių mirštant, kiek man, Liz...

Jam kalbant Liz prisiminė pilką kalėjimo kiemą ir prižiūrėtojos žodžius: „Šiame kalėjime laikomi tie, kurie stabdo visuomenės judėjimą į priekį... tie, kurie galvoja, kad jiems leistina klysti..."

Staiga Limas įsitempęs sužiuro priekin. Mašinos žibintų šviesoje Liz įžiūrėjo vyrą, stovintį ant kelio. Jis signalizavo mosuodamas kišeniniu žibintuvėliu jiems priešais.

– Tai jis, – sumurmėjo Limas.

Išjungė šviesas ir tyliai privažiavo prie jo. Tada atsisukęs atgal atidarė užpakalines dureles.

Liz neatsisuko pažiūrėti į žmogų, sėdantį į vidų. Ji tylom žvelgė prieš save į gatvę, kurioje ūžavo lietus.

– Važiuokit trisdešimties kilometrų greičiu, – pranešė vyras įtemptu, sujaudintu balsu. – Aš papasakosiu, kaip ten patekti.

Pasiekus tą vietą jums reikės išlipti iš mašinos ir bėgti, kol pasieksit sieną. Prožektorius apšvies tą vietą, kur jūs turėsit perlipti. Nejudėkit, kol spindulys bus toje vietoje. Jam dingus – lipkite. Jūs turite devyniasdešimt sekundžių. Jūs pirmasis, – pasakė jis Limui, – mergina – po jūsų. Apačioje yra geležiniai virbai, lipkite jais, o viršuje – ropškitės kaip pajėgsite. Užlipsite viršun, atsisėskite ir užtempkit merginą. Supratot?

– Supratom, – pareiškė Limas. – Kiek dar turim laiko?

– Važiuodami trisdešimties kilometrų per valandą greičiu mes ten būsim po devynių minučių. Prožektorius apšvies sieną lygiai penkios minutės antros. Jūs turėsit tik devyniasdešimt sekundžių ir nė vienos daugiau.

– Kas gali įvykti po devyniasdešimties sekundžių? – klausė Limas.

– Jums duodama tik devyniasdešimt sekundžių, – pakartojo vyras, – kitaip bus pavojinga. Tik vienas žmogus poste informuotas apie jus. Jiems pasakė, kad jūs agentai, kuriuos būtina permesti į Vakarų Berlyną, ir reikia pavaizduoti, kad tai įprastas pabėgimas, kuris negali būti toks lengvas. Devyniasdešimt sekundžių pakaks.

– Tikiuosi, – sausai pasakė Limas. – Tai kada?

– Aš sutikrinau savo laikrodį su skyriaus seržanto, – atsakė vyras ir sekundei įžiebė šviesą virš užpakalinės sėdynės. – Dabar be dvylikos pirma. Be penkių pirmą turime pradėti. Dar septynios minutės.

Jie sėdėjo tylėdami ir vien lietus barbeno per mašiną. Prieš juos driekėsi akmenimis grįstas kelias, kas šimtą metrų žybsėjo blankūs gatvės žibintai. Nė gyvos dvasios aplinkui. Dangus virš jų galvų buvo apšviestas kažkokios nenatūralios pašvaistės. Stai-

ga pasiklydęs prožektoriaus spindulys blykstelėjo ir pradingo. Toli kairėje Limas pastebėjo kažką šviesaus, mirgančio virš paties horizonto.

– Kas tai? – paklausė jis, rodydamas pirštu.

– Informacijos tarnyba, – atsakė vyras. – Švieslentė. Perduoda pagrindines naujienas Rytų Berlynui.

– Aišku, – sumurmėjo Limas.

Kelias čia baigėsi.

– Grįžti atgal nėra jokios galimybės, – tęsė vyriškis. – Jis perspėjo jus? Antros galimybės bėgti nebebus.

– Žinau – atsakė Limas.

– Jei kas nors atsitiktų – nukristumėt ar susižeistumėt, nebėkit atgal. Jie šaudo, jei kas pasirodo prie sienos. Jūs būtinai turite perlipti sieną.

– Mes žinom, – pakartojo Limas. – Jis sakė.

– Išlipę iš mašinos, jūs atsidursite sienos teritorijoje.

– Žinom. Užsičiaupkit, – purkštelėjo Limas. Ir pridūrė. – Mašiną jūs nuvairuosit atgal?

– Vos tik išlipsit. Man taip pat pavojinga čia būti, – atsakė vyras.

– Blogai, – sausai tarstelėjo Limas.

Vėl tylu. Po to jis paklausė:

– Jūs turit ginklą?

– Taip, – pasakė žmogus, – bet negaliu jo duoti jums. Jis perspėjo, kad neduočiau, nors jūs tikrai prašysit.

Limas kuo ramiausiai nusijuokė:

– To iš jo buvo galima tikėtis.

Jis paspaudė starterį, ir mašina palengva pajudėjo. Jiems pasirodė, kad triukšmas turėjo sukelti ant kojų visą gatvę.

Po kokių trijų šimtų metrų vyras susijaudinęs šnibžtelėjo:

– Dabar dešinėn, o tada į kairę.

Jie išvažiavo į siaurą skersgatvį. Abiejose pusėse dunksojo tuščios krautuvėlės, tarp kurių mašina vos įstengė pravažiuoti.

– Dabar kairėn, čia!

Jie vėl pasuko ir atsidūrė lyg akligatvyje tarp dviejų aukštų namų. Skersai gatvės buvo nutiesta virvė su skalbiniais, ir Liz pagalvojo, kad vargu ar jie galės po ja pravažiuoti. Prisiartinus prie akligatvio pabaigos, vyras pasakė:

– Dabar kairėn ir suksim į taką.

Limas pasuko vairą, pervažiavo šaligatvį ir jie įvairavo į platų pėsčiųjų taką, iš vienos pusės apribotą aplūžusios užtvaros, iš kitos – aukšto belangio pastato. Kažkur aukštai virš jų pasigirdo moters balsas, ir Limas sumurmėjo:

– Užsikimšk, tu.

Jis pasuko mašiną beveik stačiu kampu ir tuoj pat atsidūrė platesniame kelyje.

– Kur dabar?

– Tiesiai, ir reikės pasukti tarp pašto ir vaistinės.

Vyras taip palinko priekin, kad veidu beveik lietė jų galvas. Pirštą įrėmęs į stiklą prieš Limą, jis rodė kelią.

– Atsitrauk, – sušnypštė Limas. – Patrauk nagus. Nieko nematau, kai savo rankomis mosuoji man prieš veidą.

Jis greitai pervažiavo kelią ir buvo priblokštas, kairėję išvydęs niūrų Brandenburgo vartų siluetą. Trys šimtai jardų, ne daugiau. Prie pat vartų – grupelė kariškų mašinų.

– Na, o dabar kur? – jaudindamasis paklausė Limas.

– Mes beveik atvažiavome. Lėčiau, lėčiau ir kairėn, sukit į kairę! – staiga šūktelėjo palydovas.

Limas vos spėjo pasukti vairą, jie prasispraudė pro kažkokius siaurus vartus į kiemą. Beveik visi langai buvo be stiklų ir užkalti lentomis. Tuščios durų kiaurymės beviltiškai žvelgė į juos. Kitame kiemo gale dar vieni atviri vartai.

– Važiuokit pro anuos vartus, – karštligiškai sušnibždėjo palydovas, – ir išsyk į dešinę. Ten pamatysite žibintą. Už jo dar vieną, sudaužytą. Privažiavę prie jo išjunkite degimą ir sustokite prie gaisrinio hidranto.

– Kurių velnių jūs pats nesiėmėt vairuoti?

– Jis sakė, kad vairuotumėt jūs, taip bus saugiau.

Jie išvažiavo pro vartus ir staigiai pasuko dešinėn. Tada atsidūrė siaurutėje gatvelėje, kur buvo visiškai tamsu.

– Išjunkit šviesas!

Limas išjungė ir lėtai privažiavo prie pirmojo žibinto. O štai ir antrasis. Sugedęs. Išjungę motorą jie riedėjo iš inercijos dar apie dvidešimt jardų, kol įžiūrėjo tamsoje gaisrinio hidranto stulpelį. Limas paspaudė stabdį, ir mašina sustojo.

– Kur mes? – tyliai paklausė jis. – Mes tik ką perkirtom Lenino alėją?

– Ne, Greifsvalderštrasę. Po to sukome į kairę ir atsidūrėme Bernauerštrasėje.

– O Pankovas?

– Visai greta. Žiūrėkit, – vyras parodė į gatvelę kairėje.

Kitame jos gale, apšviesta mirgančios prožektorių šviesos, stūksojo pilkai rudos sienos fragmentas. Viršuje – trys įtemptos spygliuotos vielos eilės.

– O kaip mergina prasispraus pro vielas?

– Ten, kur jūs lipsite, viela perkirpta. Tai nedidelis tarpelis. Jums liko viena minutė pasiekti sieną. Sudie.

Jie, visi trys, išlipo iš mašinos. Limas paėmė Liz už rankos. Ji krūptelėjo, lyg jis būtų įdūręs.

– Likite sveiki, – pakartojo vokietis.

– Nenuvažiuokit, kol mes nepereisim į aną pusę, – sušnabždėjo Limas.

Liz pažiūrėjo į vokietį. Tuo metu blausi šviesa apšvietė jo veidą. Jaunas, liūdnas jaunuolio veidas, besistengiantis pasirodyti drąsus.

– Likite sveiki, – pasakė Liz.

Ji ištraukė ranką ir paskui Limą įėjo į siaurąją gatvelę, vedančią prie sienos.

Tuo metu jie išgirdo, kaip mašina užsivedė jiems už nugarų, pasisuko ir nuūžė ta kryptimi, iš kur jie tik ką buvo atvažiavę.

– Taip, taip, niekše tu, – sumurmėjo Limas, – atimk iš mūsų paskutinę viltį.

Jis pažiūrėjo į tolstančią mašiną ir nusisuko. Liz jo beveik negirdėjo.

Sugrįžimas

Jie ėjo greitu žingsniu. Kartkartėm Limas žvilgčiojo per petį norėdamas įsitikinti, ar ji dar seka. Pasiekęs alėjos pabaigą, jis sustojo, nėrė į tarpdurio šešėlį ir pažvelgė į savo laikrodį.

– Dvi minutės, – šnibžtelėjo jis.

Ji nieko nepasakė ir tik įdėmiai žiūrėjo į sieną bei tamsius griuvėsius kitoje pusėje.

– Dvi minutės, – pakartojo Limas.

Priešais juos buvo atviras trisdešimties jardų ilgio ruožas. Gal už kokių septyniasdešimties jardų stūksojo sargybinio bokštelis. Jo prožektorius „šukavo“ atvirą zoną. Dulkiančio lietaus adatėlės iškraipė prožektorių šviesą – ji atrodė neryški ir išskydusi, slėpdama už jos buvusią pasaulio dalį. Nieko nebuvo nei matyti, nei girdėti. Tuščia scena su juodomis dekoracijomis...

Prožektoriaus spindulys sargybinio bokštelyje vėl pradėjo grabalioti sieną jų link. Kiekvieną sykį jam stabtelėjus, jie matydavo atskiras plytas ir nelygias cementines gysleles tarp jų. Staiga spindulys stabtelėjo tiesiai prieš juos. Limas pažvelgė į laikrodį.

– Pasirengusi? – paklausė jis.

Ji automatiškai linktelėjo.

Griebęs ją už rankos, jis ryžtingu žingsniu patraukė prie aikštelės šalia sienos. Liz norėjo bėgti, tačiau Limas taip tvirtai ją lai-

kė, kad ji negalėjo net pajudinti rankos. Jie nuėjo jau pusę kelio, kai deimantinis šviesos pusrutulis, rodęs kelią, pakibo virš jų.

Limas tvirtai nusprendė nepaleisti Liz nuo savęs nė per žingsnį, lyg būtų bijojęs, kad Mundtas neištesės savo pažado ir paskutinį momentą kokiu nors išdavikišku būdu atims ją. Jie buvo jau beveik prie tikslo, kai spindulys staiga pasuko į šiaurę, palikęs juos visiškose tamsybėse. Nepaleisdamas Liz, Limas atkišęs kairę ranką apgraibom slinko į priekį, kol užčiuopė gruoblėtą plytų paviršių. Dabar jis jau regėjo sieną ir pažvelgęs į viršų pamatė spygliuotą vielą, trimis eilėmis ištiestą ant grubių geležinių dvišakių. Metaliniai pleištai tarsi alpinisto kabliai kyšojo iš sienos. Pasiekęs aukščiausiąjį, Limas prisitraukė rankomis ir atsidūrė sienos viršuje. Patraukė vielą į apačią, ir ji prasiskyrė, nes buvo jau perkirpta.

– Lipk, – sušnibždėjo jis ragindamas Liz, – greičiau, pradėk.

Atsigulęs kniūbsčias ant sienos viršaus jis nuleido ranką ir pagriebė iškeltą ranką. Jis traukė ją iš visų jėgų į viršų, o ji, slysdama visu kūnu, ieškojo pirmojo kaiščio sienoje. Staiga visa siena plykstelėjo tartum liepsnoje: iš visų pusių, iš viršaus, iš šonų pliūptelėjo mirtį nešantys spinduliai ir kažkieno piktos valios valdomi susikryžiavo, nušviesdami jį ir Liz.

Apakintas žibintų, Limas nusisuko ir kaip pamišęs truktelėjo Liz už rankos. Liz pakibo ant jos, ir jam pasirodė, kad ji nuslydo nuo kablio. Surikęs kaip beprotis, jis dar stipriau patraukė ją į viršų. Limas nieko nematė, išskyrus spalvotus ratilus, šokinėjančius prieš akis.

Dabar jau isteriškai suklykė sirenos, ir signalizacija suzirzė visuose postuose. Priklaupęs ant kelių, Limas abiem rankomis griebė Liz ir, vos nepraradęs pusiausvyros, colis po colio pradėjo kelti ją viršun.

Tada jie pradėjo šaudyti. Pasigirdo keletas pavienių šūvių, trys ar keturi, ir jis pajuto, kad ji krūptelėjo. Jos plonos rankos išslydo. Vakarinėje sienos pusėje jis išgirdo šaukiant:

– Šok, Alekai! Šok, brolau!

Dabar šaukė visi iš karto, visomis kalbomis išsyk: angliškai, prancūziškai, vokiškai... Jis aiškiai, visai netoli išgirdo Smailio balsą:

– O mergina? Kur mergina?

Prisidengęs ranka akis jis pažvelgė žemyn, į sienos papėdę, ir pamatė ją – nejudančią, gulinčią prie sienos. Sekundę jis dvejojo, tada lėtai ėmė leistis žemyn jau žinomais jam virbais ir atsidūrė šalia jos. Liz buvo negyva. Veidas pasuktas į šoną, juodi plaukai dengė skruostą, lyg saugodami nuo įkyrių lietaus lašų.

Atrodė, kad jie nesiryžta vėl šaudyti. Pasigirdo komanda, tačiau šūvio taip ir nebuvo. Pagaliau jie iššovė į jį, pataikė viena kulka, paskui antra, trečia... Limas stovėjo nejudėdamas ir dairėsi aplinkui stiklėjančiomis akimis – apakęs bulius vidury arenos. Jau krisdamas jis prieš save pamatė nedidelę mašiną, įspraustą tarp didžiulių sunkvežimių. Joje sėdėjo vaikai ir pro langą linksmai mojo jam rankomis.

Carré, John le

Ca237 Šnipas, kuris sugrįžo iš šalčio [romanas] / John le Carre; iš anglų kalbos vertė Rimantas Valentėlis. – Vilnius: Žaltvykslė; [2006]. – 255 p.

ISBN 9986-06-158-X

Dž. Le Karė (g. 1931), garsaus rašytojo ir Didžiosios Britanijos slaptosios tarnybos darbuotojo, pasaulinės šlovės kūrinys apie šnipus ir žvalgybininkus – kas ką įveiks, kas ką pergalės, kas išeis gyvas iš to pavojingo dvigubo žaidimo.

UDK 820-3

JOHN LE CARRÉ

Šnipas, kuris sugrįžo iš šalčio

Romanas

Redaktorė *Violeta Baltušytė*
Dailininkė *Deimantė Rybakovienė*

Leido ŽALTVYKSLĖ,
A. Vivulskio 7-208, LT-03221 Vilnius
el. p. leidykla@zaltvyksle.com

Spausdino AB „Spauda“,
Laisvs pr. 60, LT-05120 Vilnius

Tiražas 1000 egz.

[redacted]

[redacted]

JOHN

LE CARRÉ

KOLEKCIJA

